Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Nyrop, C.; af C. Nyrop ; udgivet af det Reiersenske Fond i Hundredaaret efter dets Ikrafttræden ; Bogens Dekoration af Gerhard Heilmann.
Titel | Title:	Niels Lunde Reiersen : et Mindeskrift
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : Nielsen & Lydiche, 1896
Fysiske størrelse | Physical extent:	356 s., [3] tav. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

1796

N·L·REIERSEN
ET·MINDESKRIFT

1896

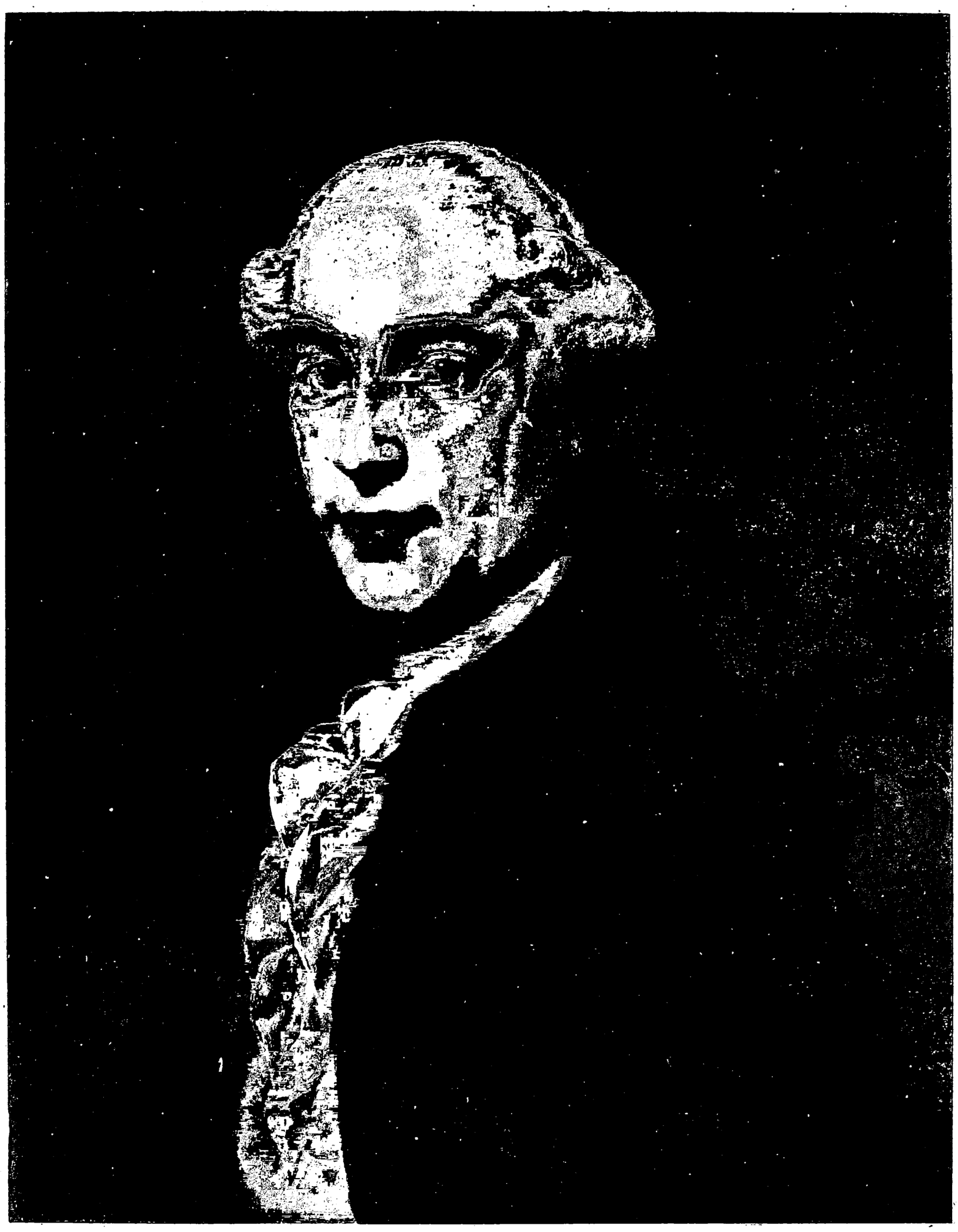
AF

C·NYROP

E.H.M.

N. L. REIERSEN

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

N. B. Peirce

NIELS LUNDE REIERSEN

ET MINDESKRIFT

AF

C. NYROP

UDGIVET AF DET REIERSENSKE FOND I HUNDREDAARET
EFTER DETS IKRAFTTRÆDEN

KJØBENHAVN — MDCCCXCVI

4440

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

FORORD.

Efterat Etatsraad *N. L. Reiersen* i 1795 var afgaaet ved Døden, begyndte det af ham stiftede *Reiersenske Fond* Aaret efter sin Virksomhed, og uden at det med Bestemthed kan siges, naar dets første Understøttelse er given, er det altsaa i Aar hundrede Aar siden, at dette for den danske Industris Udvikling betydningsfulde Fond begyndte at virke. Det er derfor let forstaaeligt, at dets Bestyrelse i denne Anledning har ønsket dets Stifter erindret, og dens Opfordring til mig om at udarbejde et Mindeskrift modtog jeg med Glæde. Jeg er mellem de Mange, der skylde Fondet Tak, og jeg har hørt paaskjönnende Ord om det fra min tidligste Ungdom; ogsaa min afdøde Fader stod i Taknemlighedsgjæld til det.

N. L. Reiersen tjente sin Formue som Deltager i Handelshuset *De Coninck & Reiersen,* men ved Siden heraf var han tillige Silkefabrikant og en Tid ogsaa Fabrikkommissær under Kommercekollegiet. Han var altsaa paa forskjellig Maade knyttet til Industrien, og hans Fonds Bestemmelse, Industriens Fremme i Kjøbenhavn og de sjællandske Kjøbstæder, synes at vise, at den industrielle Virksomhed i væsentlig Grad har

interesseret ham. Jeg har derfor særlig søgt at belyse den, og da hans Fader för ham var knyttet til den Silkefabrik, den saa kaldte kongelige, som Sönnen senere overtog, er jeg naturlig kommen til at dvæle ikke alene ved denne Fabriks Historie — den er oprettet 1737 — men ved den danske Silkefabrikation i det Hele, hvis Oprindelse gaar tilbage til Kristian IV. Mindeskriftet er herved, paa sin Vis, blevet en lille dansk Industrihistorie, hvad der formentlig ikke vil findes urigtigt, naar det erindres, at det Reiersenske Fonds Formaal udelukkende er industrielt og omfatter herhen hørende Skrifters »Forfatning«. — I denne Sammenhæng skal jeg endnu oplyse, at den i »Industriforeningens Tidsskrift« (1889, S. 151—54) trykte Meddelelse om N. L. Reiersen skyldes daværende Pastor emeritus *Chr. F. Reiersen* († 19 Februar 1890), en Sönnesön af N. L. Reiersens nedenfor nævnte Fætter, Amtsforvalteren i Vordingborg, Hans Henrik Peter Reiersen.

Med Hensyn til det i Fotogravure meddelte Billede af N. L. Reiersen, da ejes Originalen af *Industriforeningen i Kjøbenhavn*. Portrættet er malet af *Erik Paulsen* og blev i 1852 af dets daværende Ejerinde, Jomfru Zeuthen, tilbudt Professor *G. F. Hetsch* til Anbringelse paa et passende Sted. Dette Sted fandt han i Industriforeningen, til hvilken Billedet i Januar 1854 blev skjænket, efter at en Del af dens Medlemmer havde bekostet dets Restavrering ved Maler *Johannes Stroe* og dets Indsætttelse i en af Hetsch komponeret og af Hof-Forgylder *P. Chr. Damborg* udført Ramme. — Der gives endnu to andre, ogsaa af Erik Paulsen malede Portrætter af N. L. Reiersen, det ene findes i det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg, det andet hænger i det Reiersenske Fonds Kontor. Dette

sidste er ifjor paa Foranstaltning af *Dansk fotografisk Forening*, der mindedes Hundredaarsdagen for Reiersens Død, udgivet i Fotogravure (se Beretninger fra Dansk fotografisk Forening, IX, S. 129—32).

Foruden Fotogravuren medfølge ogsaa to Stamtavler over Familien Reiersen samt en Udsigt i Sammendrag paa fem Aar over Anvendelsen af Fondets Midler i det forløbne Aarhundrede. Denne Udsigt er ligesom Bilaget Nr. 4 udarbejdet af det Reiersenske Fond.

Til Slutning har jeg endnu en Tak at bringe til de ikke Faa, der ved Udarbejdelsen af nærværende Skrift ere komne mig velvilligt i Møde med Oplysninger.

I Juli 1896.

C. NYROP.

NIELS LUNDE REIERSEN OG DE DANSKE SILKEFABRIKER

FAMILIEN.

Niels Lunde Reiersen var i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede Navnet paa to Statsembedsmænd, der begge havde deres Virksomhed i Kjøbenhavn. De vare Fættere, og Fætterskabet var dobbelt. Deres Fædre vare Brødre, deres Mødre Søstre. Den dygtige og myndige Borgemester i Roskilde *Niels Lunde* havde ved sin Død i 1734 efterladt Hustru og fire Börn, tre Døtre og en Sön, og to af Døtrene *Anna Elisabet* og *Christine* ægtede — begge i Tyveaarsalderen, den første 1739, den anden 1743 — henholdsvis Bogholderen ved det kgl. almindelige Varemagasin *Peter Reiersen* og Sognepræsten i Mov ved Aalborg *Andreas Reiersen*, to unge Mænd, der endnu ikke havde fyldt tredive Aar. Og begge disse Ægteskaber bleve lykkelige, hvis man da tör dömme efter det Antal Börn, der fødtes i dem, Peter Reiersens kunde glæde sig ved sexten, Andreas Reiersens ved ti. Og Ligheden mellem Ægteskaberne kan føres videre. I dem begge kaldtes den førstfødte Sön Jens efter Farfaderen, den næste Niels Lunde efter Morfaderen.

Bogholder Peter Reiersens Sön *Niels Lunde Reiersen* kom til Verden 1742, og foruden at han, som nævnt, blev

Embedsmand, kom han efterhaanden til at virke baade som Fabrikant, Handelsmand og Godsejer for tilsidst at ende som den store Legatstifter, der ved det af ham oprettede, saa bekjendte Reiersenske Fond stadig er sit Fædreland og dets industrielle Udvikling til Gavn. Det er om ham, hans Virksomhed og hans Fond, at de følgende Blade skulle berette.

Om Fætteren, den anden *Niels Lunde Reiersen*, Præstens Sön, er der ikke saa meget at meddele. Sex Aar yngre end Fætteren døde han længe för denne, allerede i 1781 kun tre og tredive Aar gammel som Kancellist i Admiralitetet med Titelen Kancellisekretær efter i fire Aar at have været gift med sin Kusine, den førstnævnte Niels Lunde Reiersens Søster *Johanne* (f. 1752, † 1811), der anden Gang (1785) ægtede en anden Fætter Etatsraad og Depechesekretær i Generalitetet *Fr. Wium* (f. 1740, † 1799). Som vi nedenfor skulle se, vare Familieægteskaber ganske hyppige i Slægten; Familien holdt sammen.

Tømmermanden *Reier Reiersen*, der formentlig en Tid var Ruhugger paa Holmen, og som døde i Pestaaret 1711, næsten 70 Aar gammel, havde en eneste Sön, *Jens Reiersen*, og fra ham stammer Familien. 1706 ægtede han *Catharine Winecken*, en Datter af Kirurg Niels Winecken, og deres elleve Börn (sex Sönner og fem Døtre) satte 52 Börnebörn i Verden. Jens Reiersen, der fra Skriver ved Holmen drev det til at blive Bogholder ved Søetaten med Justitsraadstitel stræbte opad, og i saa Henseende er en af hans Hustru ført Fortegnelse over Fadderne ved deres Börns Daab et godt Aktstykke. Den nævner i Alt 59 Faddere, men da tre af dem forekomme hver to Gange og een tre Gange, blive de 59 Faddere til 54 Personer,

33 Mænd og 21 Kvinder, mellem hvilke Slægten kun er forholdsvis faatallig repræsenteret. Den gamle Reier Reiersen er een Gang Fadder, og dermed er den Reiersenske Slægt ude af Spillet, medens Catharine Reiersen har sin Moder Hedevig f. Bülow tre Gange som Fadder, sin Stiffader Kirurg Andreas Bentzen een Gang, sine Søstre eller Kusiner Nille og Gertrude Winecken hver een Gang, sine Mostre Else Sofie og Abel Catharine Bülow hver een Gang og sin Fætter Myntmester Christian Winecken een Gang.

Dette er imidlertid i Alt kun otte Personer. Der er altsaa 46 tilbage, og omtrent Halvdelen af dem ere Jens Reiersens höje Foresatte i Søetaten eller andre overordnede Embedsmænd. Der er ikke mindre end fire Admiraler (N. L. Barfod, Chr. C. Gabel, O. Judichær, Chr. Th. Sehested), en Schoutbynacht (H. Gude) og en Række Deputerede i Generalkommissariatet (Gehejmeraad Cl. H. Vieregg, Kammerherre Chr. Rantzou, Etatsraaderne Chr. Fr. Adeler, Chr. Joakim Giese, Oluf Hansen, Bendix Lassen, Johan Schrader, Baltzer Sechmann og Andreas Weise samt Kammerjunker Laur. Bentzon), ikke at tale om saa interessante Personligheder som »Grev Laurvig«, d. e. Ulrik Fr. Gyldenløves Sön Grev Ferdinand Anton Greve af Danneskiold-Laurvig, den snu Kammerraad Erlund, der aabnede og afskrev Postbreve til Frederik IV og derved svang sig op til at blive Postdirektør, og samme Konges betroede Kammertjener Jul. Henr. Hartmann, der blev Oberstlöjtnant og Kommandant paa Rosenborg. Mærkes kan det ogsaa, at den indflydelsesrige Biskop Deichmanns ældste Datter forekommer paa Fadderlisten. Det er i god Overensstemmelse hermed, at en Sön blev opkaldt efter »vor

allernaadigste Konge« og en Datter efter »vor naadigste Dronning«.

Det er dog Forholdet til de Deputerede, der er dominerende, og det drages særlig frem ved en Tilföjelse til et af Fadder-navnene. Kjøbmand Daniel Benjamin Weise er Fadder 1712, men forekommer igjen 1726, og Catharine Reiersen skriver da ved hans Navn: »som för var en Kjøbmand, men nu er Deputeret i Kommissariatet«. Han var bleven det i November 1725, og ved første Lejlighed, der som sædvanlig ikke lod vente længe paa sig, maatte han da igjen paa Fadderlisten. Forøvrigt kan det være, at Familien Weise har været knyttet nærmere til Familien Reiersen. Foruden D. B. Weise, der altsaa er Fadder to Gange, forekommer mellem Fadderne Etatsraad Andreas Weise (1716) og en Frøken Weise (1726). Mærkes kan det ogsaa, at den ovenfor nævnte Etatsraad Giese muligvis har været gift med en Søster til Myntmester Wiencken, samt at dennes Hustru var en Datter af Raadmanden Justitsraad Kaj Klinge, der forekommer mellem Fadderne ligesom Jomfruerne Anna Elisabet og Sofie Amalie Klinge.

Vi nærme os aabenbart en tredje Klasse mellem Fadderne, dem, der ved Omgangsforhold stod i Forbindelse med Familien Reiersen, og her kan da muligvis peges paa Raadmændene Andreas Lassen Bech og Peter Ogleby samt Proviantforvalter Otto Hansen, for ikke at tale om dem, der helt fortroligt nævnes uden Angivelse af Stand eller Stilling: Niels Møller, Casper Henning og Peter Hein. At særlig den Sidstnævnte stod Familien nær, tör betragtes som sikkert, han er Fadder to Gange, og Sönnen Peter Reiersen opkaldtes efter ham.

Justitsraad Jens Reiersen og Hustru have muligvis ført et ganske selskabeligt Hus. Allerede som Mønsterskriver havde han 1710 en aarlig Gage af 495 Rd., af hvilken Sum han rigtignok ogsaa skulde lönne den nødvendige Skriverhjælp, men en Kaptajns Gage var den Gang kun 300 Rd., en Kommandørs 600 Rd. Som Bogholder steg han til 750 Rd., just hvad en Schoutbynacht havde, og saa fik han endda 240 Rd. til Skrivemateriale og 150 Rd. til Skrivere. Hans Stilling var altsaa god, og hans Anseelse næppe mindre. 1721 blev han selvniende Medlem af en Kommission, der skulde efterse og forbedre Søetatens Regnskabsvæsen. I den sad han ved Siden af fire Admiralitets-Deputerede, to Kommissariats-Deputerede, en Etatsraad og saa Generalfiskalen. Han havde den Gang Titel af Krigsraad, men som ovenfor nævnt naaede han at blive Justitsraad, inden han døde den 27 April 1732, henved 62 Aar gammel »efter fem Aars næsten bestandig, besværlig Sygdom«. Hans Hustru overlevede ham som Enke til 1737.

Familien stræbte, som antydet, opad, og den kom op, saaledes som det kan ses paa Jens Reiersens og Hustrus Börn. Af deres sex Sönner bleve to Præster, tre Søofficerer (den ene af disse endog Admiral) og een — den ovenfor nævnte Peter Reiersen — Embedsmand under Kommercekollegiet. Af deres fem Døtre døde en som lille, men de øvrige fire ægtede henholdsvis en Søofficer, to Kollegieembedsmænd og en Stiftforvalter. Som det ses, blev Familien en fuldstændig Embedsmands-Familie, og det tör nok betragtes som sikkert, at de enkelte Medlemmer have faaet en efter Tidsomstændighederne god Opdragelse. At de selv satte Pris paa deres Familie, kan

muligvis ses deraf, at de i deres Signeter begyndte at føre det her afbildede Vaaben, der klart viser Familiens Oprin-

delse. Dets Skjold er ved en Tværlinie delt i to Felter, i det øverste findes en staaende Fugl, en Hejre, paa Tysk *Reiher*, og i det nederste to Skarøxer overkors. Familien mindes Farfaderens Navn og Haandværk.

At ogsaa Andre satte Pris paa Slægten, fremgaar af de Ægteskaber, den indgik. Sex af de nævnte Søskende giftedes nemlig to og to ind i kun tre Familier, der altsaa hver paa dobbelt Maade blev besvogret med Familien Reiersen. Den 20 November 1737 ægtede *Hedevig Sofie Reiersen* Premierlöjtnant i Søetaten *Hans Reimert Schumacher*, og den 26 Marts 1738 *Elisabet Reiersen* dennes Broder, Taxator ved Toldvæsenet *Cornelius Schumacher;* den 5 Avgust 1739 ægtede *Lovise Reiersen* Krigskancelli-Forvalter *Henrik Wium* og den 15 November 1752 Kaptajnlöjtnant *Frederik Reiersen* dennes Søster *Bolette Christine Wium;* den 30 Oktober 1739 ægtede endelig Bogholder *Peter Reiersen Anna Elisabet Lunde* og den 4 September 1743 Pastor *Andreas Reiersen* dennes Søster *Christine Lunde.*

Det er Familierne Schumacher, Wium og Lunde som Familien Reiersen traadte i Forbindelse med, og vi skulle her et Öjeblik dvæle ved den første.

»Mester Gert til Holmen«, d. e. Sognepræst ved Holmens Kirke Gert eller Gerhard Winecken, en Broder til Justitsraad Jens Reiersens Hustru Catharine, angives et Sted, i første Ægteskab at have været gift med »Griffenfelds Søster«. Men Slægterne Winecken og Reiersen ere næppe paa denne Maade traadte i Forbindelse med Slægten Schumacher. Ingen af

Griffenfelds tre Søstre kan have været gift med Mester Gert, og om nogen anden Kvinde af den store Schumacher-Slægt har været det, staar hen som tvivlsomt. Hvad vi derimod sikkert vide, er, at de to ovennævnte Brødre Cornelius og Hans Reimert Schumacher vare Sönner af Taxator eller, som det den Gang hed, Taxadeur ved Kjøbenhavns Pakhus Cornelius Schumacher († 1726), der tilhørte den Haderslevske Gren af Familien Schumacher, som Griffenfelds Fader formentlig ogsaa udsprang fra, og at det navnlig var den ældste af de nævnte to Brødre *Cornelius Schumacher* (f. 1702, † 1777), der knyttede sig stærkt til Familien Reiersen.

Efter Faderens Død i 1726 fik han 24 Aar gammel Embedet efter ham, og hans Stilling som Taxator ved Kjøbenhavns Toldvæsen gjorde, at han, da Kongen oprettede et almindeligt Varemagasin, i Januar 1738 blev den ene af dets tre Direktører, særlig den, der havde Magasinets Pakhus under sig. Gagen var 300 Rd. aarlig. Det er dog først efter Aarhundredets Midte, at hans Embedskarriere tager Fart, samtidig med at han viser sig som en formuende Mand. Han er saaledes en af de første, der bygge i den nye, pragtfulde Frederiksstad. Han opfører 1751 en Ejendom i Bredgade (nu Nr. 30), og samme Aar bliver han fra Taxator ved Toldvæsenet Inspektør ved Tolden og Konsumptionen i Kjøbenhavn, 1752 faar han Titel af Kammerraad, 1759 af Justitsraad, og da han 1764 tager sin Afsked som Toldinspektør, er det kun for Aaret efter at blive Kommitteret i General-Toldkammeret. Og han anvendes og forfremmes stadigt. 1766 bliver han Medlem af Indkvarteringskommissionen, 1767 faar han Etatsraadstitelen, og 1768 bliver han Kommitteret ogsaa i Kommercekollegiet. Med Alderen

synes han imidlertid at være bleven noget svagelig. 1764 faar han som Direktør i det almindelige Varemagasin Orlov til en Rejse for ved Badene i Aachen at søge Hjælp mod Zitren i höjre Haand og höjre Fod, 1771 tager han sin Afsked fra de Embeder, han den Gang beklædte, og den 1 Januar 1777 afgaar han ved Døden.

Cornelius Schumacher er sikkert Exempel paa en praktisk og vel begavet Mand, der lidt efter lidt arbejder sig op. I Begyndelsen var Anerkjendelsen, som ovenfor antydet, næppe synderlig, og det ser saaledes underligt ud, at Statskalenderen ikke för 1743 opfører ham som Direktør for Varemagasinet sammen med Justitsraad *Conr. Chr. Dauw* og Kommerceraad *Peter van Hurck*, men i de foregaaende Aar kun nævner disse som Direktører og ham under Rubriken »andere Bediente«. Da han ikke för 1759 bliver Justitsraad, maa han ogsaa finde sig i, at »Justitsraaderne« Joakim Wasserschlebe og Joh. Fr. Wilh. von Jessen, der henholdsvis 1753 og 1758 bleve Meddirektører ved Magasinet, nævnes för ham i Statskalenderen og ved Magasinets Expeditioner underskrive för ham. Medens de kom fra henholdsvis tyske Kancelli og Kommercekollegiet, hvor de fortsatte deres Virksomhed, var han væsentlig endnu kun Manden med den praktiske Opdragelse, men just den gav ham paa andre Omraader en Overvægt.

Der var Spekulationslyst i ham. 1744 foreslaar han Oprettelsen af en Middelhavs-Handel, og Kongen resolverer, at det Interessentskab for en saadan, der ogsaa blev dannet, maatte faa for 20,000 Rd. Varer hos Magasinet mod 14 à 15 pCt. Rabat. Der synes imidlertid at være kommen Vanskeligheder, og Schumacher andrager om, at Foretagendet

maatte gaa for Magasinets Regning, hvis den indrömmede Rabat ikke viste sig tilstrækkelig, hvortil Kristian VI, mærkeligt nok, ogsaa siger Ja, hvad der medfører et ikke ringe Tab for Magasinet. Snart efter dukker imidlertid et nyt Foretagende op med et bedre Resultat. 1753 overtager Schumacher sammen med Magasinets to andre Direktører Dauw og van Hurck, der nu ere henholdsvis Etatsraad og Agent samt Bankkommissær, den kongelige Silkefabrik, der fra 1746 var dreven under Magasinets Bestyrelse. Den blev deres private Ejendom.

Alt tyder paa, at han har været en foretagsom Mand, men han synes ogsaa at have været en velvillig Mand. I alt Fald var han meget virksom for at hjælpe sin elleve Aar yngre Svoger Peter Reiersen.

Hvorledes denne har tilbragt sine første Ungdomsaar, vides ikke, men sikkert er det, at ikke saa snart bliver Schumacher Direktør ved Varemagasinet, för den 25aarige *Peter Reiersen* faar Arbejde ved det, for inden Aarets Udgang (Decbr. 1738) at faa Udnævnelse som dets Bogholder med en aarlig Gage af 200 Rd., der hurtig voxer; 1740 bliver den 300 Rd. og 1741 400 Rd. Schumacher tænker stadig paa ham, saaledes som det ogsaa ses, da Magasinet 1746 overtager en tidligere privat Silkefabrik som kongelig. Peter Reiersen bliver da Kontrolør ved den og lönnes med fri Bolig og 2 pCt. af det Beløb, den sælger Varer for, hvad der dog kun blev c. 100 Rd. aarlig, hvorfor han to Aar efter, da hans Arbejde forøges, opnaar et fast aarligt Tillæg paa 150 Rd. Han kom nu ogsaa ind paa Rangstigen. 1755 blev han Kommerceraad, og da den unge Kancellisekretær Chr. L. Stemann — der 1784

en kort Tid naaede at staa som Statsminister — 1759 fik Tilladelse til at deltage i Magasinets ugentlige Møder og Aaret efter blev Meddirektør, førte det til, at Peter Reiersen, den forholdsvis gamle Bogholder, »til Opmuntring« indstilledes til ogsaa at være Direktør ved det, altsaa den syvende.

Den kongelige Resolution herom faldt den 5 Oktober 1759. Men Peter Reiersens Stilling som Direktør har sikkert været mere af Navn end af Gavn. Han vedblev stadig at være Magasinets Bogholder, i hvilken Stilling han dog Aaret efter fik sin Sön Niels Lunde Reiersen adjungeret som Medhjælper.

Hvis man saa vil, kan man i alt dette se Cornelius Schumachers Indflydelse, og hvad der virker overbevisende herom, er, at da Schumacher, som ovenfor nævnt, 1764 gaar af som Toldinspektør i Kjøbenhavn, er det ogsaa her Svogeren, der høster Gavn deraf. Peter Reiersen bliver hans Efterfølger, idet han dog stadig — fra 1767 med Titelen Justitsraad — bevarer sin Stilling i Varemagasinet. Han er Bogholder ved det, lige til det i 1768 helt omorganiseres. Og endnu paa et tredje Punkt har Schumacher muligvis været Peter Reiersen en god Svoger.

Som nævnt erhvervede han 1753 sammen med Etatsraad Dauw og Agent van Hurck den kongelige Silkefabrik, men 1759 er Peter Reiersen ogsaa Interessent i den, og snart efter blev de Fire til Tre. Interessentskabet synes have udløst van Hurck, saaledes at Fabriken udelukkende blev Schumachers, Dauws og Reiersens Ejendom.

Peter Reiersen er, som det ses, lidt efter lidt kommen godt frem. Men i første Række kom han dog aldrig, og

hans Hus har da heller næppe nogensinde haft det Sving, som hans Forældres formentlig havde. Hans Hustru *Anna Elisabet* f. *Lunde* tilførte ham næppe Formue. Da Gjælden i hendes Faders, Roskilde-Borgemesterens Bo var betalt, var der ikke overvættes meget tilbage. Og hun selv har næppe været en saa fremtrædende Person, som Svigermoderen Catharine Reiersen f. Winecken gjör Indtryk af. Det var da heller ikke hende, men Manden, der her førte Listen over Fadderne ved deres sexten Börns Daab, en Liste, der da ogsaa har et helt andet Udseende end Svigermoderens. Her er ingen Admiraler, Etatsraader og andre Rangspersoner, hvad der exempelvis kan ses, allerede da de to Førstefødte bleve døbte, Sönnerne Jens og Niels Lunde, der vare opkaldte efter henholdsvis Farfaderen og Morfaderen. Fadderne ved Jens Reiersens Daab i 1740 vare hans to Fastre Hedevig Sofie og Elisabet Schumacher f. Reiersen, hans to Farbrødre Christian og Andreas Reiersen, hans Morbroder Hans Lunde og hans Onkel Henrik Wium. Dette Forældrenes første Barn naaede dog kun at blive en Maaned gammel. Det var derfor det næste, ogsaa en Sön, der voxede op som Forældrenes ældste, og da det 1742 blev døbt *Niels Lunde Reiersen*, var Fadderrækken følgende: Mormoderen, Borgemester Niels Lundes Enke, Mosteren Christine Lunde (der sensre ægtede Andreas Reiersen), de to Onkler Cornelius og Hans Reimert Schumacher og endelig Sekretær Fleischer. Som det vil ses, er det paa en enkelt Undtagelse nær udelukkende de nærmeste Slægtninge, der ere Faddere, og saaledes vedbliver det i alt Væsentligt ved de følgende Börns Daab, idet det dog skal bemærkes, at Justitsraad Dauw var Fadder i 1745 og en Frøken Dauw i 1755.

I Peter Reiersens Hjem har der næppe været ført Hus, ja til sine Tider har det sikkert været trykket af de indtrædende huslige Begivenheder. Otte af de sexten Börn, som saa Dagens Lys i det, døde ligesom det ældste Barn snart efter Fødselen, og to af de otte, der levede, vare døvstumme, nemlig en Sön, der døde 1749 sex Aar gammel, og saa Datteren Catharine Marie, der forøvrigt var vel begavet og blev den længstlevende af hele Søskendeflokken. Hun døde først 1819 over 70 Aar gammel. Af Betydning har det formentlig ogsaa været, at Moderen ofte var sygelig. Efter i 21 Aar at have født 16 Börn døde hun, som det i Gravskriften over hende hedder, »efter en langvarig og udtærende Sygdom«. Da hun i Februar 1779 bortkaldtes, var hun dog 60 Aar; hendes Mand var død sex Aar för, ogsaa i 60-Aars Alderen.

Og nu staa vi ved Legatstifteren *Niels Lunde Reiersen*.

Vi have set hans Udspring og gjort Bekjendtskab med hans Familie, den store Embedsmandsslægt, i hvis Kreds man dog godt vidste at vurdere det Udbytte, som Handels- og Industriforetagender kunde skaffe. N. L. Reiersens Fader var jo Medejer og Medleder af en betydelig Fabrik. Men herudover kjende vi da heller ikke noget til de Indflydelser, der formede hans Barndom. Antydes kan det dog, at han som født den 16 Februar 1742 kun var fire Aar gammel, da Faderen i 1746 blev Kontrolør ved den kgl. Silkefabrik. I denne Fabrik, som Faderen, der senere blev Medejer af den, strax fik Embedsbolig i, har han da sikkert faaet sine første, blivende Indtryk. Den laa i Store Kongensgade og flyttede senere til Bredgade. Der har nok i den været storartede Lokaliteter for en livlig Dreng, først og fremmest de interessante

Værksteder. Han, den ældste af de mange Søskende, har sikkert tumlet sig frit og nydt sine Drengeaar i fulde Drag.

Ja Friheden har muligvis været altfor stor, Moderen var jo ofte svag og Faderen meget optagen. Traditionen vil, at han skal have været en urolig Dreng, som det var vanskeligt at holde Styr paa. Af den Grund blev han sendt ombord i et Koffardiskib, om han dér kunde blive tæmmet, men — han kom lige urolig hjem. Hans Opdragelse synes herefter at have været noget uregelmæssig, og da Faderen i 1760 søger om at faa ham til Medhjælper i sin Stilling som Bogholder ved det almindelige Varemagasin, siger han ogsaa kun, at han har opdraget Sönnen saaledes, at han tror at kunne forvente den fornødne Hjælp af ham, hvad der — mærkeligt nok — i Kommercekollegiets Forestilling om Sagen til Kongen forandres til, at han har frekventeret Universitetet i et Par Aar og af Faderen er oplært i Regnskabssager.

Hvorledes denne Frekventering af Universitetet skal forstaas, og hvor dybtgaaende Regnskabsoplærelsen har været, maa staa hen. Han gik i sit nittende Aar den Gang. Men ligegyldigt, adjungeret Bogholder ved Magasinet blev han, og kvik og livlig som han sikkert har været, forstod han snart at gjöre sig gjældende. Da Magasinet i 1763 havde sendt et Parti Varer til Thorn i Polen, mente man, at der burde sendes en Mand med herfra for at tilse Salget og navnlig ved det derværende Marked strax efter Nyaar faa Kundskab om, hvilke Varer der lettest kunde afsættes. Tanken faldt, som det synes, strax paa den unge, adjungerede Bogholder, og Magasinets Direktion indstillede ham til Kommercekollegiet med en Udtalelse, hvori det hedder, »at han havde temmelig

Indsigt i Silkefabrik-Væsenet og stor Lyst til at perfektionere sig heri«. Den kunde sikkert ogsaa have sagt, at den livlige unge Mand havde stor Lyst til Rejsen, som han virkelig kom til at gjöre, og som ikke alene førte ham til Thorn, men til Warschau, Königsberg, Elbing og Danzig, hvorfra Hjemrejsen lagdes over Wismar, Rostock og Hamburg. Han saa Polen under saa interessante Forhold som et Kongevalg, Avgust III var død og Stanislaus II Avgust (Poniatovski) kom paa Tronen.

Paa Rejsen fyldte Reiersen 22 Aar. Men denne hans Ungdom mærkes ikke i den Beretning, han efter sin Hjemkomst afgav i Juli 1764. I Kommercekollegiets Forestilling til Kongen hedder det da ogsaa, at den unge Mand har udført sit Hverv til Tilfredshed, med Flid og Opmærksomhed løst de ham stillede Opgaver. Han voxede aabenbart i sine Overordnedes gode Omdömme, og da Varemagasinet i 1768 helt blev omordnet, saaledes at det istedenfor sin store bureaukratiske Direktion kun fik een Direktør, en Kjøbmand, blev N. L. Reiersen med Titel af Kommercesekretær Kasserer og Bogholder ved det under Enedirektøren, Agent Frederik de Coninck.

Det var et væsentligt Avancement, og den begyndte Fremgang blev hurtig fortsat. I 1769 blev han Protokol- og Forretningsfører ved et Udvalg, der skulde have Tilsyn med Fabrikerne, 1774 blev han selvstændig Fabrikkommissær for Kjøbenhavn og 1777 ved en ny Omordning af Magasinet Medlem af dets Direktion. Allerede 1774 var han bleven Agent med Kammerraads Rang. Hvad der imidlertid betyder nok saa meget, er, at han den 28 Juni 1775 ved offentlig Avktion tilkjøbte sig den kongelige Silkefabrik, og at han

omtrent samtidig blev Kompagnon med sin tidligere Overordnede, Agent Fr. de Coninck, i Handelhuset »de Coninck & Reiersen«.

Naar Silkefabriken blev solgt ved Avktion, var der bl. A. den naturlige Grund dertil, at to af dens Ejere vare døde, Etatsraad Dauw og Justitsraad Reiersen. Kun den tredje Ejer, Etatsraad Schumacher, levede endnu, og den Velvilje, han stadig havde vist sin afdøde Svoger, lader formode, at han med Glæde har set dennes unge Sön, sin Gudsön, træde til som Fabrikens Eneejer og i det Hele saa tidligt indtage en betydelig Stilling. Den i Aaret 1775 33aarige Agent Niels Lunde Reiersen havde ikke alene som Ejer af en af Kjøbenhavns större Fabriker, men som betydende Embedsmand og som Associé i det stærkt voxende de Coninckske Handelshus et stort Ord at sige i en Mængde Forhold. Hans egentlige Hjem var og blev dog Silkefabriken. Han er særlig knyttet til Udøvelsen af en Industri, der ligger Nutidens Danmark saa fjærn, men som den Gang havde en stærkt beskyttet Stilling her og kunde se tilbage paa en Fortid, der strakte sig over godt og vel 150 Aar. Den danske Silkeindustri er grundlagt af Kristian IV og spiller en Rolle i det almindelige Varemagasin, til hvilket Navnet Reiersen, som ovenfor vist, ogsaa er saa stærkt knyttet.

Der er her en Udvikling, som interesserer i Forbindelse med N. L. Reiersen, og som derfor fortjener at blive belyst. Det vil ske i de nærmest følgende Kapitler.

KRISTIAN DEN FJERDES SILKEVÆRK.

Da Pludderhoserne midt i det 16de Aarhundrede naaede Danmark, vakte de Forargelse. Blot eet Par kunde ruinere den, der med dem vilde være paa Mode. Et Par kunde sluge indtil 100 Alen Silketöj, hvad der i Værdi tog det op med flere Bøndergaarde. De forsvandt da ogsaa forholdsvis hurtigt, men af det dyre Silketöj brugtes her desuagtet store Kvantiteter. Imellem Peder Oxes Efterladenskaber nævnes Flöjels-Skabraker med Silke og Sølvstifter, Silke-Bordtæpper og Bænkehynder samt Silke-Kjortler, Tröjer, Buxer og Strömper. Der gjorde sig paa dette Omraade en stigende Luxus gjældende, som dog ikke blev ladet uænset. Samme Aar som Peder Oxe døde (1576), bestemtes det i den Kallundborgske Reces, at ingen Ridder maatte give sin Datter flere end tre Flöjelsdragter i Udstyr, og allerede den ca. 20 Aar ældre Koldingske Reces havde rent ud forbudt Borgere og Bønder at gaa med Flöjel eller Silke. Der er ikke faa Bestemmelser i denne Retning.

Men hvad hjalp det Altsammen. Da Kristian IV 1606 vilde indskrænke den »unødige, unyttige og yderst skadelige« Pragt, der gik i Svang i Malmø og Helsingør, maatte det dog tilstedes,

at der i Haandværkerkredse blev »draget« med Silke over Bryllupsbordet, og at Brudesengen redtes med Silkeomhæng. Man kan derfor godt forstaa, at Kristian IV til Fordel for Oparbejdelsen af en indenlandsk Textilindustri kunde kaste sine Öjne paa Tilvirkning af Silketöj. Her brugtes meget deraf, og i Hamborg bestod der en ganske udviklet Silkeindustri.

Under Frederik II var der gjort Forsøg med en indenlandsk Klædetilvirkning. Man brugte saa godt som udelukkende fremmed, og da navnlig engelsk Klæde, med hvilket Handelen særlig synes at være gaaet over Flensborg og Ribe. De skotske Vævere, der 1550 fik Lavsartikler i Kjøbenhavn, vare Lærredsvævere. Men aldrig saa snart er Frederik II kommen paa Tronen, för han faar en Klædebereder og Klædefarver hertil fra Lübeck; han interesserer sig for engelske Faar, og der høres om Schæferier i Jyllands Hedeegne, baade i Slavsherred og nordligere ved Ry. Der begyndes Noget, som Kristian IV fører videre. I dennes Börne- og Tugthuse lægges der Vægt paa Tilvirkningen af Klæde. Men Resultatet synes ikke at have været overvættes, og nok saa stor Vægt blev der da lagt paa Silkeindustrien.

1619 kjøbte Kongen en Gaard paa Kjøbmagergade og förte en Gade igjennem den ned til Pilestræde. Det er den senere Silkegade, der fik Navn af, at Kongen i de 28 Boder, han her lod Murmester Willum Povelsen bygge efter Hans von Stenvinkels »Afrids«, fjorten paa hver Side og herimellem fire Noget större Hjörnevaaninger, ønskede at faa en Silkefabrik i Gang, og den forberedte han paa forskjellig Maade. I Februar 1620 lod han Rigsraadet vide, at han til Foraaret ventede adskillige gode Haandværkere fra Nederlandene, og han anmodede det

derfor om at tænke paa Midler mod den »inconvenient«, at Kjøbmændene og Kræmmerne vare »ubenegne« til at antage det, der gjöres her i Landet, »uanset de her samme Kjøb og lige saa længe Kredit som udenlands kan bekomme«.

Det er dansk Industris vedblivende Akilleshæl, de Handlendes Uvilje overfor al indenlandsk Tilvirkning, som Kongen her med stor Aktualitet strax peger paa. Vi ville atter og atter nedenfor møde den samme Konstellation. Men foreløbigt synes Alt at gaa godt. Rigsraadet svarer lidt køligt, men dog i den ønskede Retning, at naar de paagjældende indenlandske Fabrikater vare tilstede i tilstrækkelig Mængde, lige saa gode og lige saa billige, som de kunde faas fra Udlandet, kunde der blive Tale om at forbyde Indførsel af dem, for det Første i nogle visse Aar. Med dette paa Haanden indlader Kongen sig med Kjøbenhavns Klæde- og Silkekræmmere, som han ønskede skulde tage Affære for den indenlandske Tilvirkning. Og Resultatet blev, at Kræmmernes Kompagni mod at faa, som det synes, en kontant Forstrækning gik ind paa for Sjællands Vedkommende at blive eneberettigede til Kjøb af de Silkestoffer, som Kongens Haandværkere tilvirkede, ligesom de overtog hans Vantberederi og Farveri med Forpligtelse til kun at indføre ufarvet engelsk Klæde, forsaavidt saadant kunde farves her, og indtil da svare Kongen en vis Afgift for ethvert farvet Stykke, der indførtes. Saaledes maa vistnok de paagjældende, lidt konfuse Aktstykker forstaas. Kongen opnaaede altsaa hurtigt Noget af det, han vilde, og under 18 April 1623 udkom der en Forordning, der til Klædekompagniets Fordel forbød til Sjælland at indføre udenlandsk farvet eller beredt Klæde; men allerede Aaret för var der naaet et lignende Resultat for Silketöjets Vedkommende.

Som ovenfor nævnt var det forbudt Borgere og Bønder at gaa med Silke og Flöjel, og Rigsraadet synes nok at ville have den Adel og Gejstlighed herved tillagte Forret i alt Væsentligt opretholdt. I Avgust 1620 ønskede det indskærpet, at ingen Borgerfolk maatte bruge Silketöj til deres Klæder, »uden alene paa Hovedet, for paa deres Kaaber og Tröjer«. Selv med denne Undtagelse faldt Bestemmelsen dog ikke i Kongens Smag paa en Tid, da han var i Færd med at skabe en indenlandsk Silkeindustri, og han naaede, hvad han vilde. Først hævede Forordningen af 23 Avgust 1621 paa Grund af »Tidernes Forandring« Forbudet mod, at Borgerskabet benyttede Silkestoffer; naar Töjet gjordes her, kunde det bruges »med större Fordel end fint Klæde«. Under 20 Maj 1622 kom det Forbud, hvortil der ovenfor er sigtet, mod til Sjælland, Skaane og Smaalandene at indføre Varer af Silke og Bomuld, »idel eller formængt med Uldent eller Linned«, og endelig kom, ogsaa under 18 April 1623, et for hele Riget gjældende Forbud, der dog undtog »slet (d. v. s. glat) Flöjel, slet Atlask og slet Taft, løs Silke, Silkeströmper og Snore«.

Denne Undtagelse ser underlig ud, men da væsentlig den samme Undtagelse findes i Forordningen af 1621, hvor den synes at passe endnu mindre, ligger Forklaringen naturligt i den Omstændighed, at Kongens Fabrik væsentlig skulde beskjæftige sig med mønstrede og blommede Stoffer, mindre med de glatte. Og da det efter Rigsraadets Svar til Kongen i Februar 1620 var en Betingelse for de ønskede Indførselsforbud, at de vedkommende Varer forelaa i et tilstrækkeligt Forraad, lige saa billige og gode som de udenlandske, tör det

altsaa antages, at dette i alt Fald tilnærmelsesvis var Tilfældet i Begyndelsen af 1623.

Det stemmer hermed, at de ikke faa fra Nederlandene forskrevne Mestere begyndte at arbejde i Maj 1620. Regnskabet for »kgl. Majestæts nederlandske Manufaktur og Silkeværk« fra 1 Maj 1620 til 1 Avgust 1623 nævner ikke færre end 52 Mestere, der i disse tre Aar modtog 111,877 Daler kurant (Daleren regnet til 80 Skilling) i Arbejdslön, og om dem var der ude i Byen grupperet ikke mindre end 11 Farvere af forskjellig Art. Kongens Anlæg gjör et ganske storslaaet Indtryk. Af de 52 Mestere ere 20 Kaffavævere, 14 Bommesivævere, 9 Boratvævere, 2 Satin- og Silkedamaskvævere, 2 Damaskvævere, 2 Ligaturvævere, 1 Trip- og Felititsvæver, 1 Kammerdugsvæver og en Tapetmager[1], og hertil sluttede sig endnu 1 Perser, 1 K(a)landermand, 1 Folder, 9 Spolemager og 2 Patronmagere m. fl.

---

[1] Kaffa, der herefter er Hovedartiklen, er façoneret Silke eller Uldflöjel, hvori Figurerne ere dannede i glat Grund. — Af de 14 Bommesivævere kaldes 7 Kattun-Bommesivævere, 6 Brugs-Bommesivævere. — Borat er et Halvsilkestof, i hvilket Kjæden er Silke, men Rendingen Uld; en af Boratvæverne kaldes særlig Kaffa- og Boratvæver, en anden Masilan- og Boratvæver og en tredje Filisel- og Boratvæver. Filisel er en Silke, spunden af Silkeaffald. Masilan er muligvis Navnet paa Noget, der stammer fra Marseille. — Ligatur er et grovt Silkestof med ophöjede brocherede Blomster, det brugtes bl. A. til Tapeter o. lign.; det passer hermed, at den ene af Ligaturvæverne kaldes Dischdecken- og Ligaturvæver. — Trip er et flöjelsagtigt Stof, hvori Bunden er af Hampegarn, Overfladen af Uld. — Forklaring paa disse og lignende Udtryk kan findes hos J. H. G. von Justi: Von den Manufacturen und Fabriken (I—II, Kopenhagen, 1758—61); J. C. og P. L. Savary: Dictionnaire universel de commerce (Copenhague, I—V, 1759—65); J. K. G. Jacobsson: Schauplatz der Zeugmanufacturen in Deutschland (I—IV, 1774—76); do.: Technologisches Wörterbuch, fortgesetzt von G. E. Rosenthal (I—VIII, i to Rækker, 1781—95); J. H. M. Poppe: Technologisches Lexikon (I—V, 1816—20); Acta Borussica, I—III (G. Schmoller og O. Hintze: Die

Selvfølgelig forsynede Hoffet sig fra Fabriken, og herpaa kan der anføres en Række Exempler. I December 1620 faar saaledes Skræder Ernst Møller $11^1/_2$ Alen sort, smaablommet Kaffa til Kristian Ulrik Gyldenløves Klæder; i April 1621 tilsendes der Fru Kristine Munk paa Frederiksborg 75 Alen hvidt og blaat Silkedamask samt et Par brandgule Silkeströmper; i Maj s. A. leveres brandgult og Purpur-Kaffa til en Messehagel, som Kristian IV skjænkede Kirken i hans nyanlagte Blekingeby Kristianopel, og i Aaret 1622 tager Kongen en hel Del Silketöjer som Foræring til nogle russiske Gesandter. Kongen selv faar i September 1622 16 Alen Deminini-farvet Kaffa med opskaarne »Blommer« paa Atlaskes Bund, og i Oktober s. A. rekvireres der $29^3/_4$ Alen blaat, sort og gult Kaffa til en altsaa trefarvet Natkjole til Hertug Ulrik o. s. v.

Regnskabet omfatter forøvrigt ogsaa en Række vævede Töjer fra Börnehuset. *Carl Thiesen van dem Boom* havde Overtilsynet med begge Anstalter, og i Börnehuset var der ogsaa Silkevævere, her arbejdede f. Ex. Dina Viinhofvers Stiffader. Men Regnskabet selv aflagdes af *Hans Mandixen*, Silkeværkets Kjøbmand, der muligvis har meddelt det noget af sit gode Humør, ti han synes at have været en meget livlig Mand. Velstaaende og af god Slægt — Borgemester i Kjøbenhavn Jörgen Danielsen († 1638) er hans Halvbroder — var han fra 1620 Medlem af det gamle Skydeselskab det danske Kompagni, og helt kaad maa han have været, da han en Gang i 1635 — han kom fra Herredagen — agede gjennem Kjøbenhavns Gader med en

---

preussische Seidenindustrie im 18. Jahrhundert) Berlin, 1892. — Hvad er *Brugs*-Bommesi og hvad er en *Felitits*væver?

Trompeter, som han lod spille op, skjöndt det var en Bededag, paa hvilken alle Folk stille skulde gaa i Kirke. Kong Kristian lod ham tiltale for Helligbrøde, og 1644 fralægger Kongen sig, at han nogensinde skulde have tænkt paa ham som Borgemester i Kjøbenhavn, »ti han er mig altfor vel bekjendt«. Selv paa sine gamle Dage yndede han Selskabelighed. Den senere Etatsraad Joh. Monrad, der nok vidste, hvorledes et muntert Lag skulde være, fortæller, at han i sin Ungdom, altsaa vel omtr. 1660, »tidt var til Hans Mandixens til Gjæst«. Muligvis har han været Kongen for livlig ved Silkeværket. Han forsvinder fra det midt i 1623, men Kvittering for sit Regnskab faar han først i 1634, altsaa elleve Aar senere.

Hans Efterfølger *Harder von Oesede* blev imidlertid heller ikke gammel i Gaarde, ti fra 1 April 1624 gik Silkeværket over til et privat Selskab.

Det ligger klart for, at Kristian IV stærkt interesserede sig for den her nævnte Industri. Ved Siden af Silkeværket faar saaledes *Abraham Colovart* i Avgust 1621 Ret til at oprette et Silkespinderi, og i 1623 henviser han sine fremmede Vævere til at søge St. Petri Kirke; for deres Skyld havde han udvidet den med to Flöje, hvorved den blev en Korskirke. Det er herefter helt naturligt, at da Fyrst Kristian den Yngre af Anhalt i Marts 1623 besøger Kjøbenhavn, bliver Silkefabriken forevist ham som en af Byens Seværdigheder, og den gjör et godt Indtryk paa ham. Han berömmer den i sine Optegnelser. Han taler om en stor Bygning med 100 Værksteder, hvori der gjordes al Slags smukt Töj »saa sirligt som i Vælskland«, men Kongen, skriver han, udbetaler ogsaa i

ugentlig Arbejdslön 700 Kurantdaler, hver Daler regnet til sexten Groschen.

Silkeværket, dets Mestere og Arbejdere spillede en Rolle i Kjøbenhavn. Ikke mindre end otte Borgere bleve i November 1621 satte til een Gang ugentlig at bese de dér tilvirkede Stoffer. Dem, de fandt dygtige, skulde de forsyne med deres Segl, og tillige skulde de afgjöre de »Irringer og Trætter«, der faldt Mesterne og deres Svende eller Mesterne indbyrdes imellem, »eftersom dermed til Köln og Leyden forholdes«. Huset i Silkegade, som de mødtes i, fik Navn af »Seglhuset«[1], og »Seglmesterne« fik under 17 Marts 1623 en udførlig Instrux. De skulde paase, at Mesterne fulgte de i brabantske Alen satte Maal for de forskjellige vævede Stykker, »brede Buratte«, »smalle Buratte«, al Slags Bommesi, Satinecken eller »Femskagten«, al Slags Krone-, »Treilod«- eller Heren-Sayen, »riselske Grobgryn«[2], allehaande Trip o. s. v. Enhver Svend skulde væve sit Bomærke i dem, enhver Mester sy sit til dem, og enhver Farver gjöre Ed paa, at han ikke vilde farve Noget, der ikke forud var besigtiget og mærket af Seglmesterne. I en Kiste paa Seglhuset med fem eller sex Laase for skulde de have deres Bøger, Stempler, Blyklumper (»Lodde«) med flere Redskaber.

Det er et helt Kontrolsystem, der sattes i Gang, men det

---

[1] Ikke at forvexle med »Sejlhuset« paa Bremerholm, en af Frederik II opført statelig Bygning, der af Kristian IV blev indrettet til Opbevaringssted for Flaadens Sejl.

[2] Grobgryn eller Grovgrön er det franske *grosgrain;* »riselsk« er muligvis en Stedbestemmelse, hvortil »daminsk« undertiden er Modsætningen, men mærkes maa det dog, at Stamin (Etamin) i Tyskland var Navnet paa en Art let uldent Töj.

synes kun at være blevet anvendt paa Silkeværket og den dermed i Forbindelse staaende Virksomhed. Da Kjøbenhavns Vævere og Vantberedere, henholdsvis 1622 og 1624, fik nye Lavsartikler, nævnes det ikke med et Ord i dem. Men i Silkeværket bestod der endnu en Kontrol.

I Marts 1622 satte Kristian IV fire Kjøbmænd med *Karl Thiesen* i Spidsen til at have Indseende med, at de rette Materialer indkjøbtes, at de rette Mønstre valgtes samt at de »Gyldenstykker, Bliant, Flöjel, Kapsa[1], Atlask, Damask og al anden Manufaktur«, som forarbejdedes dér, bleve ret vejede, maalte og taxerede, »undtagen hvis tilkommer de allerede tilforordnede Seglmestere at segle og sætte«. Vægten, Længden og Prisen skulde »paa Bly eller Pergament rigtig antegnes« og vedkommende Mærke heftes ved Stykket, ligesom det skulde paases, at Arbejderne ikke fik höjere Lön »end i Holland eller andensteds sædvanlig er«. Særlig skulde ogsaa Farvningen kontroleres, eftersom Farverhaandværket i Synderlighed var et Haandværk, »hvor Syn gaar for Sagn«.

Det Hele blev efterhaanden et indviklet Maskineri, der næppe har været ganske let at holde i Gang. Hvad kan der ikke ligge bag ved en kongelig Befaling af Avgust 1623, hvori det forbydes Mesterne at drage fra Byen? Men allervanskeligst har det muligvis været at skaffe de færdige Stoffer tilstrækkelig Afsætning. I April 1622 forordner Kongen, at Avancen paa, hvad der var forfærdiget, skulde sættes til to pCt., »saa vi det kan blive des snarere kvit«. Regelen var fem pCt. Og sikkert er det, at der foretoges Rejser med Silkevarer til

---

[1] Cabsa er en Slags bengalsk Silke.

Viborg Snapsting og Kieler Omslag. Afsætningen i Kjøbenhavn var ikke tilstrækkelig. Det er da ogsaa Kristian IV's Ønske at kunne komme bort fra selv at drive Silkeværket, hvad han udtrykkelig udtaler, da han 1623 forhandler med Rigsraadet om det ovenfor nævnte Indførselsforbud. Han er ivrig for at opnaa det, ti, skriver han, »ellers faar jeg Ingen til, som tager Silkehandelen an«. Men Forbudet kom, og allerede under 30 November samme Aar overdrager han Silkeværket til et privat Kompagniskab.

Det saa kaldte Klædekompagni, der 1620 fik hans Vantmageri og en vis Eneret til at kjøbe af hans vævede Varer, synes altsaa ikke at have ønsket ogsaa at overtage Silkeværket. Klædekompagniet havde da heller ingen stærk Livskraft. Griffenfelds Fader, *Joakim Schumacher,* der var Bogholder ved det, oplyser i nogle efterladte Optegnelser, at det ophævedes 1628. Kompagniet, der overtog Silkeværket, blev dog af endnu kortere Varighed.

Som ovenfor nævnt kaldtes Silkeværket »det nederlandske Manufaktur«. Mesterne ved det vare væsentlig fra Nederlandene, og det falder da godt i Traad, at Deltagerne i det Kompagni, der efter en Overenskomst af 30 November 1623 fra 1 April 1624 at regne, overtog det med tolv Aars Eneret til her i Landet at forfærdige Silketöj, ogsaa vare Nederlændere eller i alt Fald stod Nederlandene nær. Det overdroges til *Johan de Willum, Jan* og *Jörgen Böcker von Delden, Lorentz von Meulengracht* og *Karl Thiesen van dem Boom* med Tilladelse til at suplere sig med *Poul de Willum, Jan van Lier, Abraham Heyermann* m. Fl. Det er saa godt som alle betydelige Kjøbmænd; det kan saaledes nævnes, at Johan de Willum, der er

Borger i Kjøbenhavn, ogsaa kaldes Kjøbmand i Amsterdam, og at han her i Landet 1614 havde faaet en Bevilling til i fire Aar at fange Hvaler under Norge, ligesom han 1625 fik en Bevilling til at stifte et Kompagni med otte Aars Ret til herfra at handle paa Vestindien, Brasilien, Virginien og Guinea. Med Hensyn til Hvalfangsten havde han Kompagnoner i Dieppe.

Kristian IV's Silkeværk kom i Hænderne paa Kjøbmænd med udenlandske Forbindelser, men derfor skulde det ikke ophøre særlig at være til Gavn for danske Forhold. Det forbeholdes udtrykkelig danske Kjøbmænd at indtræde i Kompagniet i Løbet af sex Aar, vilde Nogen være Direktør, skulde han dog indskyde mindst 10,000 Rd. Saavidt muligt skulde al det Uld-, Linned- og Bomuldsgarn, Kompagniet brugte, spindes her i Landet, ligesom Silken skulde vindes her — der henvises i saa Henseende til Börnehuset — og endelig skulde enhver Mester ved Værket forpligtes til at holde en eller to danske Drenge, »paa det Haandværkerne det mest mulige her udi Landet maa forplantes«.

Kongen svigter altsaa ikke sin oprindelige Hensigt med Værkets Anlæg, hvad der ogsaa kommer frem, naar han paalægger Kompagniet at holde billige og lidelige Priser. De maa ikke være höjere end i Holland og Hamborg. Men det skal forøvrigt kun være en *en gros* Forretning, hvorfor det kun maa sælge sine Fabrikata i hele Stykker, ikke alenvis, og det endda alene til Byens Kræmmere og Kjøbmænd samt til Adelen, der dog kun maa forsyne sig til eget Behov hos det. Hvad Betingelserne for Overdragelsen forøvrigt angaar, da vedblev Kongen at være Ejer af Boderne i Silkegade, men

Kompagniet skulde indestaa for, at han fik den akkorderede Leje for dem af de vedkommende Mestere, ligesom det skulde holde Seglhuset og lönne Seglmesterne. Det var væsentlig de færdige Varer samt de anskaffede Raamaterialer og Redskaber, der bleve overdragne. Varerne og Raastofferne skulde overtages for, hvad de stod Kongen i, og skulde betales med Halvdelen efter sex Aars Forløb og den anden Halvdel efter andre sex Aar d. v. s. i 1636, naar Eneretten udløb. Af de indestaaende Kapitaler skulde der svares Kongen sex pCt. om Aaret. Det synes ikke trykkende Vilkaar, og med Hensyn til Redskaberne, Kalandermølle, Poleremølle, Perseri, Gumbænke, Farveri — af denne Fortegnelse fremgaar det, at Vævene maa have været Mesternes — vare Vilkaarene endnu noget lempeligere. De skulde overtages efter Vurdering, betales i de samme to Terminer, men uden nogen tillagt Rente. Og saa skulde Kongen, der forpligtedes til at tage sit Forbrug hos Kompagniet, endelig være dettes Kavtionist »paa Omslagsmaner og Skik« for indtil 50,000 Rd. i de første sex Aar.

Selvfølgelig skulde Indførselsforbudet vedblive, og Kompagniet synes strax at have vist, at det ønskede det alvorligt overholdt. I December 1624 fik nogle af Renteskriverne og Enspænderne Ordre til i Byens Silkekramboder at inkvirere efter forbudne Varer. Det er, som om Kompagniets Kjøbmænd have vidst, at der trods Forbudet indsmugledes Silkevarer. Men have de saaledes været nærgaaende mod Byens Kræmmere, have disse sikkert ikke undladt efter Evne at svare igjen. Det kan maaske antages, at det er dem, der staa bagved, naar Kongen i Januar 1625 bebrejder Kompagniet, at dets Fabrikata »meget dyrere sælges, end de til Ham-

borg og Amsterdam haves kan«. Kongen er ganske haard imod det i den Anledning og paalægger Kjøbenhavns Borgemestere og Raad at udnævne fire Borgere, der to Gange om Aaret skulle undersøge Kompagniets Indkjøb, Arbejdslön og Priser.

Men der var endnu andre Vanskeligheder. Allerede i Overenskomsten af 1623 var det fra Kongens Side bestemt, at Kompagniet ikke maatte indføre nogen Mester af »menistisk, wedderdøbersk eller anden forbøden Religion«. Men Alt har næppe i saa Henseende været, som Kongen ønskede. I sin Anordning af Januar 1625 lader han Kompagniet vide, at dets Mestere ikke ere her i Landet »for nogen ny Religion og Dyrkelse at lade stifte«, og Borgemestere og Raad sættes ogsaa til nöje at paase, at Kompagniets Lærlinge »ikke opdrages udi de Irringer og Vildfarelser i Religionen, som de andre en Del skulle være beladt med«.

Af störst Betydning var og blev dog Forholdet mellem Kompagniet og Kræmmerne, og det var ikke godt. Kompagniet klagede over, at en Del »mest af de udenlandske Silkekræmmere«, som boede her, til Trods for at de daglig solgte mange herhen hørende Varer, kun tog Lidet eller Intet hos Kompagniet. Kongen revser dem herfor i en Forordning af Februar 1625. Det var ganske ubilligt, at nogle Faa efter eget Tykke skulde det gemene Bedste forhindre. De maatte ikke alene deres egen Interesse have udi Agt, men skulde tage, hvad de behøvede hos Kompagniet, hvis de ikke vilde staa tilrette herfor. Men Kræmmerne vare stærkere end Kongen.

Ved Aarets Udgang erklærer Kompagniet ikke længere

at kunne vedblive, og i Januar 1626 træffer Kongen da nogle extraordinære Forholdsregler, der væsentlig gaa ud paa saa meget som muligt at formindske det Tab, der heraf vilde følge for ham. Hans Klædekammer beordres til at overtage for 40,000 Rd. af de færdige Stoffer for den Pris, de staa Kompagniet i, og Kjøbstædernes fornemste Kjøbmænd og Kræmmere skulle indbydes til for en lignende billig Pris at tage Varer fra dets Lager. Betalingen skulde gaa i Kongens Kasse, og Kjøbmændene skulde lokkes ved et Løfte om, at saa snart de havde betalt, skulde de faa Ret til fremtidig at forskrive de tidligere forbudte Varer fra Udlandet, »hvor de bedst kunne«.

Det Hele, der blev tilbage, var et Tilbud fra *Johan de Willum* om at ville holde otte eller ti af de bedste Mestere ved deres Væve, ti der er næppe kommet Noget ud af Kongens Paalæg om at faa andre Kjøbmænd, som med Silkevarer handle, til hver at give to eller flere Mestere Arbejde. Det hjalp ikke, at Kongen gjærne vilde se det, »paa det samme Haandværk og Manufaktur, som med saa stor vor Bekostning og Skade er stiftet, ikke aldeles skulde igjen nederlægges, men at det dog efterhaanden kunde udi Riget plantes og faa Fremgang«.

Trods Kongens levende Interesse for Sagen var den uigjenkaldelig tabt, hvad man kan se deraf, at han i Marts 1627 skriver, at det skal paases, at Silkeboderne ikke forfalde. De staa tomme. Men han kan samtidig ikke undlade at ud tale et ved sin Udholdenhed næsten rörende Haab om en Gang igjen, om Gud vil, at kunne besætte dem med slige Folk, som de ere byggede til.

Kompagniet er ophørt, men de enkelte Participanter sy-

nes at have overtaget hver sin Del af Gjælden ligesom af Varebeholdningen. *Lorentz von Meulengracht* tilbyder i alt Fald 1627 at levere Kongen Silketöj til hans Officerer, men han har selv nok, mere end han kan blive af med. Derimod gaar han gjærne ind paa Brødrene *Johan* og *Jörgen Böcker von Deldens* fire Aar efter gjorte Tilbud om at betale ham deres Del af Gjælden. Han faar ved denne Lejlighed ogsaa nogle af Silkeværkets Redskaber. Men det er sikkert ogsaa det sidste Tilbud af den Art, han har faaet. Døden havde alt begyndt at bortkalde flere af Kompagniets væsentlige Participanter. *Karl Thiesen*, der havde fulgt Silkeværket fra dets første Dage, nævnes paa den Tid som død, og baade *Lorentz von Meulengracht* og *Johan de Willum* vare døde; de begravedes henholdsvis 1630 og 1631 i det samme Gravsted i Nikolaj Kirke, hvad der kan tyde paa, at de ikke alene havde staaet hinanden nær i Handel og Vandel men ogsaa havde været forbundne ved Slægtskab eller Svogerskab.

Det er ogsaa oplysende, at da Kristian IV ønsker Penge til Anlæget af et Fæstningsværk ved St. Anne-Bro i Kjøbenhavn, henlægges 1631 hertil bl. A. hele Silketolden, og de indenlandske Kjøbmænd skulle svare sex pCt. af de Silkevarer, de indføre, »være sig hvad det er«, de udenlandske otte pCt. Der tales ikke et Ord om det i sin Tid saa meget ønskede Indførselsforbud[1]. Forsøget paa at skabe en indenlandsk Silkeindustri var med andre Ord opgivet. Allerede 1627 havde *Johan de Willum* og *Lorentz von Meulengracht* kjøbt hver sin

---

[1] I Toldforordningen af 3 Februar 1625 var Tolden af Silketöj den samme, men der tilföjedes: forsaavidt det maa indføres.

Hjörnegaard udimod Kjøbmagergade, og 1632 solgte Kongen en af Vaaningerne nede i Gaden til *Joris Petersen,* en af Silkeværkets Bommesivævere; lidt efter lidt fulgte naturligvis de andre Vaaninger efter.

Foruden i Gadens Navn bevaredes Erindringen om Kristian IV's energiske Forsøg kun i »de Fattiges *Silke*hus«, et af Kjøbenhavns Fattighuse, der nævnes med dette Navn langt ind i det næste Aarhundrede. 1630 havde Kongen givet Byen tre af Vaaningerne, »liggende paa Hjörnet af Silkevævergade og om ad Pilestræde, hvorudi de Fattiges Forsorg og Underholdning skulde berammes og besluttes«, og 1631 forøgede han Gaven med endnu fire andre af Vaaningerne. Fattigforstanderne indrettede her et »Spindeværksted«.

Silkefabriken endte altsaa i et Fattighus, og i og for sig er det ikke forunderligt. Det var en ny Industri, der skulde udvikles her i Landet, og medens religiøs Ufordragelighed stængede maaske de bedste udenlandske Elementer ude, gav Kristian IV Anvisning paa at faa de nødvendige Lærlinge mellem de Börn, »som paa Gaden omløber og sig til Betlen vænner«, idet han samtidigt ivrede mod for stor Arbejdslön. 1625 forlanger han, at Silkekompagniet skal nedsætte sin »höje og fast ubillige Daglön«. Den skal og maa »kortes«, »paa det den Fordel, man billig her udi Riget bör at have, naar Proviant bedre Kjøb er end andensteds, maa haves udi Agt«. Det tör nok antages, at de Vilkaar, der herefter bødes Silkeindustrien, ikke vare opmuntrende, navnlig da Indførselsforbudet aldeles ikke sikrede dens Existens.

Det saa stolt ud, naar Kristian IV i 1624 bestemte, at

fire kjøbenhavnske Borgere, en af det ostindiske Kompagni, en af det islandske Kompagni, en af Klædekompagniet og en af Silkekompagniet, skulde have Tilsyn med Postbudene over hele Riget. Det var de fire Kompagnier med den store økonomiske Fremtid. Kongens nye Institution, Postvæsenet, behøvede kraftig Støtte. Men 1628 tales der kun om, at Kompagnierne ikke havde betalt, hvad der paahvilede dem til Postbudenes Lönning. Og det havde gode Grunde.

UNDER KRISTIAN DEN FEMTE.

KRISTIAN IV's Forsøg paa at skabe en dansk Textilindustri lykkedes ikke. Tunge Tider begyndte under ham at gaa hen over Landet, og da det igjen rejste sig, var det under Enevælden. Den ivrige, personlig regerende Konge var afløst af et fjærntstaaende, höjt ophöjet Magtbegreb, der inkarneredes i Kollegier, og Industrien faldt ind under et Kommercekollegium (1668), der bl. A. skulde have »sin Idræt og Tanke derhen vendt og dirigeret, hvorledes Manufakturer her udi Landene vel kan indrettes«. Og det gjorde det, endog i Detaljer.

En Gang tilskriver det Borgemester og Raad i Faaborg med Spörgsmaal om, »hvad Slags Manufakturer de formener hos dennem at kunne indrettes«, og en anden Gang tager det Initiativet til et privat Sæbesyder-»Societet« i Kjøbenhavn. Her var to Sæbesydere, der havde et oktroieret Værk, som de ikke passede, og en tredje, der havde formastet sig til at anlægge et uden Oktroi. De to første fik læst og paaskrevet, fordi de ikke havde »præsteret præstanda«, den tredje blev »remonstreret hans faute«, men saa blev dem »proponeret at indtræde i Compagni«, hvilket blev »akcepteret«.

Det vrimler med Projekter, Privilegier og Oktroier, der tilstræbte et System, som alt var angivet i Toldrullen af 13 Avgust 1651: at kjøbe fremmede Manufakturvarer var noget Fordömmeligt, som »ikke Andet foraarsager, end at Pengene af Riget bortgaar og Undersaatterne den Fortjeneste, som nu Fremmede nyde, og Vi helst forundte vore Egne, betages«. Derfor skulde man bekoste og anrette Manufaktur-Værker og støtte dem ved lav Indførselstold paa deres Raamaterialer, men höj Indførselstold paa deres færdige Fabrikata.

Det er herefter naturligt, at Tanken om en dansk Silkeindustri paany kommer frem. Og det saa meget mere som Traditionerne fra Kristian IV's Silkeværk næppe vare uddøde. Da Frederik III 1650 solgte »Tugthuset« ved Helligaandskirken, var der mellem den Række Smaahuse, hvoraf det bestod, eet med »Vantmagerens Vinkel« ovenpaa, et andet med en »Overskærs Vinkel«, et tredje med en »Ulmerdugs Vinkel«, og i begge de sidste, nævnes det, havde der været en »Silke Vinkel«. Ordet Vinkel betyder her formentlig Arbejdsstue. Det kan ogsaa nævnes, at det efter Klage fra Kjøbenhavns Silke- og Klædefarvere 1651 blev indskærpet, at kun de, der vare retlig oplærte i Silke- og Klædefarver-Haandværket, maatte bruge denne Næring og udhænge Farvetegn. Og i een Retning var der ligesom et Fremskridt at notere, nemlig i Stillingen til anderledes Troende.

Da det 1653 tillodes 50 bømiske Klædemagere, der »for deres Religion« vare blevne fordrevne fra Bømen, at nedsætte sig her med deres Hustruer, Börn og Svende, fik de vel kun Tilladelsen, fordi de vare »evangeliske«, og det indskærpedes strengt, at de hverken paa Tysk eller Bømisk maatte lære

nogen Religion, der ikke var »Guds Ord og den Avgsburgske Konfession gemäss«. Men det nidkjære Kommercekollegium syntes at ville stille sig anderledes.

Det kom til samme Resultat som Kristian IV, at skulde Landet drive det til Noget i Retning af Manufakturer, gjaldt det om at faa udenlandske Manufakturister hertil. Og det tænkte paa mere end simple Mestere og Arbejdere. Det udtaler, at Manufakturerne kunde meget befordres, »om man kunde drage nogle rige Familier ind i Landet«, og med *Ulrik Frederik Gyldenløve* som Præsident foreslog det i 1671 at give fremmede Kjøbmænd og Fabrikanter, der vilde nedsætte sig her, ikke alene Skattefrihed i en længere Aarrække, men ogsaa Religionsfrihed, navnlig forsaavidt de vare Reformerte eller Katoliker.

Dette Forslag var dog saa fordomsfrit, at det umuligt kunde gjennemføres. Gejstligheden blev stærkt afficeret ved det. Religionsfriheden kom ikke med, men ved Siden af Skattefrihed indrömmedes Toldfrihed for Alt, hvad de paagjældende Fremmede førte med sig, ligesom Tilsagn om en voxende Indførselstold for hvad de forarbejdede, efterhaanden som det forelaa i tilstrækkelig Godhed og Mængde. Det udtaltes delsvis i 1671 og helt i 1681.

Det kan da ogsaa nævnes, at her kom driftige Fremmede til Landet f. Ex. *Johan Drewsen* fra Ültzen, der 1693 indkaldtes til Dronning *Charlotte Amalies* Papirværk paa Strandmøllen. Og det er i det Hele værd et Öjeblik at stanse ved den nævnte Dronning. Hun er greben af Tidens merkantilistiske Ideer. Paa sine Ejendomme Frederiksdal, Nymølle og Strandmøllen driver hun en Række industrielle Anlæg, og det er

karakteristisk, at hun i 1671 henvender sig til den officielle Avtoritet, Kommercekollegiet, om Raad, som hun faar og følger. Paa en anden Maade staar hun ogsaa den industrielle Bevægelse nær. Hun tilhører nemlig den reformerte Tro og interesserer sig for sine Trosfæller, der paa denne Tid trænges haardt i Frankrig, og i alt Fald delsvis lukkes da ogsaa Danmark nu op for dem. 1682 faa Alle af kristen Tro, »om de endskjöndt ej er saa lige af den Avgsburgske Konfession«, Tilladelse til at bo i Fredericia, og i 1685 følge Privilegierne for de Reformerte i Kjøbenhavn.

Særlig velkomne ere disse Fremmede dog kun, forsaavidt de »eje Kapital eller ere Haandværkere«. Det er alene Tidens Interesse for Manufakturer, der faar den til at gaa paa Akkord med den rene Lære. Men hin Interesse spillede ogsaa, i alt Fald i visse Kredse, en overmægtig Rolle, saaledes som det kan ses af den Maade, hvorpaa et dansk Silkemanufaktur paany blev fremkaldt. Som Regel var Gangen i et Manufakturs Tilblivelse og Udvikling: en Ansøgning, et Privilegium, et Anlæg og saa et Indførselsforbud, men i dette Tilfælde er Fremgangsmaaden en helt anden; der begyndes med Udviklingens sidste Led — Indførselsforbudet.

Den sidste December 1680 blev det uden Varsel ganske forbudt at indføre Flöjel, Silke og Gyldenstykke, fordi — som det hedder — Kongen var bleven tilsinds adskillige Manufakturer for disse Stoffer her i Rigerne at lade anrette. Og mærkeligt nok maa det ikke forstaas, som om Kongen af al Kraft nu selv vilde forestaa Oprettelsen af en eller flere saadanne Fabriker. Nej, den enevældige Konge begyndte at søge Folk, der sammen med ham vilde sætte Penge i en Silkefabrik.

Selvfølgelig kom Sagen for Kommercekollegiet, men paa en ikke ganske almindelig Maade. Det er, som om det fordredes, at Kollegiet ikke alene teoretisk skulde føre an, men ogsaa praktisk skulde tage Affære. I September 1671 havde »de af *commercii collegio* med deres Participanter« faaet Privilegium paa at oprette et Vantmageri med Ret til at sælge Klæde til »militien tillands og -vands«, naar Börnehuset ikke formaaede at skaffe, hvad der behøvedes. Og den 31 Januar 1681 sendte Rentemester *Henrik von Stöcken* Kollegiet et »Projekt om en Kapital at sammenskyde til Silke- og Ulden-Manufakturer at introducere«. Der var ikke Tale om en Drøftelse af Sagen, nej kun om »Noget til bemeldte Værks Etablissement at indskyde«. Men Stemningen var ikke videre offerberedvillig. Der blev ikke af de i Mødet tilstedeværende Assessorer tegnet en eneste Styver. *Hans Nielsen Aalborg, von d. Tien, Herman Brekling, Daniel Knoff, Johannes Finke,* Assessor i Höjesteret *P. P. Lerche,* Etatsraaderne *Herman Meier, Albert (Schumacher) Gyldensparre, Knud Tott, Povl Klingenberg* saavel som Excellenserne *Michael Wibe* og Baron *Jens Juel* sagde alle enten Nej eller udskød Afgjörelsen.

Aalborg agtede at indrette et Sæbesyderi, *Brekling* var i Gang med at anlægge et Uldvæveri, *Gyldensparre* havde engageret sig i det ostindiske og andre Kompagnier o. s. v. Kun *Jens Juel* siger, »at naar han ser Direktionen og hvad Mestere dér udi skal arbejde, vil han vel dertil indskyde«. Han blev da ogsaa Participant ligesom *Albert Gyldensparre*[1]. Manu-

[1] Den 3 Marts 1681 forelaa Sagen sikkert paany for Kollegiet. Det blev nemlig da »proponeret«, om »samtlig Kollegium vilde indskyde 14 à 1500 Rd. til et Manufaktur af Silke- og Ulden- Strömper og Nattröjer«.

fakturet kom i Stand, men Projektet var ogsaa, da det forelagdes Kollegiet »allerede af adskillige Partikuliers underskreven«. Og Kollegiet var ikke den eneste Institution, som det sendtes til.

Rentemester v. Stöcken havde ogsaa sendt det til Kjøbenhavns Kræmmerkompagni. Men dette, der sikkert har følt Indførselsforbudet som et særlig mod dets Medlemmer rettet Slag, var heller ikke villigt. »Tidernes Tilstand« tillod det ikke at gjöre noget Tilskud. Det Eneste, Kræmmerne kunde tilsige, var i sin Tid at modtage Manufakturets Varer til Forhandling, om de vare gode og leveredes til en saadan Pris, at de kunde sælges. Men dette Svar har selvfølgelig ikke været vel set. I November 1681 blev det befalet, at Kræmmernes hele Forraad af fremmede Silkestoffer inden 1 Maj 1682 skulde være udsolgt, ellers vilde det blive konfiskeret og de Vedkommende idömte en vilkaarlig Straf Andre til Afsky. Kræmmernes Indsnigen af udenlandsk Silketöj var til stor Skade, navnlig for »det saa vel begyndte Silkemanufaktur«. Det var altsaa i Gang paa denne Tid, ja det var Manufakturet, der klagede over Kræmmerne, og Klagen synes at have faaet en praktisk Følge. Fra Januar 1682 var Kræmmerkompagniet Medparticipant.

Det indskød 6000 Rd., dog ikke i rede Penge, men i en Obligation, som Kongen den 11 Juni 1678 havde udstedt til det for det nævnte Beløb, hvormed Kompagniet havde forstrakt ham til »Søetats og Militie-Udgifter«. Dog hermed slap det

---

To af Assessorerne *Herman Brekling* og *v. d. Tien* paatog sig at konferere om Sagen med En ved Navn *Fridric Boye*.

ikke. I September 1682 forøgedes Summen med 2000 Rd. kontant, der udrededes af 30 Silkekræmmere, men saa fik det ogsaa Lov til at vælge to Direktører; det valgte *Thomas Oxen* og *Barthold Stuur*.

Kræmmerne kom herved i fint Selskab. Kristian V var Manufakturets første Participant; i Marts 1681 havde han indskudt 3000 Rd. og i Januar 1682 igjen 3000 Rd. Og en Skrivelse af Oktober 1683 fra Silkemanufakturet har som Underskrivere: Gehejmeraad Baron *Jens Juel,* Overkrigssekretær *Jens Harboe,* Assessor i Kommercekollegiet og Höjesteret *Jörgen Elers,* Oberkammertjener og Hofskræder *Herman Weigberg,* Kjøbmand *Henrich Schupp,* der var en af Kjøbenhavns 32 Mænd, og endelig de to Kræmmere *Thomas Oxen* og *Barthold Stuur*. Det er i Alt syv, og da Manufakturets Statuter af 1687 indeholde den Bestemmelse, at det skal have syv Direktører, staa vi sikkert her ved dets Direktion i 1683. Fire Aar efter var den forøvrigt endnu finere. Da bestod den af Hs. höje Excellence *Ulrik Frederik Gyldenløve,* Hs. Excellence Baron *Jens Juel,* Etatsraaderne *Albert Gyldensparre* og *Jens Harboe,* Assessor *Kristian Braem* samt Kjøbmændene *Henrich Schupp* og *Evert Weinmann*.

Det synes altsaa at gaa godt med Manufakturet. I September 1682 havde det færdige Varer til en Værdi af over 7000 Rd., og en »Kompagni-Afregning« dateret den 28 Februar 1687, der opgjör Kongens Indskud, stiller Alt i det bedste Lys. For Tidsrummet til Slutningen af 1685 var det aarlige Udbytte betalt ham i Stoffer, der leveredes hans Kammertjener *Hans Voskamp,* men derefter beregnes det i Penge til ikke mindre end 12 pCt. p. a. Kongen træder nu tilbage. Han afslutter

sin Deltagelse ved under 8 Marts 1687 at tilskjøde Manufakturet den Gaard »mellem Ny- og Gammel Torv for den vestre Ende af Stadens Raadhus«, som han nogle Aar för havde erhvervet til det, og hvori det drev sin Virksomhed. Den kaldtes »Manufakturgaarden« paa Nytorv.

Kompagniets Stilling syntes konsolideret. Kongens Udtræden svækkede det ikke. En trykt »Lista«[1], som paa denne Tid udgaves, over hvad der havdes paa Lager, gjör et rigt Indtryk, og Underskrifterne paa de Statuter, som det nu fik, vise, at Datidens Stormænd og Rige gjærne satte deres Penge i Manufakturet, mærkeligt nok kun bundne for tre Aar. De mente, som den daværende engelske Chargé d'affaires i Kjøbenhavn oplyser, at skulle faa et aarligt Udbytte paa mindst 25 pCt. Nogle af Underskriverne ere, foruden de ovennævnte Direktører, Gehejmeraad, Medlem af Konseljet *Konrad (Biermann) von Ehrenschild*, Generalprokurør *Nicls Bentzon*, Overrentemester *Peter Brandt*, Kurt Adelaers Sön *Fridrich Christian*, *Detlev Rantzous* Enke, *Vigant Michelbecher* o. s. v.

Men det støttedes ogsaa stærkt. I 1681 beregnedes det, at der aarlig udgik 200,000 Rd. af Landet for Silketöj, medens det var nok at udsende 15,000 Rd. til Indkjøb af Raasilke, og efter det almindelige Forbud i 1680 fulgte da i November 1681 en Forordning, hvorefter den Kræmmer, der fem Maaneders Dagen efter solgte fremmed Silketöj, skulde bøde 500 Rd. til Angiveren, 500 Rd. til Kvæsthuset og 500 Rd. til Kristians-

---

[1] »Lista paa Silcke-Stoffer, som ere *fabriquerede* i Kiøbenhafn *dato* udi Silcke-*Manufactur* Verckets *Magazin* findes i Forraad og selgis *en Gros* oc i heele Støcker efterhaanden hver Uge om Onszdagen oc Fredagen. *Anno* 1687, dend 21 *May*«.

havns Kirke; desuden skulde han tiltales »som de, der *crimen læsæ Majestatis* kunde have beganget«, de konfiskerede Varer skulde offentlig opbrændes. Ogsaa den, der lod sig gjöre Klæder af fremmed Silketöj, skulde straffes, han skulde paa lignende Maade bøde tre Gange 200 Rd. o. s. v.

Der er en Række Bestemmelser, der alle gaa i samme Retning. Politiet skulde stemple de ved den satte Termin herværende fremmede Silketöjer og Silkeklæder, for at enhver senere, ulovlig Indførsel kunde kontroleres; det skulde inkvirere paa alle mistænkelige Steder. Ja det paalagdes Magistraterne rundt om i Landet at tage samtlige Kjøbmænd og Kræmmere i Ed paa, at de ej havde andre fremmede Silkestoffer end de stemplede, og at de fremtidigt ej vilde handle med Andet end indenlandske Stoffer, hvis Brug støttedes paa enhver Maade. 1682 paalagdes det Obermarskal *F. E. von Speckhahn* alvorligt at advare alle Hoffets Betjente om kun at bruge indenlandsk Silketöj til dem selv, deres Hustruer og deres Börn, og den omfattende Forordning, der i 1683 regulerede Klædedragten ikke efter den gamle Standsforskjel, Adel, Gejstlighed, Borger, men efter de indførte talrige Rangklasser, satte det som en Præmie »at bære sorte Flöjels Kjorteler og anden ærbar Dragt af Silke-Grofgrön, Terzenal, Ferandin, Taft og andet glat Silketöj, som her i Landet gjöres«. Det fik Enhver Lov til, selv om han stod uden al Rang, naar han kun »interesserer i noget Manufaktur for 500 Rd.«

Men desuagtet var Sagen ikke let. Kræmmerne vilde og kunde ikke kontroleres. En af de sidste Dage i 1687 blev en Kjøbsvend paagreben i Vesterport med fremmede Silketöjer, og den Kjøbmandsbog, han havde hos sig, viste, at

hans Principal *Gebhart Lübkens* i Hamborg handlede med næsten alle Kræmmere i Kjøbenhavn, i det øvrige Danmark og en Del af Norge. Det blev en vidtløftig Sag med mange Undersøgelser, men egentlig strengt er der næppe blevet gaaet frem. Enevælden truede stærkere end den slog. I Maj 1687 fik de kjøbenhavnske Kræmmere mod at forpligte sig til at kjøbe Silkemanufakturets hele forhaandenværende Oplag af Tafter Lov til at forhandle de fremmede Silkestoffer, de paa den Tid havde i deres Boder, ganske imod de udgaaede Bestemmelser, og da en kjøbenhavnsk Skræder samtidig blev greben i at have syet en Klædning af udenlandsk Silketöj, blev han ikke straffet efter den vedkommende Forordnings Bud. Han fik vedblivende Lov til at nyde sin Lavsret mod at betale — en Fjerdedel af den fastsatte Bøde. Det er næsten ubegribeligt, men det falder i Traad hermed, at da Politiet i 1689 hos en Kræmmer havde konfiskeret »en anselig Parti af fremmede Silkestoffer«, som ej vare stemplede med Toldvæsenets Segl, og anbragt dem i en Pose, som forsegledes, fandtes Indholdet af den ved den senere retslige Undersøgelse helt uskyldigt! Det ligger næsten ligefor at antage, at Mellemtiden ikke var bleven ubenyttet.

Man faar Indtryk af, at den ovenfor nævnte engelske Chargé d'affaires saa rigtigt, naar han skriver hjem, at den danske Regering hyppigt udstedte Forordninger uden tilbørligt at vaage over deres Overholdelse, ja uden at have overvejet, om det var muligt at gjennemføre dem. Trods Silke-Manufakturets tilsyneladende saa lykkelige Forhold hvilede det, som det ses, paa delvis umulige Forudsætninger. Og der var andre Vanskeligheder.

Efter Statuterne af 1687 var Indskudet for at blive simpel Participant 50 Rd. Vilde Vedkommende have Stemmeret, voxede Indskudet til 500 Rd, og stræbte han efter at blive Direktør, kostede det 1000 Rd. Da 28 Participanter, alle sikkert med Stemmeret, have underskrevet Statuterne og Direktionen bestod af syv Medlemmer, tör det antages, at der fra deres Side var indskudt mindst 17,500 Rd., en for den Tid ganske anselig Kapital, men det synes sikkert, at de Midler, Manufakturet havde at raade over, hurtigt efter viste sig utilstrækkelige. Direktionen gjör i 1688 opmærksom paa, at mange Börnepenge henstaa uden at blive gjort frugtbringende, og der udgaar da en kongelig Befaling om, at de Kirker, Skoler, Fattige og Umyndige tilhørende Midler, som ej andensteds ere udsatte, skulle anbringes i Silkemanufakturet enten som Interessentpenge »paa Vinding eller Tab« eller som Laan til fem pCt. Rente; den, der vægrede sig ved at efterkomme dette, skulde selv svare de vedkommende Ejere sex pCt. Det var en farlig Bestemmelse, men man tör nok gaa ud fra, at den ikke er bleven efterkommen hurtigt, hvad her vil sige, at næppe mange Börnepenge ere blevne anbragte paa denne Maade, ti ikke to Aar efter havde Manufakturet ophørt at existere.

Vanskelighederne overfor Kræmmerne vedbleve. Manufakturet beder i Marts 1688 indstændigt om, at der maa optrædes »med *rigeur*« mod Alle, der ikke efterkomme de givne Bestemmelser. Den vedblivende Indsnigelse er ikke alene skadelig for Manufakturet, men for Nationen. Under 3 April 1688 udsender Regeringen som Følge heraf en Række Skrivelser til Kjøbenhavns Politimester og Magistrat, til de øvrige

Byers Magistrater og til Manufakturet. Alle Kjøbenhavns Skrædere skulle møde for Politimesteren, der skal befale dem, naar Nogen giver dem et Stykke Silketöj, da strax at skaffe Manufakturets Attest for, at det er indenlandsk; för maa de ikke tilbagelevere det eller sy Töj af det. Kjøbenhavns Kræmmere, der affekteres ivrige i at komme dem tillivs, der indføre fremmede Silketöjer, skal Politimesteren kraftigt assistere i deres Inkvisitioner; der bestemmes Konfiskationer og Straffe, og Kræmmerne i Provinserne skulle paany tages i Ed under Trusel om deres Bods Forsegling og deres Handels Stansning.

Det er kraftige Forholdsregler, men samtidig giver Regeringen sig paany Attest for ikke at have kunnet overholde de tidligere, nok saa kraftige Bestemmelser. Den tilskriver Manufakturet, at den endnu denne Gang har bevilget, at de, der f. T. have Klæder af udenlandsk Silketöj, maa slide dem i deres Huse og i Kirken — men ikke til Hove eller i nogen publik Forsamling — naar de kun lade dem stemple.

Der stod stadig en Kamp om Manufakturet, som der arbejdedes ivrigt for. Men nu kom med eet Slag en uventet, skjæbnesvanger Afgjörelse. Regeringen blev af politiske Hensyn nødt til at ændre sin økonomiske Optræden og hæve en Række af de gjældende Indførselsforbud. Holland fordrede det. En Traktat slog det fast i Sommeren 1688, og i Toldforordningen af 21 Marts 1691 er det nye System gjennemført. Et af Indførselsforbudene, der herved ramtes, var det, der gjaldt fremmede Silkestoffer; det erstattedes af en Række höjere eller lavere Indførselspositioner, og hermed var Manufakturet dødsdömt, skjöndt man paa forskjellig Maade søgte at komme det til Hjælp.

Det fik Ret til at oppebære Silketolden og det ved egne Betjente, som det paalagdes Stiftamtmændene at assistere. Officererne bleve mindede om, at det var Pligt kun at benytte dansk Silketöj, og Höjesteret blev udsat fra den 20 Avgust til den 12 September 1688, for at dens Assessorer, Prokuratorer og Sekretærer kunde faa Tid til at anskaffe sig de befalede Silke-Kjortler, »som vores Kammertjener *Hans Voskamp* for Betaling skal for enhver lade forfærdige«. Det hjalp Altsammen ikke. Og det er let at forstaa, at Kræmmerkompagniet »undskyldte sig«, da hele Manufakturets Oplag og den fremtidige Fabrikation i Marts 1689 tilbødes det for 32,000 Rd. Det afslog ogsaa at tage et Kvantum tilbudte Varer hos det for 10,000 Rd. Manufakturets Dage vare talte, og Kræmmerne jublede naturligvis. Efter Forlydende havde de jo endog ønsket Danmark Krig i Haab om, at det forhadte Manufaktur derved maatte gaa tilgrunde.

Den engelske Chargé d'affaires fortæller, at umiddelbart efter *Jens Juels* Tilbagekomst fra en diplomatisk Rejse til Holland stansede pludselig 100 Silkevæve; af de øvrige 70 var der faa Uger efter kun ti i Virksomhed, og för Udgangen af 1690 ikke en eneste. Og den udenlandske Indgriben omtales ogsaa andensteds.

Det store kgl. Bibliotek ejer et Haandskrift »*Propagatio*, det er om Silcke-*Manufactur* og Øngel fra Eg til Orme og Spindsel af en Deel Aars tilsammen forfattede Erfarenhed« (Ny kgl. Saml., 4⁰ Nr. 355 g), hvis Forfatter skjuler sig bag et »H. F.« Det er dateret den 10 December 1692 og fortæller ikke alene om gjorte Forsøg med Opklækning af Silkeorme, men ogsaa om at man fra Udlandet stærkt bekæmpede

den danske Fabrik. Først var man derfra kommen den imøde, syntes at ville hjælpe den, men saa nedsatte man pludselig Priserne for at umuliggjöre Afsætningen af de i Mellemtiden fabrikerede danske Stoffer. Forfatteren ser mismodig paa det af ham udførte Arbejde og ønsker dem, der ville optage det efter ham, större Fremgang og mindre Modgang. »Havde Andre sig saa med mig forholdet som jeg med dette«, kunde han være kommen »langt videre, ja til en god Ende«.

Saa ophørte da Silke-Manufakturet. Varelageret, som Kræmmerne ikke vilde overtage, søgtes solgt ved offentlig Avktion, hvad der kun delvis lykkedes. Saa forsøgtes Alensalg, og hvad der blev tilbage, delte Participanterne.

Den svenske Gesandt i Kjøbenhavn vil vide, at det navnlig var *Jens Juel*, der havde forceret Manufakturet stærkt i det Haab, at Kjøbenhavn skulde blive Stapelstad for Silketöjer i Østersøen. Som vi have set, var han i 1681, ligesom de øvrige Assessorer i Kommercekollegiet, noget tilbageholdende ovenfor det, men 1683 er han i Spidsen for det og samtidig med ham vistnok Kollegiets tidligere Præsident *Ulrik Frederik Gyldenløve*, der bestemt kan paavises i 1684. Men et Manufaktur, der forestaas af de Mænd, der efter hinanden ere Kommercekollegiets Præsidenter, har selvfølgelig været et nöje Udtryk for Statens industrielle Tanker, og dets Nedlæggelse har sikkert kostet Overvindelse. Der er da ogsaa Forskjelligt, der kunde tyde paa, at man paa en vis Maade søgte at opretholde det. Endnu i Januar 1692 tales der i en Forordning om »Kjøbenhavns Silke-Manufakturs Konservation og Fortsættelse«.

Hvem der var vred over Ophævelsen, var Kjøbenhavns

Politimester *Claus Rasch*. Nu havde Kræmmerne, skriver han, »naaet deres Begjærlighed med at forskrive fra fremmede Steder«. Men var end Manufakturet borte, bevaredes en Del af Væverne. Den svenske Gesandt beretter i Marts 1690 til sin Regering, at af 160 Silkestole var der ikke mere end ti tilbage, men de vedkommende Vævere havde Frihed til at arbejde for sig selv og skulde kun tage den Silke, de brugte, hos Manufakturet. Her var den Stamme, man haabede paa, og under 20 December 1690 fik Kjøbenhavns Silkevævere Lavsartikler, for at »det vel begyndte Silkemanufaktur kunde her fremdeles konserveres og underholdes«. Det kunde man gjöre uden at træde de hollandske Fordringer for nær; baade Linnedvæverne og Vantmagerne vare jo organiserede i Lav, der fik nye Artikler henholdsvis 1682 og 1704. Og dog var man ængstelig ved det Skridt, man gjorde. Silkevævernes Lavsartikler bleve ikke trykte, men kun sendte i en Skrivelse til Kjøbenhavns Borgemester *Bartolomæus Jensen* »ved Peder Kancellibud«, »saasom Erfarenhed haver lært os, at det, de forrige Friheder og Privilegier, som Manufakturværket haver faaet, ere udi Tryk udgangne, har gjort saa stor *bruit* hos Fremmede, at de derover haver søgt i alle Maader at *contracarrere* det baade paa een og anden Maade«.

Der kjæledes nu ligefrem for de tilbageværende Silkevævere, men mellem dem var ogsaa nogle af de første, som Rentemester v. Stöcken i sin Tid havde indkaldt, blandt Andre Mester *Claudi Bruno* eller *Brünnau*, der kaldes »en af de bedste Samst- og Silkevævere, der her sin Profession bruger«, og som sikkert er den *Claus Bruns,* hvem Kristian V, da han træder ud af Manufakturet, forærer 1000 Rd. af sine ind-

skudte, nu frigjorte Penge. Han nød fri Værelser i Manufakturgaarden. Men hvad der muligvis taler allermest til Fordel for hans Dygtighed, er, at han skjöndt Katolik fik Ret til at være her med de samme Begunstigelser, som der var indrömmet de Reformerte. Der gaves en almindelig Tilladelse, men den er aabenbart myntet specielt paa ham.[1]

I de ovenfor nævnte Lavsartikler beordredes Borgemester i Kjøbenhavn *Bartolomæus Jensen* og Assessor i Kommercekollegiet *Kristian Braem* til flittig at iagttage Lavets Tilstand og til paa enhver Maade at hjælpe Mesterne tilrette. Og der er Beviser for, at disse Mænd, der karakteristisk nok et Par Gange kaldes »Inspektørerne ved Silke-Manufakturet« — Lavet tænktes som ovenfor antydet som Manufakturets Fortsættelse — virkelig have gjort det. Paa Begjæring af sex Silkevævere, *Harmen Jansen*, *Jokim Weide*, *Theodore Colas*, *Harmen Jansen* jun., *Claudi Brünnau* og *Antoni Raubdryck*, blev det 1691 udtalt, at det var »Enhver uden Forskjel« tilladt at bære her fabrikerede Silkestoffer; Aaret efter tillodes det Mesterne at sælge deres Varer ikke alene i Stykker, men alenvis, og endelig faa de i 1695 Fortrinsret hos deres Debitorer, næstefter Börnepenge, for hvad de have tilgode.

Men trods Alt kunde de ikke staa sig, og det hjælper ikke, at Bartolomæus Jensen og Kristian Braem i 1695 bleve opfordrede til at fremkomme med Forslag til Lavets Opkomst.

---

[1] Det er sikkert ham, som den svenske Gesandt i Kjøbenhavn 1688 slet og ret kalder *Brun*, »en Lübecker«, om hvem han siger, at han var tilböjelig til at drage til Stockholm, saafremt han kunde faa de 1200 Rd., han havde i Manufakturet, fri; han havde Inspektionen over Værket (Dsk. Sml., 2 R. V, S. 185).

Kræmmerne yndede dem ikke, og Forholdet blev selvfølgelig ikke bedre, da de i 1692 fik Ret til at sælge alenvis, en Ret, der endda udvidedes til Alle, der kjøbte Vævernes Silketöj, blot det i fire Dage forgjæves havde været Kræmmerne tilbudt. Det var en drillende Konkurrence, der herved skabtes, skjöndt det selvfølgelig fordredes, at »de paasatte Stempler og Forseglinger paa den ene Ende af Stofferne skulde uafskaaren sidde, paa det de ved Inkvisition fra fremmede Stoffer desbedre kan kjendes«. Og Kræmmerne sejrede naturligvis ogsaa i dette Forhold.

Silkemanufakturets sidste Udløbere førte en stadig synkende Existens, og — samtidig med Silkemanufakturet havde ogsaa Kommercekollegiet udspillet sin Rolle. 1691 sover det sagtelig ind. Det vilde imidlertid være galt at betragte dets Virksomhed væsentlig som en Kamp mod Kjøbenhavns Kræmmere. Handelen hørte ogsaa ind under dets Omraade, og de Principer, det forfægtede, kunde nok saa godt bringe det i Strid med f. Ex. forskjellige Haandværkere. Kjøbenhavns Skomagere vare saaledes langtfra altid tilfredse med det, men dem vandt Kollegiet en berömmelig Sejer over en Gang i 1680. De klagede den Gang over *Gothard Braems* kjøbenhavnske Korduan, som de *skulde* kjøbe, medens de hellere vilde have Korduan fra Lübeck, men saa hændte Følgende: »da begge Slags dennem (d. e. Skomagerne) blev forevist, at de skulle skille dem fra hverandre, tog de den kjøbenhavnske for den lybske«! Der er ingen Tvivl om, at denne Fejltagelse er bleven benyttet i Systemets Tjeneste, men en saadan Sejer betyder dog i Virkeligheden Ingenting.

Det er muligvis Indflydelserne fra Holland, der have ladet

Kommercekollegiet ophøre med at holde Møder. Men uden Noget i Retning af et Kommercekollegium kunde Tiden umuligt finde sig til Rette. En Kommercekommission blev udnævnt 1693, og i 1704 oprettedes et nyt Kommercekollegium, der bl. a. havde den Virkning, at Tankerne om en dansk Silkeindustri strax kom til Live paany. Silkevæverne melde sig. Under 10 Januar 1705 forestiller Kollegiet Frederik IV, at der gaar altfor mange Penge ud af Landet til Holland og Hamborg for Silketöj, og at Silkevæverlavet, hvis dette Forhold vedblev, ikke kunde bestaa. Det havde en Gang talt omtrent 25 Medlemmer, men nu var der kun sex tilbage. Kollegiet foreslaar en Række »Forbedringer« i Lavets Artikler, men en Afgjörelse udebliver, og Kollegiet vender da i Maj s. A. tilbage til Sagen. Det »desesperede« om Silkemanufakturerne, hvis det Foreslaaede ikke vedtoges, eller hvis det i ethvert Tilfælde ikke kom til en Forhöjelse af Tolden paa sorte Silketöjer, blommede Stoffer og alle Slags Flöjel og Plyss.

Saa kom da endelig under 6 Juli 1705 nogle nye Lavsartikler, hvorefter ingen Silkevæversvend hverken i Freds- eller Fejdetid maatte antages under Militien, hvorefter Silkevævernes Prioritetsret for deres Fordringer »næstefter Börnepenge« bekræftedes ligesom deres Ret til at sælge alenvis, dog kun »udi ti næstfølgende Aar«, og hvorved Lavet paa sine Lærebreve fik Ret til at føre Kjøbenhavns Vaaben o. s. v. Men det blev ikke slaaet fast, at de Flöjler og Stoffer, som Kongen brugte til Liberier, Gemakker, Vogne o. desl., skulde bestilles hos Lavets Medlemmer, direkte eller ved deres »Forlæggere«, saalidt som at Silketöjet til Riddernes Ordensdragter, Höjesterets Kapper og Officerernes Uniformer skulde være af in-

denlandsk Arbejde. Og med Hensyn til de ønskede Indførselsforbud eller — eventuelt — Toldforhöjelser udtaltes det samtidigt, at det var bedst at vente, til Væverne »kom i den Stand, at de kunde fournere det, som af dem begjæres«.

Frederik IV gik ikke i Kristian V's Fodspor overfor den indenlandske Silkeindustri, og da der efter Plakaten af 24 Januar 1705, der »inviterede« fremmede Manufakturister til at nedsætte sig her, kom fire Silkevævere, Brødrene *Tinsenberg*, med tre Svende hertil fra Stockholm, var Kollegiet i stor Forlegenhed med dem. Kræmmerne vilde ikke beskjæftige dem, og de herværende Mestere havde næppe Arbejde til sig selv. Kongen syntes da ogsaa at indrömme, at de ankomne Brødre maatte have nogen Erstatning. Men blevne her ere de næppe. En meklenborgsk Agent søgte i 1706 at faa dem til Schwerin.

Silkeindustrien vegeterede kun, men des mere skal det bemærkes, at en dansk Mand, *Jens Simonsen*, i disse daarlige Tider, vistnok 1695, grundlagde en Silkevirksomhed i Kjøbenhavn, der levede saa godt som hele det 18de Aarhundrede ud.

DET ALMINDELIGE VAREMAGASIN.

KRISTIAN IV's Silkeværk og Kristian V's Silkemanufaktur vare komne og forsvundne. Men det System, der stod bagved, var ikke ophørt med dem. Efter de forskjellige Kommercekollegiers allerunderdanigste Forestillinger havde Enevoldskongerne givet Privilegier og Oktroier, dekreteret Toldforhöjelser og udstedt Indførselsforbud, men Enevoldsmagten havde endnu ikke grebet ind ved selv at oprette Manufakturer eller understøtte private Fabriker med Statsmidler. I denne Retning maatte Udviklingen imidlertid naturligt komme til at gaa. Fabrikvæsenet var et af de Midler, ved hvilke Pengene efter Tidens Anskuelser ufejlbarlig maatte bevares i Landet, og var det ikke lykkedes for Private at faa Fabrikerne til at florere, maatte det kunne lykkes Staten. Saa længe dette ikke var forsøgt, var Systemet ikke fuldt prøvet.

Det af Frederik IV 1704 oprettede Kommercekollegium var 1708 blevet omdannet til et Politi- og Kommercekollegium, hvori der bl. A. optoges »nogle visse Personer, der hidindtil udi Politiretten haver været«. Det fik herved en underlig blandet Karakter. Snart efter Kristian VI's Tronbestigelse blev

det da ogsaa ophævet, nemlig i Januar 1731, og i December 1735 oprettedes et »General-Landets-Økonomi- og Kommerce-Kollegium«, en Institution, hvis »prægtige Titel« Samtiden lagde Mærke til. Der antydedes ligesom ved den, at nu skulde der tages fat for Alvor. I Spidsen for det kom Grev *Fr. Danneskjold-Samsøe* og ved hans Side som Deputerede Oversekretæren i tyske Kancelli, Etatsraad *J. S. Schulin*, Assessor i Höjesteret *Otto Thott* og Finansmanden Konferensraad *J. H. Desmercières*, og hertil kom endnu sex Kommitterede, tre Sekretærer, to Kopister, en Fybøder og et Bud. Et saa vel udrustet Kommercekollegium var ikke set för, og saa stilledes endda et Kommercefond paa 30,000 Rd. aarlig til dets Raadighed.

Dette Kollegium havde bl. A. som Opgave at overveje, hvorledes de indenlandske Manufakturer kunde ophjælpes, saaledes at de i voxende Maal for udenlandske Fabrikvarer udgaaende Penge kunde bevares i Landet, og et væsentligt Resultat af dets Overvejelser kom frem i Juli 1737. Tanken var som altid den Gang særlig rettet paa Textilindustrien, og alene af Klæde, oplyste Kollegiet, blev der hvert Aar indført for mindst 300,000 Rd. Heraf kunde c. 200,000 Rd. regnes som Arbejdslön, og dette Beløb maatte absolut kunne komme Landet tilgode, naar herværende Fabrikanter kunde faa den fornødne Afsætning. Til at begynde med vilde deres Varer naturligvis ikke være fuldkomne, men heraf skulde gode Patrioter ikke lade sig skræmme. Forbrugerne skulde alligevel kjøbe dem. Lidt Tvang i saa Henseende var kun til Landets Gavn, men Kjøberne burde imødekommes ved at Varerne vare tilstede i et Oplag, fra hvilke der solgtes baade *en gros*

og *en detail*. Kræmmerne toges der intet Hensyn til; deres »partikulære Gevinst« var Landets almindelige Tab.

Resultatet var et Forslag om Oprettelsen af et almindeligt Varemagasin, under Kollegiet, men med egen Direktion og eget Fond. Det skulde være Mellemled mellem Fabrikerne og Forbrugerne, kjøbe kontant af de første for derefter at sælge kontant til de sidste, ligesom det indenfor visse Grænser skulde forsyne Fabrikerne med Raastoffer. Det saa Alt saa ligefremt og naturligt ud, hvorfor da ogsaa Forslaget blev vedtaget, kun at Salget *en detail* udelodes. Og det kan let fremstilles, som om Resultaterne vare fortrinlige. Eftersom Aarene skred, er der ikke alene Tale om et Oplag og Udsalg i Kjøbenhavn, hvor Magasinet havde Lokale paa Børsen, men om Kommissionærer rundt om i Danmark, Norge og Hertugdömmerne ligesom om oversøiske Expeditioner til Portugal, Middelhavet og Konstantinopel o. s. v. Det tyder paa Foretagelsesaand. Og en Række Tal pege i samme Retning. De paagjældende Fabrikers Tilvirkning af uldne Stoffer og Silketöjer, der for 1747 opgjordes til 173,113 Rd., er 1754 stegen til 221,613 og 1764 til 300,559 Rd., medens Antallet af de ved dem beskjæftigede Arbejdere for de samme tre Aar er henholdsvis 4073, 4702 og 5038[1].

---

[1] Disse Opgivelser begynde fra 1738. I Begyndelsen af dette Aar nævnes (altsaa vel gjældende for Slutningen af 1737) 2994 Arbejdere, og i de følgende Aar opgives endog to Tal, et for Arbejderne ved de Fabriker, der hørte under Magasinet, og et for Fabriker, som ikke hørte under det. I Februar 1740 nævnes saaledes 2128 og 431, i Alt 2559; i Januar 1741: 2822 og 1224, i Alt 4046; i Februar 1742: 2214 og 1214, i Alt 3428 o. s. v., fra 1745 indtræder dog muligvis en Ændring i Tallenes Betydning. Der er imidlertid en anden Vanskelighed. Tallene om-

Det ser godt, for ikke at sige stort ud, men Glæden over det svinder noget ved en nærmere Undersøgelse.

Magasinet skulde bestyres af tre Direktører, og i December 1737 udnævntes hertil Kjøbmand *Rasmus Sternberg*, Silke- og Galanterikræmmer *Henrik Kassen* og Kommitteret i Kommercekollegiet *Conr. Chr. Dauw*, der för Kollegiets Stiftelse havde været Amtsforvalter i Haderslev. Men der mødte strax Vanskeligheder. Den eneste af dem, der blev Direktør, er den Sidste, og i Januar 1738 faar han som Kolleger Kjøbmanden Kommerceraad *Peter van Hurck* og Taxator ved Kjøbenhavns Toldvæsen *Cornelius Schumacher*. Hver af dem fik 300 Rd. i aarlig Gage og Schumacher, der særlig skulde forestaa Pakhuset, endnu 100 Rd. for dermed at lönne en nødvendig Medhjælp. Herved er der imidlertid endnu ikke kommet Ro i Forholdene. Ud paa Aaret søger v. Hurck om Orlov til for længere Tid at rejse til Holland, hvor han skulde ordne en

---

fatte nemlig »Gesellen, Jungen und andere *ouvriers* inclusive ihrer Familie«, og hvormeget tælle mon Familierne? Da Bilagene til de paagjældende Sager ikke synes bevarede, kan Spörgsmaalet ikke direkte besvares, men at dömme efter en Opgivelse fra 1749 for Etatsraad F. Holmsteds Kattun- og Linned-Fabriker, have »Familierne« næppe bragt Tallene op. Han tilföjer efter forskjellige Mestere og Arbejdere Ordene »med Familie«, men giver intet Tal for disse Familier, og en vedliggende, i Kommercekollegiet foretagen Sammentælling, der omfatter en Del flere Fabriker, har som Tal for Holmsteds Fabriker just de opgivne uden noget Hensyn til de paagjældende Familier. Det ses imidlertid ogsaa af denne Sammentælling, at de officielle Lister sikkert altid have givet de störst mulige Tal. Holmsted opgiver for sit Linnedspinderi: »En Spindemester med Familie, en Spindemesterske og to Haspersker, tre Heglersker og omtr. 4 à 500 Spindersker, som have meldet sig og bekommet Hör og Blaar til at spinde«. Herefter staar dette Spinderi i Kollegiets Sammentælling opført med 507 Personer (s. Kom. Koll. Pakkesag 632 Nr. 12).

Del personlige Forhold, og i hans Fraværelse konstitueres Kommitteret i Kommercekollegiet *Joh. Fr. Friis*, der tidligere havde været Amtsforvalter i Nyborg. Det tör just ikke siges, at Direktionen herefter har nogen stærk, kommerciel Karakter, men Dauw og Friis havde för arbejdet sammen, nemlig da deres Kollega i Kommercekollegiet, Borgemester i Kjøbenhavn *Frederik Holmsted* et Par Maaneder för — var bleven Justitsraad. Da søgte de sammen om ogsaa at faa denne Titel samt om at faa deres Gager forhöjede: De kom fra henholdsvis Haderslev og Nyborg, hvor man levede meget billigere, Alt var saa dyrt i Kjøbenhavn. De naaede da ogsaa det Sidste, deres Gager som Kommitterede (800 Rd.) forøgedes til 1000 Rd., men forøvrigt maatte de — nöjes med »Kongens Naade«, som Magasinet maatte nöjes med sine Amtsforvaltere og deres honnette Ambition.

Som tidligere nævnt fik Magasinet lidt efter lidt en Del Direktører til, men ingen af dem var Kjøbmænd. Det var Kontormennesker, bureaumæssigt opdragne Mænd: Justitsraad *Joakim Wasserschlebe* 1753, Justitsraad *Joh. Fr. Wilh. von Jessen* 1758, Kommerceraad *P. Reiersen* 1759, Kancellisekretær *Chr. L. Stemann* 1760 og Justitsraad *Joh. Chr. Leisching* 1765. Det var sikkert ikke saadanne Direktører, som Magasinet stærkest trængte til, men paa den anden Side kan der dog Intet bebrejdes dem, ti deres Direktørstillinger maa væsentlig betragtes som Øvelsesposter. Der var ingen Lön forbunden med dem.

Og nu Magasinets eget Fond. Maaden, hvorpaa det efter Kommercekollegiets i Konseljet billigede Forslag blev skaffet tilveje, var ganske ejendommelig. Publikum skulde interesseres

i Sagen ved at blive tvungne Parthavere, og Forordningen af 26 Avgust 1737 fastslog, at Enhver, som nød over 50 Rd. i aarlig Gage eller Pension, skulde deraf i Løbet af et Aar erlægge ti pCt., Enhver, der havde nogen »Karakter«, skulde gjöre et efter deres Stand og Vilkaar passende Tilskud, og saa formodede Kongen endnu, at Andre vilde gjöre lige saa; efter $1^1/_2$ Aars Forløb skulde de alle nyde fuld Værdi i Varer. Der begyndte nu Landet over en Jagt efter dem, der skulde bidrage. De, der havde Lön eller Pension, kunde man nok faa Rede paa, men Rangspersonerne kneb det med; Kancelliet, Rentekammeret og Magistraterne maatte sættes i Bevægelse. Nogen patriotisk Offerberedvillighed traf man ikke, og Kollegiet klager over, at mange i Rangen kun tegnede sig for en Rd. eller nogle Mark, Beløb, som det ikke kunde betale sig at indkassere. Det fik kongelig Resolution for at maatte se bort fra alle Bidrag paa under fem Rd. I April 1738 var der i de vedkommende Gager og Pensioner indeholdt 28,215 Rd. 60 Sk., og fra Rangspersoner indkommet 22,223 Rd. 12 Sk., eller tilsammen 50,438 Rd. 72 Sk., som voxede til i Alt 76,260 Rd. 75 Sk., men det var væsentlig uvillige Penge, der slet ikke medbragte den forventede Interesse. En stor Del af de Bidragydende maatte saa godt som presses til at tage Stoffer for deres Tilskud. Ved Udgangen af 1739 var der ikke taget Varer for Halvdelen endnu, hvorfor Magasinet fik Ret til at indkalde de Vedkommende inden visse Terminer, afpassede efter deres Bolig i Kjøbenhavn, det øvrige Danmark, Hertugdömmerne eller Norge.

Men uheldigere endnu var det, at det saaledes Indkomne slet ikke forslog. Det var jo kun et Laan, rigtignok rentefrit,

men det skulde forholdsvis hurtigt betales tilbage. Magasinet stod i sin begyndende store Forretning i Virkeligheden uden Midler. Allerede i November 1738 maa det mod Pant i kjøbte Varer laane 30,000 Rd. i den nyoprettede oktroierede Bank og igjen i Januar 1739 20,000 Rd.[1], men desuagtet er Situationen ikke bedre, end at det i Juni s. A. udtales, at Magasinet helt maa ophøre, hvis der ikke aabnes det nye Udveje. Kongen befaler da de Deputerede for Finanserne at udbetale Magasinets Direktører 50,000 Rd. og at udstede en Obligation paa andre 50,000 Rd., paa hvilken der paany skulde laanes i Banken. Men det er Alt kun som Draaber i Havet. I Februar 1740 maa Kongen udstæde nye Obligationer til samme Brug, og to Maaneder efter hedder det dog, at Magasinet, der nu har c. 170,000 Rd. staaende i Raavarer, i færdige Fabrikata, i Forskud til Fabrikanter o. s. v., i höjeste Grad savner en rulerende Kapital, der helst burde være paa 2 à 300,000 Rd. Mindre maatte dog gjöre det, og der tilstaas Magasinet med kongelig Garanti at søge et nyt Laan paa indtil 100,000 Rd.

---

[1] Fra denne Tid foreligger der en trykt »*Specification* over de i det af Hans Kongelige Maiestæt for de i Hans Maiestæts Riger og Lande fabriqverede Uldene- og Silke-Vahre allernaadigst oprettede *Magazin* til *ult. Jan.* 1739 sig befindende Vahre med deres vedtegnede Priiser saavel Styk- som Alen-viis, hvilke Vahre efter Hans Kongelige Maiestæts allernaadigste *Resolution* til alle og enhver imod contant Betaling falholdes udi de dertil paa Kiøbenhavns Børs indrettede Værelser Mandag, Onsdag og Torsdag om Formiddagen fra 9 til 12 Slet og om Eftermiddagen fra 2 Slet, til Børsen lukkes; Og tjener Liebhaberne til Efterretning, at dersom der skulde forlanges enten andre Couleurer eller og fleere Stykker af en Sorte, end herudi findes *specificeret*, at de da derom behageligst sammesteds vilde addressere sig til det for *Magazinet* allernaadigst anordnede *Directorium* Tirsdag og Fredag Formiddag, da de forlangende Vahre saa snart som mueligt skal vorde forfærdiget.«

hos Private mod fem pCt. aarlig Rente. Det udbydes offentlig ved en af Direktørerne udstedt »Invitationsplan«, og i December 1740 var der tegnet noget over 88,000 Rd. (20,000 Rd. af den krigsmilitære Enkekasse, 13,750 Rd. af Justitsraad Schouboe, 12,000 Rd. af Baron Krassow, 3000 Rd. af Konferensraad Desmercières, 2000 Rd. af Gehejmeraad Schulin o. s. v.), og et Aar efter udvides Tilladelsen til 120,000 Rd., men det bliver Banken, der paa Vexelobligation forstrækker Magasinet med det Meste af de 20,000 Rd. nemlig 15,200 Rd.; de Privates Laan synes aldrig at være naaet ud over 105,000 Rd.

Magasinets Kapital voxer og voxer, men dog er det stadigt lige nær. I Maj 1741 ere Forholdene ikke anderledes, end at det i længere Tid ikke har kunnet tage de Varer, som Fabrikanterne vilde af med, hvad der førte til, at Arbejdere bleve afskedigede og at Væve kom til at staa stille. Fabrikanterne gik i deres Vaande til Assistenshuset, og ved et Reskript af 15 Maj 1741 paalagdes det Gehejmeraad *Chr. A. Berckentin*, der var bleven Præses i Kommercekollegiet, at gjöre Udveje for at skaffe 80,000 Rd. Det var nemlig ikke altid nok med en kongelig Befaling. De i en saadan nævnte Summer kom ofte kun langsomt og besværligt tilstede. Af de 50,000 Rd., som Kongen i Juli 1739 skjænkede Magasinet, anvistes den störste Del paa Bergen og Trondhjem, og Inkassationen af Beløbene her kostede Magasinet ikke mindre end 800 Rd. Magasinets Tilværelse er en evindelig Pengekamp, selv om der efter 1741 kommer noget mere Ro i Forholdene. I 1755 oplyses det saaledes, at den ene af dets Direktører *Peter van Hurck* ved forskjellige Lejligheder har hjulpet det med 12,000 Rd., som han altsaa har tilgode, 1758 meddeles

det, at Magasinet ikke i halvfemte Aar har kunnet betale sine Renter i Banken, hvorfor de fra Januar 1759 lægges til Kapitalen med et samlet Beløb af 28,373 Rd. 1760 er dets Gjæld til Banken ikke mindre end 195,573 Rd. 32 Sk. foruden Noget over 9000 Rd. i Renter.

Det var imidlertid ikke alene Pengeforholdene, der trykkede. Ogsaa Varernes Beskaffenhed beredte Vanskeligheder. I Forestillingen af 1737 var det sagt, at unge Fabrikers Varer ikke strax kunde være fuldendte, og at en Smule Tvang til at faa dem afsatte kunde være nødvendig. Men Varerne syntes ikke at ville blive gode, medens Tvangen, der anvendtes mod Forbrugerne, blev større og større. Inden Kristian VI's Død (1746) var der udstedt mindst 25 Indførselsforbud. Kjøbenhavns Kræmmere, der ved Magasinets Oprettelse bleve alvorligt advarede om ej at forsyne sig med større Forraad af fremmede Varer, end som i kort Tid kunde afsættes, tilskrev i 1742 Magasinet om nogen Sikkerhed imod Fabrikanternes Udygtighed og daarlige Varer, og 1754 se de med Skræk paa de i Antal tiltagende Fabrikanter, hvis Varer efter deres Skjön stadig ere »slette, uafsættelige, efter egen Fantasi forfærdigede og dyre«. Forholdet til Kræmmerne udviklede sig uheldigt, men de vare ogsaa fra først uvilligt stemte. Det sandedes paa forskjellig Maade, hvad *Erik Pontoppidan* skrev i sin »Menoza«: »Hjemmegjort Töj kaldes med et gammelt Navn Kræmmer-Ulykke«.

De oprindelig efter hver Stands antagne Forhold affattede Luxusforordninger have vi under Kristian IV set blive ændrede af Hensyn til en enkelt indenlandsk Fabrik. General-Landets-Økonomi- og Kommercekollegium maalte Forholdene

med sit økonomiske System, og da mange Penge gik ud af Landet ved Tidens overdaadige Klædedragt, blev det i April 1736 forbudt, at Nogen i deres Dragter maatte bære Guld eller Sølv saalidt som brocherede Silkestoffer eller blommede Silketöjer med adskillige Farver, idet det endda helt forbødes »Haandværkere og Kjælderfolk« at bære selv det tarveligste Silketöj, og det Samme gjaldt Tjenestefolk »undtagen hvad dem af deres Herskaber foræres«. Yderligere maatte ingen Kjøbmand indføre noget af de nævnte Stoffer. Denne Forordning, der forøvrigt blev forklaret ved en ny Forordning af Oktober s. A., greb stærkt ind paa mange Omraader, og navnlig trat den Kjøbenhavns Kræmmere, der da ogsaa søgte om, at der maatte blive ydet dem nogen Erstatning. Kommercekollegiet fandt det billigt; en kongelig Resolution udtalte sig til Gunst for dem; men den blev ikke strax udført, og da Kræmmerne Aaret efter mindede om Sagen, fik de et alt andet end naadigt Svar. Forholdene havde helt forandret sig.

Det almindelige Magasins Oprettelse havde foranlediget en Henvendelse til Kræmmerne, og i Skrivelse af 23 December 1737 lovede de at ville tage indenlandske Manufakturvarer under en af Kongen vilkaarlig bestemt Pengemulkt, idet de dog henstillede, at Alle fik Lov til at gaa med Silketöj, og at der tilsagdes dem Ret til først at afsætte de Lagre af udenlandske Stoffer, som de laa inde med, ligesom Ret til at indforskrive saadanne Varer, som forlangtes hos dem, men som Magasinet efter indhentet Attest ikke kunde præstere, samt endelig Ret til en vis Kredit hos Magasinet. I alt Væsentligt opnaaede de, hvad de saaledes ønskede, og i en ny Skrivelse af 29 Maj 1738 forpligtede Kræmmerlavet sig nu paa Ære,

Tro og Love til ikke mere at indforskrive saadanne Ulden- og Silkevarer, som forarbejdedes her, under Vedtagelsen af en stor Mulkt for den vedkommende Kræmmer, der tillige, naar han grebes tredje Gang, som en uærlig Mand skulde udstødes af Kompagniet.

Herefter skulde da Magasinet faa den ønskede Afsætning, men — den kom alligevel ikke. I Oktober 1738, altsaa over et Fjerdingaar efter, havde samtlige Kjøbenhavns Kræmmere kun taget for 848 Rd. Tiderne vare slette, hed det, da det foreholdtes dem, og deres Oplag af udenlandske Stoffer vare endnu ikke udsolgte. Dette betragtedes dog kun som Udflugter, og da Magasinet maatte have Afsætning, hvis det ikke skulde ophøre at tage Fabrikanternes Varer, søgte og fik det den Ret, som oprindelig var tiltænkt det, Retten til at sælge *en detail*. Tilladelsen var meget unaadig mod Kræmmerne. De havde ikke holdt deres *parole*, »hvilket Vi vel forud havde set at ville ske«, siger Kristian VI. Og Magasinet rustede sig efter Evne til Kampagnen. *Nic. Kettels* blev ansat som Magasinkræmmer, og Cornelius Schumacher fik, som tidligere nævnt, sin unge Svoger *Peter Reiersen* ansat som Bogholder, og disse Embedsmænd vedbleve, efterat Detailhandelen, der næppe har betalt sig, væsentlig var bleven ophævet i 1741.

Kræmmerne, der først bleve forulempede ved adskillige Indførselsforbud og derpaa ved at de Personer, der bidrog til Magasinet, fik Varer direkte fra dette, generedes nu ved at Magasinet udsolgte *en detail*. Man kan derfor godt forstaa, at de paa deres Side søgte at stemme Publikum ugunstigt imod de indenlandske Varer, saaledes som der klages over i Oktober 1739. Men lige saa naturligt er det, at Ma-

gasinets Taalmodighed med Kræmmernes, som det synes, evigt varende Oplag af udenlandske Varer nu brister. Det bestemmes, at deres Beholdninger af saadanne skulle stemples, at en nu indført Forhöjelse af Indførselstolden paa en Del Manufakturvarer skal have tilbagevirkende Kraft for dem fra Mikkelsdag 1738, og at Magasinets Fordringer i Kræmmernes Fallitboer skulle være privilegerede. Kræmmerne skulde dog ikke alene betale den forhöjede Told af de Varer, de siden den nævnte Dag havde indforskrevet, men tillige tage Varer hos Magasinet for det Beløb, de siden samme Dag indforskrevne Varer udgjorde.

De bad ynkeligt for sig, men fik et haardt Afslag. Toldforhöjelsen udgjorde for deres Vedkommende 33,767 Rd. 34 Sk., og dette Beløb fik de Ordre til at indbetale i Løbet af fire Aar, hvert Aar med en Fjerdedel, saaledes at der dog i den første Fjerdedel regnedes dem 4347 Rd. 3 Sk. tilgode, ti hertil ansattes den Erstatning, som Kongen havde lovet dem i Anledning af Overdaadigheds-Forordningen af 16 April 1736. Det udtaltes dog samtidigt, at de Kræmmere, der flittigt tog Varer i Magasinet, kunde vente Eftergivelse i de resterende tre Fjerdedele, som — aldrig blev indtalte. Den første Fjerdedel med Fradrag af den nævnte Erstatning figurerer i Magasinets Regnskaber med 3942 Rd. 50 Sk.

Omtrent samtidig blev der ved en Forordning af 7 December 1739 foretaget nogle Forandringer i Kræmmernes Lavsartikler til Fordel for den indenlandske Fabrikation: Ingen skulde fremtidig kunne blive Medlem af Kompagniet uden først at have kjøbt indenlandske Fabrikvarer, en Silke- og Uldenkræmmer for 1000 Rd., en Lærredskræmmer for 500 Rd., og

den, der saaledes var bleven Medlem, skulde desuden underholde to Vævestole og modtage alle paa dem forfærdigede Varer, hvis han ikke vilde foretrække aarlig at kjøbe af indenlandske Varer, en Klædekræmmer for 1000 Rd., en Lærredskræmmer for 500 Rd.

Der er ingen Tvivl om, at Kræmmerne herefter saa paa det almindelige Varemagasin med noget andre Öjne end för. I en forøvrigt meget urolig Lavssamling den 26 Oktober 1740 forhandledes et Forslag om at overtage det, hvad der dog strandede, da Kommercekollegiet imellem Betingelserne for en Overdragelse opførte en aarlig Afgift paa 50,000 Rd. Kræmmerne kjøbte nu hos Magasinet. Men Forholdet var og blev dog aldrig godt. En af de stridigste Kræmmere, *Magnus Møllmann*, blev 1741 greben i at indføre 224 Alen Taft, 406 Al. Serge de Croisée, 414 Al. Gros de Tours, 375 Al. blommet Gros de Tours og 169 Al. Damask. Efter en vidtløftig Undskyldning slap han derfra med en Bøde paa 200 Rd. til Konventhuset, men denne Begivenhed har dog muligvis haft Indflydelse paa de Forholdsregler, der just paa denne Tid bleve trufne for endelig en Gang at gjöre det af med Kræmmernes udenlandske Lagere. Vilde de ikke selv afhænde dem til Udlandet, skulde de indsende dem til Magasinet til Ombytning med indenlandske Varer. Der blev indsendt for 67,381 Rd. 53 Sk., men da Kræmmerne, mærkeligt nok, ikke kunde — eller vilde — godtgjöre denne Værdiansættelse ved Fremvisning af Bøger eller betalte Regninger, foretoges en Taxation, der foregik paa Charlottenborg og nedsatte Værdien til 60,271 Rd. 16 Sk.

Samtidigt vendte man sig ogsaa til Skræderne. Der blev

inkvireret hos dem, fundet og konfiskeret en hel Del udenlandske Stoffer, hvorefter det blev paalagt dem under Straf at vaage over, at der ikke blev syet Klæder af udenlandsk Stof; Magasinets eller vedkommende Fabrikants Attest skulde altid følge enhver Klædning. Og Konsekvensen heraf blev — en hidsig Jagt efter Fuskere, ti Lavet paaviste, at de paagjældende Bestemmelser gav disse Lavets fødte Fjender Vind i Sejlene; de syede Töj af det Stof, man bragte dem, uden at fordre Beviser. Men forøvrigt maa man ikke tro, at der var noget Sammenhold mellem Kræmmerne og Skræderne i deres Færd mod Magasinet. Da de første erfarede, at de sidste solgte »Estaffage« til de Klæder, de syede, tilbød de at ville tage 15,000 Alen Olmerdug og et lige saa stort Kvantum Bommesi hos Magasinet, hvis hint Salg maatte blive Skræderne forbudt. Og det skete.

Nu skulde man tro, at Magasinet havde sejret. De udenlandske Oplag vare udryddede med en Bekostning af noget over 26,000 Rd., ti hvad Magasinet havde overtaget for godt 60,000 Rd., fik det ikke fuldt 34,000 Rd. for ved Salg i Altona og i Udlandet. Men Maalet — naaedes aldrig. Kræmmerne sluttede sig ingensinde til Magasinet, saaledes som det kan ses af en Række Omstændigheder, baade smaa og store.

Den Kræmmer, der havde hjulpet med ved Vurderingen paa Charlottenborg i Eftersommeren 1741 af de udenlandske Oplag — han hed *Andreas Kellinghusen* — maatte ty til Kommercekollegiet imod Lavets Chikanerier, hvad der endte med, at han fik en Bestilling under Kollegiet. Og Magasinkræmmeren *Nic. Kettels* maatte ogsaa, i et enkelt Tilfælde, ty til Kollegiet. Lavet negtede nemlig en Gang i 1742 at modtage

to af ham oplærte Drenge til Indskrivning. Alvorligere var det derimod, at de systematisk misbrugte den Ret, de havde til at forskrive fra Udlandet, hvad de ikke kunde faa gjort herhjemme. De bestilte et saa lille Kvantum af en eller anden Vare, at det umuligt kunde betale sig at udføre Ordren, ingen Fabrikant vilde overtage den, og paa Attest herom fra Magasinet gjorde de saa en stor Bestilling i Udlandet. Der blev udvirket en kongelig Resolution herimod i Juni 1746. Men alle Tilfælde kunne ikke tænkes, og da Kræmmerne i 1748 drillede Magasinet ved at bestille en Række svære, brocherede Silketöjer med en allerhöjeste Fødselsdag for Öje, valgte Magasinet selv at indforskrive Stofferne.

Fabrikerne kunde ikke magte Forbruget i alle Enkeltheder, hvad der bl. A. kom for Dagen ved forskjellige Begivenheder i den kongelige Familie. Ved Tronskiftet i 1746 udgik der strax Befaling til Magasinet om at træffe Foranstaltninger ved Fabrikerne til, at det blev alle Riddere muligt ved Frederik V's forestaaende Salving at møde i Ordensdragter af indenlandske Stoffer. Og det lykkedes, da Salvingen først fandt Sted et Aar efter Tronbestigelsen. Men anderledes forholdt det sig med Sörgetöjet i Anledning af Dødsfaldet ligesom 1751 ved Dronning Louises Død. Det skulde bruges strax, og det maatte derfor tillades Kræmmerne at indføre de nødvendige Sörgestoffer, men en saadan Tilladelse var en farlig Ting. Sammen med det Tilladte kunde der saa let løbe noget Utilladt med, og trods Alt vare Kræmmernes Boder stadig fulde af de ulovlige fremmede Stoffer.

I 1744 klage Töjmagerne, Silkefabrikanterne og Klædetilvirkerne stærkt herover. Oldermanden for Töjmagerlavet

J. G. Rabe foreslaar et helt System af Tegn, der skulde paasættes her fabrikerede Töjer, for at Kræmmernes Underslæb kunde konstateres. Silke- og Klædefabrikanterne foreslaa nærgaaende Inkvisitioner ved Politiets Hjælp med efterfølgende Konfiskation og Stempling, og Kommercekollegiet faar kongelig Resolution for alle Forslagene: Der kan ikke tages strenge Forholdsregler nok, siger det. Det er dog ikke muligt at faa Indsmuglingen stanset. 1747 gives der Politiet særlig Paalæg om at spörge Tidens Brudefolk om, hvorfra de havde deres Brudeklæder; de bestod som oftest af kostbare, fremmede Stoffer. Det stopper paa denne Tid saa underligt med Salg fra Magasinet, og paa et Spörgsmaal om, hvad der dog kan gjöres for at ophjælpe Fabrikerne, har Kommercekollegiet i 1753 intet andet Svar, end at de fremmede Varer her i Landet bör udryddes. Forordningen af 19 Februar 1753 samler og skærper de herom tidligere vedtagne Bestemmelser, som »for en slem Vindings Skyld under adskillige Paaskud og ved skjulte Kunstgreb« saa sörgelig ere blevne overtraadte.

I Henhold hertil overraskedes Kræmmerne i November 1756 ved en samtidig Undersøgelse i alle deres Boder og Huse. Der kom herved saa megen Kontrabande for Dagen, at Lavets Oldermand for at »se den overhængende Fare nogenledes forekommet, som en stor Del maatte geraade udi«, søgte om, at Naade maatte gaa for Ret. Og mærkeligt nok skete dette. Sagen blev afgjort ved en Række Bøder i Forbindelse med Paalæg om at kjøbe for bestemte Summer i Magasinet.

Det vedblev da med Klager over »de Handlendes Egennytte« og »de fremmede Varers Indsnigelse«. Systemet synes at udrette lige det Modsatte af, hvad der tilsigtedes med det.

1764 ytrer Kommercekollegiet, at »Landet næsten er opfyldt af *Contrabandiers* og deslige ildesindede Personer«, og der gjöres nu et rasende Angreb paa Skræderne. Politiet kan ikke overkomme, hvad der fordres af det i Retning af Inkvisitioner. Der ansættes da i 1766 en Visitør, der særlig skal have Tilsyn med Kjøbenhavns Skrædere, og da Lavet vedblivende mener, at det nok saa meget gjælder om at passe paa Fuskerne, faar Lavets Oldermand i 1767 to Politibetjente til Raadighed ved det Tilsyn med dem, som han paatager sig. Der skulde Tvang og Tilsyn til overalt, men Tilsynet — svigtede. Visitør *Mathias Sandberg* segnede for »Forbindtligheder« fra Skrædernes Side.

Angrebet paa Skræderne gjaldt imidlertid ikke alene Kjøbenhavns Skrædere. Stiftamtmændene fik Brev om at lade inkvirere hos Skræderne i Provinserne. Magasinet havde efterhaanden faaet specielle Interesser ogsaa i de danske Kjøbstæder. Endskjöndt det atter og atter sagdes, at Fabrikernes Tilvirkning ikke var större, end at den let kunde forbruges alene i Kjøbenhavn, var Afsætningen, som vi have set, langtfra efter Ønske. Magasinets Opmærksomhed rettedes derfor ganske naturligt paa Kræmmerne i Kjøbstæderne. Og da der i September 1740 var tilstaaet de kjøbenhavnske Kræmmere et Aars rentefri Kredit, blev der i November s. A. tilsagt Kræmmerne i Provinserne det Samme i Forbindelse med fri Transport til nærmeste Havn. Byernes Magistrater skulde forevise dem en Række tilsendte Vareprøver og modtage deres Bestillinger. Men det gik kun langsomt hermed. I April 1742 tilstodes der Kjøbmand i Odense *Jens Dreyer* særlige Fordele som den Første fra Fyn, der tog Varer fra Magasinet, og i hele 1742

var Randers kun repræsenteret ved en eneste Kjøber, Kjøbmand *A. C. Bay,* der tog eet Stykke Damask og eet Stykke Klæde!

Det blev da fundet nødvendigt at gribe Sagen anderledes an. I 1742 blev *D. H. Schneidewin* antagen til at rejse om til de större Markeder med Magasinets Varer, men samtidig ansattes der ogsaa Mænd, der skulde søge at stanse den store Indsnigelse af de forbudte Varer. Der ansættes en for Aalborg- og Viborg- Stifter, en for Aarhus- og Ribe- Stifter og (1743) en for Sjælland og Fyn. De fik Ret til at inkvirere i Boder og Huse, paa Markeder, paa Landet og i Kjøbstæderne, og deres Lön var tre Fjerdedele af de konfiskerede Varers Værdi. Alt forsøges og ikke uden Virkning, ti en Designation over, hvad Kræmmerne i Provinserne kjøbte 1743 og 1744 gjör Indtryk, men — de vare dog ikke bedre end deres Brødre i Kjøbenhavn. 1747 klages der stærkt over, at de slet ikke efterkomme Kongens Forordninger til Gavn for den indenlandske Fabrikation, og Klagen er ikke enestaaende. 1758 bestemmes det da, at Ingen maa faa Borgerbrev som Kræmmer, för han har taget et vist Kvantum Varer fra Magasinet, og 1764 fordres der fra Magistraterne Oplysninger om, hvad enhver Kjøbstad forbruger af saadanne Manufakturvarer, som kunne faas fra Magasinet. Det udregnes herefter, at Kjøbstæderne i Danmark hos dette burde tage for i Alt 88,600 Rd. aarlig, de smaa Byer i Ribe Stift kun for 4800 Rd. men i Aalborg Stift for 21,000 Rd., og i Begyndelsen af 1766 paalægges det Stiftamtmændene at repartere de paagjældende Summer paa de enkelte Byer, hvis Magistrater igjen skulle paase, at de vedkommende Kræmmere kjøbe tilstrækkeligt. Det er et fuldstændig socialistisk Tvangssystem.

Den Tanke, der realiseredes herved, var allerede oppe i 1747. Magasinet klagede den Gang stærkt over manglende Afsætning, og man tænkte da ikke alene paa det egentlige Danmark, men ogsaa paa Hertugdömmerne og Norge. Der udgik ti danske og tre tyske Reskripter. Men noget Resultat naaedes ikke, og Norge blev først noget senere gjort til Opland for det stadig til Afsætning trængende Magasin. 1759 forelagde Kommercekollegiet en udførlig Forestilling om dette beklagelige Land, der aarlig indførte for mere end to Tønder Guld af Silke-, Ulden- og Bomuldsvarer: »deraf kan allernaadigst skjönnes, hvilken utaalelig Depense dette Land fra utænkelig Tid af aarlig haft haver«. Ganske at forbyde denne Indførsel, der i Told indbragte over 30,000 Rd. aarlig, var dog utilraadeligt, Landets Handel med England kunde lide herunder, og det vedtoges da, at Tolden paa disse Varer skulde forhöjes til 20 pCt. af deres Værdi, at det skulde paalægges alle gejstlige og verdslige Betjente ligesom alle Karakteriserede kun at bruge indenlandske Stoffer, og at enhver Kjøbmand, der tog for mindst 100 Rd. af disse, skulde nyde en Præmie af 5 pCt. I Overensstemmelse hermed ansattes der sex Faktorer for indenlandske Silke- og Uldenvarers Salg i henholdsvis Frederikshald, Moss, Bragnæs, Skien, Arendal og Bergen, hvortil noget senere ogsaa kom Trondhjem, og desuden ansattes, vistnok i 1763, den i Schweiz fødte Kjøbmand, *Anton Thörig,* der i nogle Aar havde boet i den sidstnævnte By, til at rejse med Prøver i Norge. — I Hertugdömmerne var der Faktorer og Oplag i f. Ex. Flensborg, Tönningen, Glückstadt og Altona.

Magasinet havde ved disse Anstrengelser, som det gjorde

med Kniven paa Struben, efterhaanden faaet den saa stærkt ønskede Kundekreds af Kræmmere, men herved havde det ogsaa faaet nye Sorger. Selv »suffisante« Kræmmere viste sig nemlig kun som slette Betalere. Det blev efterhaanden indført, at Kræmmerne ved Siden af at kjøbe i Magasinet ogsaa kunde kjøbe hos vedkommende Fabrikant og give ham en »Seddel« derfor; denne Seddel betaltes saa Fabrikanten af Magasinet, der derpaa ved Forfaldsdag holdt sig til Kræmmeren, der havde udstedt den. Og disse »Diskontosedler« voxede efterhaanden stærkt i Antal. Allerede i 1743 er Magasinet betænkelig ved Kræmmernes store Gjæld til det; men udsendte Manebreve hjælpe ikke, og da Gjælden ved Udgangen af 1744 var voxet til 44,571 Rd., faar det strax i 1745 kongelig Resolution for, at Kræmmerne, der jo havde et Aars Kredit mod at svare 4 pCt., efter Forfaldsdag skulde betale een Procent maanedlig af deres Gjæld. Herover opstod der et stort Röre, og inden Aaret var omme, var Bestemmelsen ændret derhen, at de 12 pCt. p. a. først skulde indtræde efter en til 18 Maaneder forlænget almindelig Kredit. Men hele Foranstaltningen hjalp ikke, og da Gjælden i Juni 1749 var voxet til 64,135 Rd., foreslaar Magasinet, der er i trykkende Pengenød, at de Kræmmere, der ville betale deres Gjæld i Løbet af de første fire Uger, skulle slippe for de 12 pCt. og kun erlægge de oprindelige 4 pCt. Men heller ikke dette førte til det ønskede Resultat. Der indkom kun 7681 Rd. Ved Udgangen af 1749 var Magasinets Tilgodehavende hos Kjøbenhavns Kræmmere 67,929 Rd., og i Juni 1750 skyldte 19 Kræmmere det 71,301 Rd.

Man var ængstelig for at gaa strængt frem imod dem for

ikke at fremkalde en almindelig Katastrofe. Man foreslog, at de selv skulde fastsætte en sidste Termin for Betaling i Mindelighed. Men ogsaa den blev oversiddet, og Magasinet, der »med al Vigilance« fulgte Forholdenes Udvikling, skaffede sig en kongelig Udtalelse for Ansvarsfrihed, hvis noget Uformodentligt skulde ske. Endelig i 1752 blev der gjort Arrest hos en Kræmmer *Jac. Chr. Schmidt*, hvis Gjæld var løben op til 16,194 Rd., og derefter kom endnu sex andre Kræmmere. Men heller ikke ad denne Vej naaedes Fyldestgjörelse. Endnu 1764 henstod de paagjældende Boer uafsluttede, hvorfor Magasinet indstillede, at hvad de endnu skyldte, nemlig 55,163 Rd., afskreves som tabt, og det var ikke det eneste Tab, som Magasinet led.

Allerede i 1741 var man opmærksom paa, at Magasinet havde Varer, der ikke kunde betragtes som gode Kjøbmandsvarer og ikke kunde ventes solgte paa almindelig Maade. Det blev foreslaaet at sælge dem ved Avktion, og den første saadanne fandt Sted i September 1742. Men der fulgte kun Tab heraf, hedder det i en Forestilling af 1747. I Oktober 1748 bragte Avktionssalget af nogle for 8614 Rd. indkjøbte Varer et Tab af 2182 Rd., og i en Række af Magasinets Regnskabsoversigter figurerer en Post paa 35,107 Rd. 16 Sk. som tabt ved Avktioner, ved Interessentskabet i »den middellandske Handling« og ved Claus Pass' Forhandling i Spanien (Lissabon?).

Med Hensyn til de ved Avktion solgte Gjenstande maa det erindres, at herunder ogsaa omfattedes konfiskerede udenlandske Stoffer. Den paagjældende Kjøber kjøbte dem med Forpligtelse til at udføre dem, inden en vis Tid skulde han

præstere Attest fra et Toldsted for, at de vare udgaaede derfra; men Magasinet kom efter, at de som Regel indpraktiseredes paany, hvorfor det fik Ret til selv at overtage dem efter en forudgaaet Vurdering. Det lod da ogsaa dem sælge ved Avktion, i Begyndelsen i Norge og Hertugdömmerne (Altona), men senere i Udlandet De bleve optagne i Magasinets udenlandske Expeditioner. 1743 fragtedes saaledes et Skib til Lissabon, og om den af Magasinets tredje Direktør *Cornelius Schumacher* foreslaaede Middelhavs-Handel er talt ovenfor. Af væsentlig Betydning er endnu kun en Expedition til Konstantinopel.

Der blev til den udtaget for 41,000 Rd. Klædevarer og for 3000 Rd. Silkevarer, som den 1 September 1757 indskibedes i et det almindelige Handelskompagni tilhørende Skib, og der gaves Fabrikanterne et af Kongen garanteret Revers for Betaling senest 18 Maaneders Dagen efter eller den 1 Marts 1759. Til den Tid troede man, at Expeditionen kunde være afviklet, men til den Tid var der ikke her indkommet en Styver. Fabrikanterne bleve betalte med Kvitteringer for et Beløb af 14,000 Rdl., som de skyldte til Magasinet, og med 30,000 Rd. kontant, som rejstes paa en Vexelobligation med Kongens Garanti. Endnu 1770 var Sagen ikke afviklet trods ivrige Bestræbelser af Legationsraad *Verrayon* og den danske Envoyé i Konstantinopel Gehejmeraad *Gähler*. Expeditionen mislykkedes fuldstændigt, og dog blev der foranstaltet i det Mindste en Expedition til nemlig i 1763 til Thorn i Polen.

Da *N. L. Reiersen* særlig blev knyttet til den, skal den nærmere omtales nedenfor, og her skal blot oplyses, at heller ikke denne Expedition betalte sig. I det Hele kan det be-

mærkes, at Magasinet nu igjen begyndte at behøve Tilskud, skjöndt i mindre Grad end tidligere. Expeditionen til Konstantinopel krævede som nævnt 30,000 Rd., og i 1760 fordredes 16,000 Rd. til Indkjøb af Uld m. m. samt 20,000 Rd. til Indkjøb af Varer, der skulde til Norge og Hertugdömmerne. Status er i det Hele ikke heldig. Bogholder *Reiersen* opgjör og attesterer den 23 April 1763 Magasinets »ganske iværende Gjæld« til 503,013 Rd. $^3/_4$ Sk. Ved Udgangen af 1765 skylde 41 kjøbenhavnske Kræmmere 135,128 Rd., 41 Provinskræmmere 15,271 Rd og 43 Kræmmere og Faktorer i Hertugdömmerne og Norge 68,222 Rd. (i Alt 218,621 Rd.). To Aar efter er Stillingen noget bedre, idet de tre Poster have forandret sig til 121,390 Rd., 18,867 Rd. og 45,366 Rd. (i Alt 185,623 Rd.), men saa var til Gjengjæld den Kjøbenhavns Fabrikanter givne Kredit voxet. I December 1765 udgjorde den for 95 Fabrikanter 91,700 Rd., men i December 1767 var den for 100 Fabrikanter 96,443 Rd.

Det vil herefter forstaas, at der ikke var lutter Tilfredshed oppe. De statistiske Opgjörelser viste Fremgang. Af de ovfr. S. 56 angivne Værdier for Fabrikernes Tilvirkninger i Aarene 1747, 1754 og 1764 beregnede man, at henholdsvis 110,670 Rd., 134,431 Rd. og 168,700 Rd. var ren Fortjeneste. Der bevaredes altsaa flere og flere Penge i Landet, men Magasinet mærkede det ikke. Den økonomiske Situation var og blev trykkende og pinagtig for det. Regnskabet for 1765, der balancerer paa næsten 400,000 Rd., ender med en Kassebeholdning paa kun 146 Rd. 21 Sk. Det er herefter ganske naturligt, men samtidigt dog værd at lægge Mærke til, at den Forestilling af April 1768, der fører til den kongelige Resolution

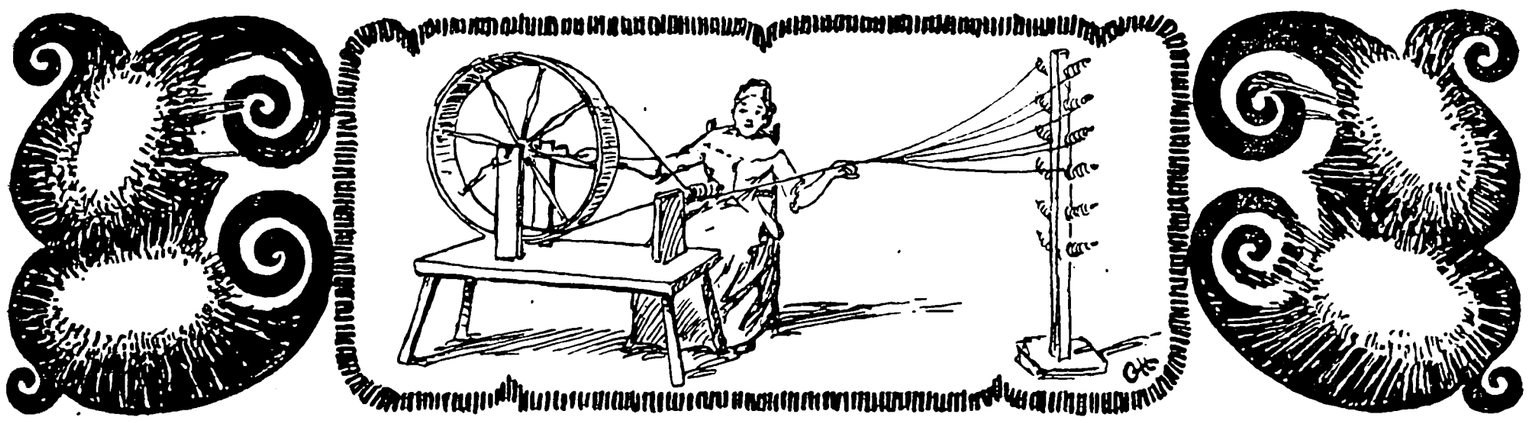
af 3 Maj s. A., som ophæver det almindelige Varemagasin, er medunderskreven af fem af dettes Direktører, nemlig to af de oprindelige, Konferensraad *Dauw* og Etatsraad *Schumacher*, samt tre af de senere tilkomne nemlig Konferensraad *J. Wasserschlebe* og Etatsraaderne *J. F. V. v. Jessen* og *Chr. L. Stemann*, der alle vare enten Deputerede eller Kommitterede i Kommercekollegiet. Forestillingen er nemlig ret forstaaet en Fordömmelsesdom over Magasinets Virksomhed. Med dets Fond, der regnes til 130,000 Rd., var det umuligt, hedder det, at bestride de kjøbenhavnske Kræmmeres Diskonto paa 180,000 Rd., Provinskræmmernes Kredit paa 80,000 Rd. og Forskudet paa ca. 50,000 Rd. for Varer, der vare sendte til Norge. Der maatte Kjøbmandssans til for at faa det til at gaa — det er altsaa den, det har skortet paa — og det almindelige Varemagasin foreslaas afløst af et General-Magasins-Kontor med en Kjøbmand i Spidsen. Den Mand, der formentlig kunde magte Opgaven, var den faa Aar för til Kjøbenhavn fra Holland indkomne unge Kjøbmand *Frederik de Coninck*. Han skulde med Titel af Agent være Enedirektør, og den gamle Bogholder og Meddirektør P. Reiersens Sön, *Niels Lunde Reiersen*, der havde været adjungeret sin Fader, skulde med Titel af Kommerce-Sekretær være det nye Magasins Bogholder og Kasserer.

En ny Tid skulde begynde. Men her skal endnu erindres om, at Magasinet foruden sine egentlige Hverv at forsyne Fabrikanterne med visse Raaprodukter, at afkjøbe dem deres Varer og igjen sælge dem, ved Tidernes Ugunst ogsaa var kommen til at være Producent. To Fabriker, som Kommercekollegiet havde ydet saa store Understøttelser, at en Op-

givelse af dem vilde være særlig uheldig, bleve lagte ind under Magasinet, da deres Ejere ikke kunde bestaa ved dem. Systemet førte naturligt til Statsfabrikation. De to Fabriker vare *Elias Courtonnes* Klædefabrik og *Charles Maillots* Silkefabrik. Der blev 1746 gjort Arrest i dem begge, og særlig med den sidste af dem for Öje skulle vi nu gaa over til at se Silkefabrikernes Udvikling i den her omhandlede Periode.

Den Maillotske Fabrik, der fik Navnet *Den kongelig danske Silkefabrik*, blev senere, saaledes som vi nedenfor skulle se, under dette Navn overtagen af N. L. Reiersen.

SILKEFABRIKER.

Som ovenfor nævnt, kan det med Tal efter Tal vises, at Fabrikerne gik fremad, og hermed stemmer en Række Udtalelser af Kommercekollegiet. 1759 siger det, at faa Nationer kunne rose sig af at have med mindre Omkostninger og større Fremgang i saa kort Tid tilvejebragt flere Fabriker af den Fuldkommenhed, som her nu forefindes: »denne Fordel og Lyksalighed til det almindelige Bedste«. Der var dog Maade med Fordelen ligesom med Lyksaligheden, men Systemet skulde opretholdes. Kristian VI skriver en Gang: »Mit Sentiment er dette, at jeg kun søger mine Undersaatters Lyksalighed, ti gaar det dem vel, saa gaar det ogsaa mig vel; og det kan ikke gaa dem vel, uden naar Commerce og Manufactur blomstre«.

Fabrikerne *skulde* med andre Ord blomstre. Men derfor var Kongen ikke blind for, at Alt ikke paa een Gang kunde stampes op af Jorden. 1739 skriver han til *Schulin*, at fremmede Varer »ikke maa forbydes, förend man har saa meget af de her gjorte i Forraad, at aldeles ingen Mangel er at befrygte«, og 1742 lader han Overkrigssekretær *Numsen* vide,

at naar Fabrikerne ikke kunne levere godt Lærred til Hærens Brug, »gjör man bedre i, at man lader det komme fra fremmede Steder, ti det er dog vel det Mindste en saadan gemen Soldat kan have, at han bliver klædt vel og godt«. Paa den anden Side er det dog ogsaa tydeligt, at Kristian VI er stærkt indtagen mod Datidens Kræmmere. Han er fortörnet over, at de, da Indførsel af visse Varer bliver forbudt, »skrue Priserne op for Folk paa en ganske ubillig Maade«, og da Silkefabrikanten *John Beckett* i Begyndelsen af 1739 henvender sig direkte til ham og klager over manglende Afsætning, skriver han herom til Schulin: »Maaske stikker der et Kunstgreb af de herværende Kjøbmænd bagved, at Beckett skal ruineres«.

Beckett bör efter Kongens Mening hjælpes, han er i betrængte Omstændigheder. »Det vil afskrække Andre, naar de se, at man farer saa rask frem imod ham«. Men Sagen var, at det ikke alene var Beckett, men samtlige Fabrikanter, der saa godt som altid vare trængende. Da en *Johan David Albrecht* ved Nyaarstid 1757 udsender et Digt med gode Ønsker for alle Kjøbenhavns Indbyggere, men særlig for »der königlichen Manufactur und bey derselben allen Vorgesetzten und sämtlich Fabriquanten und Arbeits-Leuten«, lyder en Linie: »Hilff auch allen Fabriquanten, die der Zeit um Besserung flehn«. Og Kommercekollegiet veed det godt selv. Det skriver 1756 i en Forestilling til Kongen, at naar Fabrikanterne kræves for Betaling af de dem ydede Forskud, havde de Intet at betale med. Gjöres der Arrest hos dem, viser det sig, at de ingen Varer have. Saa snart de fattige Mennesker have et Stykke færdigt, søge de strax at sælge det eller pantsætte det.

Paa denne Baggrund maa Fabrikudviklingen væsentlig ses, og Sandheden heri, belyses stærkt ved det Avertissement, som Fabrikant *Johan Gottlieb Rabe*, hvem vi 1744 have truffet som Oldermand for Kjøbenhavns Töjmagere, indrykkede i *Kjøbenhavns Postrytter* for 15 Juli 1748. Paa det Ydmygste og Vemodigste bekjendtgjör han »og inderlig beder de respektive höje og nedrige kristelige og medlidende Hjærter, at de dog af Komiseration« ville kjøbe hans Varer, som han af Mangel paa Afsætning har maattet sætte i Pant paa det almindelige Varemagasin paa Børsen. Han har Hustru og fire Börn, til hvis Forsörgelse hans Fabrikation ikke slaar til, hvorfor »hans klagelige Bön og Suk til den almægtige Gud og til alle kristelige medlidende Hjærter er, at de ville staa ham bi i denne hans store Nød«; han agter at begive sig bort til et andet Sted. Resultatet blev, at de Aviser, der havde optaget hans Avertissement, fik en skarp Irettesættelse, og at hans Varer bleve solgte ved Magasinets Avktion den 7 Oktober s. A., hvor de, godt for ham, indbragte 2465 Rd., skjöndt de kun vare vurderede til 2359 Rd.

Da vi sidst beskjæftigede os med Silkefabrikanterne, vare de reducerede til nogle faa Vævere i Silkevæverlavet. Der nævntes sex, og 1727 er der endda kun fem, men derefter stiger Antallet, 1733 er der otte og 1743 ti. Og de indskrevne Svendes og Drenges Antal stiger paa lignende Maade. 1733 ere de henholdsvis 10 og 7, 1743 18 og 26 og 1752 endog 32 og 26. Lavet fik da ogsaa under 23 Januar 1741 nye Artikler, i hvilke der lagdes en særlig Vægt paa Forholdet mellem Mesterne og Svendene, disses Lön bestemtes, og paa

Grund af at saa mange af dem vare udenlandske, udkom Artiklerne ogsaa i en officiel tysk Oversættelse.

Lavet gaar fremad. Dets Kasse er 1750 voxet til over 300 Rd., der betragtes som en saa stor Sum, at Medlemmerne tro det muligt at vedtage en Begravelseshjælp paa 30 Rd. ved en Mesters eller hans Hustrus Død, en Hjælp, der ved Magistratens Mellemkomst dog nedsættes til 20 Rd., og 1757 er der en lignende Bevægelse mellem Svendene. Men desuagtet ligger Udviklingen væsentlig udenfor Lavet, der ikke tæller samtlige Silkefabrikanter som Medlemmer saa lidt som alle de ved Silkefabrikerne beskjæftigede Arbejdere. Silkebaandsvæver *John Perrot* klager saaledes i 1742 over, at Lavet nægter at optage ham. Det henviser ham som Baandvæver til Possementmagerlavet, men han gjör opmærksom paa, at han foruden Baand ogsaa gjör Kaardegehæng, og Sagen løses da derved, at han faar et særligt Privilegium med Ret til at holde Svende og Drenge. Og Kommercekollegiets Fabrikopgjörelser vise da ogsaa ganske anderledes store Tal for de i Silkefabrikerne sysselsatte Arbejdere end Politiets Lavslister. Fra 1747 til 1752 svinge de mellem 339 og 360 for i 1755 at stige til 718, i 1759 til 810 og i 1763 til 938, men saa dale de. 1765 er Tallet sunket til 762.

Allerede 1738 havde Magasinet knyttet Forbindelser angaaende Levering til det af Silkevarer med i Alt ni Forskjellige. Det fik i det nævnte Aar Silketöjer fra *Jens Simonsen & Sönner*, *Jonas Jensen*, *John Beckett* og Kommerceraad *Borchholt* (i Altona); Silkebaand fra *Samuel Wilkins* og *John Surmann*; Taft fra *Pierre Polliard*, Strömper fra *Jean Simeon Juvalta* og Handsker fra *Samuel Bourguet*. Men inden vi gaa til at følge

et Par af disse Leverandørers Livsskjæbne, skal der gjöres opmærksom paa, at der allerede för Magasinets Oprettelse var arbejdet for Silkefabrikationens Fornyelse her i Landet, og at alle de dermed forbundne Vanskeligheder strax viste sig.

Under 28 Maj 1735 gaves der *Jean Chabbert*[1] Privilegium paa at gjöre Ordensbaand. Først to Aar efter faar han fire Stole og en Presse i Gang, men saa beder han ogsaa strax om Forskud og om et Indførselsforbud. Det første faar han, men med Hensyn til det sidste indskrænker man sig til gjennem Ordenssekretæren og Hofmarskallen at paalægge alle Riddere og Kammerherrer kun at bruge Chabberts Baand. Med Hensyn til Dronningens Ordener skete der en speciel Henvendelse til hende. Saa følger under 13 April 1737 et stort Privilegium for den franske Silkefabrikant *Antoine Rouvière* i Amsterdam. Og nu er det ikke Smaapillerier alene til Hoffets Brug, det gjælder. Han skal anlægge en Silkefabrik med 60 Vævestole, skal strax have udbetalt 7000 Rd., der skulle supleres med 5000 Rd., naar alle Stolene ere opstillede her, have Titel af Kommerceraad o. s. v. Underhandlingerne synes at være paabegyndte allerede i 1734. Der foreligger i alt Fald et stort Forslag dateret November 1734 fra *Pierre Rouvière et fils*, som Rentekammeret udtaler sig imod. Det vilde hellere se et Uldmanufaktur end et Silkemanufaktur, men i 1737 blev Sagen som nævnt Virkelighed. De 60 Stole kom dog aldrig hertil. Rouvière sendte kun nogle faa Redskaber og nogle

---

[1] Skulde dette mon være den »maitre d'hôtel« *Jean Chabbert,* der 1734 bliver Ældste ved den fransk-reformerte Kirke i Kjøbenhavn, og som dør her i November 1754, 82 Aar gammel (s. D. L. Clément: Notice sur l'église réformée).

faa Arbejdere, men da han desuagtet forlangte de 5000 Rd. udbetalt, lod man den danske Envoyé i Haag *Niels Griis* forhøre sig om ham, og man erfarede derved, at han kun havde et daarligt Rygte. Man besluttede da at lade ham tiltale for Retten, og den danske Regering vandt sin Sag gjennem alle Instanser i Holland, men det kostede Penge og Tid. Først 1746 var man naaet saa vidt, at Antoine Rouvière i et sønderknust Brev beder om Naade, medens hans fire Døtre vemodeligen henvende sig til Kongen og Dronningen. Sagen gaar alligevel til Exekution, men — han har Ingenting, og endelig 1754 erkjendes de 7000 Rd. for tabte. I dette Aar dør Rouvière i den By, hvortil han var flyttet, Delft, uden at efterlade sig Andet end Gjæld.

Begyndelsen var ikke god. Det var ikke let at faa dygtige og solide Folk hertil. De, der kom, vare væsentlig trængende og æventyrlige Personer, men som tidligere nævnt var her jo mellem Lavets Vævere een, der havde virket her fra omtr. 1695, og som havde et særlig godt Lov. Det er den *Jens Simonsen*, der ovenfor staar som den første mellem Leverandørerne af Silketöj til det almindelige Varemagasin. Og hans Virksomhed skulle vi nu se lidt nærmere paa, ti da Strömkæntringen sker til Fordel for en livlig Fabrikvirksomhed, er det naturligt, at ogsaa han kom i Betragtning.

I en Forestilling af April 1736 til Kongen, meddeler Kommercekollegiet, at Jens Simonsen, en af Byens bedste Silkevævere, til et Silkeværks Oprettelse har forskrevet baade Svende og Redskaber, i hvilken Anledning han har andraget om at maatte faa et Laan paa 1000 Rd. mod første Prioritet i hans Ejendom i Løvstræde. Han beder om at maatte faa

Laanet rentefrit i fem Aar. Og det faar han. Den nye Fabrik gaar nu godt. I September s. A. omtales den paany i en Forestilling. Foruden forskjellige Silketöjer har den saa meget Flöjel færdigt, at der ingen Mangel kan blive, og Kommercekollegiet foreslaar derfor, at der udstedes et Forbud mod Indførsel af Flöjel, hvad Kongen billiger. Forbudet blev bekjendtgjort i en Plakat af 21 September 1736. Jens Simonsen havde været og var endnu en virksom Mand, men nu var han ogsaa bleven en ældre Mand, og det er derfor forstaaeligt, at vi 1738 møde Firmaet *Jens Simonsen & Sönner*. Muligvis er det endog Sönnerne, der nu væsentlig drive Forretningen, men derfor er den Gamle dog ikke uvirksom, endnu 1745 synes han at være Oldermand i Silkevæverlavet. Han betegnes dog i dette Aar som en »abgelebter« Mand, og da Sönnen Jonas Jensen afgjort ogsaa er Oldermand i 1745, er han sandsynligvis død i dette Aar[1].

Han synes at have haft tre Sönner, Simeon Jensen, Johan Jensen og Jonas Jensen. Den førstnævnte forekommer kun en Gang i 1740, og hvad de andre angaar, da fortsætter kun *Johan Jensen* Faderens Forretning, medens Jonas Jensen etablerer sig selvstændigt. Johan Jensen kjøbte vistnok i 1741 Faderens Fabrik for 2500 Rd. og søger da strax om, at de 1000 Rd., hans Fader fik i 1736 rentefrit for fem Aar, ved-

---

[1] Det skal dog ikke lades uomtalt, at allerede Kommercekollegiets tyske Forestilling af 1 Marts 1738 nævner »Jens Simonsens Enke«. Der foreligger dog næppe tilstrækkeligt Materiale til at se, hvorledes det nærmere forholder sig, og sikkert er det, at »Jens Simonsen Silke Væver og Fabriceur« til Kjøbenhavns Mandtal 1743 oplyser, at han bor i Løvstræde Matr. Nr. 121 med to Piger i sin Tjeneste, og at de Folk, han bruger i sin Profession, »er Daglönner og logerer uden mit Huus«.

blivende maa henstaa rentefrit paa første Prioritet i Stedet i Løvstræde, og det tilstodes ved kongelig Resolution i Marts 1742 indtil Juni Termin 1745 for saa igjen at tilstaas for andre fire Aar til Juni Termin 1749. Forsaavidt gik Alt godt, men 1744 høre vi, at han paa Grund af manglende Afsætning maa nedlægge en Del af sine Stole, og 1749 afgaar han ved Døden. Hans Enke, *Johanne Jensen*, der fortsætter Virksomheden, faar dog strax at vide, at Kommercekollegiet er hende gunstig stemt. Fjorten af de til Ordensdragterne ved Frederik V's Salving af Silkefabrikanterne forfærdigede Stykker avroragult Flöjel vare blevne kasserede af Magasinet som ikke i Farven svarende til Prøven, og af disse fjorten Stykker skrev fem sig fra hendes Fabrik. Paa Grund af deres særlige Farve var det ikke let at faa dem afsat, og som Svar paa en af hende som Enke indgiven Ansøgning kom Kollegiet hende imøde, idet det dog var betænkeligt for Konsekvenserne, som heller ikke udebleve. Magasinet fik Ordre til at kjøbe tre af de fem Stykker, men maatte saa ogsaa efterhaanden overtage alle de resterende, elleve Stykker.

Det er herefter naturligt, at Tilbagebetalingen af Prioriteten paa de 1000 Rd. stadig udsattes, og at Renten stadig eftergaves, skjöndt Virksomheden slet ikke var lille. 1768 beskjæftigede den 25 Stole, men det var ogsaa Höjdepunktet. Da den 1774 gaar over til Enkens Søstersön *Morten Ottesen*, der havde bestyret den siden Johan Jensens Død, har den kun 10 Stole. Men han forpligter sig til inden tre Aar at have 20 Stole i Gang mod at faa en aarlig *don gratuit* paa 200 Rd. og en Kredit paa 6000 Rd. i Magasinet. Og det skete, ja fire Aar efter drömmer han endog om at kunne

sysselsætte 35 Stole, i hvilken Anledning hans Kredit forhöjes til 10,000 Rd., men — 1783 har han kun 11 Stole i Gang. Og skjöndt de i 1786 blive til 13, ere Forholdene ikke anderledes, end at han 1789 nedlægger Fabriken og drager til Rødby, hvor han endnu i 1797 oppebærer sin *don gratuit* som Pension og endda en Gang imellem ansøger om og faar en lille Gratifikation.

Vende vi os nu til *Jonas Jensen*, da blev han Mester allerede i 1730, og vi have ovenfor set, at han 1738 nævnes som selvstændig Fabrikant, 1740 synes han væsentlig at udvikle sig. Han kjøber i dette Aar en Gaard paa Kjøbmagergade for 3900 Rd., men da han selv kun formaar at udrede de 1900 Rd., ansøger han Kommercekollegiet om paa første Prioritet i Gaarden at maatte faa et rentefrit Laan paa 2000 Rd., hvad der fører til, at der for fem Aar tilstaas ham ikke den søgte Kapital, men Renten af den, eller 100 Rd. aarlig i de nævnte Aar, en Gunst, der senere fornys for ham. Han nævnes som en dygtig Mand, og da han i 1751 ansøger om den ovenfor nævnte Rentesums Fornyelse, kan han skrive, at Hs. Majestæt »har benaadet mit ringe Hus med egen höjeste Nærværelse og taget min Fabrique i eget allernaadigste Öjesyn«. Hans Fabrik betragtedes altsaa som værd at se, og det kan da ogsaa nævnes, at den i 1753 beskjæftigede 24 Stole. Forøvrigt har der muligvis været en vis Forbindelse mellem Jonas Jensens og Johan Jensens Fabriker. 1746 omtales Jens Simonsens to Sönners Virksomheder væsentlig som een Fabrik, og 1748 ansøger Jonas Jensen om, at den hans Fader i Magasinet tilstaaede Kredit for Raasilke paa indtil 2000 Rd. maa tilstaas ham som en stadig Kredit dér.

Han oplyser ved denne Lejlighed, at han har udvidet sin Fabrik til et Nabohus, og han har den Glæde kort efter at faa Krediten tilstaaet. Han bliver i det Hele imødekommet af Kommercekollegiet, saaledes som det bl. A. kan ses af en Sag Aaret efter. Det er ovenfor nævnt, at han 1745 blev Oldermand for Silkevæverlavet, og denne Post beklædte han i en Aarrække, paa en som det synes ganske myndig Maade. Altid fulgte han dog ikke Lavsartiklerne. Efter dem paahvilede det ham »en vis Dag i Ugen« at efterse samtlige i Lavet fabrikerede Varer — paa Strömper, Baand og slige smaa Varer nær — og stemple dem, naar de vare befundne forsvarlige. Det var under Bøder forbudt Lavsmedlemmerne at sælge dem, för de af Oldermanden vare stemplede. Dette negligeredes dog, og saa foreslog Kommercekollegiet, for at Eftersynet kunde blive virkeligt, at Oldermanden en bestemt Dag ugentlig skulde holde Halle i den kongelige Silkefabrik, hvorom der afgik et kongeligt Reskript til det almindelige Varemagasin. Men det syntes Jonas Jensen ikke om: Det vilde tage ham for megen Tid, naar han ikke kunde syne Varerne hjemme hos sig selv. Han maatte da afgaa som Oldermand, hvad han havde været udover den pligtige Tid. Det Eneste skulde da være, at der tillagdes ham 100 Rd. aarlig. Og paa denne Tanke gik Kollegiet ind. Der var ingen Andre i Lavet, skrev det, der egnede sig til at være Oldermand, og saa fik Jonas Jensen ved kongelig Resolution af 26 September 1749, ikke 100 Rd., men 50 Rd. aarligt i tre Aar som Oldermand for at halle Lavets Fabrikata i den kongelige Silkefabrik en Gang om Ugen. — Ogsaa med hans Fabrik gik det dog efterhaanden ned ad Bakke, 1767 gjorde Kommercekollegiet Arrest i den.

1739 skriver Kristian VI til Schulin: »Grev Stolberg finder det ikke godt — ligesom vi oftere have sagt det Samme — at alle Manufakturer ere anlagte i Kjøbenhavn, da de andre smaa Stæder vare langt bekvemmere dertil«. Man levede billigere i dem, og det var af Betydning. Det blev derfor modtaget med Glæde, da Jonas Jensen i 1753 meddelte, at han ønskede at etablere sin Sön *Jens Jensen* i Aalborg. Han havde været i Lyon for tilfulde at lære sin Profession. Men Betingelsen var, at der til Oprettelse af en Silkefabrik med tilhørende Farveri i Aalborg tilsagdes Jonas Jensen et rentefrit Laan paa 10,000 Rd., og det tilstodes der ham, saaledes at der først efter sex Aars Forløb skulde begynde en Afbetaling med 1000 Rd. aarlig. Jens Jensen fik et Privilegium, der dog bl. A. fordrede, at han først skulde gjöre Mesterstykke ved Lavet i Kjøbenhavn. Fabriken kom i Stand, og den omtales 1759 som »en god Silke-Fabrique af 24 Stole til Flöjel, Damasker og Stoffer«, men — kort för Mikkelsdag 1763 meddeler Jens Jensen, at hans Afsætning er aftagen saa meget, at en Del af hans Stole ere ledige. Han beder om Hjælp for at flytte til Kjøbenhavn, hvor han kunde arbejde sammen med sin Fader. Da det kommer til Stykket, vil Aalborg dog ikke af med ham. Byen vil beholde ham, »sonderlich in Hinsicht der Unterhaltung der Armuth«, som det hedder i Kommercekollegiets Forestilling. Nogle af de derværende Kjøbmænd ville støtte ham, og saa bliver han. Men Lykken følger ham ikke. Hans Ophold i Aalborg blev ikke af Varighed[1],

[1] Under 22 December 1767 faar Handelsmand *Andreas Giødvad* Privilegium paa en Silkefabrik i Aalborg, da, som det hedder i hans Ansøgning, Jens Jensens Fabrik er ophævet ved hans Henflyttelse til Kjøben-

og Jonas Jensen skylder stadig de 10,000 Rd. ligesom de 2000 Rd., han fik Kredit for i Magasinet. Og for disse 12,000 Rd. gjöres der da i December 1767 Arrest hos dem i Kjøbenhavn, »da de formedelst deres slette Omstændigheder vare nødte til at gjöre dem usynlige«, men i Juni Aaret efter blev Exekutionen dog hævet igjen paa Betingelse af, at de med 39 Stole fortsatte deres Fabrik.

Virksomheden vilde dog ikke længer trives. Naar man 1773 i Berlin er glad over at have engageret en dygtig Dessinatør ved Navn Jensen, der er fra Kjøbenhavn, og som vilde til Livorno, er det muligvis Jens Jensen; Aaret efter forlader ogsaa Jonas Jensen Kjøbenhavn. Han skaffer Bevis for Intet at skylde i Lavet og faar saa Pas til at rejse, hvad han »af Mangel paa Arbejde finder sig nødsaget til«.

Velmente og, som det synes, dygtige Forsøg strande. Men derfor tabte man ikke Modet. Vi høre om en anden Silkefabrik udenfor Kjøbenhavn, nemlig i Lyngby, der fra gammel Tid havde været Sæde for forskjellig Industri. I December 1751 faar en Schweitzer *Hartmann Rahn* fra Zürich Privilegium paa et ejendommeligt Farveri og Trykkeri. Han vil dels male, dels trykke glatte Silkestoffer efter en af ham opfunden Metode, som han faar tolv Aars Eneret paa, og den skal holdes hemmelig, hvorfor alle hans Folk tages i Ed. Silketöjet skulde komme fra den kongelige Silkefabrik, men leveres igjennem Magasinet, hvor Rahn faar en Kredit paa 3000 Rd. Det synes imidlertid, at han hurtigt gik over til selv at ville forfærdige de paagjældende Stoffer, og Fabriken,

---

havn. De Mestere, Giødvad vilde anvende, skulde »udi Silkevæver-Amtet i Kjøbenhavn være indskrevne«.

der forestaas af Franskmanden *Jean Bertholon,* fik Plads i Lyngby. 1754 faar Rahn 3000 Rd. Kredit paa Diskontosedler i Magasinet.

Det blev imidlertid ikke Rahn, til hvem Fabrikens Fremtid knyttedes. Han dør muligvis, og 1757 gaar den over til den i Quedlinburg fødte *August Philip Klopstock,* der synes at have været en Svoger til ham, og som overtager de Rahnske Bygninger for 1500 Rd., hans Redskaber og Møbler for 654 Rd., hvad han dog klager over er for höjt ansat. Virksomheden kan i det Hele ikke have været stor, Klopstock faar kun en Kredit paa 2000 Rd. i Magasinet. Og nu begynder et strengt og arbejdsomt Liv, Klopstock har nemlig Intet at staa imod med, sin Driftskapital faar han 1760 af Kommercekollegiet i et Forskud paa 5000 Rd. 1774 faar han et nyt Forskud paa 4000 Rd., og da han 1776 søger og faar Indfødsret, opgjöres hans Fabrik med Bygninger, Redskaber, færdige Varer og udestaaende Fordringer til i Alt at have en Værdi af 15,470 Rd. Stolenes Antal er nogle Aar senere 22. Han synes altsaa ganske vel situeret, men 1790 klager han stærkt over Tab ved Falliter. Han faar da atter Forskud paa i Alt 1500 Rd., men Aaret efter meddeler han, at han paa Grund af en Kræmmer *Schmidts* Fallit maa enten indskrænke sig eller helt stanse, hvis han ikke faar et Laan, denne Gang paa 3000 Rd. Det Schmidtske Bo skylder ham 4200 Rd. Han faar Laanet, men det forslaar ikke, og da han i 1793 gjentagende søger om Laan, bliver hele hans Status undersøgt, hvad der fører til, at man modtager et Tilbud fra hans Side om at fratræde Fabriken. Den gaar over til hans Fabrikmester *Valentin,* medens han selv faar en Pension paa 200 Rd. om Aaret, som

han nyder til sin Død i 1799, da hans Niece *Juliane Frederikke Rahn* søger om at maatte faa den. Efter Onklens Død har hun Intet at leve af.

Med Klopstock ophører Lyngby-Fabriken væsentlig at betyde noget. Valentin dør allerede i 1795, og hans Enke lider et stort Tab derved, at de Kræmmere i Kjøbenhavn, der skylde hende i Alt 2477 Rd., ved Byens Brand blive udè af Stand til at betale. Fabriken synker til 9 Stole, og da hun i Begyndelsen af 1796 ægter sin Lavværge, fhv. Kantor *Raabe*, stanser denne snart efter hele Fabriken. Dens Bygninger sælges 1798 ved Avktion til Kattuntrykkerne *Schleisner & Knoop*, medens dens Redskaber overdrages til Valentins Mestersvend *Carl Westermann*, der i lejede Værelser vedligeholder en kummerlig Virksomhed til 1805. Han søger i dette Aar om Rejsepenge, da han umuligt længere kan ernære sig ved sin Profession.

Det er lidet lystige Forhold, men Westermann havde Intet at begynde med, hvad for den Sags Skyld, som ovenfor antydet, Klopstock heller ikke havde. Og det var det Sædvanlige, skjöndt det ikke altid træder saa grelt frem, som da Kommercekollegiet i 1754 indstiller den ovenfor nævnte *Jean Bertholon* til en rigtignok lille, selvstændig Kredit i Magasinet, til Trods for at det selv siger om ham, at han er »von allen Mitteln entblösset«. En anden mærkelig Franskmand er den *Pierre Polliard*, som vi 1738 traf som Leverandør til Magasinet. Han var lige kommen herind den Gang, fik ogsaa en lille Kredit i Varemagasinet, men synes i 1740 at ville slaa sig paa at dyrke Morbærtræer og opdrætte Silkeorme. Hvad han i saa Henseende vil have fri Bolig og Understøttelse til, er dog saa ringe, at Kommercekollegiet afviser ham, men han

er udholdende, og 1741, da han har sat Alt paa Assistenshuset, opnaar han »af Medlidenhed« en lille Almisse, hvad der dog ikke afholder ham fra at tilsende Kollegiet de groveste Breve. Det gaar navnlig ud over Magasinets Direktører, der betegnes som fuldstændige Tyve og Røvere.

At ville udklække Silkeorme synes ikke at skulle blive noget begunstiget Foretagende her i Landet, men inden vi gaa over til at omtale et Par Forsøg i denne Retning, skal det oplyses, at Tidens Lyst til at forlægge Fabriker til Provinsstæderne, hvor alt var billigere, for Silkefabrikernes Vedkommende ikke blev staaende ved Aalborg og Lyngby. I Varde, hedder det 1759, »er nylig begyndt en liden Silkefabriqve«, og 1781 faa to franske Florarbejdere *Bertholon* og *Fougere* 200 Rd. til at anlægge en Silkefabrik i Horsens foruden Tilsagn om 35 Rd. for enhver Vævestol, de fik i Gang dér. Men om ingen af disse Fabriker forlyder der yderligere Noget. Det kan altsaa være tvivlsomt, om Fabriken i Horsens i det Hele er kommen i Stand, men i ethvert Tilfælde er det sikkert, at ingen af de to Fabriker har ført det til Noget. Det er gaaet dem som Forsøgene paa her at udklække Silkeorme. De mislykkedes.

Vi have allerede i forrige Aarhundrede hørt Klage derover, og *Bartholomæus Rocque* viser, at der stadig klages, skjöndt han i sin Bog »Danmarks Forlystelser« (1747) kan oplyse følgende morsomme Enkelthed fra et Forsøg, uden at han dog nævner, hvem der har gjort det interessante Forsøg: »Da nu Forfarenhed viste, at Silkeormene ikke vilde spinde i de fugtige Somre, har man søgt hen til List for at faa dem til at arbejde, og for at være des vissere derpaa har man kommet

dem til at spinde efter Mikkelsdag i koldt og fugtigt Vejr«. Silkeormene synes altsaa at være lærvillige Dyr, og den, der gjorde denne Opdagelse, maa have været Franskmanden *des Roches de Parthenay,* der ved kgl. Resolution af 14 Oktober 1744 fik Tilsagn om 400 Rd., naar han havde tilvejebragt 500 Pd. Silke, og 800 Rd. som Rest paa en ønsket Understøttelse paa 1200 Rd., saa snart han havde indleveret 1000 Pd. Silke. I sin Ansøgning taler han om at have tiltrukket 30,000 Morbærtræer, men af den tilsagte Understøttelse fik han dog aldrig det Mindste. Han opfyldte ikke Betingelserne. *De Parthenay,* der endnu er her 1756, var en Projektmager, der snart foreslog en Silkefabrik i Vajsenhuset, snart en Tontine til Fabrikernes Sikring, snart et Aktieselskab til Ægteskabers Befordring. Men han var ikke den Eneste, der interesserede sig for Udklækning af Silkeorme. 1759 hedder det, at en Dr. *Esmarch* i Flensborg aarlig avler sex Pund god Silke, »i visse Maader bedre end den udenlandske«, og 1776 tilsender Dr. *Henr. Tonning,* en Læge, der ingen Praxis kunde faa og kort efter modtager Ansættelse som Taxadør ved Toldboden i Trondhjem, Kommercekollegiet en Silkeprøve, han selv havde frembragt af 1500 i Kjøbenhavn udklækkede Silkeorme. Hans medfølgende Forslag gaar ud paa, at der skal plantes Morbærtræer »i Skoven ved Blaagaard«, hvor der var den for Træerne nødvendige Skygge. Sagen blev henlagt, men Tonning, der fik et Gratiale paa 50 Rd., var ikke den Sidste, der avlede Silke her i Landet. Paa Kvindernes Udstilling i Kjøbenhavn 1895 saas under Nr. 650 noget Silkespind, der var forfærdiget 1795 i Odense af en *Katrine Schmidt.*

Trods alle travle Forsøg blev det dog ikke dansk Silke,

som Magasinet forsynede Landets Fabrikanter med, men udenlandsk, og Fabrikanterne vare, navnlig i Henseende til den billigste Pris, ikke altid lette at tilfredsstille. *Pierre Polliard* er i denne Retning et fremtrædende Exempel. Hans Klager blive efterhaanden saa talrige og skarpe, at Kommercekollegiet 1751 tror i en længere Forestilling at maatte gjöre Rede for sit Forhold til ham; den paagjældende Silke kom fra Turin. Polliard har aabenbar Uret, men Sagen ender, karakteristisk med, at han faar 10 Rd.! Det er — atter en Almisse. Polliard har sikkert ikke leveret mange Varer til Magasinet, men en ganske betydelig Leverandør var derimod J. S. Juvalta, der ovenfor er nævnt sammen med ham i 1738.

Jean Simeon Juvalta fra Amsterdam var Strömpefabrikant, og den Forestilling, der aabner den tyske Række af Kommercekollegiets Forestillinger, vedrörer ham. Den er af 8 Marts 1736 og angaar Betingelserne for hans Overflytning til Kjøbenhavn, som efter nogle Forhandlinger kommer i Stand. Hans Privilegium er af 7 September 1736. Han fik strax 8000 Fl. og en vis Sum for hver Stol med tilhørende Arbejder, som han indførte, og han indbragte 15 til at væve Silkeströmper paa og 8 til »halb Sayetten, Biber- und wollene Strümpfe«, og alle disse Stole blev paa Grund af den ham ydede Understøttelse den danske Regerings Ejendom. Alt tegnede godt, men i 1742 klager han over at maatte sælge direkte til Kræmmerne, da Magasinet paa Grund af manglende Penge ikke kan modtage flere Varer. Han beder i den Anledning om en »Diskontokredit« paa 4000 Rd., men der indrömmes ham kun 2000 Rd. Forholdene bedres dog ikke herved, i 1743 sælger han kun 1232 Par Silkeströmper, og i

December 1744 afgaar han ved Døden. Fabriken gaar derefter over til hans Enke *Barbara Gerdruit* f. *Fabritius*, og da hun dør i 1764, spredes dens 23 Stole paa tolv forskjellige Hænder. Det er, som om Regeringen vil begunstige de smaa Tilvirkere paa en stor Fabriks Bekostning. Det Privilegium, som hendes Søsterdatter *Margrethe Helene Creutz* under 10 Maj 1765 fik paa at fortsætte Fabriken, blev kun en tom Form.

Det var imidlertid ikke alene Silketöjs- og Silkeströmpe-Fabriker, som Regeringen fremkaldte, men ogsaa Silkebaandsfabriker, og paa dette Omraade spillede navnlig to Schweitzere en Rolle, nemlig G. L. Serin og Johannes Pullich.

Georg Leonhard Serin fra Basel, der 1752 var kommen hertil for at forestaa Brødrene *Wasserfalls* Handelskontor, skaffede Arbejdere fra Schweiz til den Taft- og Stoffabrik, som *Mathias Hundewath & Kp.*, et Interessentskab, der bestod af Reinh. Iselin, Peter Wasserfall, Joh. Conr. Kersting og Math. Hundewath, i Maj 1754 fik Privilegium paa. Men Interessentskabet opløstes[1], og det ordnedes da saaledes, at han selvstændig skulde overtage Fabriken. Den blev imidlertid slet ikke til Noget, og Serin etablerede sig da som Kjøbmand. En vis Kjærlighed til at staa i Spidsen for en Fabrik brød dog frem igjen, og 1761 søgte og fik han Privilegium paa at fabrikere Floret- og Baratsilkebaand i Kjøbenhavn. Han lod komme en Værkmester, ti Arbejdere og som Nyhed en Uldbaand-Maskine (Mølle) fra Schweitz, tidligere bleve kun Silkebaandene gjorte paa »Mølle«, men Uldbaandene vævedes paa Stole, hvad der bevirkede, at de blev dyrere. 1776 har han 16 Stole eller

[1] Reinh. Iselin & Kp. fik under 16 Dec. 1755 Privilegium paa et Kattuntrykkeri, som kom i Stand paa Kristiansholm ved Dyrehaven.

»Møller«. Han overtog Kjøbmand *Joh. Georg Aschoffs* Fabrik, der fra sit Anlæg i 1753 havde kostet Staten mange Penge, og synes i det Hele med Interesse og Omsigt at have ledet sin Virksomhed, til hvilken han selvfølgelig søgte og fik de sædvanlige Understøttelser, men uden at disse i Begyndelsen spillede den afgjörende Rolle. Af særlig Betydning er det, at han i Kirke-Saaby Vest for Roskilde fik indrettet Spinderier, der overflødiggjorde fremmed Floretgarns Indførsel. Her traf han i Præsten *Th. S. Heiberg* en ypperlig Medhjælper, der for sin Virksomhed i denne Sag 1784 gjennem Kommercekollegiet fik Guldmedaljen *pro meritis*. 1787 beskjæftigede Serin og Heiberg ikke mindre end 140 Mennesker ved Floretspinderi i Saaby, hvor der ogsaa var fire Baandvævestole i Gang. 1790 er der Tale om at gaa længer mod Vest til Skamstrup og Frydendal.

Det blev dog ikke til Noget; heller ikke han kunde i Længden bestaa ved sin Virksomhed. Allerede 1777 hedder det, at han har anvendt hele sin Formue paa sin industrielle Virksomhed, og da han ikke opnaar et Laan paa 2000 Rd., som han vedholdende søger fra 1789, ser han sig i 1793 nødsaget til at opgive sit Bo. Hans Virksomhed holdes desuagtet i Gang, men da Kjøbenhavns Brand i 1795 fortærer hans Ejendom paa Hjörnet af Admiralgade og Dybensgade, opgiver han Evret. Han er da 80 Aar, blind og døv, og Levningerne af hans Virksomhed overgaar til hans Svigersön *Hans Nicolai Sabroe*, der flytter den til Skindergade.

Omtrent samtidig med Serin begynder *Johannes Pullich* fra Basel at blive nævnt. Over-Hofmarskallen, Gehejmeraad *A. G. Moltke* skriver 1755 om ham til Kommerce-

kollegiet. Han er villig til at komme hertil og medbringe en Del Baandmøller, paa hvilke der paa een Gang kan forfærdiges ikke mindre end 16 Baand, hvad der gjör Baandene billige. Aaret efter er han her, og han anlægger nu en Fabrik her for façonerede Silke- og Floretbaand, paa hvilken han under 19 Avgust 1758 faar Privilegium. I dette Aar kommer han for anden Gang her til Landet, denne Gang med sin Familie. I Mellemtiden havde hans Svigersön *Mathias Tschudi* forestaaet Fabriken. 1759 modtager han et Laan paa 12,000 Rd., men han er dog ikke ganske fornöjet med Forholdene. Farverlönnen, klager han saaledes over, er dobbelt saa dyr som i Basel, og det er sikkert Bevæggrunden til, at han i 1761 gaar i Kavtion for en Silkefarver *H. A. Fayen*, der tidligere havde været i et Par mislykkede Kompagniskaber, og knytter ham til sig ved at indrette Farveri for ham i sin Fabrik. Pullich synes i det Hele at have været virksom og energisk. Han holder en Rejsende i Danmark og besøger selv Norge. Han bortrives imidlertid ved en tidlig Død 1763, og Enken *Elisabeth* f. *v. Güllich* fortsætter nu Fabriken sammen med Svigersönnen *Tschudi*.

Pullich & Tschudi törnede snart efter sammen med Kjøbenhavns Possementmagere, der vare harmfulde over, at Fabriken gjorde Possementmagerarbejde. Men et Udtryk i Pullichs Privilegium dækkede dette, og et Tillæg til det slog i Oktober 1765 Retten hertil fast. 1778 har den Pullichske Fabrik da ogsaa ti Possementstole ved Siden af atten Baandmøller, men Vægten laa paa disse sidste. Kommercekollegiet kalder i det nævnte Aar den Pullichske Fabrik for »Plante-skolen for duelige Baandvæveres Tilværelse« i Danmark. Den

synes i det Hele at have været villig til Forsøg. 1760 forskrev Johannes Pullich en god Silkevinderske (»Divideuse«) fra Udlandet, og 1777 faar Fabriken Understøttelse til at etablere en hel Skole for Silkevindersker; den skal bestaa i fem Aar, stadig med 25 Vindersker, der hver skal have et Kursus paa fire Maaneder. Den kgl. Silkefabrik, Morten Ottesen, Serin o. s. v. skulle efter et bestemt Forhold forsynes med Vindersker fra den. Samtidig synes Virksomheden ogsaa at være bleven udvidet til en Florfabrik, men da det viser sig, at denne bliver kostbarere end ventet, overdrages den til to af de, sikkert indkaldte Arbejdere ved den, *Michael Gross* og *Ph. Joh. Werner*.

Som man ser, mangler det ikke paa Liv og Foretagelsesaand. *Johan Baltasar Pullich*, til hvem Virksomheden gik over, slægtede Faderen paa. Han oprettede saaledes Floretspinderier i Skamstrup. Men 1790 trænger han til Penge for at holde dem i Gang, og 1791 forøges Misèren. Hans Svende gaa ledige; der er intet Arbejde til dem. Men da beslutter han at flytte sin Fabrik ud paa Landet, faar 1792 til dette Foretagende to formuende Kompagnoner, Magasinkræmmer *Nic. Kettels* og Administrator ved det kgl. danske Handels- og Kanalkompagni *H. C. Musmann*, og Interessentskabet *Pullich & Kp.* modtager nu et Laan paa 10,000 Rd. af Staten. Fabriken flyttes 1793 til Holmegaard ved Lyngby, men Forretningen vil ikke trives. Gaarden i Kjøbenhavn sælges i 1795, men Resultatet bliver det samme; der er ikke Driftskapital nok. Administrator Mussmann ønsker at udtræde af Interessentskabet 1797 og erstattes af Pullichs Sön *Anton Pullich*, Kettels følger Exemplet, og Lavinen ruller nu rask nedad. 1804 efter-

gives der J. B. Pullich det Laan, hans Fader fik i 1759, men for hvad han forøvrigt skylder Staten, gjöres der Exekution hos ham, og 1805 sælges Alt. Af Naade faar han, der nu er en gammel Mand, 150 Rd. om Aaret i Pension, et Beløb, der senere forhöjes til 200 Rd., og som efter hans Død (1809) ønskes overført paa hans Enke *Christine Elisabeth* f. *Kuhlmann*. Det lykkes dog ikke, men Aar efter Aar faar hun regelmæssigt Smaabeløb udbetalt af Kommercekollegiets Fattigkasse, indtil hendes Svigersön, Toldbetjent, Krigsraad *Henr. Meyer*, 1824 indmelder hendes Død og faar 30 Rd. til hendes Begravelse. Da hun den 3 Oktober 1824 rejste fra Helsingør til Kjøbenhavn, døde hun paa den aabne Vogn mellem Usserød og Hörsholm.

Det er kun lidet trøstefulde Meddelelser om dansk Fabrikvirksomheds Skjæbner, der her ere meddelte, og de staa ikke som Undtagelser. Paa Silkeindustriens Omraade er der endnu andre nok saa mistrøstige. Franskmanden *Jean le Moine,* der kommer hertil 1777, der 1785 kjøber en Gaard i Pilestræde og 1789 beskjæftiger 34 Baandvævestole, beder 1795 som brødløs om en lille Understøttelse. Og endnu hurtigere er det forbi med en Anden. Franskmanden *Henry Piccard,* der havde været etableret i Oberschlesien og af den danske Konsul i Warschau 1790 bliver bevæget til at gaa til Kjøbenhavn, formaar her Kjøbmanden *Claude Tervaux* til at gaa i Kompagni med sig om en Silkebaandsfabrik; til den faa de et Laan af Staten paa 4000 Rd., og 1792 kjøbe de en Gaard i Kronprinsensgade, til hvis Erhvervelse Staten endnu tilsiger dem en Garanti paa 8400 Rd. Men allerede samme Aar vægrer Tervaux sig ved at skyde flere Penge til, og Følgen heraf bliver, at den begyndte Virksomhed i 1793 overgives til Skifteretten. Gaarden sælges i

1794, Piccard staar husvild, og 1795 ryster han Danmarks Støv af sine Fødder for at ile hjem til Frankrig. Da Fallitboet i 1799 sluttes, faar Staten for sit Vedkommende 1420 Rd. 2 ℔ 12 ß, hvad der efter Forholdene ikke er saa ganske lidt. Hvor mange Gange havde den i lignende Tilfælde slet Intet faaet?

Henimod 1790 opstaar der særlig vanskelige Konjunkturer for den danske Silkeindustri; saa godt som alle Etablissementer i dette Fag herhjemme rystes, og samtidig var Staten bleven langt mere tilbageholdende i sin Optræden overfor industrielle Foretagender. Vi skulle se det nedenfor ved nærmere at omtale den Silkefabrik, hvortil *N. L. Reiersens* Navn er knyttet, og som var det betydeligste Etablissement i denne Retning her i Landet.

Forinden skulle vi dog endnu høre en Udtalelse af en Samtidig, der fuldstændig stemmer med de ovenfor meddelte, saa uheldige Fakta. Den Samtidige er Provst *Th. S. Heiberg*, der er født 1738. Han voxede altsaa op med det almindelige Varemagasin, og han var, som ovenfor nævnt, *Serins* Medarbejder ved Spinderierne i Kirke-Saaby. Dette Anlæg, skriver han 1795 i en Athandling, som er trykt i F. Thaarups Arkiv for Statistik, »ophørte ved Fabrikørens ustadige Tænkemaade og tildels Afmagt«. Han er i det Hele stærkt imod de »fremmede meget lovende, men intetholdende Personer«, der ikke burde begunstiges paa den arbejdsomme danske Mands Bekostning, og om Fabrikforholdene i Almindelighed siger han: »Vort höje Land- Økonomi- og Kommerce-Kollegium giver en Del anselige Forskud til Fabrikers Anlæg, men deres Undergang forebygges aldrig; er det ikke det samme som at

bekoste et Skib sat i Søen men uden Ror og uden Lods? Det strander ... Jeg beklager mit elskede Fædreneland, der har det Uheld, at næsten ingen Fabriker dér kan trives; jeg kunde opgive en hel Dødsliste paa mangfoldige undergaaede Fabriker i de sidste 40 Aar, og de, som ere endnu i Live, synes i deres sidste Aandedræt at opholdes ved Kunst ... Vi ere endnu med vore Fabriker paa det Trin, vi stode for 50 Aar siden, og Fabrikvirksomhed hører ikke endnu til vor National-Rigdom.«

Det er et frimodigt Sprog, der sikkert fuldt udtrykker, hvad der allerede en Stund för hviskedes i det danske Samfund. Den almindelige Stemning overfor Fabrikerne kommer karakteristisk frem i et Digt, der er tillagt Ambrosius Stub, og hvori Forfatteren erklærer aldrig at kunne glemme sin Pligt overfor den ham af en Velynder viste Naade,

för skal en Lieutenant ej mere kunne prale,
för skal jeg al den Gjæld, jeg skyldig er, betale,
för skal der blive godt af kjøbenhavnske Drenge,
för skal Fabrikerne forskaffe Landet Penge.

WILKINS, BECKETT, MAILLOT.

En i sin Tid meget bekjendt Bog, som Universitetets Porkansler, Dr. teol. *Erik Pontoppidan* 1759 föjede til sine forud talrige Skrifter, »Økonomisk Balance eller uforgribeligt Overslag paa Dannemarks naturlige og borgerlige Formue«, kommer blandt Andet ogsaa ind paa Fabrikvæsenet. Og Pontoppidan ser ganske lyst paa de »Uldne-Manufakturer«, til hvilke Raamaterialet findes her i Landet, men hvad Silkefabrikerne angaar, skriver han, »da kan jeg ikke sige, at mit Haab er lige saa stort om dem«, det skulde da være, at man her i Landet lagde sig efter at plante Morbærtræer og avle Silke. Og dog skulde man efter hans egen Fremstilling tro, at der her just var Noget at gjöre, ti Silkens Brug er efter hans Mening paa en Snes Aar bleven til allerstörste Misbrug, hvad der rigtignok for ham er »en af de allervisseste Aarsager til Armod blandt den kjøbenhavnske Almue«. Alle bære Silke. »De Silkeklæder, som Adelige fordum sled, vejede vistnok ikke op mod en tredje Del af det, som Borgerstanden, ja endogsaa tildels Tjenestefolkene nu opslide«. »Alene i Foder under Klæderne opslides her nu mere Silke end fordum i Klæderne selv, som alene var Sön-

dagsklæder for rige Folk«. Fruentimmerne gaa i Flöjelskaaber med Hermelin, »det er den gamle fyrstelige Dragt«, og Mandfolkene i sorte Flöjels Veste og Buxer med hvide Silkeströmper. »Mig forekomme nogle tusinde Mennesker i Kjøbenhavn af Borgerstand paa daglig Klædedragt ganske uadskillelige fra Hof-Damer og Hof-Kavallerer«.

Overfor et saadant Forbrug skulde man, som sagt, tro, at der var Noget at gjöre, og det bekræftes ved den i Bogen meddelte Statistik over kjøbenhavnske Silkemanufakturer, en Statistik, der suplerer de i saa ringe Grad bevarede officielle Tal. Der opføres (for 1758)

	Mestere	Svende og Drenge	Andre Arbejdsfolk	I Alt	Væve-stole
Til Flöjel, Damask og adskilligt Silketöj	7	199	212	418	199
Til Silkebaand	9	24	80	113	26
Til Silkeströmper	5	53	140	198	50
Summa	21	276	432	729	275

Som vi ovenfor have set, havde Pontoppidan dog Ret, naar han tvivlede om Silkefabrikernes endelige Fremgang, og foruden de her i Landet manglende Morbærtræer og Silkeorme veed han ogsaa godt at fremdrage »den meget syndige og uforsvarlige Snighandel«, der »undergraver de offentlige og kostbare Anstalter til det borgerlige Selskabs Velfærd«. I Principet staar han paa Regeringens Standpunkt. De mange hundrede Vævestole, der ved dens Bestræbelser have leveret aarlig mange Tusinde Stykker Klæde, Stof og andet Töj, have ufejlbarligt holdt mange Tusinde Gange Tusinde eller Millioner Rigsdaler i Landet. Der er ingen Tvivl om, at han, hvis han havde haft Sæde i det nyoprettede Kommercekollegium, ogsaa vilde have støttet, hvad det foretog til Fremme af

en dansk Silkeindustri, der strax syntes at skulle gaa helt i engelske Spor.

I Januar 1737 nedlægger Kollegiet Forestilling om et Privilegium til Englænderen *Samuel Wilkins* og Medinteressenter *John Surman* og *Abraham Dongré*, og faa Dage efter udstædes Privilegiet. Wilkins skal i Kjøbenhavn anlægge en Silkefabrik med mindst tyve Stole; for hver Stol skal der ydes ham 150 Rd. og for hver indført engelsk Arbejder 50 Rd., saasnart nogle Stykker Töj ere vævede paa Stolen, og sex Maaneder efter paany 50 Rd. Det er i Alt 250 Rd. for hver Stol med tilhørende Arbejder og for hver Arbejders Hustru endnu ti Rd. og for hvert Barn, der kan arbejde, fem Rd. Yderligere skal han i otte Aar have 300 Rd. aarlig i Huslejepenge og i Magasinet nyde en Raavare-Kredit paa indtil 1000 £ (à fire pCt.) samt en »Diskontokredit« paa mindst 5000 Rd. (ogsaa à fire pCt.), ikke at tale om, at han i tyve Aar toldfrit skal kunne indføre alle de Redskaber og Raamaterialer, som han behøver, og i samme Aarrække være fri for alle personlige Onera m. m. De 250 Rd. for hver Stol er et Laan, men først efter sex Aars Forløb skal der paabegyndes en Afbetaling med en Tredjedel aarligt i tre Aar.

Strax efter Opnaaelsen af dette Privilegium rejste Wilkins til England for at bringe de ønskede Vævestole og Arbejdere hertil. Men han blev saa længe borte, at man frygtede for aldrig at se ham mere. Man mente, at den strenge engelske Lovgivning holdt ham tilbage, og under Indtrykket heraf fik, som vi ovenfor have set, *Antoine Rouvière* fra Amsterdam Vind i Sejlene for sit for Regeringen saa uheldige Anlæg. Saa kom Wilkins alligevel pludselig i Juli s. A., men det var dog for

hans Vedkommende, som om han ikke kom, ti det var ikke ham, men en anden Englænder, *John Beckett,* der medbragte de fornødne Stole og 32 Personer. Det er ham, der nu skal anlægge Fabriken, og som under 26 Avgust 1737 faar det Wilkins givne Privilegium udstædt til sig. Wilkins har, synes det, været en stakkels fattig Djævel, der har søgt at benytte sig af Omstændighederne, men hvem Lykken ikke var gunstig. Istedenfor at blive Leder af en stor Fabrik, blev han Silkebaandsvæver med to Stole og dør pludselig i November 1738, hvorefter hans Enke fortsætter den lille Virksomhed, der ved hendes Død i 1746 gaar over til en anden Englænder, *George Mayes*[1], som hun i Mellemtiden havde ægtet.

Wilkins' Medinteressent *John Surman* gik det ikke meget bedre. Han fik vel syv Baandvæve i Gang, og i Begyndelsen af 1739 modtog han Løfte om en aarlig *don gratuit* i fem Aar for at kunne forøge dem med tre Töjvæve. Men da han dør, vistnok i 1741, er hans Virksomhed uden Betydning og Enken Elisabet f. Roberts trængende. Da ogsaa hun snart efter afgaar ved Døden (i 1744), ansøger hendes Søster Debora Roberts om Understøttelse til de hjælpeløse Börn, og hun er ilde tilfreds med, at Svogeren i sin Tid lod sig »persvadere« til at komme over til Danmark; han skulde have været i Kompagni med

---

[1] Den Mayesske Forretning er stadig saare beskeden. Da Kjøbenhavns Kræmmere i 1756 bestille for 4 à 500 Rd. hos ham, magter Mayes det ikke uden Magasinets Hjælp. Da hans Sön *Frederik Vilhelm Mayes* henimod Aarhundredets Slutning faar Del i Forretningen, synes den at voxe Noget, men 1814 søger F. V. Mayes om Pension, 1815 om en Lotterikollektion, og 1821 faar han et lille Gratiale een Gang for alle. George Mayes var anden Gang gift med Else Marie Johansdatter og deres Datter Ane Sofie Mayes blev 1779 gift med kgl. Skuespiller Frederik Schwartz.

Wilkins og Beckett, »mens da han kom over, blev det anderledes, som vel er bekjendt«. — Den Surmanske Virksomhed gik med sex Stole over til Enkens Mestersvend *Adolf Eberhard Stier*.

Dette sidste Navn lyder ikke engelsk, men ellers summer det paa denne Tid med engelske Navne. Silkebereder *Henry Læster*, Strömpevæverne *John Bertram*, *John Francis* og *Edward Smith*, Damaskvæverske *Elinor Smith*, Væverne *William Mesch* og *John Perrot*, Farverne *John Smith* og *Baynam*, for blot at nævne nogle, kom saa godt som alle her til Landet med *John Beckett*, den Mand, der ikke ganske med Samuel Wilkins' Vilje nu skulde sætte den store Silkefabrik i Gang. I Avgust 1737 fik han Wilkins' Privilegium og inden Aarets Udgang endnu et Privilegium, nemlig paa et Silkefarveri, da ingen af Kjøbenhavns 30 Uldfarvere tilfredsstillede ham. Og det gjorde heller ikke de danske Uldspindere. Da han i 1738 skal bruge 300 Pd. extrafint spundet Uldgarn til at melere med Silke i et Sommerstof, ansøger han om og faar Tilladelse til at forskrive det fra England.

Alt skulde være paa det Bedste, og Fabriken gjorde et betydeligt Indtryk — i alt Fald den 26 Maj 1739, da Kristian VI ved Indvielsen af Dokken paa Kristianshavn kjørte forbi den; den har efter Alt at dömme ligget i Strandgade. »Den Maanedlige Postrytters« Referat af Festen dvæler særlig ved Fabrikens prægtige Udsmykning. Over Porten saas et Skilt med Indskriften: »Vivant Christianus Sextus og det höje kongelige Hus, Greve Danneskiold og alle tro Ministre«, medens der i Porten var ophængt to Tønder engelsk Øl, »givne til Pris for enhver Liebhabers Smag«. Langs Huset stod paa den

ene Side af Porten Fabrikens mandlige Arbejdere og paa den anden Side de kvindelige, og udenfor et Vindue »paa et rundt Skur« sad en Mand overskrævs »ligesom Bacchus paa Vinfadet« med en Porcellæns-Punchebolle foran sig. Han havde en Fane af smukke Damasker og Baand i sin venstre Haand og i den höjre et Glas med engelsk Punch, hvoraf han ved Herskabernes Frem- og Tilbagekomst »altid« drak Kongens, den kongelige Families, Grev Danneskiolds og alle tro Ministres Skaal, og ved hans »Vivat« istemmede Arbejderne, der jo væsentlig vare Englændere, »efter deres Sædvane« tre Gange Honneur, »hvilket det kongelige Herskab med milde Öjne ansaa«.

Efter »Postrytteren« var det Beckett, der forestod Fabrikens Udpyntning, og man kunde da tro, at det var ham, der paany vilde gjöre Indtryk paa allerhöjeste Steder. Allerede tidligere have vi jo hørt, at han direkte havde henvendt sig til Kongen, der ikke var utilböjelig til at tro, at Kræmmerne intrigerede mod ham (s. ovfr. S. 80). Men forinden var Beckett bleven sat fra Fabriken, saa dens Udpyntning maa være besörget af hans Efterfølgere. Beckett synes paa ingen Maade at have været den dygtige Mand, han saa gjærne vilde have Udseende af at være.

Allerede 1738 var Kommercekollegiet paa det Rene med, at han ikke duede, men han forstod at trække Sagen ud, og hans Henvendelse til Kongen gjorde, at der ikke faldt nogen Resolution paa en Forestilling fra det af 16 Februar 1739; den gik ham imod. Der maatte en ny Forestilling til af 20 April, men saa var det ogsaa ved den kongelige Resolution af 4 Maj ude med Beckett. Han havde indrettet Fabriken

daarligt, vist en slet Økonomi, og de Varer, han havde afgivet til det almindelige Varemagasin, vare væsentlig gjorte i London. Han tænkte paa at rejse til Spanien eller Portugal, men med en aarlig Pension af 300 Rd. bosatte han sig i Helsingør, hvor han 1741 fik Lov til at arbejde med tre af de Baand-Vævestole, han i 1737 selv havde bragt med fra England. Beckett gaar ud af Sagaen efter at have faaet en *don gratuit* paa 1000 Rd., et Forskud paa 4000 Rd. og en Kredit i Magasinet paa 2000 Rd., Alt foruden sin Pension.

Da Kommercekollegiet indstillede Beckett til Afgang, havde det strax en Anden at sætte i Stedet. To Franskmænd, Brødrene *Antoine* og *Etienne Maillot*, der underligt nok ogsaa synes at have spillet en Rolle i den Rouvièreske Tragedie — de kaldes en Gang Rouvières Kompagnoner — havde forhandlet med Kollegiet om Fabrikens Overgang til deres fraværende Broder *Charles Maillot*, og Kollegiet antog ham, mærkeligt nok, ubeset. Han skulde have 200 Rd. i Rejsepenge hertil fra Bonn, hvor han opholdt sig, 1000 Rd. strax ved Overtagelsen af »den vidtløftige Fabrik«, som han skulde sætte i komplet Stand, og andre 1000 Rd. efter et halvt Aars Forløb, en Kredit paa 3000 Rd. i Magasinet, 300 Rd. aarlig i fem Aar til en Dessinatør og saa noget vist for hver Stol udover de tyve Beckettske, som han etablerede med tilhørende Arbejdere, der nu ikke skulde være udelukkende engelske, men fra Frankrig, England eller Holland. Det er Altsammen udtalt i et nyt Privilegium af 4 Maj 1739. Den engelske Periode var forbi. Beckett vurderede, hvad der skulde overleveres Maillot, til 5509 Rd., men Antoine og Etienne Maillot satte det ikke höjere end til 1668 Rd. 36 Sk., og for denne

Sum overtog de paa Broderens Vegne Fabriken den 22 Maj 1739.

Havde det været galt för, blev det dog ikke godt nu. Brødrene Maillot vare fra Tours og ønskede selvfølgelig franske Arbejdere. Fra Lyon skaffede de ikke mindre end fem, *Jean Chevalier, Antoine Gambet, Jean Baptiste Barre, Claude Reinaud* og *Jean Baptiste du Rocher,* den Sidste er Fuldmægtig og Tolk, den første Dessinatør. Men Maillots kom hurtigt i Strid med dem ligesom med flere af deres andre Arbejdere, nogle arresteres endog og herimellem Antoine Gambet, om hvis Dueligheed som Arbejder der foreligger en Erklæring af 20 April 1740 fra Jens Simonsen og hans to Sönner Jonas og Simeon Jensen. Sagen mod ham gaar til Höjesteret. Da han derefter gjör Mesterstykke her og bliver Medlem af Silkevæverlavet, hvad der er ganske mærkeligt, da ingen af disse fremmede behøvede at have Noget med Lavet at gjöre, etableres han selvstændig i en lille Virksomhed. Men 1747 er han dog ikke videre, end at han søger Moratorium mod sine Kreditorer.

Det synes, som om Brødrene Maillots Interesse for franske Arbejdere er kølnet noget efter disse Vanskeligheder, der navnlig opstod ved Arbejdernes Fordring om at blive betalte efter fransk Skik. Ud paa Aaret 1740 forskrive de fire Arbejdere fra Hamborg *Chr. Henr. Wunder, Oct. Joh. Martens, Henr. Kronke* og *Antoni Hertel.* Men for disse faa de kun en mindre Præmie, da Indførelsen af tyske Arbejdere ikke var i Overensstemmelse med det givne Privilegium; den har altsaa efter deres Skjøn været nødvendig. De udvide sig med andre Ord, hvad der formentlig ogsaa fremgaar af den Omstændighed, at de ikke kunde afse den fornødne Plads til den engel-

ske Silkebereder *Henry Læster,* hvem de efter Privilegiet skulde huse i Fabriken. Han faar en lille Understøttelse af Kommercefonden til at flytte for, og det er næsten givet, hvorhen han maa flytte, da han ved sit Silkevinderi væsentlig beskjæftiger Smaapiger fra Nyboder, for hvem Vejen til Kristianshavn var vel lang. Han flytter til Store Kongensgade[1]. Og mærkeligt nok — Aaret efter gjör den Maillotske Fabrik det samme.

1742 bygger en af Tidens bekjendte Murmestere *Philip de Lange* for 4622 Rd. en ny Bygning til den paa Hjörnet af Store Kongensgade og Hindegade, dér, hvor nu Nr. 83 ligger. Men samtidig hermed opstaa de første pekuniære Vanskeligheder. 1741 var jo et haardt Aar for det almindelige Varemagasin, og Misèren gik ind i 1742. Det kunde paa Grund af Pengemangel ikke overtage Fabrikanternes Varer, og under disse Forhold var jo heller ikke »Diskontosystemet« af stor Betydning, skjöndt Maillots pukkede paa deres Ret i saa Henseende. 1743 faa de et Laan paa 4000 Rd. af Kommercefondet, og i 1744 forhöjes deres Kredit i Magasinet. Den faar nu Lov til at stige indtil 10,000 Rd., men forøvrigt synes de nu væsentlig at arbejde for en Kræmmer *Petri.* 1745 faa de, da deres Fabrik har været hjemsøgt af en Ildebrand, en *don gratuit* paa 1000 Rd., og samme Aar faa de Lov til at beholde den dem i Privilegiet af 1739 for fem Aar tilsagte aarlige Huslejehjælp paa 300 Rd., skjöndt de i Mellemtiden

---

[1] *Henry Læster,* der kom herind med Beckett, fik 1739 en lille Kredit i Magasinet paa Silke m. m. for at oplære indenlandske Lærlinge og Vindersker. Da han 1741 maa flytte fra Fabriken, fører det til, at han 1746 faar Lokale i Börnehuset for dér at oplære fattige Piger i Silkevinderi. Men det gik kun daarligt, og da han dør i Juni 1751, formaar hans Enke ikke at betale Begravelsen; selv dør hun i Fattigdom 1760.

havde faaet deres egen Bygning, og i Februar 1746 resolverer Kongen mundtlig, at de skulle have et Forskud paa 1700 Rd. til Betaling af en paatrængende Vexel. Men hermed ere Vanskelighederne langtfra overstaaede, nu begynde de først for Alvor.

Ansøgning paa Ansøgning og Klage paa Klage retter Maillot nu til Kongen og Kommercekollegiet. Der er ingen Afsætning, Kræmmerne ville ikke tage danske Varer, Magasinet kan ikke diskontere Kræmmernes Sedler, og saa er det for dyrt med sin Silke. I Anledning af den sidste Besværing gjör Magasinets Direktion Rede for sig. Efter Maillots Anmodning havde det kjøbt 100 Pund Silke for 4 Rd. Pundet hos *J. L. Abbestee* og ladet det dublere for 105 Rd., hvorved det svandt 16 pCt., saaledes at de resterende 84 Pd. stod det i 505 Rd. eller 6 Rd. 1 Sk. Pundet, og sorteret efter Bonitet havde Prisen derefter været 4 Rd. 3 Mark for det ringeste pr. Pd. og 7 Rd. for det bedste. Maillot var ubillig. Og nu kom det ogsaa efterhaanden frem, at han sad i en stor Gjæld. I en lang Skrivelse af 21 Juni 1746, der som alle hans andre Skrivelser er paa Fransk, oplyser han, at han i Løbet af en Maaned paa akcepterede Vexler skal betale 2667 Rd., der kun er et Afdrag paa en Gjæld, han har i Hamborg, paa i Alt 6000 Rd. I den Balance, han medsender, tror han imidlertid at kunne sætte sin Fabrik til en Værdi af 18,440 Rd., idet 53 Vævetole sættes til 4240 Rd., 2 Strömpevævestole til 200 Rd., Varelageret til 3759 Rd., Oplaget af raa og farvet Silke til 6655 Rd. o. s. v. Men en af Magasinet foretagen Vurdering reducerer disse Værdier ganske betydelig. Den regner ikke med 55 Stole, men med 27 Stole (21 i Fabriken og 6 uden-

for) til i Alt 2064 Rd., Varelageret sættes kun til 1431 Rd. og Silkeoplaget til 3779 Rd. Maillot er fuldstændig fallit.

Det kan ikke nytte, som Maillot har ønsket, at Regeringen skulde overtage Fabriken og gjöre ham til dens Bestyrer eller — hvis det var muligt — overdrage den til et Aktieselskab paa 32 Aktier à 500 Rd. Skal Kongens Tilgodehavende i den paa i Alt 10,558 Rd. reddes, maa der gjöres Arrest i den, og dens Stole og Redskaber søges gjort nyttige i en anden »*profitable* scheinenden Seidenfabrique«. Beslutningen herom toges den 2 Juli 1746. Det er, som om en længe opsparet Uvilje mod Maillot nu samlet bryder løs. Allerede under Arbejderstridighederne i 1740 erklærede Kollegiet, at Brødrene Maillot ikke vare uden Skyld, og den ovenfor nævnte franske Arbejder *Antoine Gambet* blev støttet af det. 1745 udtaler det sin Forundring over, at Maillots stadig klage, og da de ved Ildebranden sætte den lidte Skade til mellem 3 og 4000 Rd., reducerer Kollegiet den til 1000 Rd. Fabriken stanses nu, Silkevæverlavets Oldermand *Jonas Jensen* sættes til at forestaa Færdiggjörelsen af de Arbejder, der ere i Gang, og der tilstaas Charles Maillot med Brødre samt hans og deres Familier — 10 Rd. ugentlig mod at gaa tilhaande, idet det fremhæves, at Charles Maillots Hustru, *A. Vonderviets*, er dygtig til at indrette Tegninger paa Væven, og at hendes to Svigerinder ogsaa ere nyttige i Fabriken.

Men hvad nu? *Jonas Jensen* er villig til at overtage Fabriken efter billig Vurdering, naar Overtagelsessummen og et Laan paa 2000 Rd. maa henstaa rentefrit i fem Aar, og naar der sikres ham en aarlig Afsætning af Flöjel paa 5000 Rd. og af »blommede og slette Etoffer« paa andre 5000 Rd.; han gaar

herved ud fra, at Alt, hvad Hoffet bruger af Møbelflöjel og do. Damask tages fra Fabriken. Men dette Tilbud er Kommercekollegiet ikke villigt til at gaa ind paa. Ved Siden af Maillots Fabrik ere de to Brødre Jensen de eneste virkelige Silkefabrikanter, siger det i en Forestilling herom af 1 Avgust 1746, skulde nu Maillots Stole gaa over til dem, var der i Virkelighed kun een Fabrik og ingen Konkurrence. Og saa foreslaar det at lade det almindelige Varemagasin overtage Fabriken med Charles Maillot som Leder og med Magasinets Bogholder *Peter Reiersen* som Kontrolør. Maillot skulde bl. A. opgive, hvad Produktionsudgifterne vare, hertil skulde lægges tolv pCt. for at finde Salgsprisen, og foruden en fast mindre Lön (400 Rd.) skulde han have to pCt. af hvad der blev solgt; men saa skulde ogsaa hans Hustru »mit Aussehung der Patrons continuiren«. For hans Brødre var der derimod ingen Brug, de kunde höjst faa en Rejsehjælp paa 1 à 200 Rd. Reiersen skulde have to pCt. af Salgsbeløbet og fri Bolig. Gaarden, hvori Fabriken var, skulde erhverves af Kongen.

Dette skete dog ikke. Murmester *Philip de Lange*, der endnu havde 3232 Rd. tilgode fra dens Opførelse, byder den ved Avktionen i Oktober op til 4710 Rd., for hvilket Bud han faar Hammerslag, saaledes at den i Alt staar ham i 7942 Rd. For denne Sum vil han gjærne sælge, men foreløbigt maa han nöjes med, at Magasinet betaler ham 400 Rd. aarligt som Husleje for Fabriken.

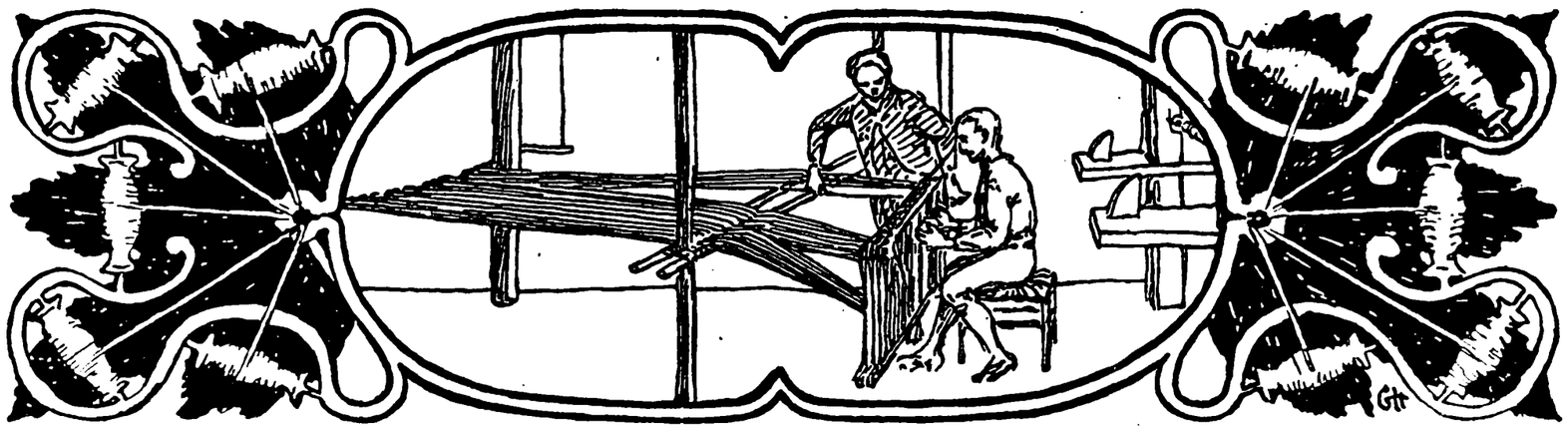
Saa kommer denne til Svendenes Glæde i Gang igjen i December, efter at de næsten i et halvt Aar havde gaaet ledige. Men nu viser det sig, at Maillot ikke magter Opgaven. I Februar 1747 søger han om at faa en kyndig Person til Hjælp,

og det endskjöndt *William Mesch* var ansat ved den, Mesch, om hvem Jonas Jensen i November forud havde sagt, at det var ham, Magasinet kom til at støtte sig til, da Maillot Intet kunde. Og der var en Vanskelighed til. Da det Maillot givne Moratorium nærmede sig sit Udløb, meldte hans Kreditorer sig paany, og af Frygt for dem undviger han den 24 August 1748 til Helsingborg, hvorfra han tilskriver Kommercekollegiet om et Arrangement til Gjældens Betaling; vilde man ikke gaa ind paa det, vidste han, hvor han kunde faa et andet Etablissement. Og Kollegiet ønskede ham med let Sind Lykke paa Rejsen, »als seine Unwissenheit in der Seidenweber-Profession sich von Zeit zu Zeit immer mehr äussere«. Det var kun kjedeligt, at Kollegiet saa sent kom til denne Erkjendelse, den havde set bedre ud som Resultat af en Undersøgelse ved hans Antagelse i 1739.

Den Maillotske Fabrik var nu endelig og fuldstændig ude af Verden. Allerede fra 1746, da Varemagasinet overtog den, kunde der tales om en kongelig Silkefabrik, men som saadan træder den først for Alvor frem, efter at Maillot har forladt Landet. Han var jo dog den, der til det Sidste stod i Spidsen for dens Ledelse, ligegyldigt om han magtede det eller ej. I et Brev, som Flöjelsvæveren *Mathias Heidmann* i Avgust 1746 tilskriver Kommercekollegiet fra Hamborg, melder han sig som den, der i syv Aar, altsaa lige fra 1739, havde virket som Mestersvend ved den, og beder om paany at blive Mester i den. Det synes, som om det kun er det optrækkende Uvejr, der kort forud havde drevet ham fra den. Han kom imidlertid ikke i Betragtning, skjöndt han paany vendte tilbage til Kjøbenhavn og her fik en lille, selvstændig Virksomhed i Gang, ja i 1757

staar som Oldermand for Silkevæverlavet, hvad der dog ikke betyder Meget.

I eet Punkt er det sikkert, at Maillot øvede Indflydelse paa Fabrikens Udvikling. Beckett havde foruden sit almindelige Privilegium skaffet sig Privilegium paa at maatte drive et Silkefarveri, men dette var endnu ikke kommet i Stand, da han maatte fortrække. Trangen til et godt Silkefarveri i Kjøbenhavn var altsaa ikke bleven afhjulpen, men Maillot ønskede ikke at drive et saadant i Forbindelse med sin Fabrik, han anbefalede den engelske Silkefarver *John Smith*, der i Juni 1739 fik det fornødne Privilegium og lidt efter lidt kæmpede sig frem. Han er den eneste, skriver Kommercekollegiet i 1741, der her forstaar sig paa »die hohen Couleuren«, og 1743 betegner det ham som uundværlig for Silkefabrikerne. Han var først i Kompagni med en anden engelsk Silkefarver *Baynam*, men denne døde strax efter Kompagniskabets Indgaaelse, og saa stod Smith alene. Vi møde ham igjen nedenfor.

DEN KONGELIGE SILKEFABRIK.

Efterat Charles Maillot havde vendt Danmark og den kongelige Silkefabrik i Store Kongensgade Ryggen, maatte der findes nye Ledere; men man behøvede ikke derfor at gaa udenfor Fabrikens Rammer. Mellem de engelske Arbejdere, der kom herind med Beckett i 1737, var der to ved Navn Mesch, Brødre maaske eller vel i alt Fald Slægtninge, *William Mesch* og *Henrik Mesch*, der stadig senere havde været knyttet til Fabriken, og af dem indtog den første en mere fremskudt Stilling, han havde i en Række Aar været Mestersvend. Som vi have set, var Opmærksomheden alt ved Forandringen i 1746 henledt paa ham. Han havde Mesterbrev fra England, og i en Forestilling af Januar 1749 indstilles han, skjöndt han stadig kun kunde Engelsk, til at forestaa Fabrikens Damaskvævning, medens Flöjelsvævningen skulde overdrages den i Rostock fødte *Simon Hartmann Klein*, en yngre Mand, der havde lært i Fabriken, og som alt var Oldgesel i Silkevæverlavet, skjöndt hans fjerde Svendeaar først udløb den 22 April 1749. De tre Maaneder, der efter Lavsartiklerne saaledes manglede i, at han kunde gjöre Mesterstykke, fritog Kongen ham for, og ved kgl. Resolution af

20 Januar 1749 indsattes da saa vel Will. Mesch som S. H. Klein i deres nye Stillinger med Gage fra den 24 Avgust 1748, den Dag, da Maillot undveg. Og samtidig fik Kontroløren, Bogholder *Peter Reiersen*, de ham tilstaaede to pCt. af det aarlige Salg og den frie Bolig supleret med en lille fast Gage paa 150 Rd.; de to pCt. havde hidtil ikke bragt ham mere end 100 Rd. om Aaret, og hans Arbejde vilde ved den skete Forandring voxe en Del.

Det er ganske ejendommeligt at se Lavsartiklerne gjöre sig gjældende ved Ordningen af Fabrikens nye Ledelse. Baade i Wilkins', Becketts og Maillots Privilegier var det udtrykkelig udtalt, at de og deres Arbejdere vare uden nogen Forpligtelse overfor Silkevæverlavet. Men selv om det saaledes formelt holdtes borte, var der Bestemmelser i dets Artikler, som uvilkaarligt gjorde sig gjældende, f. Ex. Paragrafen om Arbejdernes Lön. Da Fabrikens Flöjelsvævere i 1747 ønske en höjere Betaling, nemlig to Sk. mere pr. Alen, maa der derfor en kongelig Resolution til. Det almindelige Varemagasin anbefaler Andragendet, Fabrikens Flöjler ere finere end de almindelige, og Vævningen tager derfor længere Tid; Kommercekollegiet indstiller det, og Kongen giver saa i Marts 1748 sit Samtykke. Et andet Bindeled var Forholdet til Lærlingene.

Det laa Regeringen paa Sinde, at de fremmede Fabrikanter skulde opdrage indenlandske Lærlinge, Privilegium paa Privilegium indeholder Paalæg herom. Silkefabrikant *John Surman* skal holde tre à fire (1738); Silkefarver *John Smith*, der 1741 opnaar et lille Laan paa 200 Rd., faar det paa Betingelse af, at han antager een dansk Lærling til o. s. v. Der er Exempler i Mængde, og det er derfor selvfølgeligt, at den konge-

lige Silkefabrik ogsaa havde Lærlinge, selv om saadanne muligvis ikke fandtes ved den fra først. Lærlinge omtales, mærkeligt nok, hverken i Wilkins', Becketts eller Maillots Privilegier, men hvis S. H. Klein, om hvem det hedder, at han er oplært ved Fabriken, har staaet de i Lavsartiklerne fastsatte fem Aar i Lære, er han dog kommen til den allerede i 1740. Og nogle Aar senere maa en systematisk Lærlingeoplærelse være bleven ordnet ved den, ti 1748 tales der om et udlært »første Hold« Lærlinge. En Del af William Mesch's Lönning som Mestersvend bestod deri, at han oppebar Svendelön for fire Lærlinge, hvis Uddannelse paalaa ham, og 1749 blev hans Gage som den ene af Fabrikens Ledere 200 Rd. aarlig og Svendelön for sex Lærlinge, han har altsaa nu to flere, end han havde för. Klein fik strax kun 200 Rd. — det var Maillots 400 Rd., som Mesch og han delte — men efter Ansøgning fik han lidt senere i samme Aar denne Gage forøget med Svendelön for to Lærlinge.

Disse Fabrikens Lærlinge indskreves i Silkevæverlavet, hvad der kan ses af en Sag i 1748. Oldermanden *Jonas Jensen* vægrede sig nemlig ved at indskrive en i Altona født Dreng, Mathias Reich, der oplærtes ved Fabriken, da Lavets Læredrenge efter Lavsartiklerne skulde være »indfødte Danske eller Norske«. Der maatte en kongelig Resolution til at løse Vanskeligheden. Og et andet Sammenstød fandt Sted i 1750. Denne Gang havde Jonas Jensen imod William Mesch's Protest gjort en Dreng ved Fabriken til Svend. Hans lavsmæssige Læreaar vare tilendebragte, men ikke det Arbejde, han var sat til. Paa Grund af hans Dovenskab var det ikke blevet færdigt, og da han nu forlangte Svendelön for det, proteste-

rede Mesch, og Fabrikens Leder, det almindelige Varemagasin stillede sig ganske paa hans Side.

Da der 1746 gjordes Indførsel i Maillots Fabrik, forefandt Byfogden 24 Væve i den. Det var Grundlaget, paa hvilket den udviklede sig fra 1749 under Mesch og Klein, og Konjunkturerne vare gode. 1753 var den voxet til 44 Stole med Udsigt til videre Vext, og naturligvis vidste Ingen dette bedre end Magasinets Direktion. Man kan derfor godt forstaa, at de tre Direktører kunde have Lyst til at være Ejere af den. De tilbød da ogsaa at overtage den, saaledes at de forpligtede sig til at forøge dens 44 Stole til 100 Stole og til i Løbet af fire Aar at betale de 20,105 Rd. 5 Mk. 10½ Sk., som Kongen havde tilgode i den, men saa skulde de ogsaa have Ret til at indkassere Fabrikens udestaaende Fordringer, der i Alt androg 27,138 Rd. 2 Mk. 1 Sk., og til vedblivende at maatte kalde den »Den kongelige Silkefabrik«, Krediten for den i Varemagasinet skulde desuden vedblive, i en Aarrække skulde den nyde 600 Rd. aarlig til Husleje o. s. v. Og paa disse Betingelser gik man ind.

Under 10 April 1753 fik de tre Magasin-Direktører, Etatsraad *Conr. Chr. Dauw*, Agent *Peter van Hurck* og Kammerraad *Cornelius Schumacher* kongeligt Privilegium paa Fabriken som deres Ejendom, og hvorledes man dömte om denne Overdragelse, kan ses i de af *Roger* og *Reverdil* 1757 i Genf udgivne »Lettres sur le Dannemarc« (I, S. 215). Det hedder her, at Kongen har afstaaet Fabriken paa de fordelagtigste Betingelser for Ejerne, der egentlig kun have forpligtet sig til at holde den i Gang med 100 Stole. Og hvormeget den betød, belyses godt, naar det sammesteds meddeles,

at der i Alt var 179 Silkevæverstole i Kjøbenhavn, hvoraf de Hundrede fandtes i den kongelige Fabrik.

Det er ikke godt nu at sige Noget om, fra hvem Planen til den nævnte Overdragelse kan være udgaaet, men der ligger maaske en Antydning deri, at *Peter van Hurck* ofte tidligere havde staaet i Forbindelse med og anbragt Penge i Datidens textile Fabriker. Han var med, da Borgemester *Fr. Holmsted* omtr. 1730 anlagde sin første Klædefabrik paa Kristianshavn, og han kavtionerede for Englænderen *Essington*, til hvem den gik over, ligesom han en Del Aar senere var Kavtionist for Klædefabrikant *John. Chr. Dannenberg* paa Frederiksberg. Det er ogsaa værd at lægge Mærke til, at han blev udnævnt til Etatsraad samme Aar som Overdragelsen fandt Sted (nemlig under 2 November 1753), han var altsaa en paaskjönnet og indflydelsesrig Mand, og — at han ikke vedblev som Kompagnon ved Siden af Dauw og Schumacher. Forretningsmanden, Bankkommissæren, der var gift ind i den rige Familie Fabritius (de Tengnagel) — hans Hustru *Maria Barbara* f. *Fabritius*, Enke efter Vinhandler H. Abbestee, var en Søster til J. F. Classens Kompagnon ved Anlæget af Frederiksværk, Etatsraad Just Fabritius — vidste at benytte opgaaende Konjunkturer, men ogsaa at trække sig tilbage i Tide. Derfor kan han dog næppe betegnes som nogen ren og bar Pengemand; mellem Lyngbys mange smukke Haver omtaler Samtiden hans som særlig skjön. Han dør først 1775, men allerede fra 1760 er han næppe mere Medinteressent i Fabriken; han har trukket sig tilbage og er bleven afløst af Bogholderen ved det almindelige Varemagasin, Kommerceraad *Peter Reiersen*, der fra 1746 havde været Kontrolør ved Fabriken.

Det saa lyst ud for de danske Fabriker i Tiden omkring 1753. Den daværende svenske Gesandt i Danmark skriver 1760 hjem til Stockholm, åt Frygten for, at de med saa store Bekostninger anlagte Fabriker skulde blive forstyrrede af den da rasende preussiske Syvaarskrig, var en medvirkende Aarsag til, at Danmark omhyggeligt bevarede sin Nevtralitet. Og han omtaler specielt, at Silkevæverierne havde taget betydeligt til, hvad der ogsaa kan bevises ved Silkearbejdernes Tal. Medens der 1752 kun var 360, er der 1755 718, 1759 810, 1762 908 og 1763 938. Det er lutter Fremgang, og Fremgangen gjör sig gjældende paa forskjellig Maade. Den engelske Silkebaandsvæver *John Perrot,* som vi i 1742 have set blive vraget af Silkevæverlavet, og som, da han ingen Afsætning kunde faa, havde slaaet sig paa at drive Værtshushold paa Kristianshavn, melder sig igjen som Silkevæver og opnaar virkelig en lille Hjælp til paany at etablere sig, skjöndt han er en ældre Mand. Han dør 1765. Det er langt naturligere, at den ovenfor nævnte *Henrik Mesch* bliver hjulpen.

Under de store Forandringer i Silkefabriken, som han havde arbejdet ved fra dens første Begyndelse, er det forstaaeligt, at han selv faar Lyst til Forandring. Han ønsker at etablere sig med tyve Stole. Han har selv 2000 Rd. hertil, men ønsker forøvrigt Statshjælp, og det gaar man i April 1754 beredvilligt ind paa. Der tilstaas ham en Kredit i Magasinet paa andre 2000 Rd., og saa overtager dette — til hans Disposition — desuden et Parti Silke til en Værdi af 5000 Rd., som han alt havde forskrevet. 1755 faar han yderligere en Diskontokredit paa 3000 Rd., og da Magasinkræmmer *Kettels* i Anledning af en ny Ansøgning fra ham 1758 undersøger

hans Fabrik, har han kun Lovord for den. Den tæller 25 Stole, og Mesch ejer 7787 Rd. i den, hvad der fremstilles som et fortrinligt Resultat. Mesch betragtes som en af Byens bedste Silkefabrikanter, og der tilstaas ham gjærne 150 Rd. aarlig i sex Aar som Rente af et Laan paa 3000 Rd. til Fabrikens Fremme. Men allerede tre Aar efter ere Forholdene ikke længer saa gode. Han faar i 1761 lidt uvilligt et Laan paa 3000 Rd. med Forpligtelse til at betale det tilbage efter sex Aars Forløb, men inden den Tid er han — fallit. Det blev han 1766, og da nogle Venner ville hjælpe ham i Vej paany, hvis han kan faa sin Gjæld til Staten eftergiven, faar han den virkelig eftergiven i 1767, men allerede 1772 dør »der verarmte Seidenweber« kun 54 Aar gammel og begraves paa reformert Kirkegaard.

Det kan være en Maalestok for Forholdene, at *Henrik Mesch* i sine fattige Aar, 1770—71, var Oldermand i Silkeværverlavet; Silkeindustrien gik tilbage. Den ovenfor nævnte svenske Gesandt veed endnu i de gode Aar at fortælle, at det kun er paa Grund af de mange Indførselsforbud, at de danske Manufakturvarer kunne afsættes. Sammenlignede med de udenlandske er deres Pris for höj og deres Bonitet for ringe. Der vilde ikke kunne være Tale om nogen Udførsel af dem, og selv indenfor Landets Grænser er deres Afsætning truet ved Smugleriet, »hvortil dette Lands Situation især er gunstig, og som man uagtet alle kloge Forholdsregler aldrig kan forebygge«. Der var imidlertid for Silkevarernes Vedkommende endnu en Grund, som ganske fyndig fremsættes af *Erik Pontoppidan*, der jo ikke havde stort Haab om Silkefabrikerne. Han siger: »Overalt behøve vi ikke saa stor Mængde af Silke-

Fabriker, siden det asiatiske Kompagni aarlig hjemhenter en god Del, hvis Styrke og Anseelse er vel noget mindre, men Prisen derfor ogsaa noget lettere«. Vi skulle se, at den kongelige Silkefabrik, den eneste virkelig store Silkefabrik her, særlig klagede over denne Indførsel.

Som vi have set, bleve dens 44 Stole hurtigt efter Overtagelsen i 1753 til 100, ja de voxede derud over, ikke alene til 102 og 103 men til 117, Fabriken gav aarlig 324 Mennesker deres Underhold, og de til Staten skyldige 20,105 Rd. 5 Mk. $10^1/_2$ Sk. vare betalte i 1760. Alt saa smilende ud, og Interessenterne undslog sig da ikke for at deltage i Opførelsen af de anselige Bygninger, som Frederik V ønskede i den efter ham opkaldte »Frederiksstad«, som Hof-Bygmester Eigtved havde givet Planen til (1749), og som var i Færd med at rejse sig med Amalienborg og Marmorkirken som Midtpunkter. Interessenterne byggede, som de en rum Tid efter udtrykke sig, den »kostbare og bekjendte Gaard paa Amalienborg Plads [nu Bredgade Nr. 34 og 36], hvori Fabriken til Datum er dreven, og hvilken vi med mindre end den halve Bekostning gjærne kunde have ladet bygge eller indrette, naar det ikke af os var forlanget at lade bygge slig en Bygning paa det Sted«. Den kostede c. 34,000 Rd. Men saa fik de ogsaa i 1763 den Fabriken i sin Tid tilstaaede Huslejegodtgjörelse af 600 Rd. aarlig i ti Aar fornyet paa andre ti Aar, men allerede to Aar efter lød der stærke Klager. Afsætningen aftager, Varelageret voxer, og Fabriken maa i Banken laane 16,000 Rd., hvis Renter trykke; van Hurck, hedder det, vil ikke længer staa i Forskud.

Det er herefter ganske naturligt, at Fabriken kun med

Uvilje saa det asiatiske Kompagnis Indførsel af Silketöjer, og paa dens Anmodning henvender Kommercekollegiet sig da til Handelens Direktion og foranlediger en Ordre om denne Sag fra Direktionen til Selskabets Betjente. Men den paaklagede Indførsel havde fra gammel Tid været undtagen fra de ellers almindeligt gjældende Forbudsbestemmelser. Baade 1739 og 1746 nævnes det udtrykkeligt, at det asiatiske Kompagni trods Forbudene har Ret til med dets Skibe at indføre kinesiske Silketöjer. I Tiden fra 1761—64 havde det dog ingen indført, idet deres Udførsel i dette Tidsrum havde været forbudt i Kina, og nu i de daarlige Aar kom den paany begyndte Indførsel dobbelt ubelejlig. Fabriken klagede derfor, naturligvis, og Kollegiet henvendte sig, som nævnt, til Kompagniet, men det kan være et Spörgsmaal, hvormeget denne Henvendelse har virket. Den Ret, Kompagniets Betjente havde til som »Føring« at hjembringe kinesisk Silketöj spillede ved Siden af Kompagniets egen Indførsel en ikke ringe Rolle. I 1766 klager Fabriken da paany; Afsætningen var ikke bleven bedre; ved Udgangen af 1765 var Varelageret voxet til 29,825 Rd. Fabriken maatte enten have et Laan paa 25 à 30,000 Rd., eller ogsaa maatte Regeringen kjøbe Varer for denne Sum hos den. Men Kommercekollegiet saa ingen Udvej til en saa stor Hjælp. Sagen endte med, at Kongen erklærede, at Fabriken var i hans specielle Beskyttelse, og at han approberede Kollegiets Skridt til Fordel for den hos det asiatiske Kompagni.

Det var en saare platonisk Hjælp, der herved ydedes Fabriken, men Kommercekollegiet stod ogsaa paa mange Maader bundet. Dets aarelange Kamp mod det udbredte Smugleri

havde antaget store Former, men var som altid — forgjæves, Kræmmernes Gjæld til Varemagasinet var bleven Kapitaler, og dets Forskud til Fabrikanterne var i stadig Vext. Der var ingen gode Resultater at fremvise, og under disse Forhold blev Frederik V's Død i Januar 1766 skæbnesvanger. Kommercekollegiets Stifter i 1735 Grev *Fr. Danneskiold-Samsøe* blev paany fremdragen af Kristian VII. Fra denne dygtige, men trættekjære Mands Side fremkom der strax et lidenskabeligt Angreb paa Grev *J. H. E. Bernstorff*, der, foruden at være Medlem af Konseljet og Udenrigsminister, fra 1752 havde haft Sæde i Kommercekollegiet. Fra 1762 havde han været Præsident i dette Kollegium, om hvilket det andensteds, i Overensstemmelse med Grev Danneskiold, drastisk sagdes, at det »bestjal Kongen og plyndrede Undersaatterne«. Og det hidsige Angreb bar sin Frugt. Bernstorff blev i Juli 1766 som Præsident for Kommercekollegiet efterfulgt af den lidet betydende Gehejmekonferensraad *J. H. Desmercières*, der forestod det, indtil det i sit Anlæg storartede »General-Landets-Økonomi og Kommerce-Kollegium« i Februar 1768 omordnedes til et mere beskedent General-Kommerce-Kollegium som en Afdeling af General-Toldkammer- og Kommerce-Kollegiet. I April s. A. blev som en Følge heraf det almindelige Varemagasin med sine otte Direktører, som allerede ovenfor nævnt, forandret til et General-Magasins-Kontor med kun een Direktør, Kjøbmanden *Frederik de Coninck*. Det bureaukratiske Magasin skulde blive et kjøbmandsmæssigt bestyret Handelskontor.

Men disse i teoretisk Henseende sikkert rigtige Omordninger kunde ikke hjælpe Silkefabrikerne. Den dygtige *Henrik Mesch* gaar fallit i 1766, den »vindskibelige og forhen

holdne Mand« *Jonas Jensen* gjör sig usynlig i 1767, og nu den kongelige Silkefabrik. Afsætningen blev ikke större ved de nævnte Foranstaltninger, det asiatiske Kompagnis Indførsel ikke mindre, og da Fabriken stadig holdt 100 Vævestole i Gang, voxede dens Varelager paa en foruroligende Maade. Interessenterne klagede og klagede, og i en Forestilling fra det nye Kommercekollegium af Juni 1769 oplyses det, at de have en Kapital paa 130,000 Rd. stikkende i den, at Varelageret nu er bogført for 70,000 Rd., og at der paa en eller anden Maade maa bringes dem Hjælp. Resultatet bliver, at der skal sendes for 20,000 Rd. af Fabrikens Varer til Vestindien. Agent de Coninck skal approbere Varevalget og Priserne, General-Magasins-Kontoret skal besörge Afsendelsen, Transport og Assurance skal betales af Kommercefondet, Guvernementet paa de vestindiske Øer skal forestaa Salget, og hvad der indkommer, skal strax og uden Omkostninger sendes Fabriken.

Udfaldet heraf blev nu ikke særdeles gunstigt, og det lod vente paa sig. Kun henimod Halvdelen af Varerne blev direkte solgte, Resten blev i 1772 sat til Avktion og indbragte kun noget over 8600 Rd. Og her er endnu det ejendommelige, at Betalingen væsentlig kom hertil i Form af Sukker. Det var ingen hurtig Hjælp, der herved bragtes Fabriken, der som alle Danmarks andre Fabriker stod overfor meget vanskelige Tider. General-Kommerce-Kollegiet, der 1768 dannedes som en Afdeling af General-Toldkammer- og Kommerce-Kollegiet, henlagdes i Juni 1771 under Finanskollegiet, for en Maaned efter helt at forsvinde, og allerede i April s. A. var General-Magasins-Kontoret blevet hævet. Det er den Struenseeske Tids Anskuelser, der gjöre sig gjældende. Magasinets i saa mange Aar brugte

og misbrugte Hjælp kastedes med eet Slag overbord; tilbage blev kun dets udestaaende Fordringer, som skulde inddrives.

Situationen var i höjeste Grad kritisk. Alt syntes at skulle opløse sig i et Kaos. Kommissærerne i Norge og Hertugdömmerne ophørte at gjöre Bestillinger, Skræderne paasaa ikke mere, at Klæderne gjordes af indenlandske Stoffer, Evret var opgivet overfor Kontrabanden, der navnlig førtes hertil gjennem Hertugdömmerne og særlig synes at have haft hjemme i Horsens. Hidtil, hedder det i 1772, havde de kjøbenhavnske Ulden- og Silkefabriker aarlig fortjent omtrent 200,000 Rd., som udbetalt til Fremmede vilde have været et rent Tab for Landet; de ernærede 5739 Arbejdere, men dette Tal var nu dalet til 3656, og Vævestolenes Antal var fra 553 sunket til 230. »Allernaadigste Konge! Saadanne Beviser ere alt for beklagelige«. — Ikke faa Manufakturister og Fabrikanter forlod Landet, og som et enkelt Tilfælde kan det nævnes, at Mesteren ved Klopstocks Fabrik i Lyngby *Joh. Rud. Ræber* fik sin Stilling opsagt. Den var bleven overflødig. Han forlod dog ikke Landet, men blev Kantor ved den fransk-reformerte Menighed i Kjøbenhavn, i alt Fald en Tid.

Disse Forhold følte stærkt af den kongelige Silkefabrik. Den er, skrive Interessenterne i 1772, bragt til det Yderste. De bede om, at de gamle Tilstande maa blive gjenindførte. Særlig bede de desuden om, at 13,451 Rd., der endnu staa til Rest for de i 1769 til Vestindien sendte Varer, maa blive dem udbetalt af Kongen, som endelig paany maa skaffe dem af med for 25 à 30,000 Rd. Varer til Forhandling i Amerika. Alt, hvad de opnaa, er dog kun et Laan paa 6000 Rd. mod Sikkerhed i de fra Vestindien ventede Penge. Fabriken maa holde Avk-

tion paa Avktion for at skaffe sig Midler; af dens 100 Vævestole ere 70 nedlagte, og Silkevæversvendene støtte de fremsatte Klager med lignende Klager. Oldgesellerne *Jochum Waltersdorph* og *Joh. Neumann* belyse i bevægelige Udtryk Fagets slette Tilstand. Den Smule Arbejde, der er tilbage, slipper endelig helt op i December 1773, og i Januar 1774 bede Interessenterne i Silkefabriken Kongen om at overtage den. De ville dog endnu kunne holde ud i nogle Maaneder, hvis det indrömmes dem, at Laanet paa 6000 Rd. maa betales med Varer, og hvis de maa blive sikrede overfor Bankens gjentagne Maninger. Paa denne Maade holdes Virksomheden da lige gaaende endnu en Tid, men i Maj s. A. skrive Interessenterne igjen. De tilbyde atter Kongen Fabriken, den staar dem i 124,204 Rd. $2^1/_2$ Sk.[1] Og nu er det Alvor. De ere villige til at afstaa den med Tab. De kunne ikke mere.

De personlige Forhold gjorde deres hertil. Interessenterne, de forhenværende Direktører i det almindelige Varemagasin, vare gamle Folk, hvem Begivenhederne sikkert tog paa. Konferensraad *Dauw* dør Aaret efter, den 12 April 1775, 82 Aar gammel, Etatsraad *Schumacher* var, som født i 1702, 72 Aar gammel, og den yngste af dem, Justitsraad *Peter Reiersen*, var midt under Ulykkerne afgaaet ved Døden; han døde 60 Aar gammel den 4 September 1773. Der maatte Afløsning til, og Kommercekollegiet — ti nu var der igjen et saadant — tog hurtigt sin Beslutning.

[1] Denne Sum fremkommer ved Sammenlægningen af følgende Poster: Lager af færdige Varer 45,102 Rd. 5 Mk. $14^1/_2$ Sk., Raamaterialer 1630 Rd. 5 Mk. 6 Sk., Bygninger 33,921 Rd. 3 Mk. 14 Sk., Væve og Redskaber 21,474 Rd. 3 Mk. $11^1/_2$ Sk. og udestaaende Fordringer 22,073 Rd. 5 Mk. $4^1/_2$ Sk.

Da General-Kommerce-Kollegiet i 1771 ophævedes, skulde en saakaldet Kommerce-Konferens være traadt i Stedet, men der dannedes kun en Kommerce-Deputation. Og snart efter Struensees Fald i 1772 viser en Bestemmelse om, at denne Deputation ikke skal staa under Finanskollegiet men være selvstændig, at man vil vende tilbage til de tidligere Rammer, hvad der bekræftes ved Oprettelsen af et General-Landøkonomi- og Kommercekollegium i Januar 1773. Allerede i Avgust 1772 var det blevet udtalt, at den for Fabrikvarernes Afsætning saa nyttige Diskontokredit burde igjen oplives.

Det tog dog Tid, inden det kom til en fast almindelig Ordning, men det nye Kollegium havde strax specielt Silkefabrikerne for Öje. I en Forestilling af September 1774 gjör det opmærksom paa, at disses Forfald er langt dybere end Klædefabrikernes. Modens Forandringer gjorde sig stærkere gjældende ved deres Fabrikater: »Det er en Del af Frankrigs Handelspolitik bestandig at pynske paa Afvexlinger i disse Varer for at forsikre sine Fabriker en vis Afsætning efter det Herredömme, idelige Forandringer forskaffer denne Nation over andre Landes Smag og Klædedragt.« Og hertil kom endnu, at Silketöjernes ringe Volumen lettede deres Indsmugling. Ved Slutningen af 1770 havde der været 134 Silkestole i Gang i Kjøbenhavn og Omegn, de reduceredes i 1771 til 88, og nu var der kun 50. En saadan Ødelæggelse burde der raades Bod paa, saa meget mere som den var ufortjent, og som det kunde betale sig at afhjælpe den. Fra 1748—1773 havde Silkefabrikerne i Arbejdslön vundet 701,670 Rd. for Landet, eller fra 1739[1] med

[1] For Aarene fra 1739 til 1748 fandtes der ingen Oplysninger herom i Magasinet, og saadanne findes overhovedet ikke.

runde Tal mellem 800,000 Rd. og en Million, og heraf havde den kongelige Silkefabrik fra 1753—73 vundet c. 250,000 Rd. Det var herefter »Pligt for Kollegiet at være betænkt paa Redningsmidler«, navnlig overfor den kongelige Silkefabrik.

Allerede i 1773 havde det fundet en fast Form for en Udførsel fra den til Vestindien. Den skulde ske for Fabrikens egen Regning men under Kongens Navn og Garanti og saaledes, at der ydedes den en Udførselspræmie paa $7^1/_2$ pCt. Nu kom desuagtet Interessenternes Ultimatum, men Kollegiet var ikke raadvildt, og under 16 Juli 1774 skriver det til Justitsraad Peter Reiersens Sön Kommerce-Sekretær N. L. Reiersen, om han ikke kunde være »sindet at fortsætte den kongelige Silkefabrik, om endog de øvrige Interessenter formedelst deres Alder og af andre *domestique* Aarsager skulde vedblive deres Beslutning at ophæve dette *Societet*«. Og nu blev *Niels Lunde Reiersen* Hovedmanden i den Korrespondance, som Kollegiet førte angaaende den danske Silkeindustris Fremtid. Den blev ført med ham, *Johan Jensens* Enke og *Klopstock*, og den satte Frugt i den for denne Industris videre Udvikling saa betydningsfulde kongelige Resolution af 22 September 1774, der danner Grundlaget for N. L. Reiersens Fabrikvirksomhed.

EMBEDSMANDEN REIERSEN.

Da den senere Justitsraad *Peter Reiersen* i December 1738 blev Bogholder ved det almindelige Varemagasin, betegnes han som »en Person, som skal have været brugt ved Magasinet fra dets første Indretning, og om hvis Redelighed de melder at være ganske forsikrede«. Det er et godt Skudsmaal, og han maa strax have gjort endog udmærket Fyldest, ti hans Gage forhöjedes allerede i 1740 fra 200 til 300 Rd. og i 1741 til 400 Rd. Ved denne Lejlighed nævnes det ogsaa, at han havde selvstændig Formue, ti Forhöjelsen motiveres bl. A. derved, at han ikke bör tilsætte af egne Arvemidler. Og dette forklarer, at han kunde blive *Peter van Hurcks* Efterfølger som Interessent i den kongelige Silkefabrik. Overfor hans store Börneflok vilde hans Gage næppe have sat ham i Stand hertil, skjöndt den blev godt supleret, da han i 1746 blev Kontrolør ved den nævnte Fabrik, og vistnok endnu mere, da han 1764 fik sin Bogholderstilling forøget med Posten som Toldinspektør i Kjøbenhavn.

Som tidligere vist, kan han formentlig takke sin Svoger, den senere Etatsraad *Cornelius Schumacher,* for den Karriere,

han saaledes gjorde. Men ved Siden heraf tör det ogsaa siges, at han var en dygtig Arbejder. Nogle af hans Regnskaber ere endnu tilbage, og de vise ham som en akkurat Mand. Det er ogsaa oplysende, at da Lotteriinspektør *Joh. Fr. Baumgarten* 1768 sattes til at revidere det almindelige Varemagasins Regnskaber, har han ikke lidt at udsætte, men det angaar væsentlig Regnskabssystemet, som Direktionen i 1738 havde fastslaaet, ikke Regnskabsførelsen.

Bogholder Reiersen var imidlettid ikke altid heldig med de Personer, han antog som Medhjælpere. 1746 blev hans Assistent *Fr. H. West* arresteret, fordi han stjal Silkeströmper fra Magasinets Oplag; da han indbetalte deres Indkjøbspris, slap han imidlertid for Straf. En anden af hans Medhjælpere var den *Mathias Sandberg*, der 1766 blev Visitør overfor fremmede Stoffer hos Kjøbenhavns Skrædere. Allerede forinden var han i Reiersens Tjeneste, men 1770 absenterede han sig med over 200 Rd. Saadanne Forhold kunne ved Siden af stigende Arbejde og tiltagende Alder have været medvirkende, naar han i 1760 andrager om, at hans Sön *N. L. Reiersen* maa blive ham adjungeret i Bogholderstillingen, Noget der strax sker. Og i det Hele maa det siges, at hans Ønsker bleve imødekomne, 1755 da han blev Kommerceraad (skjöndt han ganske vist allerede Aaret för forgjæves havde søgt om en »Charakter«), 1759 da han blev Direktør i Generalmagasinet, og 1767 da han avancerer til Justitsraad.

Vende vi os nu til Sönnen *Niels Lunde Reiersen*, da kommer han tidligt ind paa Embedsbanen. Han er kun mellem atten og nitten Aar, da han bliver adjungeret sin Fader i Bogholderiet ved det almindelige Varemagasin, og her har han

sikkert været et oplivende Element. Efter hans tidligere omtalte urolige Opvæxtaar at dömme har han næppe været et almindeligt stille Kontormenneske. I ethvert Tilfælde synes han at have været vel lidt og desuden vel anset, ti tre Aar efter hans Ansættelse betros der det endnu unge Menneske et ganske ansvarsfuldt Hverv. Han skal følge med en af Magasinets udenlandske Forsøgssendelser og med en fremtidig Export for Öje give Indberetning om Resultaterne for de enkelte Varegrupper.

Efter Forslag af den danske Resident og Konsul *Kuur* i Thorn, en By, der den Gang hørte under Kongeriget Polen, afsendtes der sidst paa Aaret 1763 for c. 10,900 Rd. udsøgte Magasinvarer til denne Plads. Sendingen gik gjennem Handelshuset *Gustmeyers Enke & Bargum*, der suplerede dem med en Del egne Varer. Transporten og et muligt Tab skulde bæres af Magasinet. Selvfølgelig haabede man det bedste, navnlig af det store aarlige Marked, der afholdtes i Thorn strax efter Nyaar. For Fremtidens Skyld kunde det have Betydning at vide Besked om, hvilke Varer der mest blev søgt her, hvilke Farver Töjerne helst burde have og hvilke Priser der kunde naas. Gustmeyer & Bargum androg om, at der maatte blive sendt en officiel Mand med, og hertil indstillede Magasinet den unge N. L. Reiersen, »der ziemliche Einsichten von dem Seidenfabrique-Wesen besitze und besondere Lust habe sich darin zu perfectioniren«. Og Indstillingen blev tagen til Følge.

Reiersens første Indberetninger synes ikke bevarede, men derimod haves hans efter Tilbagekomsten under 18 Juli 1764 her i Kjøbenhavn forfattede Hovedrapport. Det ses af den,

at han ikke alene kom til Thorn, men til Warschau, og at han gik hjem derfra over Königsberg, Elbing, Danzig, Wismar, Rostock og Hamborg. Det hjalp imidlertid ikke, at han udvidede sit Operationsfelt; hans Resultat blev ikke gunstigere derved. Det eneste Sted, hvor der efter hans Mening kunde udrettes Noget, var Elbing. Men de Produkter, der bedst kunde afsættes, vare foruden raffineret Sukker, Sirup, törrede Fiske, Sild og Tran endnu Peber, The og kinesisk Porcellæn. En fjerde oversøisk Artikel, der havdes paa Oplag i Kjøbenhavn, og af hvilken han medførte Prøver, var vestindisk Rom, men den var det umuligt at anbringe »formedelst sin stærke Eftersmag«. De islandske, jyske og færøske Uldvarer, af hvilke han ogsaa havde Prøver med, fandt derimod levende Bifald, medens de kjøbenhavnske Uld- og Silkevarer slet ikke gjorde Lykke. Klædevarerne vare for lange i Stykkerne, havde for smalle Kanter, for svag Appretur og en altfor uakkurat Indpakning, idet endelig endnu Priserne vare for höje. Og det var nok saa galt med Silketöjerne. De vare mindst 30 pCt. for dyre og bleve ansete for »slette baade af Bonitet og Dessein«.

Det maa have været underligt for den unge Embedsmand i det almindelige Varemagasin, der officielt forhandlede disse Varer, at skrive dette til sin øverste Foresatte, Grev Bernstorff, Præsidenten i det Kollegium, der saa ivrigt arbejdede for de danske Fabriker. Men det siges let og naturligt, aldeles uden Omsvøb, og Rapporten viser i det Hele den unge Mand fra en heldig Side. Han har sat sig ind i Forholdene og forstaar at gjöre Rede for, hvad han har iagttaget. Han gjör et modent Indtryk, og han har saaledes bl. A. set, at

»Polakkernes Karakter er Overdaadighed og Lyst til Forandringer«. Tiden var jo ogsaa en særlig bevæget Tid, Interregnet med det efter Avgust II's Død interessante nye Kongevalg.

Der er ingen Tvivl om, at Rejsen har været et betydningsfuldt Led i Reiersens Udvikling, men fra et Handelsstandpunkt var den fuldstændig forfejlet. De af Reiersen hjembragte Prøver og Priser bleve forelagte forskjellige Fabrikanter, der alle erklærede, at de umuligt kunde levere Varer til de Thornske Priser. Der var altsaa ikke Noget at gjöre. Men derfor opgav Kancelliraad *Kuur* dog ikke sin Tanke. 1765 anlagde han et Handelskontor i Danzig til Fordel for dansk Handel, i hvilken Anledning der af Kommercekollegiet aabnedes ham en Kredit i Hamborg paa 8000 Rd., saaledes at han hvert Aar skulde tage for 8000 Rd. danske Varer. I 1769 endte det naturligvis — med et Tab for Kollegiet. Efter Reiersens Rapport var det jo at vente.

Kollegiet havde forøvrigt ikke undladt at udtale sin Tilfredshed med denne Rapport. Den har altsaa ganske sikkert styrket ham i hans Stilling og formentlig bidraget til, at han ved Magasinets Forandring i 1768 til et General-Magasins-Kontor gaar over i det som baade Bogholder og Kasserer med Titel af Kommerce-Sekretær. Herved maa det dog ogsaa erindres, at Reiersen paa den Tid sad inde med næsten otte Aars Kjendskab til Magasinets Forretninger, og at den Handelsmand, der som Enedirektør stilledes i Spidsen for den nye Institution, var en oprindelig Fremmed her i Landet; Kjøbmand eller, som han nu kom til at hedde, Agent *Frederik de Coninck*, født 1740 i Haag, havde kun været her fra 1763.

Som det af det nævnte Fødselsaar fremgaar, var de Coninck en 28-aarig ung Mand, og hans Bogholder og Kasserer var endnu to Aar yngre. Det var altsaa to omtrent jævnaldrende unge Mænd, der her førtes sammen, og den Ungdom, Dygtighed og Energi, som de havde tilfælles, lod dem efter Alt at dömme hurtigt komme i sympatetisk Forstaaelse, hvad der fik stor økonomisk Betydning for Reiersen. De to Mænd bleve baade Venner og Forretningskompagnoner, saaledes som det senere vil blive vist. Her skulle vi først se Reiersen i hans forskjellige Embedsstillinger.

Da General-Magasins-Kontoret, som tidligere nævnt, udelukkende skulde være et Handelskontor, er det naturligt, at de Forretninger, der iøvrigt havde paahvilet det hidtidige Magasin, Afgjörelse af Stridigheder mellem Fabrikanter og Arbejdere, Opsynet med samtlige Fabriker, Udstedelsen af forskjellige Attester m. m., bleve henlagte under en særlig Kommission. Den kom til at bestaa af tre Kommitterede i det samtidigt reformerede Kommercekollegium, nemlig Etatsraaderne *Cornelius Schumacher* og *J. F. V. v. Jessen* samt Justitsraad *P. H. Classen*, de to første af disse havde været Direktører i det almindelige Varemagasin. Det dem paalagte Hverv har dog næppe været byrdefuldt for dem. I Begyndelsen af 1769 blev Reiersen nemlig beordret til at føre Kommissionens Protokol og forestaa alle forefaldende Expeditioner. Han blev den væsentligt agerende. Han staar i det Hele i sine to Stillinger i og ved Magasins-Kontoret som det fælles Midtpunkt, og saa sad han endda inde med alle Traditioner, der bandt Nutid til Fortid. Trods sin mere underordnede Stilling blev han væsentlig sideordnet med Direktøren. I de Conincks

tilfældige Fraværelser skriver han paa Magasinets Vegne til Kollegiet, og naar de Coninck foretager længere Rejser, konstitueres Reiersen i hans Sted.

Den saaledes skabte Institution syntes imidlertid ikke at skulle faa lang Varighed. De Struenseeske Reformer naaede ogsaa den. Paa Extractus referendorum resolverede Kristian VII den 29 April 1771 kort og godt, at General-Magasins-Kontoret skulde ophæves, hvad der, som vi nedenfor skulle se, kom helt paatværs af de Conincks Bestræbelser for at skaffe Kontoret det fornødne pekuniære Grundlag. Men selvfølgelig kunde Institutionen ikke saaledes med Eet forsvinde. Kontoret havde et Lager, og det havde udestaaende Fordringer. Der maatte finde en Afvikling Sted, og den tog Tid. Da det Struenseeske Regimente styrtedes, var denne Tid endnu ikke forbi, og — saa vedblev Kontoret at bestaa. Reiersen vedblev at være ansat i det, ja hans Embedsstilling udvidedes og selvstændiggjordes.

I Følge hans Stilling ved Kontoret er det naturligt, at Kollegiet brugte ham i forskjellige Forretninger. 1769 gjælder det en Besigtigelse af Enken *Anna Margrethe van Dockums* Valkemølle i Lyngby, 1770 drejer det sig om Klædefabrikanternes Halleforhold, 1772 giver han en Erklæring om Overskærernes Virksomhed, 1773 beordres han til at træde sammen med Klædefabrikant *Fr. Hoffmann* for at undersøge, hvorvidt dennes Fabrik, som det er gaaet tilbage for, kan komme i vedbørlig Gang igjen o. s. v. Intet er da naturligere, end at denne Konsulentvirksomhed slaas fast i en selvstændig Stilling, og det sker. Under 30 Juni 1774 udnævnes han til Fabrikkommissær for Kjøbenhavn og Omegn, fra 4 Avgust

s. A. med Titel af Agent.[1] Den Instrux, der gives ham, viser, at han skal udføre en stor Del af det gamle Varemagasins Pligter. Han skal føre Opsyn med Fabrikerne og Manufakturerne i det ham tildelte Distrikt og med alle deres Arbejdere; han skal vaage over Hallingen; han skal give regelmæssige Beretninger om Fabrikernes Tilstand og affatte alle de Betænkninger og Erklæringer, som Kollegiet maatte ønske; han har Ret til at foretage Forsøg med de Stole, som han for kongelig Regning maatte sætte i Gang ved en eller anden Fabrik; han skal med vedkommende Lavsoldermænd overveje, hvad der kan være til deres Lavs Fremme, hvorfor han er berettiget til at være tilstede i Fabriklavenes Møder; han skal mægle i Stridigheder mellem Fabrikanterne og deres Arbejdere, og han skal endelig være opmærksom paa alle Hindringer for Fabrikernes Fremgang, være sig ved Smugleres Indsnigen af Kontrabande eller Kræmmeres uberettigede Prisforhöjelser o. s. v.

I de ham saaledes paalagte Forretninger gjöres der dog en Undtagelse. Da han, som vi nedenfor skulle se, paa denne Tid selv bliver Silkefabrikant, skal han kun i Almindelighed

---

[1] Mærkeligt nok underretter Kommercekollegiet først under 4 Februar 1775 Kancelliet om Fabrikkommissærpostens Oprettelse. Reiersens Udnævnelse, hedder det her, er begrundet i »Nødvendigheden af en kort og tilforladelig Mellemhandling i alle de Sager, som vedkomme Manufaktur-Lavene med andre, som efter Forordningen af 20 Oktober 1773 ere henlagte under General-Landets-Økonomi- og Kommerce-Kollegium, samt den Nytte, det medfører, at en i Fabrikvæsenet kyndig, om de af Hans kongelige Majestæt allernaadigste gjorte Indretninger samt om de af Kommerce-Kollegiet vedtagne Principer til Fabrikernes Forfremmelse nöje underrettet Person ved bestandigt Opsyn kunde vaage over Anordningernes Opfyldelse«.

foreslaa de Anordninger, som kunne tjene til Silkefabrikernes Opkomst, medens det specielle Opsyn med dem skal besörges af Kollegiet. Denne Undtagelse fik dog i Virkeligheden Intet at sige; han erklærede sig ogsaa over Kollegers Fabriker, og vi skulle nu gaa over til at se hans Virksomhed som Fabrikkommissær, saaledes som den ligger for i de af ham afgivne talrige Erklæringer.

Der er flere af disse, som her helt kunne forbigaas, dem, der handle om Smaatvistigheder mellem Fabrikanter og Arbejdere, om bortløbne Læredrenge, om Negtelse af Rejsepas til Fabrikanter, der ville unddrage sig deres Gjæld, om Vand og Brød Strafs Anvendelse paa Vævere, der uretmæssig have solgt nogle af dem brugte Vævestole o. s. v. Det er forretningsmæssige Smaasager, hvori hans Udtalelser næsten ere selvfølgelige, men saa er der til Gjengjæld andre, der strax fængsle Opmærksomheden, dem f. Ex., hvori han udtaler sig imod at give alt etablerede Fabrikanter eller Mestere yderligere Tilskud eller Arbejdere Understøttelse til at etablere sig.

I en Del Tilfælde henter han sine Argumenter fra den Paagjældendes egen Person. Farver *H. A. Fayen,* som *J. Pullich* en Tid tog sig af, vilde det være urimeligt at hjælpe paa Grund af hans »utilladelige Egennytte, bestandige Drukkenskab og stridige Væsen«; Dugmager *Joh. Chr. Otto,* der alt havde kostet Kongens Kasse noget anseligt, havde »forødet saa meget og udrettet saa lidet, at hans Ansøgninger ikke fortjene ringeste Opmærksomhed«, og Baandvæver *Leonh. Hochbrandt* er saa gammel og forarmet, at han helst bör tage Arbejde som Svend. Efter en omhyggelig Undersøgelse dömmer han kort og klart, og han er den Samme overfor Indenland-

ske og Fremmede. Den franske Farver *Petit,* der vil have arbejdet flere Aar i Gobelin-Fabriken ved Paris og derefter have haft et Farveri i Warschau, imponerer ham slet ikke. Han bliver sat til at gjöre en Prøve — og den erklærer Reiersen for kassabel.

De her Nævnte vare eller havde alle været i selvstændige Stillinger, men nu de fremadstræbende Svende og Arbejdere? Ja for deres Vedkommende ligger der fuld Besvarelse i to Erklæringer. Dugmagersvend *Hans Christensen Froberg,* der en Tid har forestaaet Madam Collins Fabrik paa Frederiksberg, er dygtig, men han har undladt at besvare det til ham rettede Spörgsmaal, om han kunde stille Sikkerhed for det af ham ønskede Forskud. Froberg er derfor, skriver Reiersen, »ude af Stand til at forskaffe denne væsentlige Formalité, som jeg i alle Forskuds-Tilfælde af denne Natur altid har agtet höjst nødvendig«. Og en Ansøgning fra Baandvæversvend *Joh. Gotfr. Hiob* giver Anledning til en almindeligere Udtalelse. Reiersen ser gjærne, at duelige Svende etablere sig, navnlig naar de selv kunne skaffe Midlerne hertil, »men at etablere dem ved kongelige Forskud paa en Tid, da Svendene kun ere faa, er utjenligt. Sjælden vide de de økonomiske Iagttagelser, som ere saa saare nødvendige og vanskeligt læres, naar Anlæget sker ikke for egen, men for kongelig Regning. Dernæst foraarsages derved ofte Uorden iblandt Svendene, enhver finder sig misfornöjet med sin Stand, alle ville være Mestere.«

Hvad Reiersen tog særligt Hensyn til, var, om der var Trang til den Virksomhed, som den Paagjældende vilde etablere. Da Valker *Peter Leflang* hos Madam *van Dockum* i

Lyngby ønsker Forskud til en ny Valkemølle, gjör han opmærksom paa, at Fabrikanterne tilstrækkelig betjenes af Valkemøllerne i Lyngby, Kornerup og Lellinge, der alle kongelig understøttes. Der er ikke i Öjeblikket Trang til flere, men da en Mølle kan gaa itu eller komme til at staa stille paa Grund af Vandmangel, vil et nyt Anlæg kunne tilraades, hvis det kan gjöres af Vedkommende paa egen Bekostning. Derimod er han ubetinget for, at *J. H. Wasserfall & Interessenter*'s Privilegium for en Töjfabrik udvides til ogsaa at omfatte Tilvirkningen af de uldne Stoffer Bai og Multum, da det »just er de Artikler, som vore Fabriker altid have mindst Forraad og ofte Mangel paa formedelst de betydelige Ordres, som fra de danske Provinser især indløbe paa disse Varer«.

Disse Artikler ser han forhaabningsfuldt paa, men de egentlige Töjmagervarer er han meget tvivlende overfor. Han tör ikke anbefale den dygtige og arbejdssomme Töjfabrikant *Urias Nehrmanns* Ansøgning om et Forskud til sin Fabriks Udvidelse; han tör det ikke »paa en Tid, da Töjmagervarers Debit er meget indskrænket. Følgen vilde naturligvis blive Nehrmanns fulde Ruin og Kongens Tab«. Og ganske det samme Standpunkt indtager han overfor *Det militære Ulden-Manufaktur*, da dette ønsker at udvide sin Virksomhed til en Rask- eller Töjfabrik. En saadan Udvidelse vilde være Töjmagerlavet, der alt er saare daarligt stillet, til stor Skade. »Iblandt de for nærværende Tid her etablerede Manufakturer«, skriver han, »ere Töjfabrikanterne uagtet deres væsentligste Nytte for Landet, idet de for störste Delen forarbejde dets egenavlede Materie af Uld, Bomuld(!) og Garn, de svageste.

Aarsagen dertil er deres indskrænkede Afsætning. Debiten er Sjælen for enhver Fabrikation.«

Som det heraf ses, handlede Reiersen efter bestemte Principer. Derfor anbefalede han f. Ex. en Ansøgning fra Farversvend *Johan Jörgen Giese*, da Fabrikerne trængte haardt til dygtige Farvere, og derfor var han ikke fraraadende overfor Kattuntrykkersvend *Jacob Parnemanns* Andragende om Oprettelsen af et Kattuntrykkeri; naar det gik tilbage for Töjmagerne var det nemlig »formedelst Kattuners overflødige Brug«, de spurgtes stærkt. Men at det ikke altid var ham let udelukkende at tage Hensyn til de af ham opstillede Principer, kan ses af hans Erklæring over en Ansøgning fra Enken *Dorothea Margrethe Köhlert* om et Forskud paa 4000 Rd. i 6 Aar eller en *don gratuit* paa 200 Rd. aarlig i samme Tid.

Hendes Mand, Töjfabrikant *Caspar Heinrich Köhlert*, var fra Brunsvig kaldt her ind i 1753 for at anlægge en Töjvarefabrik (»Kamelotfabrik«) for Handelshuset Wasserfall. Han fik Privilegium paa den i Februar 1754 og ledede den, som det hedder, »med Ros« til sin Død, vistnok i 1773. Men saa vare Kontrakterne ikke anderledes, end at *Joh. Henr. Wasserfall & Interessenter* til Enkens store Overraskelse satte hende ud og selv overtog Fabriken, som de saa paa forskjellig Maade udvidede. Dygtig og energisk som hun var, vilde hun nu selv begynde, men Reiersen, der faar hendes Ansøgning om offentlig Hjælp til Erklæring, kan umuligt anbefale den. »Til det ansøgte Forskud tör jeg lige saa lidt tilraade som [til] den begjærte aarlige *don gratuit*. Ved det Første vilde hun lettelig forføres til at indlade sig for dybt i et Arbejde, som for nær-

værende finder saa liden Afgang og tilsidst maatte nøde hende til at byde og Kongens Kasse at tage sit Forskud tilbage i Varer, om det ikke alt skulde tabes. Det Sidste vilde give alle vore Töjfabrikanter, der sukke under lige Kaar med Suplikantinden, Ret til at anholde om slige Naadegaver, der efter nærværende Omstændigheder mere vilde blive aarlige Pensioner end Fabrikernes Befordring.« Det er ligesom han vil berolige sig selv ved en usædvanlig udførlig Motivering, ti hans Sympati er aabenbart paa Andragerindens Side, og hans endelig Forslag, som ogsaa følges, er, at Kollegiet skal give hende en Præmie paa 1 à 200 Rd. for Flid og Stræbsomhed; det kunde muligvis faa hende til »at frafalde sin modløst for mig ytrede Beslutning at gjöre sin Formue i Penge og søge sit Fædreland, hvorved i saa Fald altid blev tabt en duelig Fabrikant.«

Reiersen har Respekt for Dygtighed og Kundskaber. Det hedder saaledes en Gang i en Udtalelse om *Serins* Silkebaandsfabrik: »Ved hans Værk hersker Orden og Flid, og han fortjener altid at sættes i Rang med vore stræbsomme og duelige Fabrikanter.« Og endskjöndt han, som det senere vil blive vist, ikke er nogen ubetinget Ven af de bestaaende Lavsforhold, ser han med venlige Öjne paa deres Mesterprøver. Da en Töjmagersvend *Christian Hansen* andrager om at blive fritagen for at gjöre Mesterstykke, fraraader han det. »Mesterstykkers Forfærdigelse ved de Haandværk, hvis Varer til almindelig Sikkerhed for Handelen maa passere en offentlig anordnet Halle, anser jeg af en væsentlig Nytte for den Person selv, der som Mester vil drive en saadan Profession, naar deres Forarbejdning kun ikke er forbunden med tyngende

Udgifter eller de gjöres paa Varer, hvis Indretning er kostbar og Afsætning vanskelig.« Ja han kunde godt være med til at faa Prøven udvidet, saaledes at det kunde erfares, om »saadan en begyndende Mester kjendte sine forbrugende Uldsorter, vidste at skjönne om deres Egenskaber, kunde behandle dem, som han burde, forstod Indretningen af de forskjellige Arbejder, der hører til hans Kunst. m. v.«, først herved fik man »en Forvisning om, at han forstod at være Mester sig selv til Fordel«.

Det er herefter ganske naturligt, at han foreslaar, at der skal forskrives fint Prøveklæde fra England og Frankrig til Brug i Hallen, og at der for særlig godt forarbejdede Stykker Klæde skal kunne uddeles Præmier. Begge Forslag gaa igjennem, og Fabrikant *Joh. Conr. Scheidtmann* faar efter hans Indstilling som første (og muligvis eneste) Præmietager 50 Rd. for et Stykke rød-violet Klæde. Et tredje Forslag om at skaffe den nævnte Fabrikant en Virksomhed, hvori der kunde foretages Forsøg med udvalgte Materialer og den bedste Behandlingsmaade, fandt derimod ikke Øre.

Som Uddannelsesmiddel anbefaler han ogsaa Rejser. »Ved Erfaring udvides Kundskaber, og begge samles bekvemmelig ved Rejser«, skriver han en Gang, idet han dog tilföjer: »naar den Rejsende ellers veed at føre sig dem til Nytte«, og i den Henseende er det »især for en Haandværkssvend, som rejser paa sin Profession, nødvendigt først at lære i sit Fædreland, hvad han kan«. I Overensstemmelse hermed tör han ikke anbefale en Ansøgning fra Farversvend *Fr. Voigt* om Understøttelse til at foretage en Rejse i Udlandet, men derimod nok Töjmagersvenden *Hans Jacob Raun.* Med Hensyn til denne

skriver han: »Det kan til alle Tider medføre Nytte for en Profession, naar en af dens Arbejdere, der besidder Vittighed og Flid, søger hos fremmede Nationer, hvor Professionen har naaet större Fuldkommenhed, at udvide sin Kundskab og lære deres forbedrede Indretninger og Haandgreb. En Arbejder, der med Skjönsomhed har lært sit Haandværk, kan i denne Henseende gjöre den bedste Tjeneste, baade formedelst den lettere Adgang, han som en umistænkt Person har til Manufakturerne, hvor han uvægerlig tages i Arbejde, saa og formedelst den lettere Opdagelse, han kan gjöre i Henseende til Indretningernes og Arbejdsmaadens Forskjellighed, da Hovedgrunden i Arbejdet fra hans Læreaar af bör være ham bekjendt.« Han havde imidlertid her den Skjæbne, at Kollegiet ikke udenvidere fulgte hans Indstilling. Det sendte *Raun* til den *Wasserfallske* Fabrik. Og dennes Udtalelse blev ikke gunstig for den hos Töjmagermester *Johan Nehrmann* udlærte Raun, medens den stærkt anbefalede en af sine egne Udlærte, hvorefter Resultatet blev, at denne, Töjmagersvend *Jochum Weilbach,* kom ud at rejse i Anledning af, at hans Kollega Raun havde søgt om en Rejseunderstøttelse.

Reiersen vilde have dygtige Arbejdere, og han vilde have dem i rigeligt Tal. »Jeg har altid holdt for«, skriver han en Gang, »at Manufakturvæsenets sande Frembringelse mest befordres ved Overflødighed af Arbejdere, og i den Formening har jeg bestandig ladet mig det være angelegent at vaage over Drenges Tillærelse«. Derfor undersøger han, hvorvidt de forskjellige Fabrikanter have det efter deres Privilegier eller de vedkommende Lavsartikler paabudte Antal Læredrenge, og faar forskjellige af dem mulkterede. Ja, han er endog saa

nöjeseende med, at de virkelig staa deres Læretid ud, at han holder paa, at en Kattuntrykkersvend, der har givet sig ind som Dreng i Dugmagerlavet, ikke maa slippe under de i Lavsartiklerne foreskrevne Læreaar.

Rekruteringen gjennem Lærlingene er ham dog ikke tilstrækkelig. Han anbefaler derfor, at *Serin* faar en Præmie af 25 Rd. for hver fra Udlandet indført Baandvæversvend, naar han forud har sluttet en af Kollegiet godkjendt Akkord med den Vedkommende om Arbejdstid og Lön og forpligtet sig til at oplære en indenlandsk Dreng for enhver saadan udenlandsk Arbejder. Og to Aar efter udvides denne Bestemmelse efter Reiersens Anbefaling til samtlige Silke-, Klæde- og Töjfabrikanter, da der er en tiltagende Mangel paa Svende, Noget, der dog aldrig faar ham til endog blot at antyde, at en forhöjet Lön her kunde være gavnlig. Af Hensyn til en billig Produktion er han absolut for en saa lav Lön som muligt. Da *Pullich & Tschudi* faa tre Arbejdere fra Schweitz herind, er han glad over den akkorderede billige Arbejdslön, »dens Nedsættelse er saa kjendelig, at det fortjener Kollegiets Bifald«. Han ynder ikke »kostbare og selvraadige« Folk, og Midlet imod saadanne er Tilvejebringelsen af et saa stort Antal Arbejdere som muligt.

I saa Henseende ere Forholdene ham dog ikke gunstige. Klædefabrikerne voxe hurtigere end Arbejderne, Mesterne ere nødte til at tage Alle og Enhver i deres Tjeneste, »enten de saa ere Soldater eller liderlige Folk«, hvoraf Resultatet er, at de vanskelig lade sig tvinge til Orden og Arbejdsomhed. »Vel har jeg«, skriver Reiersen, »i Svendenes sidste Ladeforsamling ladet dem forelæse Lavsartiklerne i denne Henseende, fore-

holdt dem sligt og tilkjendegivet dem Kollegiets Mishag med deres Opførsel og Levemaade, men — föjer han beklagende til — det er usikkert, hvorvidt det vil være af nogen Virkning.« Nogen Tid för var det hos *Pullich* kommet til en hel »Opstand«, fordi denne »formedelst en grundet Mistanke om urigtig Behandling paabød sine Svende at imodtage og levere deres under Hænde havende Arbejde efter Vægt, en Orden, som, i hvor nødvendig den end er, dog ikke hidtil i Fabriken var bleven iagttaget«. Det vilde Svendene imidlertid ikke gaa ind paa, og otte af dem forlod paa een Gang Værkstedet. Tiden var dog endnu ikke kommen til Gjennemførelsen af en virkelig Strike. Sex af de otte vendte hurtigt tilbage.

Reiersen ønskede en kraftig, lavsmæssig Justits, men han yndede ikke Lavene, »naar deres Lemmer mindre er Landets Indfødte end zünftmæssige Udlændinge, der holde deres Lavs Skikke, Ordninger og Sædvaner helligere end alle Love«. Da Overskjærer *Chr. Winckler* og hans Svende Fastelavnsmandag 1777 kom i Strid med Overskjærerne ved det militære Ulden-Manufaktur, en Strid, der førte til, at de sidste kaldte de første for Skjælmer og erklærede deres »Vinkel« (d. e. Værksted) for »faul«, var Reiersen ivrig for ved et Forlig at komme udover de heraf følgende store zünftige Vanskeligheder. Han saa ogsaa det Forunderlige i, at Breden af et Stykke Multum eller Filt skulde være afgjörende overfor Spörgsmaalet om, hvorvidt det skulde forarbejdes i Dugmager- eller Töjmagerlavet. Og han tilraader at ophæve Strömpevæverlavet, da Forholdene havde udviklet sig saaledes, at Lavet kun talte otte Mestere og to Enker med i Alt otte Svende, medens der udenfor det stod fjorten privilegerede Strömpe-Fabrikanter med

29 Svende. Dette Forhold førte ikke sjælden til Strid, og i Maj 1777 blev Lavet hævet. Da Reiersen Aaret för fra Lavets Oldermand *Joh. Henr. Ellinger* havde faaet en Klage over en Svend til Erklæring, sendte han den tilbage til Kommercekollegiet med en Udtalelse, hvori det bl. A. hed: »Om ikke Ellingers Stridighed og Lyst til Processer ved andre Lejligheder var bleven det höje Kollegium bekjendt, vilde hans tilbagefølgende Klage derom give et tydeligt Begreb«.

Reiersen var kun en betinget Ven af Lavene. Hans Maal var den store og billige Produktion, saaledes som det klart kommer frem i nogle Erklæringer om at skaffe Fabrikanterne Spind. Det er Landets og Kjøbstædernes ledige Kræfter, der herved tænkes paa, en Tanke, der alt i det almindelige Varemagasins Dage bryder frem i Patentet af 18 April 1760 angaaende Uldengarn paa Landet at spinde m. m., men først nu ret kom til Gjennembrud. Paa given Anledning afgav Reiersen i November 1775 og i Marts 1776 to Erklæringer angaaende denne Sag.

Fabrikanterne, skriver han, kunde kun med Vanskelighed faa det fornødne Garn spundet. Dugmagerlavet forsikrede enstemmigt, at udenfor Frostens Tid, som nødte mange til at gribe til Rokken, var det ofte i den störste Forlegenhed, og Mester *Carl Hermann,* der forestod den Wasserfallske Fabrik, havde meddelt, at han næppe ugentlig kunde faa 50 Pund Garn spundet her i Byen, skjöndt han behøvede c. 200 Pd.; hvis det Rendsborgske Spinderi ikke var kommen ham til Hjælp, maatte han have ansøgt om fri Indførsel for 150 Pd. ugentlig. Enten savnede vi arbejdende Hænder, eller ogsaa var der en almindelig Ladhed tilstede iblandt Fattigfolk, ræ-

sonnerede Reiersen. Han troede det Sidste og vilde eragte det tjenligt, »at alle med Frugt, Fisk etc. omløbende og paa Gadernes Hjörner siddende Koner og Piger blive slig Næringsvej af Politiet forbudt som den, der uden Nytte for Staten medfører baade Uorden og Ladhed, og dernæst, at Kirke-Kommissionerne samt alle til Almisses Uddelelse bestemte Personer blive paalagte ikke at meddele nogen rörig Fattig Almisse, som ikke maanedlig med Attest bevise enten fra en Fabrikant eller Andre, at de virkeligen efter deres Omstændigheder beskjæftige sig med et nyttigt Arbejde af Spinden, Knytten, Strikken etc.« Herved kunde ogsaa de smaa Kjøbstæder hjælpes, skjöndt der selvfølgelig var Vanskeligheder. Til Töjmagerne ligesom til Strömpe- og Baandvæverne skulde den kæmmede Uld spindes paa almindelige Rokke, men til Dugmagerne maatte den spindes paa Skotrok, og med den vilde Folk nødigt have Noget at gjöre. Skotrok-Spinding var brugt som Straf i Tugthuse og Börnehuse, og »en Skotrok-Tøs havde i lang Tid været et almindeligt Skjældsord, som betegner fast alle Udyder«.

Trods Vanskelighederne havde Reiersen imidlertid Interesse for Sagen. »Det var ikke alene lige saa godt men endog bedre og mindre kostbart« for Fabrikanterne at faa deres Garn spundet her i Landet end at forskrive det fra Udlandet. Han skaffede sig Tilsagn fra en Del Fabrikanter om, at de vilde medvirke, ligesom Udtalelser fra Fattigkommissionerne i forskjellige sjællandske Kjøbstæder om, at de saa paa Sagen med Velvilje. Han kunde herefter indberette, at Dugmagerlavet ønskede en Spindestue paa almindeligt Hospital, og at en Del Dugmagere vilde gjöre et Forsøg i Helsingør. Kræmmerlavets

Fabrik vilde operere i Vordingborg og Kjøge, *Wasserfall & Interessenter* i Næstved og Ringsted, Töjmager *Eobanus Knierim* i Roskilde, *Pullich & Tschudi* i Frederiksborg, Töjfabrikant *J. G. Rohland* i Jægerspris, og endelig mente en Del mindre Töjmagere (herimellem Lavets Oldermand *S. N. Bramsen)* at kunne beskjæftige Börnene i en Del Fattig- og Friskoler. I den Anledning henvendte Reiersen sig til Præsten ved Waisenhuset *B. N. Krøll*, der tillige var Inspektør ved Kjøbenhavns Fattigskoler, og »hvis lykkelige Iver for Skolernes Opkomst og Ungdommens Indførsel til Arbejde er almindelig bekjendt«.

Ved hans Hjælp fik han en Plan i Stand for Skolernes Sammenarbejde med Fabrikanterne. Den indsendte han tillige med Udkast til en Instrux for de Spindemestere, der formentlig maatte ansættes rundt omkring i de forskjellige Byer, og efter Kollegiets Indstilling faldt saa i Oktober 1776 den fornødne kongelige Resolution. Kommercefondet skulde bære Udgiften ved Uldens og Garnets Transport frem og tilbage, det skulde afholde Spindemesternes Lön og betale Anskaffelsen af de nødvendige Rokke og Hasper m. m. Særlig for Kjøbenhavns Vedkommende skulde et Medlem af Kollegiet sammen med Reiersen og Pastor Krøll danne en Kommission til Spinderiernes bedste Indretning ved de offentlige Plejeskoler.

Nu var Sagen i Gang. »Ungdommen skulde faa Smag paa og dannes til en Beskjæftigelse, der i Tiden og i alle Omstændigheder blev dem en Vej mere til at fortjene deres Ophold«, ikke at tale om at Fabrikanterne kom ud af en stor Forlegenhed. Men Sagen gik naturligvis ikke glat. Det var ingen Vanskelighed, at *Pullich & Tschudi* i Frederiksborg hellere vilde have en Spinderske end en Spindemester. Det udvirkede

Reiersen let, at de fik, men Spindemesteren i Kjøge klagede over, at Magistraten dér nægtede ham al Assistance, en Beskyldning, den dog bestemt fralagde sig, og i Ringsted klagedes der over de Fattiges Ladhed og Afsky for at spinde. Trods disse Vanskeligheder opstod der dog en Række Spinderier, alle selvfølgelig Haandspinderier, ti det maa vel erindres, at Maskintiden endnu ikke var begyndt. Reiersens Erklæringer bringe mere end eet Vidnesbyrd herom.

Mekanikus *Heinrich Schultz*, der fra 1764 havde oppebaaret en aarlig Lön for som »Machinist« at staa Fabrikanterne bi med Raad og Daad, svarer 1775 Kommercekollegiet, der ønsker en Tegning eller Model hos ham af en Friser- og Kalendermølle, at en Tegning ikke kunde være til nogen Nytte, og at der vanskelig fandtes Nogen her, der kunde arbejde akkurat efter en Model. Ønskede Kollegiet en eller anden Maskine forbedret, var det rigtigere, at han med en Tømmermand fik Ordre til at tage den i Öjesyn. Det kom herefter til et Brud med Schultz, som hvis Efterfølger Møllebygger *Lars Jacobsen Krabbe* meldte sig; han havde allerede noget för søgt om Bestalling som »Machine-Mester«. Ham blev det i November 1775 paalagt at gjöre en Frisermølle, paa hvilken der kunde arbejdes lige saa fint som i England og Frankrig, men først i Avgust 1776 kan Reiersen meddele, at han har faaet — tre forskjellige Tegninger fra Krabbe til den ønskede Maskine; en Reparation af Kornerup Valkemølle havde indtil da optaget hans Tid. Men Reiersen troede ikke Tegningerne bedre, end at han sendte dem til Betænkning hos Holmens Fabrikmester, Kaptajn *Henrik Gerner*, der næppe har anbefalet Møllebygger Krabbe. 1784 erklærer han, rigtignok i anden Sam-

menhæng, at Smeden *H. Chr. Gamst* er den Eneste, der her kunde gjöre et Stykke Maskinarbejde med Akkuratesse.

Trods alle Bestræbelser vare Forholdene pinagtigt smaa. Da Strömpevæver *J. L. Hoffmann* i 1775 klager over, at Smeden *Sören Vilhelm* vægrer sig ved at reparere en Strömpestol hos ham, maa Reiersen give Smeden Medhold i, at han ikke har Raad til at opgive sit Klejnsmederi for at udføre de langvarige og daarligt betalte Strömpestol-Reparationer. Fra 1762—75 havde de intet Aar udgjort over 190 Rd., de fleste Aar mellem 30 og 60 Rd. og et Aar kun 10 Rd. Kollegiet maatte for at faa dem udført vedblivende tilstaa ham 100 Rd. om Aaret. Og lignende smaa Forhold møde paa andre Punkter. Der var Mangel paa Overskjærere, og Overskjærerne manglede igjen Saxe. Reiersen erklærer i November 1775, at den omrejsende Saxesliber *Knud Langsteds* Udeblivelse kunde sætte en Fabrik i Forlegenhed. Han fik 90 Rd. om Aaret for at passe det militære Uldenmanufakturs Saxe og ellers een Rd. for hver Sax, han sleb, men Arbejdet var ikke större, end at der kun kunde leve een Sliber af det. Mærkeligt er det ogsaa at høre, at medens Dugmagerlavet aarligt bruger godt og vel 900 Par Skrubber og Karder, kan Kartemager *Chr. G. Lose* kun præstere 100 Par om Aaret, Fabrikanterne maa tage, hvad han har, Ondt og Godt imellem hinanden. Reiersen søger i den Anledning om toldfrit at maatte indføre et Parti.

Her skal der dog ikke gaas videre ind paa disse Forhold, de ville melde sig igjen, naar vi nedenfor komme til at beskjæftige os med Reiersen som Fabrikant. Som Embedsmand kom han ikke til længe at sysle med dem, ti en Kabinetsordre af 13 Maj 1777 forandrede paany Ordningen af General-

Magasins-Kontoret og dermed ogsaa Reiersens Stilling. Han ophørte at være Bogholder og Kasserer ved det saavelsom at være Fabrikkommissær; istedenfor blev han Medlem af Kontorets nye Direktion. Efter de store Struenseeske Experimenter var man væsentlig vendt tilbage til de gamle Former og Forhold, men man var ikke i alle Maader tilfreds med dem. Man vedblev at experimentere, skjöndt i mindre Maalestok. Tiden var i höjeste Grad søgende.

En i alle Henseender uheldig Person, *J. C. Bie*, udgav 1770 under Navn af »Philopatreias« et daarligt Skrift »Trende Anmærkninger«, der i hin Skrivefriheds Periode fremkaldte en Hærskare af Modskrifter. Blandt Andre tog den senere Statsminister *Ove Høegh Guldberg* under Navn af »Philodanus« til Orde, hvad der forsaavidt blev af Betydning, som der herved fremkaldtes et större Værk, »det betydeligste, der endnu er udkommet paa vort Modersmaal i politiske og Kameral-Materier«, siger »Kritisk Journal«, nemlig »Philocosmi Betænkninger over adskillige vigtige politiske Materier« (1771, 459 S.), hvori Sekretæren i det nylig oprettede Landhusholdnings-Selskab, den mærkelige *Chr. Martfelt,* udtalte sig ogsaa om Danmarks Fabrikforhold.

Skjöndt han væsentlig saa ned paa Guldbergs Skrift, sluttede han sig til det i dets Kamp mod den botaniske Professor *G. C. Oeder*, der i en tysk Bog om Bondestandens Frihed havde hævdet, at Danmarks Fabrikudvikling var begyndt altfor sent i Forhold til Udlandets og derfor umuligt kunde faa nogen Betydning. Martfelt var, som Guldberg, af anden Mening, men hvad han absolut maatte dadle, var den Maade, hvorpaa Fabrikerne hidtil vare blevne støttede. Tiltrods for at

Danmark endog fik »tvende Colberts paa engang« (herved sigtes vel til Fr. Danneskiold Samsøe og J. H. E. Bernstorff), var det kun »Kongens medlidende Hjærte«, der havde raadet. »Det har heddet: Manden maa hjælpes, han sidder med Kone og Börn, han bör dog placeres . . . ret ligesom en Minister havde ikke andre Pligter at udøve mod Staten, naar han vilde rekommandere Personer til Regenten«. Man havde »ræsonneret af Katekismus, hvor Politik burde tale«. Martfelt savnede en Plan, bygget paa »politiske Grunde«. En saadan maatte findes i et Kollegium, besat med indsigtsfulde Aander, mellem hvilke erfarne, praktiske Mænd som »Honorær-Assessorer« skulde have Plads. Told, Konsumption og Akcise burde planmæssig reformeres, alle »Kontrabanditer« strengt begegnes og Overdaadighed skys.

Der kan næppe være Tvivl om, at Reiersen jo har kjendt dette Skrift og lagt sig dets Lærdomme paa Sinde. Han ræsonnerer, som vi have set, ikke efter Katekismus, men efter bestemte Principer, og vi skulle se ham som Medforfatter af en Betænkning, der i Noget kan siges at nærme sig de Martfeltske Programer. Sammenstødet med Guldberg hindrede forøvrigt ikke Martfelts Ansættelse i Kommercekollegiet. I Januar 1773 blev han Kommitteret i det, rigtignok for allerede Aaret efter at træde ud som — Kommercekonsulent: »paa det Kollegiet kan have en Mand, der fri for ordentlige Forretninger kan have Tid til at anstille Undersøgelser, give skriftligen omstændelige Betænkninger og Forslag over de Ting, som Kollegium kunde forlange hans bedste Mening om, ja ogsaa Tid til at gjöre i sligt Öjemed med Diæt-Penges Tillæg Rejser i Provinserne«.

Der er sagt Meget om denne Udnævnelse, og det kan godt være, at Maalet med den blot var at faa Martfelt bort, hans paa denne Tid færdigtrykte Bog om Danmarks Kornhandel fik ikke Lov til at udkomme i den Guldbergske Periode; men det synes dog, som om der ikke har været Enighed i Kollegiet om hans Embedsstillings Forandring. Den befaledes i en Kabinetsordre af 10 Juni 1774, der som andre saadanne Ordrer, efter Tidens Skik, hurtigt efter skulde forelægges Kongen til Korroboration, som det hed, med en Forestilling fra Kollegiet, men dette skete denne Gang først tre Maaneder efter, nemlig den 6 September. Efter Alt at dömme raadede der i det Hele forskjellige Strömninger med Hensyn til Ordningen af Kollegiets indre Forhold, hvad der ogsaa synes at fremgaa af en anden Kabinetsordre af 16 December 1776. Efter den skulde Tilsynet i Kollegiet med Magasinet, Hallen, Silkefabriken og alle dertil hørende Anlæg særlig sortere under den samtidig ansatte nye Kommitterede, Justitsraad *A. Hennings*, Grev *Ernst Schimmelmanns* fortrolige Ven, der havde studeret Sachsens Industri i Landet selv og stod *Adam Smiths* Tanker nær. Til daglig skulde han forestaa Kollegiets udenlandske og Konsulat-Sager. Men Kollegiet udtalte et Ønske om, at Magasin-Anliggenderne hellere maatte lægges under den ældre Kommitterede Justitsraad *F. C. Trant*, der behandlede de danske Sager, og under 20 Januar 1777 blev Ønsket imødekommet. Det falder herefter ganske naturligt, at det blev *Trant, de Coninck* eg *Reiersen*, hvem Kollegiet kort efter paalagde at fremkomme med en forandret Plan til General-Magasins-Kontorets bedste og fuldkomne Indretning. Men forøvrigt stod Trant ikke den Reiersenske Kreds fjærn. Samme

Aar (1777) ægtede han Reiersens Kusine Cornelia Schumacher, en Datter af den ovenfor ofte nævnte Etatsraad Cornelius Schumacher.

De Tres Betænkning er dateret den 20 April 1777. Efter en Udsigt over Magasinets tidligere Historie vende de sig mod Fremtiden og ønske Direktionen sammensat af flere Medlemmer, for at den kan handle med behørigt Eftertryk og Myndighed, og de lægge særlig Vægt paa Hensynet til Kjøbmændene: »Afsætning i Landet selv er kun Sparsomhed og Tabs Afværgelse, først Udførsel og Afsætning til fremmede bliver Gevinst, og det er didhen, at vor Fabrikation bör bringes«. Der skal med dette for Öje gives Kredit og Udførselspræmier, der godt kunne gaa indtil 10 pCt. Det beregnes nemlig, at der i 1776 var forfærdiget Ulden- og Silkevarer i Kjøbenhavn for 516,644 Rd., hvortil der af udenlandske Materialer var brugt for 258,655 Rd. og af indenlandske Materialer for 33,100 Rd., saaledes at den i Arbejdslön repræsenterede rene Gevinst var 224,889 Rd. eller næsten 100 pCt. af Materialets Værdi. Hvad dernæst Fabrikanterne angik, da burde Magasinet ikke forsyne dem med Raavarer, hvad der altid havde medført store Tab, og heller ikke afkjøbe dem deres færdige Varer, hvad der kun var tilraadeligt overfor en begyndende Industri. Det skulde blot holde et Lager, hvor til enhver Fabrikant efter sine Stoles Antal skulde have Ret til at sende et forholdsvis Kvantum kurante Varer, paa hvilke han som Laan kunde faa noget over Halvdelen af deres Værdi. Bleve de ikke solgte inden en vis Tid, skulde de til Dækning af Laanet realiseres paa Vedkommendes Risiko. Forøvrigt skulde Fabrikanterne opmuntres ved Præmier for godt Fabrikat.

Vi have selvfølgelig her de tre Mænds oprigtige Anskuelser, men som vi nedenfor skulle se, passe Exportpræmierne godt ind i Huset de Coninck & Reiersens voxende Handelsforetagender. Betænkningen fik imidlertid ingen Betydning. Først under 4 Juli 1777 blev den indsendt til Kollegiet med en Skrivelse, hvori de tre Forfattere udtale, at de havde tilbageholdt den, da de ikke havde naaet at faa den indsendt inden den 13 Maj, paa hvilken Dag General-Magasins-Kontoret ved en Kabinetsordre blev omordnet. Deres Betænkning var altsaa forsaavidt bleven overflødig, men nu indsendte de den dog. »Da den os givne Befaling ikke siden er bleven tilbagekaldt, frygte vi billigen Bebrejdelse af Efterladenhed, om vi undlade at indstille Resultatet af vore fælles Overlæg, hvor overflødigt det end efter den nærværende Tingenes Forfatning maatte være«.

Og hvorledes var nu denne »Tingenes Forfatning«. Den var paa flere Punkter ikke i Overensstemmelse med Betænkningen. Magasinet skulde have et Oplag af »Modens Silke-, Ulden- og andre deslige Varer omtrent for 20—30,000 Rd.«, ved hvis Salg der ikke maatte gives lang Kredit, og det skulde yderligere have et Oplag af kinesisk og anden Silke, som til billigste Pris skulde overlades Fabrikanterne. Kun med Hensyn til Magasinets Bestyrelse kunde Betænkningens Forfattere være tilfredse. Enedirektøren blev afløst af en Direktion, og til Medlemmer af den udnævntes — de tre Forfattere samt Justitsraad *Hennings*, der stilledes i Forgrunden, idet han særlig skulde have Tilsyn med Magasinets Betjente og Fabrikerne. Som Medlem af Direktionen blev Reiersen fritagen for at være Fabrikkommissær ligesom for at være Bogholder og

Kasserer. Det er den Henningske Indflydelse, der arbejder sig frem, hvad der formentlig tydeligt ses, naar Kabinetsordren af 13 Maj 1777 sammenlignes med Kabinetsordren af 16 Marts 1778, hvorefter Justitsraad *Trant* afgaar fra Kommercekollegiet og Generalmagasinet — han forbeholdes udelukkende General-toldkammeret, hvor han ogsaa var Kommitteret — medens den betydeligt yngre Kammerjunker *Povl Rosenørn* bliver hans Efterfølger i Magasinet, og saa hedder det endda: »Endvidere have Vi overbevist os om, at til General-Magasinets nöjagtige og hurtige Bestyrelse og til at følge med uafbrudt og öm Omhu de dermed foreente Næringer vil det være aldeles nødvendigt, at de Mænd, som vi dertil have sat, ingen egne Forretninger have, men alene tilhøre Vores Tjeneste. Af den Aarsag ville Vi, at Agenterne *de Coninck* og *Reiersen*, hvis Duelighed Vi kjende, og hvis egne Handels- og Fabrik-Foretagender Vi elske og agte al Vor Omhu værd, herefter alene hvad Justits-Administrationen og Betænkninger til Kommercekollegiet angaar, tage Del i General-Magasinets Forretninger, men ganske forskaanes for al den øvrige Opsigt og Bestyrelse, hvilken Vi alene lægge paa Justitsraad *Hennings* og Kammerjunker *Rosenørn* som administrative Direktører, der og alene for sig selv skal resolvere og expedere alt Saadant, saaledes som det nu nærmere ved Forestilling fra Vores Kommerce-Kollegio skal vorde bestemt«.

Hennings og Rosenørn drages frem, medens de Coninck og Reiersen, ganske vist i naadige Udtryk, faa at vide, at de ikke have ladet Kongens Tjeneste gaa forud for deres egne Forretninger. Hvorledes man end vil se det, er det en lille Degradation, der her fandt Sted. Men just derfor skal det

ikke lades uomtalt, at de naadige Udtryk overfor Reiersen gav sig et praktisk Udslag. Kabinetsordren fortsætter nemlig saaledes: »Dog da Agent Reiersen skal have lidt noget Tab i den Gage, han forhen havde, og Vi gjærne ville have denne Mands Flid opmuntret, saa maatte Kollegiet forestille ham til nogen Forbedring«.

Reiersen var — ligesom forøvrigt de Coninck — i 1777 som Meddirektør ved Magasinet sat til en aarlig Gage af 400 Rd., medens han som dets Bogholder og Kasserer (fra 1768) havde haft 900 Rd. og som Fabrikkommissær (fra 1774) 100 Rd. eller i Alt 1000 Rd. om Aaret. Han havde altsaa mistet 600 Rd., og hvad hans egen Fordring gik ud paa, kan ses af et Andragende fra ham, der i Juni 1778 kom Kollegiet i Hænde gjennem Arveprinsen. Han mente, at hans Gage burde forhöjes til 700 Rd., hvad han gjentager i et nyt Andragende af Marts 1779, hvori han paaberaaber sig sin lange Tjeneste ved Magasinet.

Kollegiet med *Ernst Schimmelmann* som første Deputeret synes imidlertid ikke at have været ham gunstigt. Da Kabinetsordren af 16 Marts 1778 blev korroboreret den 21 s. M., bevirkede Kollegiet, at den i Principet fastslaaede »Forbedring« blev udsat, til »naar nogen passelig Lejlighed indfalder«, og den »passelige« Lejlighed — blev aldrig funden. Ogsaa med sine Kolleger i Magasinet, hvilket med andre Ord sikkert vil sige *A. Hennings,* var Reiersen paa denne Tid paa Kant, saaledes som det senere vil blive vist. Her skal kun anføres, at Arveprins Frederik i November 1778 for Kommercekollegiet udtaler sit Haab om, at Reiersen i en Sag fra Magasinets Side maa blive »varsomt begegnet», hvad der foranlediger en

Skrivelse fra Magasinet, hvorefter dets øvrige Direktører med ikke liden Forundring have erfaret, at Arveprinsen mener, at »vores Meddirektør Hr. Agent Reiersen ej skulde varsomt nok begegnes«. »Men da vi ej kan vide, hvori Saadant kan bestaa og hvortil Hr. Agenten egentlig sigter, saa maa vi ærbødigt udbede os af det kgl. Kommerce Kollegio at lade velbemeldte Hr. Agenten fremkomme med hans Besværinger, som vi haabe lige saa let at kunne fralægge os som at overtyde det kgl. Kommerce Kollegium om, hvor ugrundede disse formodentlig vil være«.

Det tör sikkert herefter antages, at Samarbejdet i Magasinet næppe har været af nogen inderlig Karakter, men det skal noteres, at Reiersen desuagtet holdt ud paa sin Post. Handelshuset de Coninck & Reiersen har sikkert fundet det rigtigt, at en af dets Chefer vedblev at staa Kommercekollegiet nær som Medlem af Magasinets Direktion, og de Coninck, der havde nok saa meget at beklage sig over som Reiersen, havde i Skrivelse af 24 Marts 1778 søgt sin Afsked og i Juni s. A. faaet den i Naade.

Til de Conincks Efterfølger udnævntes Bogholder ved Bankkontoret *Gerhard Peter Wolff*, der med Agenttitel ikke alene blev Direktør men ogsaa Bogholder og Kasserer ved Magasinet. I den sidste Stilling fortrængte han en stakkels Mand *Joh. Fr. Becker*, som Livet synes at have taget haardt paa. Oprindelig Kjøbmand var han sikkert en Tid vedstaaende. Han ejede den anselige Gaard paa Hjörnet af Nybrogade og Knabrostræde, som de Coninck kjøbte, da han i 1768 blev Enedirektør for Magasinet, og hvori dette saa blev installeret. Det maa imidlertid være gaaet tilbage for ham,

og da Magasinet i 1774 paany kom i Gang, blev han, muligvis ved de Conincks Hjælp, udnævnt til rejsende Fabrikkommissær i samtlige danske Provinser, samtidig med at *Anton Thörig* paany blev fast Kommissær for Norge. Men Becker var ikke Posten voxen; han var, hedder det, mere Embedsmand end Kjøbmand, og saa blev han ved Magasinets Omordning i 1777 Bogholder og Kasserer ved det med 500 Rd. i aarlig Gage. Efter ikke et Aars Forløb sattes han nu ud af denne Post med en Udtalelse om, at han andensteds skulde blive forsörget; men hvor dette skete, foreligger ikke. Han var sikkert en blid, elegisk Natur, saaledes som det fremgaar af en Ansøgning fra ham i 1776, hvori han beder om at faa udbetalt de ham tilkommende to Procent af det Beløb, han paa sin Rejse havde solgt Varer for. »Intet Foretagende — skriver han — er mere stridende mod min Tilböjelighed end at begjære Noget for mig selv, og i det hele forløbne af min Levetid vidner min Samvittighed, at jeg haver mere tjent Andre end mig . . . Men efter at have gjort Enhver lige og ret paa et(!) ringe Bagatel nær, er Resten af min Formue og Ejendel paa adskillige uforskyldte Maader i Andres Hænder indtil videre«. Desværre for ham.

1777 forlagdes Magasinet fra de Conincks Hus til Søkvæsthuset, der tilskjødedes Kommercekollegiet. Magasinet og Hallen samledes her, og Magasinet, der paa den Tid kun angik Ulden- og Silkevarer, blev i Juni 1778 udvidet til ogsaa at angaa Kattuner, ligesom dets Frihed til at agere i April 1779 blev udvidet, da Agent Wolff fandtes at være en god Kjøbmand. I 1780 førte det til Oprettelsen af et större Varelager, der nødvendiggjorde Opførelsen af et Pakhus, som

kostede over 10,000 Rd. Man var aabenbart inde paa det almindelige Varemagasins uheldige Skraaplan. Men saa vaagnede i 1781 alle de gamle Betænkeligheder paany. Ved to Kabinetsordrer af Juni 1781 blev der grebet stærkt ind i Kommercekollegiets og Magasinets Virksomhed. »Det vil geraade Os til allernaadigst Velbehag — hedder det — naar Kollegiet herefter ej mere foretager noget Anlæg af nye Fabriker for Varemagasinets egen Regning, men i alt Fald ved Understøtning formaar andre kyndige og duelige Personer til slige Entrepriser, ligesom Vi ogsaa gjærne se, at Kollegium umager sig for paa en eller anden konvenable Maade at overlade saavel den anlagte Manchester-Fabrik som Fabriken paa Blaagaard aldeles til Partikulier-Personer«.

Der træffes Foranstaltninger til at ordne Kollegiets og Magasinets pekuniære Mellemværender, og hvad særlig Magasinet angaar udtales det nu, ligesom i 1768, at det bör forvandles til et privat Interessentskab eller Kompagni. Det skal indskrænkes til at træde i en formuende Kjøbmands og Entreprenørs Sted i at besörge den udenbys Debit af indenlandske Fabrikvarer og til at lette Fabrikanterne Erhvervelsen af de fornødne Raavarer. Og samtidig sker der den Personforandring, at Agent *Wolff,* der træder over i det Interessentskab, der overtager de nævnte Fabriker, efterfølges af Direktør *H. C. Musmann,* der »for at fremme Expeditionernes Hurtighed« sammen med den nye, særlige Bogholder — faar en vis udvidet administrativ Myndighed.

Men heller ikke denne Ordning stod længe ved Magt. I Maj 1782 dannedes »Det kgl. oktroierede danske, norske, slesvigske og holstenske Handels- og Kanal-Kompagni«, hvis

Virksomhed skulde overflødiggjöre Magasinet. Det for den Tid store Foretagende, Ejder-Kanalen, var under Udførelse, og man ventede sig Meget af den. Men skjöndt Kompagniet slet ikke kom til at svare til Forventningerne, blev det dog Magasinets Banemand, og til Hjælp for Kommercekollegiet oprettedes saa istedenfor det en Fabrikdirektion, der efter en Kabinetsordre af 18 Maj 1782 kom til at bestaa af Etatsraad *A. Hennings*, Agent *N. L. Reiersen* og Avskultant i Kommercekollegiet, Kammerjunker *G. H. v. Krogh*.

Man var aabenbart noget i Vilderede med, hvorledes den industrielle Udvikling skulde føres videre, og da Kanalkompagniet hurtigt svigtede, fremkom der fra Kommercekollegiet under 31 Januar 1784 en lang Forestilling, der først gjorde Rede for de Foranstaltninger, der i de sidste fem Aar vare föjede til Industriens Fremme og derpaa fremsatte en Plan for Fremtiden, idet det udbad sig Bemyndigelse til at fremkomme med nærmere Forslag. Den fik det, men Stort kom der ikke ud heraf. Kollegiet saa sig søgende om, og saa optog det en af de Martfeltske Ideer, Tanken om »Honorær-Assessorer«, idet det i en Forestilling af 18 April 1786 foreslog en Udvidelse af den fire Aar för oprettede Fabrikdirektion. I denne Forestilling siges det — og det har Interesse her — at Reiersen »formedelst hans særskilte Forretninger ofte var fraværende« i Direktionen, hvilket med andre Ord vel vil sige, at han saa godt som slet ikke gav Møde i den.

Forslaget gik ud paa at skabe en General-Fabrik-Direktion, i hvilken Fabrikdirektionen, begrænset til en strengt exekutiv Virksomhed skulde udgjöre et Led. De øverste Medlemmer af Kommercekollegiet skulde præsidere, men sin væsentlige

Karakter skulde den nye Institution faa ved et vist Antal Kjøbmænd, Lærde, »Landkyndige« og »Kunstforstandige«, der skulde tilkaldes som Medlemmer. »Alle Fabriker og Vindskibeligheds-Anlæg saavel i Byen som i Provinserne vilde henhøre til Direktionens Gjenstande, og burde disse derfor bestandig give de forlangte, fuldstændige Oplysninger om deres Virksomhed uden at foraarsage for dem nogen ufordelagtig eller ubehagelig Kontrol«. De vilde alle derved »komme i en Forbindelse med hinanden og kunde saaledes blive et Helt, som virker Æmulation og særdeles udmærket Flid, hvilket endnu mere vilde forøges, dersom Kommerce-Kollegium efter Direktionens Forslag belönnede de sig særdeles udmærkede med de Opmuntringer og Præmier, som maatte findes mest passende og overensstemmende med Hensigten«.

Ved Resolution af 3 Januar 1787 fik Forslaget kongelig Sanktion, da, som det hedder, »de nærværende Medlemmer af Vores Fabrikdirektion, som besörger hvad der angaar Fabrikernes almindelige Jurisdiktion efter Anordningerne og kontrolerer Opfyldelsen af de almindelige eller særdeles Pligter, som ved Lavsartikler og specielle Resolutioner kan være enten hele Fabriklav i Almindelighed eller enkelte Fabrikanter i Særdeleshed paalagte, ikke tillige kan udstrække deres Omsorg til Alt, hvad som vedkommer en Forbedring af det Kunstmæssige og Økonomiske ved Fabrikerne og til at gjöre Forslag til Vores Kommerce-Kollegium om, hvorledes de Mangler og Hindringer kunne afhjælpes, som ere i Vejen for en eller anden Fabrikations Opkomst«.

Mærkeligt nok er Forestillingen ni Maaneder ældre end den kongelige Resolution, men Grunden til denne Tidsforskjel

ligger ikke i nogen Modstand fra Regeringens Side. Nej Kollegiet siger selv i en senere Forestilling, at det havde fundet det bedst at udsætte Forestillingens Forelæggelse til Aarets Udgang, da det syslede med andre til Fabrikernes Opkomst sigtende Foranstaltninger; »den det Østersøiske Kompagni paalagte Pligt at sörge for den indenlandske Industri og de dertil bestemte 400,000 Rd.« kunde da være i Virksomhed, »som saa meget lettere og vissere vilde sætte Fabrikdirektionen i Stand til at gjöre den forventede Fremgang til vore Fabrikers Udvidelse og sikre Gang«. I den nye Forestilling af 23 Januar 1787 foreslaar Kollegiet General-Fabrik-Direktionens Sammensætning, der fuldstændig tiltrædes, og saa blev den da sammensat som følger:

Først og fremmest den gamle Fabrikdirektion, der nu bestod af *N. L. Reiersen,* der var bleven Etatsraad, og Kammerraad *Frantz Dræbye*, der skulde føre Direktionens Protokol. Om *Hennings*, der imidlertid var bleven baade Etatsraad og Kammerherre, er der ikke mere Tale. Hof-Revolutionen den 14 April 1784 havde rokket hans Stilling, og da hans tidligere gode Ven Greve *E. H. Schimmelmann* ønskede sin Svoger Greve *J. L. Reventlow* ind i Kommercekollegiet som Deputeret foran Hennings, maatte denne fortrække. Under 7 Juli 1784 blev Reventlow Deputeret og Hennings — Kommerceintendant i Hertugdömmerne. General-Fabrik-Direktionen er et af det nye Regimentes Börn. Forsædet i den førte Greve *E. H. Schimmelmann,* og næst ham kom Greve *J. L. Reventlow,* der fulgtes af Kollegiets Kommitterede Justitsraaderne *J. M. Ljungberg* og *Chr. O. Lawætz*. Hertil kom som Handelskyndige Grossererne *H. R. Saabye* og *B. H. Hilker*, som Lærde Professorerne

Chr. G. Kratzenstein og *C. U. D. Eggers*, som »Landkyndige« Kancelliraad *Chr. Albr. Fabricius* og Overlandinspektør *J. J. Berner*, og som »Kunstforstandige« Generalmajor *W. T. Wegener*, Kammerherre, Søkaptajn *Henr. Stiboldt*, Kommandørkaptajn *Henr. Gerner* samt Kaptajn og Superkargo *P. F. Mourier*. Endvidere Kemikeren, Kommerce-Intendant *N. Chr. Wiborg*, Fabrikmester *Charles Axel Nordberg*, Heglemester *Arthur Howden* og Blegemester *James Hamilton Moore*, og endelig skulde endnu de fire Avskultanter i Kommercekollegiet Kommerce-Assessorerne *Haagen Mathiesen* og *Mathias Lunding* samt Herrerne *Joh. Chr. Ryberg* og *J. F. van Deurs* være tilstede ved Direktionens Møder. Ved en ny Forestilling med tilhørende Resolution blev endnu Greve *Carl Christian Schimmelmann* Medlem, »hjemkommen fra sin Rejse ønskede han sig et Sted udi denne Direktion«.

Her er, som det vil ses, mange Navne — 25 — men et savnes, nemlig *Chr. Martfelts*. Hans Bog om Kornhandelen, som han i 1784 sendte til Kronprins Frederik, havde i 1785 set Dagens Lys; han var ikke længer nogen mindre velset Person, men hans Sind var blevet sygt. »Paa Guds overordentlige Befaling« havde han antaget Navnet Elias.

Af de Nævnte synes Generalmajor Wegener ikke at have deltaget i Direktionens Arbejder, og Kommandørkaptajn Gerner var kun Medlem i kort Tid, han afgik ved Døden endnu i 1787. Men der blev nok tilbage, Embedsmænd, Videnskabsmænd og Teknikere, saa man skulde tro, at der nok kunde komme Noget ud af Direktionens Arbejder. Den traadte sammen den 21 Februar 1787 og besluttede at holde Møde hver Onsdag Aften, hvad den ogsaa gjorde i den første Tid, senere blev Møderne sjældnere, og det sidste afholdtes for-

mentlig to Aar efter i Marts 1789, uden at der kan peges paa noget virkeligt Resultat. Direktionen blev af Kommercekollegiet konsuleret i forskjellige Spörgsmaal f. Ex. om Stempling af Handsker, om den bedste Indretning af Exportpræmie-Attester for Fabrikanter i Provinserne, om den fordelagtigste Blegningsmetode for Island o. s. v., men foruden en af Professor *Eggers* rejst Sag om Indretningen af hensigtsmæssige Tabeller til Oplysning om Fabrikernes Tilstand, er der kun een Sag, der væsentlig synes at have sat Direktionen i Bevægelse, men det var ogsaa Spörgsmaalet om, hvad der kunde gjöres til de indenlandske Fabrikprodukters og især til Höravlingens Fremme. I Mødet den 14 Marts 1787 indleverede Kammerherre *Stiboldt* en Udarbejdelse om Afsætningens Befordring; den blev oplæst, men en lignende Udarbejdelse af *Reiersen* »om Fabrikvarers Afsætning i Almindelighed med tilföjede Forslag om Præmiers nöjere Bestemmelse saavel for Exportation som for udmærket god Fabrikation samt om Kontrabande-Handelens Indskrænkning« besluttedes omsendt blandt Medlemmerne til nærmere Undersøgelse, og baade Professor *Kratzenstein* og Kancelliraad *Fabricius* fremkom med Betænkninger over den. Reiersen har herefter spillet en Rolle i Direktionen, og Resultatet blev en Plan til Afsætningens Fremme, der under 6 Marts 1788 tilsendtes Kommercekollegiet, men noget nærmere er det umuligt at oplyse. Sagen synes tabt ligesom Direktionens Arkiv.

I Statskalenderen er Direktionen opført lige til 1797, men den er afgjort afgaaet ved Døden en rum Tid för, skjöndt den Sag, der væsentlig bar Fremtiden i sig, nemlig Toldsagen, mindst een Gang tangerede den. I 1788 sendte Kommerce-

kollegiet den et af *Iselin, Tutein & Kp.* fremsat Forslag om en ny Indretning i Told- og Fabriksystemet. Men allerede i 1787 var der nedsat en Kommission, der skulde raadslaa om adskillige vigtige Gjenstande for Finanserne og Handelen, og dens Arbejder satte sit Resultat i den frisindede Toldlov af 1 Februar 1797. Det tör muligvis antages, at denne Kommission væsentlig har overflødiggjort General-Fabrik-Direktionen.

Efter dens Ophør havde Reiersen som Embedsstilling kun Posten som Medlem af den almindelige Fabrikdirektion, der ikke havde noget interessant ved sig, og i hvilken han, som vi have hørt, »ofte var fraværende«. Men Stillingen bevarede han dog til sin sidste Stund, og den af ham oppebaarne Gage, 400 Rd. aarlig, havde saa at sige en Historie. Efter en Forestilling af 15 September 1795 synes der med Fabrikdirektionen fra dens Oprettelse i 1782 at have været forbundet to Gager, af hvilke *Hennings* fik den ene og *Reiersen* den anden, men da Hennings i 1784 sendtes til Hertugdömmerne, fik han Lov til at beholde sin, hvad der gjorde, at hans Efterfølger i Direktionen, først Kammerraad *Frantz Dræbye* og derpaa Justitsraad *Chr. O. Lawætz*, maatte tjene uden Gage, og det maatte ogsaa Justitsraad *J. M. Ljungberg*, da han i 1792 blev gjort til tredje Medlem af Direktionen. Derfor havde den ved Reiersens Død i 1795 ledigblevne Gage sin store Betydning. Den deltes strax mellem de to Justitsraader Lawætz og Ljungberg, der hver fik 200 Rd.

Da Reiersen afgik ved Døden, havde han i næsten 35 Aar været i forskjellige Embedsstillinger, og navnlig hans treaarige Virksomhed som Fabrikkommissær (1774–77) havde

vist, at han sad inde med store Evner som dygtig Embedsmand. Han virkede i denne Stilling med et klart Syn paa Forholdene og med stor Energi. Men til Gjengjæld var hans senere Embedsvirksomhed, som vi have set, kun ringe. Som Embedsmand kan der derfor ikke tillægges ham nogen væsentlig Betydning fremfor saa mange Andre. Men han var jo ogsaa tillige baade Fabrikant og Kjøbmand.

REIERSEN SOM FABRIKANT.

Som vi ovenfor have set, skrev Kommercekollegiet i Juli 1774 til Kommerce-Sekretær Reiersen om at overtage »den kongelige Silkefabrik«, som Forholdene havde bragt til det Yderste. Hans Svar, der ikke lod vente længe paa sig, er ikke bevaret; af den senere Korrespondance kan det imidlertid ses, at han paa Betingelser har erklæret sig villig, og at hans Betingelser hverken vare faa eller smaa. Han vilde have Sikkerhed overfor Indførselen af Silketöj fra Kina og Ostindien; han vilde have alle tidligere givne Bestemmelser mod Indsmugling af Silketöjer kraftigt gjennemførte; han vilde have Tilsagn om, at der ikke maatte ske nogen Indskrænkning i de forskjellige Varesorters Forarbejdelse og Brug, idet han tillige ønskede, at det kongelige Hus vilde tage sit Forbrug hos Fabriken; han vilde have bestemte Udførselspræmier fastsatte; han vilde have en Kredit i Magasinet paa 20 à 25,000 Rd.; han vilde have et Laan i Banken paa 40,000 Rd.; han vilde have Fabriken fritagen for Grundskat, Indkvartering og andre *onera realia*; han vilde aarlig i ti Aar have en *don gratuit* paa 2,500 Rd.; han vilde have en Pension til Fabrikens gamle

Mestersvend *S. H. Klein;* han vilde have Lov til at nedsætte den i Silkevæverlavets Artikler fastsatte Arbejdslön, og han vilde have Tilsagn om, at saadanne Maskiner, der vare for bekostelige for den enkelte Fabrik, kunde blive anskaffede ved Kommercefondet til Brug for alle Silkefabriker.

Reiersen var en opadgaaende Stjerne, som man ventede Noget af; under 30 Juni s. A. var han bleven udnævnt til Fabrikkommissær. Han turde derfor fordre Noget, og i alt Væsentligt erklærede Kollegiet sig da ogsaa enigt med ham. Det kunde dog ikke gaa med til en höjere Exportpræmie end 5 pCt., naar Varerne sendtes til Norge, og $7^1/_2$ pCt., naar de gik til Vestindien eller Udlandet. Reiersen havde ønsket 10 pCt. Og hvad Krediten i Magasinet og Laanet i Banken angaar, da kunde Kollegiet kun anbefale Krediten, der ligesom for de øvrige Silkefabriker skulde afpasses efter Antallet af de Stole, han til enhver Tid havde i Gang. For de første 30 Stole 10,000 Rd., der skulde kunne stige til 20 à 25,000 Rd. Behøvede han Mere, vilde Kollegiet mod paalidelig Kavtion skaffe ham endnu 15,000 Rd., d. e. i Alt 40,000 Rd. Efter Stolenes Antal vilde Kollegiet ogsaa helst have den aarlige *don gratuit* afpasset — 20 Rd. pr. Stol — men det gik dog ind paa at indstille ham til 2000 Rd. aarlig i ti Aar.

Efter Kollegiets Forestilling af 15 September 1774 faldt da den kongelige Resolution af 22 s. M., der fastslog Statens Forhold til den kongelige Silkefabrik, den Jensenske Fabrik (Morten Ottesen) og den Klopstockske Fabrik i Lyngby, og det udtaltes i Almindelighed, at naar de forsynede Publikum med den tilstrækkelige Mængde Varer af forsvarlig Kvalitet og god Smag samt til billige Priser, skulde de trufne Be-

stemmelser gjælde uforandrede uden at blive udvidede til andre end alt bestaaende Fabriker; først naar Afsætningens Tiltagelse og Arbejdernes Mængde beviste Muligheden af flere Fabrikers Soutien, maatte Kollegiet gjöre Forestilling om nye Silkefabrikers Anlæg.

De givne Bestemmelser traadte dog først i Kraft overfor de enkelte Fabriker under visse Forudsætninger. Reiersen skulde saaledes godtgjöre, at den kongelige Silkefabrik for hans Regning arbejdede med mindst 30 Stole, og disse 30 Stole — gik man videre ud fra — skulde inden tre Aar blive til 50 og inden fem Aar til 100 Stole. Det er da naturligt, at Reiersen strax indledede Forhandlinger med det Interessentskab, der stod som Fabrikens Ejer, hans Onkel Etatsraad *Cornelius Schumacher*, Konferensraad *Dauw* og Boet efter hans i 1773 afdøde Fader, og Forhandlingerne have sikkert hurtigt ført til et Resultat. Interessentskabet havde jo officielt erklæret, at det gjærne med Tab vilde afstaa den. Fra Januar 1775 dreves den da med 38 Væve for Reiersens Regning. Men allerede forinden havde han foranlediget en Vedtagelse, der er i höj Grad karakteriserende for hans Syn paa Betingelserne for den indenlandske Industris Udvikling. Under 16 December 1774 underskrev *A. P. Klopstock*, *S. H. Klein* og *M. Ottesen* en Overenskomst om fra 1 Februar 1775 kun at ville give en nærmere bestemt, nedsat Lön og ikke at ville tilstaa Svendene nogensomhelst Præmie, Gave eller Ducør, ingen Husleje, Spole- eller Lysepenge, kort Intet udover den i Overenskomsten fastsatte Lön. Allerede under 17 Oktober havde Reiersen forelagt Overenskomsten for Kollegiet til Approbation, og Kollegiet havde billiget den, men dog fundet

det betænkeligt »endnu for Tiden offentlig at bekjendtgjöre samme«. Derfor stod den alligevel ved Magt, og *S. H. Kleins* Underskrift betyder naturligvis den kongelige Silkefabrik.

Fra 1 Januar 1776 dreves Fabriken for Reiersens Regning, men det ovenfor nævnte Interessentskab ejede stadig Fabrikens Bygninger, og der skulde dø endnu eet af dets Medlemmer, inden dette forandredes. Den 12 April 1775 afgik Konferensraad *C. C. Dauw* ved Døden, og den 28 Juni s. A. fik Reiersen ved tredje Avktion over Ejendommen i Bredgade (nu Nr. 34 og 36) Hammerslag paa den for 17,000 Rd., hvad der maa siges at være billigt, da den, som tidligere nævnt, stod Interessentskabet i det Dobbelte. Skjødet udstedtes først den 27 Nov. 1775.

Alt var herefter i Orden til, at han kunde faa sit Fabrikprivilegium udfærdiget. Men der var dog endnu en Ting, han gjærne vilde have ordnet noget anderledes, end Kommercekollegiet havde faaet det fastslaaet, nemlig Spörgsmaalet om et Laan paa indtil 40,000 Rd. i Banken ved Siden af Krediten i Magasinet. Allerede i 1775 havde han paabegyndt en ny Korrespondance herom med Kollegiet, og under den oplyser han i en Skrivelse af 23 Juni s. A., at han paa den Tid havde 51 Væve i Gang, altsaa langt over, hvad han var forpligtet til, at Fabriken fra Oktober 1774 havde forfærdiget for c. 12,000 Rd. Varer, at der sad for c. 5000 Rd. paa Væven, at der fra samme Tid var udbetalt 7,300 Rd. i Arbejdslön, at han havde anskaffet Silke for c. 25,000 Rd., og at han som Følge af denne store Virksomhed trængte til yderligere Kredit. Overfor alle disse Oplysninger, al denne Iver, der indeholdt saa gode Løfter om en lys Fremtid for Fabriken, kunde Kollegiet ikke staa imod, og ved kongelig Resolution blev det da

bemyndiget til med officiel Garanti at skaffe ham en Kredit i Banken paa indtil 40,000 Rd. Han skulde dog stille paalidelig Kavtion, og han skaffede fire saa fortrinlige Kavtionister som Kjøbmand *John Brown*, Agent *Frederik de Coninck*, Kaptajn *George Elphinston* og Kancelliraad *O. C. Haaber*.

Nu var Alt, som det skulde være, og under 25 Avgust 1775 udfærdigedes da Fabrikens Privilegium med Retten til det nævnte Laan som en integrerende Bestanddel ved Siden af Krediten i Magasinet, med Hensyn til hvilken det bestemmes, at naar Intet var blevet afbetalt paa den i Løbet af et Aar, skulde Magasinet »efterse Fabrikens Lager og Bøger samt undersøge Aarsagerne og Saadant til Kollegium indberette«. Det er en i og for sig fortræffelig Bestemmelse, men den falder lidt forunderlig, naar det erindres, at Magasinet den Gang var — Fabrikanten selv og den ene af Kavtionisterne for Laanet i Banken!

Dobbeltheden i Reiersens Stilling som Fabrikant og kontrolerende Embedsmand kommer i det Hele oftere frem. Det er som Fabrikkommissær, at han atter og atter klager over Kontrabande paa Markederne. 1777 paastaar han, at ikke en Hundrededel af Varerne paa Markederne i Aalborg, Viborg, Randers, Aarhus og Odense ere indenlandske og, som tidligere nævnt, opnaar han herved, at der sendes Toldbetjente til de nævnte Markeder. Her angaar det Textilvarer i Almindelighed ikke alene hans eget Fabrikat, Silketöj. Men er det som Embedsmand eller Fabrikant, at han klager over de fremmede Ministre og navnlig over den franske Gesandt i Kjøbenhavn, Marquis *de Verac*, der ved Avktioner sælger fremmed Silketöj, afpasset i Stykker, hvert til en Klædning?

Sagen gaar til *Bernstorffs* Erklæring, men han tör ikke tilraade at skride ind mod den paagjældende Uvane, der baade her og i Udlandet havde vundet Hævd. Og det er ikke den eneste Sag, i hvilken Fabrikanten og Fabrikkommissæren ikke ere saa lette at skille ad, som naar Reiersen i Begyndelsen af 1777 gjennem Arveprins Frederik søger om bestandig Leverance af de Silkestoffer, der bruges af Direktionen for Skuespillene. Her er det udelukkende Fabrikanten, der agerer. Men han fik ikke den Eneret, han ønskede. Direktionen mente, at der til Skuespillene fordredes Stof af saa forskjellig Art, at den ikke kunde være tjent med at være bunden ved et Monopol. Klopstock i Lyngby leverede den upaaklagelige glatte Stoffer, og Reiersen kunde vente at komme til at levere den »brocherede Stoffer af teatralsk Smag«, om han paa Saadant vilde beflitte sig.

Som man ser, er han om sig. Han lader da heller ikke de tilsagte Udførselspræmier ubenyttede, og exempelvis faar han saaledes i 1780 Præmie for Fabrikvarer til et Beløb af 1594 Rd. 44 Sk., som — aldrig kom til deres Bestemmelsessted; de brændte paa Kjøbenhavns Rhed i Skibet, der skulde føre dem bort. Han arbejdede ivrigt, og Fabriken voxede. Inden Udgangen af 1775 havde den allerede naaet 72 Stole, og i December Aaret efter var Tallet 93. Fabriken kom i 1777 op paa 100 Stole, et Tal, han først var forpligtet til at naa i 1780, og man kan derfor forstaa, at han fuldt ud brugte sin Kredit baade i Magasinet og i Banken.

Krediten i Magasinet var til Anskaffelse af Raasilke. Reiersen synes imidlertid at have næret mere end stille Ønsker om at kunne benytte den noget friere, og det er formentlig med

Hensyn hertil, at Arveprins Frederik i November 1778 skriver til Kommercekollegiet: »Da Agent Reiersen unægtelig har sat Silkefabriken i den driftigste Gang og bragt den til en anselig Höjde, saa er jeg vis paa, at han i Henseende til den Paastand, som General-Magasinet gjör, varsom begegnes«. Magasinet, hvis Direktører nu, foruden Reiersen, vare Justitsraad *A. Hennings*, Kammerjunker *Poul Rosenørn* og Agent *G. P. Wolff*, havde gjort gjældende, at der ikke her var Tale om en almindelig staaende Kredit, paa hvilken der strax kunde trækkes paany, saasnart Noget var afbetalt, og Kommercekollegiet stillede sig ikke her paa Reiersens Side. Anderledes derimod med Hensyn til Laanet i Banken. Under 1 Avgust 1775 havde Reiersen givet sin edelige Revers for, at det »alene til Silkefabrikens Fortsættelse samt Drift og Nytte, særdeles til sammes Udvidelse« skulde blive anvendt. Men da han sidst i 1779 androg om, at det uden Indskrænkning maatte komme ham tilgode, skrev Kollegiet herom til Banken. Det drejede sig i Öjeblikket om en Udbetaling paa 11,500 Rd.

I Stort som Smaat var han paa sin Post overfor Fabrikens Tarv. I Juli 1776 klagede han til Kommercekollegiet over, at han foruden den sædvanlige Lygte-, Spröjte-, Renovations- og Fattigskat var bleven afkrævet to Andele Næringsskat eller omtrent otte Rd. aarlig. Fabrikens tidligere Ejere havde aldrig betalt Næringsskat, og han ejede den med samme Rettigheder som de. Magistraten maatte erklære sig, og den oplyste da, at man tidligere gik ud fra, at Fabriken dreves for kongelig Regning. Det var Grunden til, at der ikke var afkrævet den Næringsskat. Nu da den var Reiersens private Ejendom, forventede man tjenstlig, at Kollegiet vilde finde det

ubilligt, om han skulde fritages og fattige Borgere skulde betale i hans Sted. Han kom herefter til at betale Næringsskat. Men da Underfogden i 1781 vilde udpante ham for Grundskat, henviser han til sit Privilegium, efter hvis syvende Paragraf Kommercekollegiet med Stadens Magistrat skulde søge at afgjöre »denne Bygnings bestandige Befrielse for *onera realia*, saa længe Fabriken derudi forbliver«. Magistraten var imidlertid ikke medgjörlig. Den oplyste, at af den 7,800 □ Alen store Grund henlaa 2,200 □ Alen som Have, og at Forhuset udimod Bredgade kun benyttedes til Beboelse ikke af Reiersen alene, men ogsaa af Andre, der lejede hos ham. Det hjalp ikke, at Reiersen som Svar herpaa meddelte, at hans Fabriks Udvidelse gjorde det nødvendigt for ham at opsige samtlige Lejere til Paaske 1782; Kancelliet holdt desuagtet med Magistraten. Men derfor opgav Reiersen endnu ikke Sagen. Han indledede i 1783 ny Korrespondance med Kommercekollegiet, og saa endte det med, at Kollegiet erklærede at ville betale Grundskattens halve Beløb, i hvilken Anledning han for Tiden fra Januar 1781 til Oktober 1784 sendte det en Regning paa — 61 Rd. 1 ℔ 14 ß.

Pekuniært betød Sagen altsaa kun Lidt, men Reiersens energiske Udholdenhed sejrede her som i saa mange andre Forhold. Paa eet Punkt vare Vanskelighederne dog særlig store. Hans Fabriks hurtige Udvikling lod ham føle, at her var for faa Arbejdere. I December 1775 klager han over Mangel paa Silkevindere, Floretspolere og Dublerere, og i Marts 1776 ansøger han »paa samtlige Fabrikanters Vegne« Kommercekollegiet om hos Generalkommissariatet at udvirke, at alle militære Manufakturarbejdere maatte blive fri for Ind-

kaldelse. Men i Følge hans ovenfor fremsatte Anskuelser om den billige Produktion søgte han ikke at hjælpe paa Mangelen ved at byde forøget Lön, hans Bestræbelser gik tværtimod i modsat Retning. Som Fabrikkommissær fik han saaledes i Maj 1776 Dugmagerlavet til at forfatte et Lönregulativ, hvorefter en Arbejder ugentlig kunde tjene 2 a $2^1/_2$ Rd., og paa dette Regulativ fik han Kommercekollegiets Approbation. Tre Mestere, der »af besynderlig Særsindethed« ikke havde villet slutte sig til Regulativet, fik paa hans Foranledning Paalæg herom fra Kollegiet. Det er i god Overensstemmelse med den Maade, hvorpaa han, som vi ovenfor have set, debuterede som Silkefabrikant, Noget, der sikkert ikke vandt ham hans Arbejderes Kjærlighed. Vi se da ogsaa, at de klagede.

Silkefabrikanternes Overenskomst af December 1774, som Kommercekollegiet ikke ønskede offentliggjort, medførte i Januar 1775 en Klage fra Silkevæversvendene. Oldgesellerne *Gunder Gauersen* og *Johan Neumann* sendte den til Magistraten, der lod den gaa videre til Kollegiet, og det Samme skete med en ny Klage af 29 Maj s. A. Der klagedes over »den selvraadige Omgang og Myndighed, som de herværende Mestere og Fabrikanter udi Silkevæverlavet bruger tværtimod de kongelige allernaadigste Lavsartikler«, idet de for det Første »uden kgl. allernaadigst Vilje fratager os af hver Alen Silkearbejde 2, 4, 6 og 8 ß dansk«, for det Andet »ej vil godtgjöre os Noget udi den Tid, vi indrette hvert Slags Arbejde, som kan vedvare 4 à 6 Uger«, og for det Tredje »haver ladet forbyde vore Passer, saa Ingen kan rejse herfra«. »Denne deres Omgang sigter kun alene til, at vi som fattige Arbejdere skal anses som Slaver og saaledes med Kone og Börn aldeles

krepere eller og gribe til Bettelstaven«. Ja »de lade sig forstaa endnu at ville fradrage os 4 ß pr. Alen, som de udsige, at de have Magt og Myndighed til uden hans kongelige Majestæts og Øvrighedernes Vilje«.

Klagen er, som det ses, skrap nok, men den førte ikke til det Mindste. Kollegiet, hvis Stilling jo forud var given, rörte sig ikke. Det saa her med Reiersens Öjne ligesom ved den tidligere nævnte »Opstand« i den Pullichske Fabrik i Anledning af Fordringen om, at Arbejderne skulde modtage og aflevere Silken efter Vægt. Dette støttedes af Reiersen, og det er da naturligt, at han indførte noget Lignende i sin egen Fabrik, saaledes som det formentlig kan læses ud af et Avertissement, han indrykkede i Adresseavisen for den 22 September 1777: »Den eller de, som kan opbringe og til mig levere een eller flere af de Omløbere, der fornemlig skal være Jøder, som forfører forskjellige af Silkefabrikens Vindere til at sælge og af dennem kjøbe den dem til Arbejde betroede Silke, saavel som den eller de, der for mig kan angive og bevise, at nogen af Fabrikens Silkevindere have solgt noget, lidet eller meget, af den hende under Hænder betroede Silke, udloves ti Rd. i Ducør og deres Navns Fortielse«.

Just i de Dage havde en Jøde *Ezekiel Abraham* hos en af Reiersens Vindersker, der boede i Kompagnistræde, budt 4 ß for en Dukke Silke, men Sagen herom var til Reiersens store Fortörnelse bleven afvist fra Politiretten, hvorfor han klagede over Politimesteren, ligesom Jødernes Ældste paa deres Side klagede over Reiersen for den formentlige Forhaanelse af Jøderne, der laa i hans Avertissement. Sagerne kom til Kancelliets Erklæring, der viselig henviste dem »til behørigt Sted«!

Mangelen paa Arbejdere strakte sig ogsaa til Lærlinge. Det er derfor forstaaeligt, at Reiersen i 1776 søger og faar Ret til at faa en i Skaane født Dreng indskreven i Silkevæverlavet, og i 1778 klager over *Jean le Moine*, der har taget en Spoledreng fra ham. Man forstaar ogsaa det Praktiske i, at Reiersen vil lade den gamle af Staten pensionerede Mestersvend *Klein* beskjæftige sig med at oplære Lærlinge. 1775 begyndte denne med fire, men to Aar efter har han ikke mindre end 22, og det tör maaske antages, at det saaledes er blevet ved indtil hans Død i 1785. I ethvert Fald kan det oplyses, at to af Fabrikens Svende en Gang sloges ganske eftertrykkeligt, fordi den ene af dem var udset til at instrueres af Klein for efter ham at overtage Lærlingeoplærelsen; han misundtes af den anden. Nok saa overbevisende er det dog, at Reiersen paa dette Punkt virkelig synes at have tilstræbt Noget.

Hvad Klein begyndte med at lære Drengene, var ikke alene de første Haandgreb i at væve, men ogsaa nogen Tegning, og at han gjorde det med Interesse synes givet. Skjöndt han selv havde ni Börn, havde han i 1762 taget en ung Slægtning *Rasmus Pedersen Steege* til sig. Naturligvis skulde Drengen være Silkevæver, og da Klein ved Oplærelsen fik Tro paa, at han kunde blive en god »Patron-Tegner« eller Dessinatør, udvirkede han gjennem Fabriken, at han fra Kommercekollegiet fik en lille Understøttelse — 4 Rd. maanedlig i to Aar — til udvidet Tegneundervisning. Der er Iver og Interesse heri, men nogen stor Tegner har Klein aabenbart dog ikke været.

Allerede i Maillots Privilegium af 1739 er der Tale om en Dessinatør. »Um jeder Zeit neue und moderne Munsters

zu haben« tilsiges der Maillot 300 Rd. aarlig i fem Aar til en Dessinatør, og han fik en saadan, *Jean Chevalier* fra Lyon. Men hverken han eller en senere Dessinatør, *Chenebard*, der ogsaa oppebar 300 Rd. om Aaret, gjorde efter Reiersens Udtalelser den tilsigtede Nytte. Trods dem maatte Fabriken nöjes med at kopiere andre Nationers Desseins. Vel havde han nu, som nævnt, ved Fabriken anlagt en Tegneskole for dens Lærlinge, men han søgte en habil Vejleder. Hvad der udkrævedes til at være Fabrikdessinatør, vidste han godt. »Til slig Tegning udfordres fornemlig trende Hovedegenskaber: Genie og Munterhed til at opfinde og sammensætte efter Modens Fordring og Landets Smag; Kundskab og Skjönsomhed at dömme, ikke alene hvad i det Arbejde, der tegnes for, lader sig udføre, men tillige bedste Anseende og mindste Bekostning, og endelig den Kunst at bringe Tegningen paa de afmaalte Papirer, hvorefter den i Arbejdet skal indsættes«. Det skrev han som Fabrikkommissær i en Erklæring af 19 Avgust 1776, da en Kunstner, der havde Akademiets store Guldmedalje i Arkitektur, fra Udlandet søgte om ved sin Hjemkomst at blive ansat som Patrontegner ved Fabrikerne. Fik han Tilsagn herom, vilde han i Paris og Lyon perfektionere sig i Faget.

Den Paagjældende var *Frederik Ludvig Bradt*, og Reiersen anbefalede ham paa det Bedste. Silkefabrikerne, Baand- og Damaskvæverne, Kattuntrykkerne, Byens Brodeurs o. s. v. savnede en Dessinatør. I Oktober 1776 tilsagdes der ham da 100 Rd. til Uddannelse i Lyon og, om han ved sin Hjemkomst fandtes duelig, 200 Rd. aarlig som Fabrik-Dessinatør. Han synes herefter at have rejst i to Aar, hvorpaa han kom

hjem og blev ansat som Dessinatør. Men tilfreds var han ikke. Han havde 1000 Rd.'s Gjæld fra Rejsen, og derfor ønskede han (1779) sin Gage forhöjet til 400 Rd., en Præmie paa 100 Rd. for hver Elev, han udlærte, samt 1000 Rd.'s Forskud til en Broderiskoles Anlæg med en Præmie paa 20 Rd. for hver udlært Brodeuse. Hans Ønske blev imidlertid ikke opfyldt, og hans Virksomhed som Fabrikdessinatør synes fuldstændig uden Spor. Som Dessinatør og Tegnemester hos Tidens »Brodeurs«, Perlestikkere og Possementmagere nævnes derimod Signet- og Stempelskærer *Ip Olufsen Weyse*, der 1770 vandt en af Landhusholdningsselskabets Medaljer for en Afhandling om Tegnekunstens Udbredelse til Smaastæderne. — I Silkefabriken gik Lærlingeoplærelsen over til Fabrikens Mester *Joh. Dan. Meyer*, der tillige er Oldermand for Silkevæverlavet. Han oppebærer i Aarene efter 1790 stadig Præmier for udlærte Drenge, 10 Rd. for hver.

Forsøget med F. L. Bradt faldt uheldigt ud, og der kom andre ligesaa uheldige Forsøg. Reiersen skriver i Maj 1776 til Kommercekollegiet, at han ikke ved sin Fabrik har kunnet finde den rette Metode eller faa de rette Maskiner til Opnaaelsen af den rigtige Appretur. Det vilde være godt at faa en Mand sendt til Lyon, som dér »ved Penge og Snedighed« kunde lære, hvad det var, vi manglede, og hertil anbefalede han Schweitseren *Samuel Bidermann*, der havde været etableret som Baandvæver i Kjøbenhavn fra 1763. Reiersen anbefaler ham som en usædvanlig driftig Mand, der »har dette mekaniske Geni, der synes at være alle Schweitsere i Almindelighed en medfødt Gave«. Kollegiet gik herefter ind paa Sagen, og ved kongelig Resolution tilstodes der Bidermann 1 Rd. daglig

til Rejsen og 50 Rd. som Understøttelse til hans Familie, medens han var borte. I Juni 1776 rejste han, forsynet med en af Reiersen udarbejdet Instrux; han skulde være opmærksom paa alle mulige Appreturmaskiner, paa de forskjellige »Gummers« Sammensætning samt søge at skaffe dygtige Arbejdere hertil. I Maj 1777 kom han tilbage efter 341 Dages Fraværelse. Han havde været i Schweits og Lyon. Men selvfølgelig havde Rejsen kostet mere end 341 Rd. Han beder om yderligere at maatte faa 249 Rd. anvist samt om at maatte aflægge Prøve paa, hvad han havde lært. Med Hensyn til det Sidste sendes han til Magasinet, der vil have ham til at tegne de vedkommende Maskiner, men — tegne kán han ikke. Han kan kun gjöre praktiske Prøver, og til saadanne viser det sig, mangle de nødvendige Maskiner her. Prøven blev ufuldkommen, og hele Sagen synes at løbe ud i Sandet. Først 1780 afgjöres dens pekuniære Side, ved hvilken Lejlighed Reiersen finder det ubilligt, at Bidermann for nogle ham fra Lyon skaffede Silketöjprøver har fordret 300 Rd.

Maskinspörgsmaalet var og blev den danske Industriudviklings Akilleshæl. 1746 androg *Charles Maillot* om Tilladelse til at lade 200 Al. Gros de Tours moiré, sòm *Wasserfall & Sön* havde bestilt, moirere (vatre) i Hamborg; Fabriken havde ingen Kalander. Hvis Tilladelsen ikke blev given, vilde Handelshuset bestille Varerne i Udlandet. Dette gav Anledning til, at Spörgsmaalet om en Kalanders Anskaffelse blev forhandlet, men først 1749 bevilgedes de nødvendige Penge til en Kalandermølle-Model fra Holland. Men Holland, der gjærne modtog de danske Stoffer »zur Wässerung« — Magasinet sendte dem til Amsterdam — vilde ikke tillade

Udførselen af den ønskede Model, og saa gik man til England, hvor Sagen forøvrigt ikke strax stillede sig bedre. Der var Livsstraf for at føre Manufakturapparater til Udlandet. Men den engelske Farver *John Smith*, der havde været her fra 1739 og 1741 berömmedes som den eneste herværende Silkefarver »in hohen Couleuren« (han betragtedes som uundværlig for Silkefabrikerne), fik med Livsfare en Model hertil. Ved kongelig Resolution bevilgedes der saa i September 1750 2000 Rd. til Bygning af en Kalander efter Modellen og til Opførelse af et Hus for den; John Smith fik 200 Rd. for sin udstaaede »Hazard« og desuden — mod en aarlig Afgift af 100 Rd. — Brugsretten over Kalanderen, som han skulde vaage over som den störste Hemmelighed. De Arbejdere, der byggede den, maatte aldrig se den samlet for ikke at røbe dens Sammensætning.

Et eget Hus til Kalanderen blev dog ikke bygget. Smith meddelte, at han kunde faa en passende Ejendom i Store Kongensgade (nu Nr. 61) for 2,500 Rd. mod en Udbetaling af 500 Rd., i hvilken Anledning han søgte om et Laan paa 700 Rd. til Ejendommens Indretning bl. A. til Kalanderen. Det fik han, og 1752 stod Kalanderen færdig indstalleret hos ham, en fra England med Maskinen kommen Arbejder *John Burley* var Mester ved den.[1] Den fandtes fortrinlig, og til Tak for sine Fortjenester heraf fik Smith i 1753 den aarlige Afgift (100 Rd.) eftergiven paa Livstid, men desuagtet synes

---

[1] Mærkeligt nok skriver John Burley i sin Ansøgning 1776 om Indfødsret, at höjstsalig Dronning Louise naadigst indkaldte ham for at oprette et Silkefarveri paa engelsk Maade samt at oprette 2de Maskiner til Fabrikernes Brug, nemlig en Wattre og en Presse.

hans Forretning ikke at have kastet Noget af sig. 1754 hedder det, at John Smith trods den Understøttelse, han havde, »bis noch zu nichts vor sich gebracht hat«, og i December s. A. skaffer han sig Privilegium paa, at ingen af hans Folk i ti Aar maa i Kjøbenhavn eller paa Sjælland anlægge et lignende Kalanderværk eller røbe dets Hemmelighed under en Bøde paa 1000 Rd. Endelig overdrages i Marts 1756 paa visse Betingelser Kalanderen helt til ham; han skal kun give 1500 Rd. for den, 300 Rd. aarlig i fem Aar, hvad der maa betragtes som meget billigt, da den stod Staten i 3,155 Rd.

Ved sin Død i 1759 havde Smith dog endnu ikke faaet afbetalt det Mindste paa Kalanderen med tilhørende Presse, og disse to Maskiner samt det Smithske Farveri gik da i 1760 over til den engelske Kalandermester *John Burley*, der omtales som en dygtig Mand, og som til rette Tid gjorde de Afdrag, der paahvilede ham. Nu begyndte man imidlertid at finde Mangler ved Maskinerne. Byens störste Töjfabrikanter *Wasserfall & Interessenter* og *Chr. Liebe* klage over, at deres Uld-damasker, Kalamanker o. s. v. ikke kunne faa den behørige Glans, da det hertil fornødne Presseværk mangler. Burley vil imidlertid anskaffe det, hvis Kollegiet vil udvirke, at han faar en Præmie, og saa tilstaas der ham 200 Rd. aarlig i fire Aar. Men noget stort Resultat synes der ikke at være kommet ud heraf. 1777 er han i sin »fædrene Stad« London bl. A. for at kjøbe Reiersen, Klopstock og Pullich nogle Ritter, som han »med stor Vanskelighed og Fare« faar udpraktiseret, og da hans Datter Elise Burley ægter Silkefarver *Peter Vilhelm Mesch*, en Sön af den ovenfor nævnte Silkevæver Henrik

Mesch, er det Svigersönnen, der driver Virksomheden. Han dør imidlertid 1788, og den gamle Burley, der selv først afgaar ved Døden i 1801, kan nu ikke mere. Han tilbyder Reiersen sin Gaard for 10,000 Rd., men denne vil kun give det Halve, og saa bliver den i 1789 solgt til Farver *Joh. Dan. Quist,* der faar Appretur-Maskinerne med, uden dog at gjöre meget ved dem. 1797 søger nemlig en anden Farver *Niels Chr. Grönberg* om at faa disse, formentlig for kongelig Regning anskaffede Maskiner overladte »til Gavn for Byens Töjmagere«. Sagen falder imidlertid bort, da det oplyses, at Quist kort för havde faaet et Laan just med dette for Öje.

Ved hvad der saaledes var sat i Gang, kom der ikke store Resultater, og allerede i Februar 1777 meddeler Reiersen Kommercekollegiet, at Silkefabrikanterne vare villige til at betale een Skilling mere pr. Alen Töj, der behandledes paa en offentlig anskaffet ny Kalander. Men anskaffedes en saadan, skriver han, maatte der ogsaa ansættes en Appretør, og det vilde da maaske være nok saa godt at lade ham faa Maskinen uden Leje, han vilde da appretere for Alle for fire Skilling pr. Alen, det Samme, han nu gav for at faa appretteret paa en ufuldkommen Maskine. Det var paa den Tid, at de franskfødte Mekanikere *Camille Bonafort* og *Jean Baptiste le Brun* efter Indbydelse kom hertil fra Rastatt. De engageredes til at levere baade en Kalander og en Presse, og Kalanderen afleveredes her i Begyndelsen af 1778 mod en Betaling af 4,500 Rd., en aarlig Pension paa 1000 Rd. og Titel til Leverandørerne af kgl. danske Maskinister. Der ofredes Noget paa ad denne Vej at komme Industrien til Hjælp, men heller ikke nu naaedes Maalet. Pressen fandtes ufyldestgjörende, og

Mdm. Bonaforts Rejse til Lyon for at skaffe en Appretør faldt ikke-heldig ud. Da hun ingen kunde faa, tog hun selv Plads dernede i en Fabrik for at lære Appreteringsmaaden, men hendes hertil sendte Prøver vandt ikke Bifald. Hele dette Forsøg blev uden væsentlig Betydning, Reiersens Tilbud kom ikke i Betragtning saa lidt som et Ønske fra John Burley om at blive Appretør ved de nye Maskiner.

I en længere Skrivelse af 2 Avgust 1779 udtaler General-Magasinet sig om de herhen hørende Forhold. »Mangel paa Appretur og den hos os hidtil fejlende fuldstændige Indretning af et Appreturvæsen« staar som en Hovedmangel — »næsten den eneste« — der hindrer vore Uld- og Silkevarers Fuldkommenhed. Og, hedder det videre, »da jeg Etatsraad *Hennings* ved mit Ophold i Sverige har set Fabrikør Nordbergs Indretninger, saa har det været mig let af disses Sammenligning med vore at bedömme, hvor store Mangler disse sidste have, og hvor meget at vi endnu savne i Töjernes Bearbejdning og Tilberedelse ved Appreturen«. Magasinet indstiller, at den svenske Fabrikant *Charles Axel Nordberg*, der var ved at flytte hertil for her at anlægge en Manchesterfabrik, tillige skulde være Appretør, og at Appreturvæsenet skulde have Plads ved Magasinet i Kvæsthuset, hvor Bonaforts og le Brun's Kalander alt var anbragt. Og nu gaar det Slag i Slag med Afgjörelser i de Nordbergske Sager. Den 19 Avgust 1779 ansættes han med 300 Rd. aarlig Lön og Fribolig som Appretør, og Dagen efter befaledes Kjøbet af afgangne Greve F. C. Danneskiold-Samsøe's Ejendom paa Blegdammen til en komplet Manchester- og Bomuldsfabrik. Ved denne fik Nordberg sin Hovedbeskjæftigelse, og det er da naturligt, at Appretur-

væsenet flyttede med ham ud til Manchesterfabriken, hvad der skete i 1783. Det er forøvrigt i flere Retninger betegnende, at den ovenfor nævnte Farver *Joh. Dan. Quist* 1795 søgte om Posten som Appretermester, da han troede Tjenesten ledig formedelst Nordbergs Beskjæftigelse ved andre Fabrikindretninger; hans Ansøgning var dog forgjæves.

Nordberg fik henlagt til Manchesterfabriken, hvad Reiersen vilde have haft til Silkefabriken; men fik denne ikke Appreturvæsenet knyttet til sin Fabrik, fik han et Farveri sat i Forbindelse med den.

Som Fabrikkommissær havde Reiersen oftere Lejlighed til at beskjæftige sig med Farveriets Tilstand, f. Ex. da det i 1776 gjælder en Prøve af Islands Björnebær-Lyng som Farveplante eller da Student *N. Chr. Viborg* i 1777 ansøger om at gjöre Farveprøver. Og hvorledes han helst vilde have Farveriet stillet i Forhold til Stoffabrikanterne, ses tydeligt af en Udtalelse fra ham i 1776: »Jo flere Arbejder en Fabrik selv kan besörge og indbefatte under sit Hovedarbejde, des billigere kan den stemme sine Priser, og [det] er en sand Økonomi i et Land, hvor Fabrikationen ikke er overmaade udvidet, og hvor Arbejdernes Antal endnu er indskrænket. Af den Aarsag tror jeg altid det var nyttigt at understøtte at baade Væver, Overskærer og Farver, saa vidt gjörligt, vare forenede i een Person«. Man kan derfor forstaa, at han, der atter og atter havde udtalt, at her i höj Grad savnedes duelige Farvere, ikke viste sig uvillig til at knytte nogle hertil ankomne engelske Silkefarvere til sin Fabrik.

Tilskyndede af den danske Konsul i London kom Silkefarverne *Richard Bentley* og *William Hacher* hertil i 1777. De

aflagde en Prøve for General-Magasinet, og dette foreslog derefter, at der skulde lejes en Gaard til dem, hvor de med en Bekostning, der dog ikke maatte overstige 2000 Rd., kunde indrette et Farveri. Kommercekollegiet var dog ikke tilböjeligt til at indlade sig herpaa, det vilde hellere mod een Gang for alle at tilskyde 2000 Rd. søge at faa en Privatmand til at ordne Sagen, og Reiersen erklærede sig villig til mod den nævnte Sums Udbetaling at indrette et Farveri for Englænderne i den gamle Silkefabriks Gaard i Store Kongensgade (nu Nr. 83), som han var ved at kjøbe af Hensyn til sin Fabriks Udvidelse, han maatte her skaffe Plads bl. A. til en hel Del Vindere. Bentley og Hacher skulde frit kunne benytte Farveriet i syv Aar og have Ret til dér at farve for Alle. Forholdet syntes herefter aldeles rent og klart, men der kom snart væsentlige Divergenser, der vise Reiersen som en nöje regnende Forretningsmand. Det varede ikke længe, för Bentley og Hacher klagede til Kommercekollegiet. Reiersen fordrede at faa den samme Vægt Silke tilbage i farvet Stand, som han havde leveret dem ufarvet. De maatte Intet beregne til Svind, ellers kunde han ikke staa sig ved at levere dem Farveriet frit og maatte have mindst. 100 Rd. om Aaret i Husleje. I den Anledning søgte og fik de 100 Rd. aarlig i syv Aar bevilget til Husleje, hvad der udelukkende var en Fordel for Reiersen, der karakteristisk nok i denne Anledning skriver til Kollegiet: »Som Fabrikant er jeg forbunden at iagttage den strengeste Husholdning og at benytte alle de Fordele, min Forfatning vil tillade mig, endskjöndt jeg som Patriot ofte kunde ønske at gjöre et taaleligt Offer for at være det Almindelige til Tjeneste«.

Det viste sig i det Hele, at naar Kollegiet havde troet, at det ved at yde Reiersen 2000 Rd. til Farveriets Indretning ikke skulde have flere Udgifter, havde det forregnet sig. Bentley og Hacher kom med tomme Hænder, de medbragte kun deres »Kunst«, og Reiersen vilde Intet anvende udover de 2000 Rd. Allerede 1777 maatte Kollegiet tilstaa dem 400 Rd. til Anskaffelse af Farvematerialer og Møbler, men saa skulde de til Gjengjæld ogsaa oplære to danske Lærlinge. 1779 gjaldt det 200 Rd. til en Tvindemaskine, 100 Rd. til en Farvekyppe og en Kredit i Magasinet paa 1500 Rd. Men desuagtet gik deres Virksomhed langtfra, som ønskeligt var. 1780 deklarere de, at de formedelst manglende Fortjeneste ikke kunne fortsætte, de farve ikke en Gang Alt for Reiersen. Men han oplyser, at dette har han aldrig nogensinde tilsagt. Moden bestemmer Aarets Farve, og han maatte have Lov til at lade farve hos den, der fremstillede den paagjældende Farve bedst. Ved Siden af Bentley & Hacher havde han ogsaa benyttet baade Burley og König.

I Begyndelsen af 1782 afgik Hacher ved Døden, men herved skete der ingen Forandring i det kølige Forhold til Reiersen. Det Königske Farveri ejedes af en Enke, der gjærne vilde sælge sin Forretning sammen med Gaarden, hvori den dreves, og det kommer frem, om det ikke vilde være rigtigt at kjøbe den til Bentley, saaledes at han kunde etablere sig dér, naar de syv Aar, i hvilke han var bunden til Reiersen, udløb i 1784. Dette skete dog ikke. Farveriet beholdt sit Lokale, og Reiersen vedblev at oppebære 100 Rd. om Aaret i Husleje, men Bentley tænkte dog atter og atter paa at emancipere sig. 1785 søgte han om et Laan for selv at kunne

komme til at eje i alt Fald Halvdelen af Gaarden, hvori Farveriet var, og 1788 søgte han om Midler til sammen med Overskærer *Chr. Fr. Juncker* ved Manchesterfabriken at kunne kjøbe en Ejendom, hvori de sammen kunde drive Farveri og Appretering. Men intet af Forsøgene blev til Noget. Lidt senere i 1788 afgik ogsaa han ved Døden, og Enken *Maria Margrethe Bentley* fortsatte Farveriet paa det gamle Sted, ogsaa efter at Reiersen i 1793 havde solgt Huset. Først 1802 flyttede hun til Borgergade, ved hvilken Lejlighed det mærkeligt nok udtaltes, at hendes lille, fattige Farveri var uundværligt for Baandfabrikerne; hun var den eneste, der ret kunde farve for dem!

Farveriet var et ömt Punkt i Datidens industrielle Udvikling her i Landet. 1775 ytrer Kollegiet sin Misfornöjelse med noget fint, höjlyst, poinçeau-farvet Klæde, og Reiersen sætter sig som Fabrikkommissær i den Anledning strax i Bevægelse, men hvorvidt Udfaldet blev godt, foreligger næppe. Farveriet synes for en ikke ringe Del at være paa fremmede Hænder.[1] Allerede fra 1758 optræder *Jacinto Merzarri*, men Reiersen sætter ikke Lærlinge, der ere opdragne hos ham, synderlig höjt, og om *Ferdinand Bertuzzi*, der 1784 vilde have ægtet Farverenken *Karen König*, hvis Kommercekollegiet vilde have skaffet ham et Forskud til at overtage hendes Farveri, siger Reiersen 1788, at han er uefterrettelig og forfalden; Bertuzzi ønskede den Gang at overtage Enken Bentleys Far-

---

[1] 1778 er der følgende Fabrikfarvere i Kjøbenhavn: John Burley, Hacher & Bentley, Jacob Holmblad, Joakim D. König, Chr. Nitschke, Mdm. Magdalene Quist, Joh. Dan. Quist, Carl Chr. Voigt, Friderich Weyle. Heraf vare to engelske, en svensk og mindst to tyske.

veri. Fabrikerne klagede over Farverne, der paa deres Side igjen klagede over Fabrikanterne. De gave dem ikke tilstrækkeligt at bestille, ja 1776 førte *Chr. Gottl. Nitschke* Klage over, at Fabrikanterne selv farvede, hvad de efter en indhentet Erklæring ogsaa gjorde, men kun forsaavidt de farvede den Uld, de skulde bruge, ikke det færdige Klæde. *Joh. Dan. Quist*, der, som vi have set, 1789 kjøbte John Burleys Farveri med tilhørende Gaard, klager i 1794 over, at Silkefabrikerne beskjæftige ham saa utilstrækkeligt, at han nødes til at sælge Gaarden og flytte til en af Byens Porte for at ernære sig af ordinær Bondefarvning. Der var absolut Nedgang i den finere Farvernæring, men det laa igjen i, at der var Nedgang i Baand- og Silketöjfabrikationen.

1772 havde *Chr. Martfelt*, der som »Philocosmus« havde ivret mod Overdaadighed, faaet den Opgave at forfatte en Liste over Varer, som »til Overflødighed« brugtes i Kongens Lande, og i Henhold hertil udkom under 20 Januar 1783 en Forordning angaaende Overdaadigheds Indskrænkning. Den fremkaldte en Hoben Klager fra Guldsmedene, Guldslagerne, Isenkræmmerne, Bundtmagerne, Possementmagerne m. fl., og navnlig synes de Possementmagere, der arbejdede i Guld og Sølv, at være blevne ramte haardt. 42 Vævestole stansedes hos dem som med eet Slag. Der tilstodes dem derfor først en Understøttelse paa 3000 Rd. og derpaa, efter gjentagne Ansøgninger, fra 1787 enhver af de vedkommende tolv Possementmagere en Pension paa 60 Rd. aarlig. Næsten et helt Lav blev saaledes pensioneret, og Forordningen foranledigede endnu ikke faa, dog mere spredte Understøttelser. Den ovenfor nævnte Stempelskærer *Ip Olufsen Weyse*, der ved For-

ordningen mistede sit Arbejde hos Dhrr. Hof-Brodeurs Possel & Brandt, indstilledes exempelvis i 1788 til en Gratifikation paa 100 Rd.

Hele dette til Statens Vel sigtende Forsøg greb selvfølgelig ogsaa ind i Silkefabrikationen. Forordningen forbød absolut, at Mænd fremtidig maatte lade sig gjöre Kjoler eller Overkjoler af Silke eller Flöjel, og kun »for vore Fabrikers Skyld« tillodes det Mænd at bruge Silke-Underbenklæder, Silkeströmper samt Silkefoer, »men Flöjel skal aldeles herefter være Mandfolk forbudt«, Silketörklæder, »der ej kan toes«, maatte ikke bæres, o. s. v. Det var en hel Tarveligheds-Revolution, der stærkt afficerede Fabrikerne, og man kan derfor godt forstaa, at Reiersen strax er paa sin Post overfor den truende Fare. Han havde jo allerede i 1774 søgt at faa Sikkerhed mod Indskrænkning af forskjellige Varesorters Forarbejdelse og Brug. Saa snart han troede at vide, at Forordningen vilde komme, satte han sig i Bevægelse. Silkevæversvendene indgav et Andragende, hvori de anmodede om, at det truende Forbud mod brocherede Silketöjer og Flöjeler maatte blive undgaaet. Andragendet blev selvfølgelig henlagt, men Reiersen kom igjen. I December 1783 troede han at vide, at en kongelig Resolution tilsagde Silkefabrikerne Godtgjörelse for de ved Overdaadigheds-Forordningen forbudte Varer, som de havde i Oplag. Han skrev til Kollegiet, men blev henvist til en Kommission, der skulde tage sig af Sagen, den samme forøvrigt, der forestod General-Magasinets Ophævelse.

Allerede för Overdaadigheds-Forordningen er der imidlertid Tegn til, at Silkefabrikationens Kaar ikke føltes som gode.

I Februar 1783 foreligger der ikke mindre end to Ansøgninger fra Reiersen, en gjennem Arveprinsen og en direkte til Kommercekollegiet, hvori han andrager om, at Fabrikens Beholdning af Flöjel til Værdi af 12,250 Rd. maatte blive taget som Afdrag paa de 20,000 Rd., han skyldte paa sin løbende Kredit i General-Magasinet. Som tidligere nævnt var dette helt blevet hævet i Maj 1782; dets Tilgodehavender skulde nu inddrives. De Forhold, der vare den kongelige Silkefabrik ubehagelige, vare i det Hele: General-Magasinets Ophævelse, det asiatiske Kompagnis Fritagelse for med hvert Skib at udføre for en bestemt Sum indenlandske Varer, den uendelige Mængde Kontrabande-Silkevarer, som indførtes, og endelig de uhyre Lagre af kinesiske Silketöjer, som falholdtes her. Reiersen andrager om, at den Bestemmelse i den kongelige Resolution af 22 September 1774 om, at kinesiske og ostindiske Silkevarer helt skulde forbydes her, maatte blive virkeliggjort, eller at deres Indførsel kun maatte finde Sted mod en Godtgjörelse til Fabrikerne. Dette Andragende gjentager han i April s. A. Den nævnte kongelige Resolution var jo fuldstændig tydelig. Men der gjöres desuagtet ikke Noget, hvad han klager over i 1784, og Resultatet bliver, at Fabrikens Flöjeler maa søges exporterede.

Og til de nævnte uheldige Forhold kom endnu den store franske Revolution. Den lod de tidligere dyre Silketöjer dale i Pris, de bedste Lyon-Varer kunde kjøbes i Hamborg for ikke Mere end Silkens Værdi. Den störste Silkekræmmer i Kjøbenhavn, Schmidt, gaar fallit i 1791, og hans Fald bragte baade Klopstock og Reiersen betydelige Tab. Men 1793 bliver et endnu haardere Aar. *G. L. Serin* maa opgive sit Bo, *Piccard*

& Terveaux erklæres fallit, *Klopstock* trækker sig tilbage, og *Pullich* flytter sin nedadgaaende Virksomhed bort fra Kjøbenhavn. Kort efter staar endnu *Jean le Moine* som brødløs, og Silkefarver *Joh. Dan. Quist* maa tænke paa kun at leve som Bondefarver. Selvfølgelig berörte disse svigtende Konjunkturer ogsaa Reiersen. I Januar 1792 indgav hans Arbejdere et Andragende til Kommercekollegiet, hvori de udtalte Frygt for, at Reiersen paa Grund af Tiderne vilde indskrænke Fabriken, hvad der vilde være skjæbnesvangert for den störste Del af 500(!) Familier. De bede om, at Overdaadigheds-Forordningen maatte blive ophævet, forsaavidt dens Forbud mod Silkestoffers Anvendelse i Klædedragten angaar, og om at det maatte blive paalagt Jøder og Andre kun at handle med indenlandsk Silketöj. Kommercekollegiet troede imidlertid ikke at kunne komme Andragerne i Møde.

Til Oplysning om Forholdene ved den kongelige Silkefabrik kan der med otte Aars Mellemrum meddeles følgende Tal[1]:

---

[1] De »andre« Medhjælpere udenfor Svendene og Drengene ere Sortere, Spolere, Vindere, Kjædeoverskjærere o. s. v. Rubriken »Familie« hedder i de vedkommende General-Tabeller »Fabriqueurernes Familie« og maa omfatte de paagjældende Fabrikanters hele Husstand, d. v. s. Familie og Tjenerskab (jfr. ovfr. S. 57). 1778 nævnes foruden N. L. Reiersen endnu sex andre Silkefabrikanter: *Chr. Behr*, Raadmand *Hundewadt, A. P. Klopstock, Morten Ottesen, Joh. Rud. Ræber* og *Joh. Chr. Wöhlers*. Alle syv opføres med 108 Svende, 61 Drenge, 434 andre Medhjælpere, 41 »Familie«, 172 Stole og 7321 Pund forbrugt Silke. Sammenlignes disse Tal med de ovfr. meddelte Tal for Reiersen, ses det, at hans Virksomhed er större end den, de andre sex have tilsammen; den störste efter hans er Klopstocks, der har et Forbrug af 1300 Pd. Silke. 1786 ere Tallene for i Alt kun sex »Silke-Fabriqueurer« (*Joh. Rud. Ræber* er falden fra, og *Joh. Chr. Wöhlers* er erstattet af *Carl Chr. Voigt*): 111 Svende, 31

	Svende	Drenge	Andre	Familie	I Alt	Vævestole	Forbrugt Raasilke
1778:	64	36	253	12	365	100	4632 Pd.
1786:	70	21	192	6	289	90	4032 Pd.

Der er herefter en ikke saa lille Nedgang at konstatere i Løbet af de otte Aar, og derefter tager den snarere til end af. I de nærmeste Aar efter 1786 holder Stolenes Antal sig dog paa 90, ja det stiger mærkeligt nok i 1790 til 92, men saa gaar det rask ned ad Bakke. 1791 sysselsætter Fabriken kun 89 Stole og i 1793 kun 74. Det er en Nedgang fra 1778 paa over 25 pCt., og det er sikkert alene Reiersens forøvrigt gode Forhold, der kan lade ham vedblive at holde Tallet saa höjt. Ti hans Forhold maa have været endog meget gode, ellers kunde han bl. A. ikke roligt have fundet sig i, at Staten saa godt som stadig var i Baghaanden med Betalingen af den aarlige *don gratuit* paa 2000 Rd., som den i 1774 havde tilsagt ham, den Gang dog kun for ti Aar. 1790 skyldte Staten ham 5000 Rd. og 1795 endog 6000 Rd. paa denne Konto. I det Hele maa det siges, at de ham i 1774 helt eller delvis givne Tilsagn ikke ganske bleve overholdte. Der blev ikke oprettet flere Fabriker. I en Forestilling af 1793 udtaler Kommercekollegiet, at det efter 1774 ikke har dristet sig til at gjöre Indstillinger om Forskud til nye Silkefabrikers Anlæg.[1]

Drenge, 324 andre Medhjælpere, 35 »Familie«, 142 Stole og 5487 Pund forbrugt Silke. Hele Gruppen er væsentlig gaaet ned, men de øvrige stærkere end Reiersen, der altsaa forholdsvis er bleven större. — Ved Siden af Silkefabrikanterne have de her nævnte Generaltabeller som særlige Grupper endnu Baandfabrikanter (5 og 6), Strömpevævere (23 og 9) og Florfabrikanter (2 og 2).

[1] Det grænser dog op herimod, naar *Berendt Herschel Levy* efter Kollegiets Forestilling af 4 November 1776 til Oprettelse af en Silkefabrik faar en Kredit paa 1500 Rd. i General-Magasinet og en aarlig *don gratuit* paa 100 Rd. Han havde imidlertid allerede et lille Silketvinderi

Men den Reiersen i den kongelige Resolution af 1774 tilsagte Kredit i General-Magasinet paa 20 à 25,000 Rd. var ved dettes Ophævelse i 1782 fuldstændig bleven strøgen, det i Resolutionen eventuelt nævnte Hensyn til »den almindelige Nytte« var voxet op til en foruroligende Virkelighed i Overdaadigheds-Forordningen, og endelig var det ham lovede Forbud mod Indførsel af kinesiske og ostindiske Silketöjer aldrig helt blevet gjennemført. Dette Sidste angaar Forholdet til det asiatiske Kompagni, og ved dette skulle vi her til Slutning et Öjeblik dvæle.

Vi have ovenfor hørt det Interessentskab, der för Reiersen ejede den kongelige Silkefabrik, klage over det asiatiske Kompagnis for rigelige Indførsel af Silketöj, uden at det i den Retning opnaaede noget Væsentligt. Det har dog haft Betydning, at Datidens Socialøkonomer paa dette Punkt vare enige med det. *Chr. Martfelt* hævder som »Philocosmus«, at den ostindiske Handel »er imod Landets Næringer og de Manufakturer, som Kongen har spenderet Penge paa«, han mener, at de Varer, der indførtes fra Kina og Ostindien, i alt Fald burde betale en anselig Konsumption, saaledes som det skete i England. Og i det ovenfor nævnte Interessentskabs sidste Dage trænger denne Anskuelse igjennem. Det kan ses ved en Sammenligning mellem det asiatiske Kompagnis Oktroier af 1732 og 1772. Medens den første kun fordrer en saa ringe

---

med en Kredit paa 500 Rd. Brødrene *Berendt* og *Ezekiel Levy* havde under 18 Maj 1759 faaet Privilegium paa en Sysilkefabrik i Kjøbenhavn. Ved Resolution af Febr. 1775 fik Jøden *Emanuel Bendix* Tilladelse til at blive kjøbenhavnsk Borger, naar han med Ed i Synagogen bekræftede, at han ejede mindst 2000 Rd. og indsatte denne Sum i sin Svoger B. H. Levys Silke-Doubler-Fabrik. Ezekiel Levy var død i 1773.

Indførselsafgift som $2^1/_2$ pCt., der endog nedsættes til 1 pCt. for de Varer, der paany udføres, sætter den nye Oktroi Afgiften til 2 pCt., uden Hensyn til om Varen udføres eller ej, idet det endnu udtrykkelig tilföjes, at Kongen forbeholder sig at paabyde »af Silkevarer Told og af Kaffe Told og Konsumption«. I Overensstemmelse hermed udvirker Generaltoldkammeret i Juli 1773 en kongelig Resolution, hvorefter Tolden af alle ved Kompagniets Skibe indførte kinesiske og ostindiske Silketöjer, »hvoraf her fabrikeres lige Sorter«, sættes »efter Toldrullen«, d. v. s. til 24 pCt., men af andre Sorter til $7^1/_4$ pCt.

Herimod gjör det asiatiske Kompagni selvfølgelig al mulig Modstand. Det mener bl. A., at der efter Oktroien af 1772 ikke kan paalægges Betjentenes Føringsgods nogensomhelst Afgift udover 2 pCt., og finder i ethvert Tilfælde, at der maa gjöres Undtagelser overfor de Varer, der indkomme med Skibe, der ere udgaaede herfra för Resolutionen, og hvis Mandskaber ikke kjende den givne Bestemmelse, der vil ramme dem haardt. Der gjöres da ogsaa forskjellige temporære Indrömmelser, men principielt fastholdes de nævnte Toldafgifter, og en Resolution af 25 Avgust 1774 »advarer« endog Kompagniet om, at herefter ingen Silkevarer anderledes end til Udførsel hjembringes, og Begrundelsen gives i Ordene: »saa som Vi kunde finde os bevæget til at udgive Forbud mod kinesiske og ostindiske Silkevarers Brug«. Det er Kommercekollegiets Forhandlinger med Reiersen om at overtage den kongelige Silkefabrik, der virke her, og i den særlig efter hans Ønsker formede Resolution af 22 September s. A. udtales det da rentud, at Indførsel af disse Silkevarer skal forbydes;

Kollegiet skal fremkomme med Forslag herom til Kongens Underskrift.

Det asiatiske Kompagni forholder sig dog ikke tavst her overfor. Med en vis hidsig Harme udtaler det sig herimod, men en ny kongelig Resolution af 2 Januar 1775 stadfæster Resolutionen af April 1774: Kinesiske og ostindiske Silketöjer maa kun indføres til Udførsel efter et foregaaet Salg paa en af Kompagniets sædvanlige Avktioner. Men Resolutionen nöjes ikke hermed, den tilföjer endnu: »og dernæst forbeholde Vi Os i et særdeles Reskript selv at tilkjendegive Direktionen Vores allerhöjeste Mishag med sammes ugrundede Besværing og derved brugte kaptiøse Omgang«: Og det er forsaavidt mærkeligt at se Kompagniets ivrige Optræden, som en Generalforsamling i November 1769 approberede et Forslag fra Direktionen om ikke fremtidig at tage Silkevarer hjem, da det ikke betalte sig, men foruden at Konjunkturerne for dets Handel med disse Stoffer jo kunne have forandret sig, spillede »Førings-godset« en ganske betydelig Rolle, og Retten til at indføre dette mod en Afgift af 2 pCt. troede man sikkert tilsagt ved Oktroiens § 14. Paa den anden Side ser det imidlertid nok saa forunderligt ud, at det bebudede, ja bestemt lovede Forbud mod Indførselen af kinesiske og ostindiske Silketöjer stadig udeblev. Og en ny Resolution af 10 Oktober 1776 viser, at dette skete bevidst. Den fastslaar paany, at de nævnte Silkevarer stadig kun maa indføres til Udførsel; og idet Kommercekollegiets til Grund liggende Forestilling udtaler, at dette sker af Hensyn til de indenlandske Fabrikers Fremvæxt, siger den tillige, at naar Forbudet ikke foreslaas gjennemført, er det, for at Fabrikerne ikke skulle blive for trygge!

Der er her ligesom en Principforandring, men Viseren slaar i 1779 paany tilbage. I Anledning af et fra det asiatiske Kompagni indkommet Andragende om mod en vis Told at maatte indføre de paagjældende Silketöjer til Salg og Brug her i Landet, skriver General-Magasinet efter at have korresponderet med Reiersen, Klopstock og Ottesen, at den søgte Tilladelse »ganske vilde ruinere de indenlandske Silkefabriker«. Det vilde være uheldigt, om »disse Fabriker, hvis Tilstand i Danmark har været saa periodisk og altid til det Værste, skulde nu igjen staa Fare for at gaa tilgrunde, da de efter at have været drevne med saa mange Aars Besværlighed og Omkostninger, nu først begynde at komme i Stand og at opfylde Hensigten med deres Anlæg«. Meget snarere vilde der være Grund til at søge den utilladelige Handel stanset, som Kompagniets Betjente drev med disse Varer.

Det asiatiske Kompagnis Ansøgning tilstaas ikke, men der gjöres heller Intet imod den ulovlige Handel, og Reiersen oplyser i 1783, at her findes uhyre Lagere af kinesiske Varer tværtimod de kongelige Paabud. Som tidligere nævnt andrager han derfor om, at kinesiske og ostindiske Silkevarers Indførsel enten helt maa forbydes eller belægges med en Afgift til Fordel for Fabrikerne. Men herimod kom et nyt Andragende fra det asiatiske Kompagni, og efter en udførlig Forestilling fra Kommercekollegiet blev Sagen nu endelig afgjort ved en kongelig Resolution af 14 Avgust 1783. Det bestemtes ved den, at der fremtidig maatte indføres kinesiske og ostindiske Silketöjer mod en Forhöjelsesafgift. De tidligere fastsatte to pCt. bleve, naar Töjerne indførtes til Brug, forhöjede med fra 10 til 22 pCt. (s. nærmere Pl. 12 November 1783), og naar

de indførtes til Udførsel, med to pCt. Hvad der herved indkom, skulde høre under Kommercefondet, der for Skatkammeret skulde overtage Reiersens, Klopstocks, Ottesens m. Fl.'s *dons gratuits*, og Reiersens *don gratuit* skulde ophøre at være begrænset til ti Aar (1784), ligesom det for disse Fabrikanter i 1774 bestemte Antal Stole forholdsvis blev nedsat. Og endelig blev det endnu fastsat, at hvad Forhöjelsesafgiften indbragte udover de paagjældende *dons gratuits*, skulde fordeles sóm Præmier for Tilvirkningen navnlig af de Silketöjer, der mindst kunde taale Konkurrencen med de kinesiske. Aarene gik imidlertid, uden at saadanne Præmier bleve uddelte. Det viste sig nemlig, at den aarlige Indtægt ved denne Afgift var meget variabel (1784: 7380 Rd. 90 ß; 1785: 10,269 Rd. 73 ß; 1786: 3318 Rd. 18 ß; 1787: 1896 Rd. 19 ß; 1788: 2341 Rd. 38 ß), og først sidst i December 1788 tilstodes der Klopstock og Ottesen hver en Præmie paa 500 Rd.

Efter det her Udviklede kan man forstaa, at der har været et vist spændt Forhold mellem det asiatiske Kompagni og den kongelige Silkefabrik. Det viser sig, da Reiersen trænger til Kompagniet for at faa kinesisk Raasilke.

Forsøgene paa at fremkalde en indenlandsk Silkeavl slog fejl; men betegnende nok forresten betragtede Reiersen ikke disse Forsøg som umulige. Det kan ses af hans Erklæring 1776 over Dr. *H. Tonnings* Forslag. Der kom imidlertid ingen dansk Silke frem, og det var en af Magasinets Pligter at skaffe Fabrikerne Raasilke, en Pligt, der, som vi have set, ikke altid var ganske let at opfylde, og som Trant, de Coninck og Reiersen 1777 i deres Forslag til Magasinets Omordning tilraadede ophævet. Det er derfor forstaaeligt, at

Reiersen i denne Henseende søgte at komme til at staa paa egne Ben, navnlig da Silken steg stærkt, 1774 ikke mindre end 25 pCt. og Aaret efter endnu mere. 1774 henvender han sig til det asiatiske Kompagni med Anmodning om at faa fire Kister kinesisk Silke, i Alt 1600 Pund, fragtfrit hjem med dets Skibe. Alt hvad Direktionen tror at kunne gjöre, er imidlertid at tage Kisterne hjem mod sædvanlig Fragt, d. v. s. 50 Rd. pr. Kiste, og herpaa gaar Reiersen ind. Men da Sagen Aaret efter kommer for paa en Generalforsamling, forbyder denne Direktionen at udlevere de ankomne Kister under Henvisning til, at Kompagniets Konvention ikke tillader »at drive mindste Handel eller Kjøbmandsskab *en particulair* med Kompagniets Skibe« (§ 6). Det er aabenbar Uvilje mod Reiersen, der her gjör sig gjældende, ti Direktionen var berettiget til at drive Fragthandel, og da Reiersen klager til Kommercekollegiet herover — han er ved Tilbageholdelsen bragt i Forlegenhed for Raamateriale — bestemmer en kongelig Resolution af Oktober 1775, ikke alene at Kisterne skulle udleveres, men at Kompagniet skal befordre raa Silke fra Kina til saavel Reiersen som enhver af de andre Silkefabrikanter, der maatte ønske det. Der maatte imidlertid endnu en kongelig Resolution til i 1776, för Sagen kom i Orden.

Ved denne Lejlighed oplyser Reiersen, at han har fundet sig vel tjent med den fra Kina hjembragte Silke, og da General-Magasinet efter sin nye Ordning i 1777 skal have Oplag af raa kinesisk Silke, er det naturligt, at Reiersen gjærne giver Oplysning om, hvormeget det maa have i Beredskab til ham. Den kongelige Silkefabriks absolute

Overlegenhed over de andre herværende Silkefabriker viser sig herved paany. Reiersen nævner 3,200 Pd., Morten Ottesen 500 Pd., Pullich 400 Pd., Klopstock 300 Pd. og Ræber 150 Pd., i Alt 4550 Pd., hvortil endnu kom en Del ostindisk Florette- og Tram-Silke for Serins, le Moines, Klopstocks og Pullichs Vedkommende.

Trods alle Bestræbelser maa man imidlertid ikke tro, at det gik let med Forsyningen. General-Magasinet afløstes af det mislykkede Kanalkompagni, og 1789 og 1790 klager *le Moine* voldsomt over det, i det sidstnævnte Aar sammen med Baandfabrikanterne Pullich, Mayes og Henningsen. De spörge, om der kan ventes Silke med det første fra Kina ventede Skib, hvad der viser, at de mangle Raasilke. Der er da ogsaa Andre, der paa denne Tid gjöre Forretninger med at forskrive Silke som f. Ex. Agent *Charles Joseph Selby* og Brygger *Pierre Wassal*; den Sidstnævnte var Kongen af Sardiniens Konsul her og skaffede Silken fra Turin. De Handlende vare, ganske naturligt, paafærde overalt, og nedenfor skulle vi se Reiersen selv som Handlende sammen med de Coninck.

Til Slutning skal her endnu kun aftrykkes, hvad der staar at læse i flere Aargange af Kjøbenhavns Vejviser (f. Ex. 1786) om den kongelige Silkefabrik. Der staar: »Silkefabriker findes adskillige i Kjøbenhavn. Den vigtigste af dem er den saa kaldte kongelige Silkefabrik i Norgesgade P P, som tilhører Etatsraad Reiersen. Der findes altid Forraad af alle Slags blommede og glatte Silkevarer og Flöjeler saasom alle Sorter brocherede Estoffer, Atlasser og Tafter,

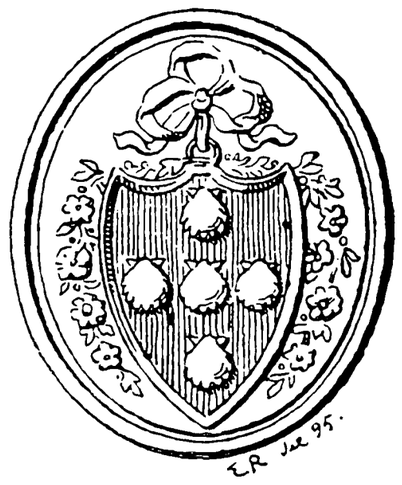
alle Sorter façonerede og figurerede svære og lette Estoffer og Tafter, stribede og glatte do., Grosdetourer og Illystringer, Droguetter og Moirer, Damaster, Croicerer og Halvsilketöjer, Brokades Veste samt alle andre Sorter ringe Estoffer, alle Sorter glatte og blommede Törklæder m. m.«

FREDERIK DE CONINCK.

Som gjentagende ovenfor paavist, anstrængte man sig stærkt for at faa Fremmede herind. Maalet var rige og dygtige Fremmede. Men de, der kom, vare som Regel kun fattige, og hvad deres Dygtighed angaar, stod den meget ofte ikke höjt. Vi have set det med de mange Englændere, der kom herind med *Wilkins* og *Beckett*. Og Reiersens stærke Udtryk om Schweitserne retfærdiggjordes ikke af den Schweitser, i hvis Interesse de brugtes, Baandvæveren *Samuel Bidermann*. Desuagtet stod Schweitserne dog gjennemgaaende over de paapegede Englændere. Blandt Fabrikanterne kan som Schweitsere nævnes *Hartmann Rahn, G. L. Serin* og *Johannes Pullich* og mellem Kjøbmændene *Anton Thörig* og *Reinhard Iselin*. Den Sidste svinger sig endda op til at blive adlet her, men som Modvægt herimod kan igjen peges paa den sörgelig bekjendte Bogholder ved det asiatiske Kompagni *Christopher Battier*, som vil blive nævnt nedenfor. Hvad Frankrig og da navnlig Tyskland angaar ere Ubetydelighederne sammen med Lykkeriddere og Æventyrere afgjort i Flertal, men for Hollands Vedkommende kan der peges paa en saa glimrende Und-

tagelse, som *Frederik de Coninck*, en fremragende Dygtighed, der med sine Forbindelser i Hjemlandet som Grundlag blev en finansiel Kraft, der forstod at skabe en stor Virksomhed.

Hans Slægt stammede fra Brabant, hvor den kan forfølges tilbage til det trettende Aarhundrede. Dens Medlemmer indtog adelige Stillinger i Magistraterne eller Kirken, og den var saaledes höjt anset. Det Vaaben, den førte, kan ses i hosstaaende Billede, der viser et Aftryk af Frederik de Conincks Signet. Kirken, som den de Coninckske Slægt tilhørte, var selvfølgelig den katolske, og det var derfor ikke vel set, at et Medlem af den midt i det syttende Aarhundrede af Kjærlighed til en huguenottisk Dame selv blev Huguenot. Den 1621 i Antwerpen fødte *François de Coninck* forlod da ogsaa med sin unge Hustru *Catherine Crommelin* Brabant og gik til Rouen. Frankrig var imidlertid et daarligt Tilflugtssted for Huguenotter. François og Catherine de Conincks Sön *Frederic* udvandrede derfra til Holland, hvor han 1722 døde i Schiedam, og et af hans Börn *Jean de Coninck* blev Fader til den Frederik de Coninck, der bragte Slægten til Danmark.

Den hollandske Linie af den oprindelige brabantske Slægt sad ikke med store Rigdomme. Jean de Coninck gik derfor ung til Batavia, hvor han ved tyveaarig Virksomhed som Kjøbmand erhvervede sig saa Meget, at han tvungen hjem af det hollandsk-ostindiske Selskab, som han ikke vilde underordne sig, i Holland kunde leve af sine Midler. Han bosatte sig i Haag, hvor han opførte en herskabelig Bolig midt i en Have med en monumental Indkjørsel fra vedkommende Gade

eller Vej. 1736 ægtede han i denne By *Susanne Esther de Rapin Thoyras*, Datter af en fransk historisk Forfatter, hvis bekjendteste Værk er en stor Englandshistorie; dette Ægtepars andet Barn, født 5 December 1740, er den ovenfor nævnte Frederik de Coninck.

Efter en omhyggelig Opdragelse blev han sytten Aar gammel anbragt i et engelsk Handelshus i Amsterdam, og her vilde han efter hans eget Udsagn have gjort Karriere, hvis ikke en ubesvaret Kjærlighed var kommen i Vejen. Den unge Pige, han elskede, ægtede en Rival, og han besluttede derfor at udvandre. Han vilde til Ostindien, men ikke til de hollandske Besiddelser. Opmærksomheden rettedes derfor paa det danske asiatiske Kompagni og forsynet med Anbefalingsskrivelser til Greverne J. H. E. Bernstorff og A. G. Moltke, den Sidste var Præsident for Kompagniet, kom han sidst i Avgust 1763 til Kjøbenhavn. Paa denne Tid var Skibet »Prins Frederik«, Kaptajn *George Elphinston*, under Udrustning til Kanton, og den 22 Oktober blev han antagen i Selskabets Tjeneste med en for det første Aar bestemt Gage af 500 Rd. Han skulde gaa med det nævnte Skib, paa hvilket han »als adjungirter Cargo angesehen und auf gleichen Füss tractirt wird«; i Kina skulde han admitteres »bey allen Rathschlagungen«, og hans endelige Gage skulde bestemmes, naar man dér havde lært hans Kapaciteter at kjende. Skjöndt hans Bagage alt var ombord, kom han imidlertid slet ikke til at rejse. I Kompagniets Direktionsmøde den 4 November, der bl. A. vedtog, at Prins Frederiks Mandskab skulde indkaldes ved Trommen, og at Skibet skulde udhales af Kompagniets Havn, foreligger en underdanig Forestilling fra de Coninck om, at

han formedelst et uventet Tilfælde ej kunde tiltræde Engagementet i Kompagniets Tjeneste. Med Tak for den ham beviste Favør beder han sig løst, og Direktionen »consenterede« ganske naturligt med Kompagniets höje Præses heri. Paa en som overkomplet ansat, ubekjendt, ung Mands Tilbagetræden laa der ingen Vægt. Men hvori bestod det »uventede Tilfælde«? Ja dermed hænger det formentlig saaledes sammen:

En af det asiatiske Kompagnis Direktører var den daværende Agent *Conrad Alexander Fabritius*, der 1758, ikke fuldt 27 Aar gammel, var bleven gift med en Datter af en amsterdamsk Kjøbmand og just var i Holland det Aar, da de Coninck bestemte sig for at rejse til Danmark. Fabritius var, som hans manglende Underskrift i det asiatiske Kompagnis Protokoller viser, borte i Tiden mellem Februar og September 1763, og Skjæbnen magede det saa, at de to unge Mænd, der alt kjendte hinanden fra Amsterdam, kom til at rejse sammen fra denne By til Kjøbenhavn. Dette har selvfølgelig været til Gavn for de Conincks Ansættelse i det asiatiske Kompagni, men det var den samme Tilfældighed, der gjorde, at han ikke kom til Kina. Agent Fabritius hørte til det store Handelshus Fabritius & Wever, og da en Associé i dette pludselig trak sig tilbage, henvendte Fabritius sig saa til de Coninck, der altsaa maa have gjort et betydeligt Indtryk paa ham, om at indtræde i den Paagjældendes Sted.

Det er selvfølgelig, at de Coninck slog til og søgte sin Afsked fra den lige opnaaede lille Plads i det asiatiske Kompagni, men — Fabritius havde regnet uden sin Moder, Handelshusets Hovedindehaver. De Coninck fik heller ikke den lokkende Associéplads. Den i Frankfurt 1705 fødte *Anna*

Marie Köster, der 1746 blev Enke efter Agent *Mikael Fabritius* og derpaa havde ægtet dennes Kompagnon Etatsraad *Joh. Fr. Wever*, stod nu igjen som Enke, og det sikkert som en personlig betydelig Enkeskikkelse, der kort efter, nemlig i December 1763, for tredje Gang indtraadte i den hellige Ægtestand med Generalmajor *Jean Baptiste Decorières de Longueville*. Hendes Forhold opadtil var saaledes, at hun 1768 modtog Kristian VI's endnu levende Enkedronning Sofie Magdalenes Orden *l'Union parfaite*. Den, som det tör antages, baade dygtige og myndige Kvinde vilde gjærne have den unge de Coninck knyttet til sit Handelshus, men i en beskednere Stilling end som Associé, og da de Coninck ikke vilde dette, blev Resultatet, at han i Løbet af 1764 etablerede sig selvstændigt. Med sit hurtige Blik troede han at have set, at han her kunde være til Nytte for og selv faa Nytte af sine mange rige Forbindelser i Holland og andensteds; han var bleven opmærksom paa de danske Statslaan.

Forholdet til Rusland, hvor den gottorpske Hertug Carl Peter Ulrik var bleven Tronfølger, havde gjort, at den danske Hær i flere Aar maatte holdes krigsberedt i Holsten. Krigsfaren ophørte først, da den nævnte Hertug som Czar Peter III var bleven afsat og myrdet i 1762. Der havde i Anledning af disse Forhold været Brug for mange Penge, og dem søgte man i Udlandet. 1757 og 1759 stiftedes Laan i Hamborg, 1760 i Genf og Genua o. s. v. Det var imidlertid kun mindre Laan, men i 1763 ønskedes et Laan paa fire Millioner, og det var *H. C. Schimmelmann*, man henvendte sig til. 1761 havde denne dygtige Finansmand søgt hertil fra Tyskland og var strax bleven udnævnt til Kommerce-Intendant, ligesom han i 1762 var bleven

Medlem af Over-Skattedirektionen. Ved et kongeligt Reskript af 9 Maj 1763 blev det overdraget ham at negotiere et Laan paa fire Millioner Daler i »Hamburger Banco oder Holländisch Gülden«, og han henvendte sig til Handelshuset *George Clifford en Zoonen* i Amsterdam, der erklærede sig villigt til at udbyde Laanet. Men 1763 blev et evropæisk Kriseaar, Handelshus paa Handelshus gik fallit i Hamborg, Amsterdam og London. Sagen maatte bero, for først at blive sat i Gang paany i November 1764, og snart herefter maa det være, at de Coninck bliver knyttet til den.

Efter hvad han fortæller i sin lille Selvbiografi gik han til sin tidligere Velynder Greve A. G. Moltke og tilbød ham at ville skaffe en Million. Dette Tilbud blev med Glæde modtaget, Moltke forsynede ham med kongelige Fuldmagter, og med dem afrejste han strax — det er i 1765 — til Holland, uvidende — efter hvad han skriver — om at Sagen alt var indledet her af Schimmelmann. Dette fik han imidlertid snart at vide, ti da Schimmelmann erfarede det Skete, satte han igjennem, at de til de Coninck udstædte Fuldmagter bleve tilbagekaldte. Men Moltke vilde ikke gjærne give helt tabt, og det blev nu ved en Kontrakt mellem Huset Clifford og de Coninck ordnet saaledes, at Brabant og Flandern blev overladt de Coninck som særligt Operationsfelt. Han rejste i den Anledning strax til Antwerpen, og nu blev det ham til stor Gavn, at hans Slægt var en gammel brabantsk Slægt. Der levede her vel endnu kun nogle ældre Damer af Navnet de Coninck, men de fleste fornemme Familier vare paa Kvindesiden i Slægt med ham, og en Del Oplysninger om Familieforhold, som han formaaede at give, gjorde Udslaget

til Fordel for disse hans Slægtninge i en paa den Tid verserende betydelig Retstrætte. Han blev derfor modtagen med aabne Arme og i höj Grad feteret, hvad der gjorde ham det let at faa de medbragte danske Laanebeviser afsatte til gode Kurser fra 101 til 104. Alt lykkedes for ham. »Jeg afsatte, skriver han, mere end jeg havde turdet haabe, samtidig med at jeg knyttede nyttige og fordelagtige Handelsforbindelser. Da jeg sidst i 1766 vendte tilbage til Kjøbenhavn, var jeg Ejer af en smuk Kapital og havde skaffet mig Anseelse og Kredit i Udlandet, ikke at tale om at den danske Regering gav mig smigrende Beviser paa sin Tilfredshed«.

Efter Ovenstaaende maa man antage, at de Coninck virkelig afsatte for den Million, han havde tilbudt Grev Moltke. Men er det Tilfældet, har Clifford & Sön kun skaffet ubetydeligt mere end han, ti et Reskript af April 1766 viser, at der den Gang kun var afsat for 2,096,000 Rd. (7,400,000 Gylden), og höjere kom Laanet aldrig. I ethvert Tilfælde har de Conincks Virksomhed, skjöndt den ikke synes at kunne dokumenteres ved officielle Aktstykker, været anselig, og det er derfor ikke forunderligt strax efter at se ham som Interessent i det asiatiske Kompagni, som han sikkert alt havde Indflydelse paa i Sommeren 1766. Kompagniet søgte en Overkjøbmand for Ostindien, og til denne Post anbefalede de Coninck, som det synes fra Holland, sin Fætter *Charles de Cazenove*,[1] som ogsaa blev antagen. »Vi anse, skriver Direktionen, denne Lejlighed at engagere ham udi Kompagniets Tjeneste som en Hændelse, hvoraf vi for Kompagniet kan haabe alle Fordele«.

[1] F. 1735, † 1790, Sön af Theophile de Cazenove i Ægteskab med Marie de Rapin Thoyras, Frederik de Conincks Moster.

De Coninck tager, som det ses, strax Stilling. Han benytter sine Forbindelser, og karakteristisk nok blev hans Sammenstød med H. C. Schimmelmann hurtigt formet om til ogsaa at være en god Forbindelse. Da der efter Schimmelmanns Indtræden som Deputeret i Kommercekollegiet (1767) bliver Tale om at forandre det almindelige Varemagasin, viser Forestillingen af April 1768 tydeligt, at der herom er forhandlet med de Coninck. Det gamle Magasin skal forandres til et General-Magasins-Kontor, der skal drives saa kjøbmandsmæssigt, at det efter fire Aars Forløb skulde kunne give sex à otte Procent i Udbytte. Der er Tale om »in wenigen Jahren die gantze Einrichtung auf eine privat Interessentschaft zu bringen«. Og Manden, der skal gjöre alt dette, er den unge Kjøbmand Fr. de Coninck, der samtidig med at blive Direktør for General-Magasins-Kontoret udnævnes til Agent »um ihn sowohl bey den ihm obliegenden Geschäften allhier als auch bey auswärtigen Contoirs in einiges Ansehen zu setzen«.

Hvad der formentlig klarest viser, at Sagen længe har været forhandlet, er, at de Coninck allerede i Begyndelsen af Aaret kjøber den smukke Gaard paa Hjörnet af Nybrogade og Knabrostræde (nu Nybrogade Nr. 12), der endnu delvis staar, saaledes som den er afbildet i Thuras »Danske Vitruvius« (I, 1746, Pl. CXVIII). Skjødet er af 22 Januar 1768, og Sælgeren er den tidligere nævnte, elegiske Kjøbmand *Joh. Fr. Becker,* der foruden Kjøbesummen (8,500 Rd.) betinger en »Douceur« paa 300 Rd. til sin Kone. Dette Sidste maa dog ikke opfattes som et Udslag af hans særlige Temperament. Paa den Tid vedtoges lignende Bestemmelser ved Salg og Kjøb af faste Ejendomme ganske hyppigt. Da saaledes Greve

J. S. Schulin 1781 solgte Efterslægtselskabets nuværende Gaard paa Østergade til Guvernør *David Brown*, var Salgssummen, der blev betalt, 18,000 Rd. og 100 Species Dukater »i Nöglepenge til min Frue, Grevinde Schulin, naar alle Nögler og Laase blive overleverede«.

Det var imidlertid ikke nok, at de Coninck i Januar kjøbte den nævnte Ejendom. Sagen havde Hast. Den skulde tiltrædes til Paaske, der faldt de første Dage i April. Og saaledes skete det, at da den kongelige Resolution af 3 Maj 1768 faldt, der gjorde de Coninck til Direktør og Agent, kunde Magasinet fra Børsen flytte ind i hans nyindrettede Ejendom. Idet han nemlig lönnedes med een Procent af alle i Magasinets Kasse indgaaende Summer, skulde han af egen Lomme give det Husrum, Lys og Varme, ligesom han ogsaa selv skulde holde de nødvendige Kontorbetjente dog r[1]gtignok med Undtagelse af en første Kommis, som han fik 300 Rd. til om Aaret, samt Kassereren og Bogholderen, Magasinkræmmeren, Uldmagasinforvalteren og to Bude, der alle lönnedes direkte af Kommercekollegiet. Uldforvalteren var *Vilh. Heidner*, Kræmmeren *Nic. Kettels*,[1] Kassereren og Bogholderen Kommerce-Sekretær *N. L. Reiersen*. Men der er endnu Lidt at sige om Gaarden.

Den var god og smuk. 1776 hedder det, at den er en vel indrettet Kjøbmandsgaard, »hvor Lofterne i Værelserne ere af Stukatur og Gibsarbejde, tillige kjönt tapetseret og malet, Porcellæns- og Jern-Kakkelovne, Gulvene med Blomster

---

[1] Det er den *Nic. Kettels*, der ansattes ved Magasinet i 1739 samtidig med Justitsraad P. Reiersen. Han døde i Januar 1770 og blev da efterfulgt af sin Sön, der ogsaa hed Nic. Kettels. Allerede i 1765 var Sönnen bleven adjungeret sin Fader i Magasinkræmmer-Embedet.

og med glatte Bræder de fleste belagte, Messinglaase med videre kjönne Indretninger«. Der er ingen Tvivl om, at den var sat i god og smagfuld Stand, men de Coninck havde næppe heller alene tænkt paa Magasinet, han havde ogsaa tænkt paa sig selv. Han var jo nu en Mand i en Stilling og med en Fremtid. 1768 var hans Indtægt af Magasinet 1300 Rd., 1769 lidt over 1600 Rd. og 1770 noget over 2,300 Rd. Det falder derfor ikke overraskende, at han giftede sig. Den første ungdommelige Forelskelse var et tilbagelagt Stadium, og den 2 Januar 1770 erklærer da Notarius publicus Adrian van Wyck i Haag, at for ham »komparerede« *Frederik de Coninck* med sine Forældre og *Marie de Joncourt* med sine Forældre: Bibliotekar hos Prinsen af Oranien Louis de Joncourt og Marie Magdalene Rachel f. d'Ambrebos, og at de for ham oprettede en Ægtepagt, der forøvrigt synes at vise, at de Coninck endnu ikke var sikker paa, at hans Fremtid helt vilde blive knyttet til Danmark. Satte det unge Ægtepar Börn i Verden, skulde Arveforholdene ordnes efter nordhollandsk Ret, og det ser ogsaa fremmed ud, at der ikke skulde være Ejendomsfællesskab mellem Ægtefællerne; Bruden skulde endelig uden Hensyn til, om hun fødte Börn eller ej, som Morgengave efter sin Mands Død nyde 5950 Gylden.

Den 29aarige Brudgom indførte sin 22arige Brud i det nyindrettede smukke Hjem, og Livet her har sikkert været livligt og muntert. Her var jo Ungdom og gode Kaar. Men derfor forsömte de Coninck ikke sine Forretninger.

Under 10 Maj 1768 var der givet ham en Instrux for hans Virksomhed som Direktør ved General-Magasins-Kontoret. Det arvede det gamle Magasins Beholdninger, tilsagdes et aar-

ligt Tilskud fra Kommercefondet paa 10,000 Rd. og overtog Tilvejebringelsen af de saa kaldte algierske Presenter med den deraf flydende Fordel, men saa skulde det ogsaa holde et Lager af kurante indenlandske Uldvarer, hvis Indkjøbspris dog ej maatte overstige 50,000 Rd., arbejde for Salget af danske Fabrikvarer, nöje kontrolere de Kjøbmænds Soliditet, der fik Kredit hos det (mod fire Procent i sex Maaneder og derefter sex Procent i tolv Maaneder), skaffe de Fabrikanter, der ønskede det, Raastoffer med ti Procents Avance for Magasinet og sex Maaneders Kredit o. s. v. Det skulde, som saa ofte nævnt, være et kjøbmandsmæssigt indrettet Kontor, og derfor var de Coninck bleven sat i Spidsen for det, men som det vil ses, bandtes han dog af temmelig faste Regler, og hvor lidet selvstændig han i Virkeligheden var, ses bl. A. deraf, at det udtrykkelig udtales, at havde han uden Kollegiets Tilladelse givet Kredit til en Fabrikant, der viste sig usolid, skulde han selv holde Magasinet skadesløst for det Tab, der resulterede heraf.

Men ryddet op i alle Forhold blev der nu. Det tidligere Magasins udestaaende Fordringer skulde indkasseres, gamle Justitsraad P. Reiersen skulde forestaa Indkasseringen. Men det var kun en sörgelig Forretning. I Kommercekollegiets Forestilling om Forandringen var Magasinets Fordringer, Lagere og Kassebeholdning sat til c. 130,000 Rd., men Kassebeholdningen var, betegnende nok, kun 111 Rd. 3 ℔ 10 ß, og ved Resolutionen af 3 Maj 1768 skaffede Kollegiet sig Myndighed til efter Omstændighederne at eftergive skyldig Gjæld, naar de Vedkommende ej kunde betale uden fuldstændig Ruin. Som en Sag mellem flere kan følgende nævnes: Kræmmer og Silkefabrikant *Joh. Georg Aschoff* skyldte paa

Diskontokredit noget over 10,000 Rd. og omtrent lige saa meget til Kommercefondet for modtagne Laan, men han kunde Intet betale. De Coninck tog Fortegnelse over Alt, hvad han ejede, og lod ham give Pant deri, men Aschoff bad mindeligt om, at Pantsætningen ikke maatte blive tinglæst, ti da var han en ruineret Mand, og Resultatet blev, at hele hans Gjæld i 1770 blev eftergiven, imod at han afleverede Varer til et Beløb af c. 4000 Rd.

For Provinsernes Vedkommende blev det i Juli 1768 paalagt Stiftamtmændene at give Indberetning om enhver Kjøbmands Soliditet, hvad der dog kun betragtedes som en foreløbig Forholdsregel. De Coninck skulde senere selv rejse rundt og gjöre de nødvendige Bekjendtskaber. Det tör dog være tvivlsomt, om en saadan Rejse nogensinde kom i Stand. 1769 blev der ansat faste Rejsende, og der blev skriftlig gjort op med det gamle Magasins Faktor-Forbindelser, hvad der gik forholdsvis let med f. Ex. Kjøbmand *Bendix Heyde* i Trondhjem, men under stort Besvær med Raadmand *Herman Hoe* i Bergen. Og indenfor selve Magasinets Vægge var der ogsaa Forskjelligt at bringe i Orden. *Mathias Sandberg*, der skulde inkvirere hos Skræderne, maatte — som tidligere nævnt — falde; han blev erstattet af *Hans Jacob Tanderup*, ti man fandt det rigtigt stadig at passe paa Skræderne. For Uldmagasinforvalter *Vilh. Heidners* Vedkommende saa det ogsaa et Öjeblik broget ud. Det fandtes, at han ikke paa rette Maade havde bogført forskjellige Beløb, hvad der dog tilgaves, samt at han egenmægtigt havde udlaant Uld for c. 1500 Rd.; i den Anledning blev det paalagt ham at tilbagebetale dette Beløb med 200 Rd. aarligt.

Der var, som det ses, nok at gjöre, og efter det stigende Udbytte, de Coninck fik af Magasinet, synes Alt at være gaaet godt, da de Struenseeske Anskuelser om Statshusholdningens frie Løb i April 1771 pludselig paabød Institutionens Ophør. Det var en Bestemmelse, der i höj Grad berörte de Coninck, ti ikke alene faldt herved hans Stilling bort, saaledes at han bl. A. kom til at staa uden fortsat Godtgjörelse for de Bekostninger, han havde haft ved at indrette sit Hus til Magasinet, men han blev ligesom ladt i Stikken i Sagen om et stort, af ham negotieret brabantsk Laan til denne Institution.

Da General-Magasins-Kontoret i 1768 oprettedes, bestemte den paagjældende kongelige Resolution, at der til Fordel for det skulde udstædes 5000 Aktier à 100 Rd., der dog ikke for det Første maatte forhandles til Publikum. Magasinet skulde jo først efter nogle Aars Forløb blive en privat Institution. Foreløbigt skulde der under kongelig Garanti laanes paa Aktierne i Banken. De Coninck skulde efter sin Instrux føre særligt Regnskab med dette Laan, men »gewissne bey der Banque vorgefallenen Umstände wegen«, hedder det i 1769, kom Laanet slet ikke i Stand, og det foresloges da, at der paa Aktierne skulde laanes 800,000 Gylden i Amsterdams Bank mod fire Procent aarlig Rente, $1^1/_4$ pCt. Kommission og en halv Procent, naar Laanet tilbagebetaltes. Magasinet behøvede dog ikke alle 800,000 Gylden strax, og hvad der laa udenfor dets Behov, skulde overtages af Overskattedirektionen til en nærmere bestemt Kurs og mod fem Procent i aarlig Rente. Dette godkjendtes ved en kongelig Resolution af 9 Maj 1769. Men det blev dog ikke Amsterdams Bank, der kom til at overtage Laanet, men Handelshuset

Dominique Nagels i Antwerpen. Det fik de 5000 Aktier som Pant, men modtog 800 Obligationer à 1000 Gylden til Afsætning og skulde have $2^1/_2$ pCt. for Negotiationen og 1 pCt. af de aarlige 4 pCt.'s Rentebetalinger. Saaledes blev det efter en kongelig Resolution af 24 September 1770 ordnet af de Coninck, der anvendte hele sin Kredit i Brabant paa at bringe Sagen i Stand. Han rejste i den Anledning een Gang til Holland og een Gang til Brabant. Og at her virkelig var Vanskeligheder, kan ses af et Brev fra Dominique Nagels, hvori det hedder, »at den Negotiation, Dronningen af Ungarn lader gjöre her, saavelsom den, Hope & Co. gjör i Amsterdam for svensk Regning af fire Millioner imod fem Procent Rente, vil meget forhale General-Magasins-Kontorets formedelst de mere fordelagtige Renter«.

Man kan herefter forstaa, at Magasinets Ophævelse har været de Coninck alt Andet end behagelig. Brabanterne klagede, de fik kun fire Procent, og nu bortfaldt endda en af Laanets Sikkerheder »General-Magasins-Kontorets Etablissement og Frihed«. Laanet stansede helt. Efter Ordre kaldte de Coninck de den Gang endnu ikke afsatte Obligationer tilbage, medens han samtidig varmt tog Ordet for, at Renten for de afsatte 378 Obligationer burde forhöjes til fem Procent. Og 1773 blev det da ordnet saaledes, at det 4 pCt.'s Magasin-Laan, der kun kom til at andrage 378,000 Gylden, blev udvidet til et Over-Skattedirektions Laan paa 1,200,000 Gylden til 5 pCt., for hvilket der bl. A. betaltes de Coninck en halv Procent. Det var atter Dominique Nagels og de Coninck, der ordnede Sagen, og den Sidste benyttede ved denne Lejlighed sin yngre Broder, Bankieren *Jean de Coninck* i Amsterdam.

General-Magasins-Kontorets Ophævelse krævede imidlertid en Afvikling. Arbejdet hermed blev naturligt paalagt de Coninck, og han søgte at gjöre det saa lemfældigt som muligt. Han skaffede sig Bemyndigelse til at lade Skyldnerne indbetale deres Gjæld med 100 à 125 Rd. kvartaliter ligesom til helt eller delvis at eftergive dem Renterne, og de tilstedeværende Lagere solgte han ved Avktioner i Kjøbenhavn, Provinserne, Norge o. s. v. efter paa bedste Maade at have sorteret Varerne. Men trods hans varsomme Optræden var det en haard Tid for baade Kræmmere og Fabrikanter. *Jonas Jensen* forlader, som vi have set, Landet, og *den kongelige Silkefabrik* holdes kun oppe og endda kun en kort Tid ved at faa Lov til at afbetale et Laan paa 6000 Rd. med Varer, som det bliver de Conincks Pligt at udtage.

Denne Afvikling med Alt, hvad dertil hørte, tog selvfølgelig Tid, og General-Magasins-Kontoret bestod endnu som afviklende Institution, da det under de forandrede Forhold paany kaldtes til Live i 1774. De Conincks Stilling blev dog ikke herved ført tilbage til sin gamle Skikkelse. Efter tidligere at være bleven lönnet forholdsvis efter Omsætningen, blev han nu sat paa fast Gage, 600 Rd. aarlig med et Tillæg af 100 Rd. for Husrum, Brændsel og Lys, og samtidig blev hans Bogholder og Kasserer udnævnt til Fabrikkommissær. Der er dog ikke den mindste Grund til at antage, at dette har været de Coninck imod. Bogholderen og Kassereren var jo *N. L. Reiersen*, der, da de Coninck i Slutningen af 1774 for længere Tid rejste til Holland i Anledning af sin Faders Død, konstitueredes for ham som Direktør i Magasinet. Men sikkert er det, at de Conincks Indflydelse herved blev mindre.

Og Udviklingen gik videre i samme Retning, kun i endnu höjere Grad, da Magasinet ved Kabinetsordren af 13 Maj 1777 blev sat under en kollegial Bestyrelse, der foruden de Coninck og Reiersen kom til at tælle Justitsraaderne *Trant* og *Hennings*, en Ordning, der ogsaa havde Indflydelse paa Gageforholdene. De Conincks aarlige Lön som Direktør gik nu ned til kun 400 Rd.

I den Anledning gjorde han i en Skrivelse af 16 Juni 1777 opmærksom paa, at han fra Magasinets Ophævelse i April 1771 lige til dets Gjenoprettelse i Juli 1774 trods et stort og ansvarsfuldt Arbejde ikke havde modtaget en Skilling i Lön eller blot Dækning for Udgifterne til Lokale, Brændsel eller Belysning. Ejendommen, som han i 1768 havde kjøbt og indrettet med sin Stilling som Magasindirektør for Öje, havde til Dato kostet ham 15,000 Rd., men desuagtet havde han Aaret för forgjæves tilbudt Kommercekollegiet den for 14,000 Rd., da der var Tale om Indrettelsen af en Halle i Forbindelse med Magasinet. Denne Skrivelse faldt imidlertid ganske til Jorden. Den Henningske Indflydelse vedblev at gjöre sig gjældende i en ny Kabinetsordre af 16 Marts 1778, ved hvilken de Coninck og Reiersen lempelig sattes til Side, idet de, som tidligere nævnt, »forskaanedes« for en stor Del af Forretningerne ved Magasinet. Den udtalte, som tidligere anført, at de Mænd, der forestod Kongens Magasin, helst ingen egne Forretninger burde have, men »alene tilhøre Vores Tjeneste«, hvad der jo langtfra kunde siges om de Coninck og Reiersen, hvis fælles Handelsvirksomhed paa denne Tid var stærkt voxende.

De Conincks Svar herpaa var en Begjæring om — Afsked.

Han søgte om den i en Skrivelse af 24 Marts 1778, og under 4 Juni s. A. blev den tilstaaet ham i Naade, idet det samtidig udtaltes, at den extraordinære Finanskommission skulde bestemme en Godtgjörelse til ham, men Bestemmelsen herom synes aldrig at være kommen ud over Papiret.

Det er naturligt, at de Coninck i sin Magasin-Virksomhed ikke kunde gjöre Alle tilpas, og forskjellige Fabrikanter synes da ogsaa at have ført Klage over ham. Men herom hedder det i Kommercedeputationens Forestilling af 7 September 1772 angaaende Gjenoprettelsen af et Kommercefond, at der ikke reflekteres paa de af dem gjorte løse og ubeviste Beskyldninger, naar de ikke ved lovlig Tiltale dristede sig til at vedstaa dem. Det kom herefter ikke frem, hvad de gik ud paa. Men allerede saa tidligt som i Begyndelsen af 1769 forelaa der en gjennem Magistraten indsendt lang Klage over ham fra Kjøbenhavns Urtekræmmerlav. Paa Grund af sin Stilling fik han alle Slags Farver og Olier toldfrit ind, og af dem solgte han til Byens Farvere, paastod Lavet, til stor Skade for Urtekræmmerne, hvis Næring forringedes herved. Det oplystes imidlertid, at det enkelte Salg, der havde fundet Sted til Andre end Fabrikanter, var gjort de Coninck uafvidende af Uldforvalter *Heidner*, der i den Anledning fik en Advarsel. Men selvfølgelig var det ikke altid let at trække Grænsen mellem Magasinets officielle og de Conincks private Forretninger.

Det er Magasinets Forretning, naar de Coninck 1768 sætter igjennem, at der med det asiatiske Kompagnis Skibe udsendes dansk Klæde, to Pakker med hvert, men det er hans egen Forretning, naar han 1773 exporterer for henved 1000 Rd.

Silkevarer, der sælges paa Madeira. Han faar Udførselspræmie for dem (5 pCt.), skjöndt Plakaten af 7 September 1772 kun tilsagde en saadan for Udførsel til Vestindien, men han godtgjörde, at de vare bestemte til Vestindien og kun ved Skipperens Selvraadighed bleve afsatte paa Madeira. Der er imidlertid absolut Usikkerhed hos Generaltoldkammeret, naar det i Oktober 1774 skriver til Kommercekollegiet om, hvorvidt de Coninck er berettiget til at faa de Ordrer om toldfri Indførsel, som han »en og anden Gang« lader rekvirere paa adskillige Varer, der angives at være til Fabrikernes Brug. De Coninck maa i den Anledning oplyse, at det ikke er som Direktør men som privat Kjøbmand, at han i Løbet af to Aar har søgt og faaet Toldfrihed paa 144 Baller spansk Uld, 27 Baller polsk Uld, 400 Pd. Kochenille, 240 Pd. Indigo, 4 Foustager Bomolie og 4 Kurve Karteboller. Han har gjort det mere for at kunne levere Fabrikanterne de Varer, de bruge, saa billigt som muligt, end for selv at vinde derved, og han andrager om Kollegiets velvillige Anbefaling til General-Toldkammeret overfor fremtidig Opnaaelse af saadanne Friordrer. Kollegiets Svar til General-Toldkammeret er dog kun en tör Meddelelse om, at de af de Coninck forskrevne Varer ikke ere at anse anderledes end som andre Kjøbmænds. Og Toldkammeret erindrer denne Afgjörelse, hvad der bl. A. kommer frem i en Sag 1777 om Toldfrihed for nitten Sække polsk Uld. Det skriver nu atter til Kommercekollegiet med den Bemærkning, at de Coninck »forhen ofte er bleven erindret om, at for slige Varer maatte Fabrikernes edelige Attester her indsendes«.

Det var ogsaa som privat Kjøbmand, at de Coninck i

1772 søgte om toldfri Indførsel af et Parti Karder og Skrubber til Brug ved Fabrikerne, men dette negtedes ham med Paalæg om at lade Kardemager *Christian Gottlob Lose* forfærdige et Parti paa Magasinets Regning. Først 1776 opnaaede Reiersen den søgte Tilladelse, men Reiersen betyder her sikkert det samme som de Coninck. De To havde formentlig alt den Gang begyndt deres energisk arbejdende Handels-Kompagni. Det ovenfor antydede forviklede Forhold mellem officiel og privat Virksomhed kunde herefter true med at blive end mere indviklet, og der falder herved ligesom et forstaaende Lys over den ovenfor nævnte Kabinetsordre af Marts 1778, hvorefter de Coninck og Reiersen, »hvis Duelighed Vi kjende, og hvis egne Handels- og Fabrikforetagender Vi elske og agte al Vor Omhu værd«, i Magasinet begrænses til kun at skulle tage Del i »Justits-Administrationen og Betænkninger til Kommerce-Kollegiet«.

Som ovenfor meddelt kommer de Coninck som Magasindirektør strax i Forbindelse med den da hensygnende kongelige Silkefabrik, og Erklæringer fra ham vise, at han i 1773 interesserer sig for at faa den paa Fode igjen. Forsaavidt kan det være ganske naturligt, at han i 1775 bliver en af de Fire, der garantere for dens Kredit i Banken paa 40,000 Rd., men for hans Vedkommende er der nu sikkert et personligt Moment med, nemlig Forholdet til N. L. Reiersen. Den kongelige Silkefabrik var jo i Mellemtiden bleven dennes private Ejendom, og allerede Aaret för staa de to ved hinandens Side i et betydeligt Handelsforetagende. Det var i April 1774, at de Coninck og Reiersen sammen med Kjøbmand *John Brown* og Hof-Agent *C. H. Thalbitzer* meddelte

Kommerce-Kollegiet, at de i Henhold til det asiatiske Kompagnis nye Oktroi af 1772 havde besluttet at udruste en partikulær Expedition til Ostindien, Noget, der vakte stor Opmærksomhed og umaadelig Bevægelse. En saadan Expedition var Indvielsen af en hel ny Æra.

Det asiatiske Kompagni stod som en Stat i Staten. Det havde Land og Fæstninger under sig i Indien; det kunde føre Krig og afslutte Traktater; det havde Ret til at bruge det kongelige Segl og det kongelige Splitflag; dets Embedsmænd aflagde en særlig Troskabsed til det, og det havde selvstændige Domstole. I lang Tid havde det levet et stille, fornemt Liv med Hs. höjgrevelige Excellence, Gehejmeraad *A. G. Moltke* som Præses, og det var ikke hvert Aar, at der blev holdt Generalforsamling i det. Der fandt saaledes ingen Sted hverken i 1762 eller 1764, men da dukker der paa Generalforsamlingen den 4 Marts 1767, den første, i hvilken *de Coninck* deltager, og paa hvilken *Charles de Cazenoves* Ansættelse som Overkjøbmand stadfæstes, et Spörgsmaal op, der efterhaanden antager store Dimensioner og forvolder mange urolige Forhandlinger.

Forslaget gik ud paa, at man skulde lade »Particulaire« foretage Expeditioner til Trankebar og Bengalen, da der til de derværende Etablissementers Opkomst behøvedes flere Expeditioner og större Fonds. Men et saadant Forslag brød med Kompagniets Eneret: efter den gjældende Oktroi af 1732 var det forbudt andre af Kongens Undersaatter »at fare paa hin Side *Cap de bonne Esperance*«. Direktionen var uenig, og Spörgsmaalet udsattes da af de »höje og gode« Interessenter indtil videre. Det ses tydeligt, at Sagen har vakt Bevægelse

selv i de höjeste Kredse. Konferensraad *Joh. Fr. Friis,* der møder for Prinsesse Charlotte Amalie, underskriver nemlig: »Efter Hendes kgl. Höjheds Befaling og med expresse Ordre, [at] der forholdes efter Oktroien«. Sagen udsattes, og kort efter udsattes ogsaa et sikkert subsidiært Forslag af *H. C. Schimmelmann* og *N. Ryberg* om, at Kompagniet skulde anvende extraordinære Midler til Expeditioner paa Trankebar og Bengalen. Forslagsstillerne have næppe staaet det først nævnte Forslag fjærnt.

Alt blev altsaa ved det Gamle, og dog kom der nu en underlig Uro ind i Forholdene. 1769 vender Kaptajn *Elphinston* tilbage fra Indien med Meddelelse om, at *Cazenove* bruger »underlige Mesures«; Kasserer *Daldorph* dør i Juni s. A. og befindes at have bedraget Kompagniet for over 33,000 Rd., hvad der »efter befundne Omstændigheder« fører til, at ogsaa Bogholderposten bliver ledig; endelig voxe og voxe Udgifterne til den af Kompagniet bekostede Statue af Frederik V paa Amalienborg Plads til forunderlige Summer. Sindene optages stærkt, ja saa stærkt, at da den ved Hoffet i Unaade faldne Grev Moltke trækker sig tilbage, efter at have været Kompagniets Præses fra 1750, bemærkes dette paa Generalforsamlingen den 23 Avgust 1771 kun ved følgende lakoniske Tilførsel i Protokollen: »Grevens Afskedtagelse fra sit Præsidium udi Directionen er os bleven communiceret«. Det trækker op til de store Kampe om en ny Oktroi; den af Kristian VI under 12 April 1732 givne gjaldt for 40 Aar og udløb altsaa i 1772.

I April 1769 ansøger Kompagniet om simpelthen at faa den gamle Oktroi fornyet. Andragendet afgives fra Kancel-

liet til Kommercekollegiet, men her er man ikke sindet at blive staaende ved en blot og bar Fornyelse af Oktroien. I 1770 bliver der ført Forhandlinger mellem to Delegerede fra Kompagniet, Etatsraaderne *Jost v. Hemmert* og *P. van Hurck*, og to Delegerede fra Kollegiet, Konferensraaderne *Joakim Wasserschlebe* og *B. de Cederfeldt*. Resultatet heraf bliver dog lig Nul, og et af Divergenspunkterne er Spörgsmaalet om den friere Besejling af Indien, som Kompagniets Direktion dog efterhaanden synes at kunne finde sig i. Allerede i 1767 havde Kompagniet gjort Sit til at faa större Liv i Trankebar ved at give Indvaanerne dér Frihed til at handle fra et til andet Sted i Indien: »Anledningen hertil toge vi af de nye franske Familier, som udi den sidste Krig udi Indien vare blevne forarmede og ruinerede, og som for at nyde Hjælp og Beskyttelse søgte Tilflugt til Trankebar, hvorved dette Sted blev ikke alene meget peupleret, men vi forventede deraf, at disse franske Flygtninge skulde ved deres Ophold have forskaffet Stedets Fabriker samt Handelen dér en anselig Tilvæxt.« Og i den samme Skrivelse af 20 Februar 1771, hvori Direktionen meddeler dette, hedder det endnu: »At den eller de Rhedere, som anmelde sig hos Kompagniets Direktion at ville udrede Skibe paa hin Side Cap (Kina undtagen), skal nyde lige Frihed med Kompagniet, er Noget, som dependerer af Hs. kgl. Majestæts Naade; vi forhaabe dog, at et oktroieret Kompagni nyder deslige Dispensation fremfor andre private eller Particuliers«.

Nu tilsender Kollegiet Kompagniet et Udkast til en ny Oktroi, der foranlediger forskjellige Bemærkninger. Direktionen anmoder bl. A. Kollegiet om at have i gunstig Erin-

dring, »at det ikke er paa vores eller Interessenternes Forlangende, men paa höjtsammes Proposition, at Frihandelen til Indien vore Medborgere forundes«, men Skrivelsen ender dog med en Udtalelse om, at Direktionen »siden ved en Generalforsamling« vil gjöre sig Umage for, at Oktroiudkastet »saaledes vorder imodtaget«. Nu kommer imidlertid hele det Struenseeske Mellemspil. Kommercekollegiet forsvinder, en under Finanskollegiet hørende Kommercedeputation træder i Stedet, og et paa Generalforsamlingen den 23 Avgust 1771 valgt Udvalg, bestaaende af Konferensraad *R. Iselin,* Etatsraad *P. v. Hurck,* Etatsraad *N. Ryberg,* Agent *Fr. de Coninck* og Kjøbmand *H. F. Bargum,* henvender sig i et Andragende af 16 Oktober 1771 til Kongen. Det er ikke Besejlingen af Indien, det her drejer sig om, men Udkastets Forslag om, at Skibene, der kom derfra, foruden i Kjøbenhavn ogsaa skulde kunne losse i Altona og Bergen. Bliver det tilladt, tror Kompagniet ikke at kunne udholde Byrden ved at skulle opretholde Besiddelserne i Indien; Kongen maa da overtage dem. Det er Udgifterne til Trankebar og Bengalen, der sluge Fortjenesten ved Handelen paa Kina. »Der Werth der Actien ist seit 10 à 15 Jahren gefallen von 2,500 zu 1,300 Rthl., da die Interessenten in mehr als 10 Jahren von ihren Capitalen keine Interessen gezogen, weil die Austeilungen nicht einmal immer die Assuranz Praemie ausgemacht haben«.[1]

Finanskollegiet er imod at imødekomme disse Ønsker, men dets Indflydelse paa Sagen falder bort, og langt om

[1] Jfr. hermed »Grunde for den af os udkastede og derefter i det asiatiske Kompagnis Generalforsamling den 3 Avgust 1772 approberede Konvention«, S. 109—110.

længe sender Kommercedeputationen efter en kongelig Resolution af 7 April 1772 Kompagniet et nyt Udkast, hvori Altona og Bergen som tilladte Lossesteder ere bortfaldne. Dette Udkast forelægges Kompagniet paa en Generalforsamling den 15 s. M., den første af Aarets ikke mindre end sex stormende Forsamlinger, der satte Lidenskaberne i heftig Bevægelse baade i og udenfor Kompagniet.

Generalforsamlingen den 15 April gik forholdsvis rolig. Direktionen skriver under 24 April til Kommercedeputationen, at Oktroiudkastet efter nogen Uenighed blev »af de fleste Interessenter anset som en ny Oktroi for et nyt Kompagni, allernaadigst tilbuden det nuværende Interessentskab udi det asiatiske Kompagni«. Det afhang altsaa af Enhver, om han vilde indtræde i det nye Kompagni med sin Andel i det gamle eller fordre den udbetalt. Der blev i saa Henseende sat en Frist af to Maaneder, men alle de gamle Aktionærer subskriberede paany, og med nogle mindre af Kompagniet ønskede Ændringer blev Oktroien under 23 Juli s. A. stadfæstet af Kongen. Det var nu bl. A. givet, at kun Handelsmonopolet paa Kina vedblev, men at Private kunde deltage i den ostindiske Handel fra indenlandske Havne og med indenlandske Skibe mod en Rekognition til Kompagniet af to Procent af de udgaaende og otte Procent af de hjemkommende Ladningers Værdi.

Der stod imidlertid endnu Noget tilbage. Efter Oktroiens § 21 skulde Kompagniet i en Konvention vedtage sin videre »Indretning og Istandsættelse«, og allerede den 17 Juni nedsatte en Generalforsamling et Udvalg, hvis væsentlige Medlemmer vare Konferensraad *C. A. Fabritius*, Stiftamtmand *J. E. Scheel*, Etatsraaderne *P. Hoppe* og *N. Ryberg*, Agenterne

Fr. de Coninck og *C. H. Thalbitzer* samt Kaptajn *G. Elphinston*. Og paa en ny Generalforsamling den 3 Avgust forelagde Udvalget et Udkast i 41 Paragrafer, der i ikke faa Punkter vendte op og ned paa de gamle Forhold. Det blev oplæst og forlangt afstemt under Et. Herimod blev der naturligvis protesteret, men uden Hensyn hertil erklæredes Konventionen for vedtagen, og paa en senere Generalforsamling den 11 September gik det herskende Parti endnu stærkere frem. En Skrivelse fra Arveprinsen, der anbefalede Udsættelse, blev hørt under en »sagte Mumlen«, og efter en hidsig Kamp blev det trods kraftig Protest erklæret for besluttet, at Konventionen skulde træde i Kraft strax, og at en ny Direktion med det Samme skulde vælges. Minoriteten forlod herefter Forsamlingen, der dog ikke lod sig forstyrre, og til Direktører valgtes: (som Kjøbmænd) Konferensraad *C. A. Fabritius* (108 Stemmer), Etatsraad *N. Ryberg* (95), Kjøbmand *John Brown* (91) og Agent *Fr. de Coninck* (71), (som Lovkyndig) Etatsraad *P. Hoppe* (79), (som Søkyndig) Kaptajn *G. Elphinston* (112) og (som Landkyndig d. v. s. som en i Landene Kina eller Indien kjendt Mand) Kaptajn *W. Halling* (48). Der var ikke længer Tale om en »höj Standsperson« som Præsident.

Paa en derpaa til den 12 Oktober af den nye Bestyrelse sammenkaldt Generalforsamling søgte Minoriteten forgjæves ved Notarius publicus at faa oplæst en Protest mod dens og Bestyrelsens Lovlighed. Den naaede kun at faa afleveret et trykt Skrift »Betænkninger over Udkastet til den nye Konvention, som *oplæstes* i Generalforsamlingen den 3. Avgust 1772«. Og hermed begynder en lidenskabelig Piecekrig, ti Udvalget svarer med et andet Skrift: »Grunde for den af os

udkastede og derefter i det asiatiske Kompagnis Generalforsamling den 3. Avgust 1772 *approberede* Konvention«, der igjen kalder Minoriteten frem med en »Aftvungen Apologi«. Og navnlig dette sidste Skrift viser, til hvilken Höjde Bølgerne efterhaanden vare voxede. Det kommer fra Konferensraad *R. Iselin*, Etatsraaderne *Jost van Hemmert* og *Peter van Hurck*, Agenterne *Gysbert Behagen* og *Abraham Schneider* samt Kjøbmændene *I. C. Soetmann* og *H. F. Bargum*, alle, paa den Sidste nær, forhenværende Direktører af moden Alder, van Hemmert f. Ex., der havde været Direktør fra 1743 til 1752, var 77 Aar, van Hurck 76, Iselin 68 o. s. v.

De skulde efter deres Alder repræsentere Besindighed og Fordragelighed, men dog ere Ord som »Rodomontade, utidig Snak og egen Flatteri« forholdsvis milde. Man træffer ogsaa baade »ondt Hjærte« og »nedrig Tænkemaade«. Skriftet giver imidlertid interessante faktiske Oplysninger, navnlig om Generalforsamlingen den 11 September, ved hvilken »Agent *de Coninck*, Kancelliraad *Haaber* og Mrs. *Black, Cramer* og *Halling* vare Formænd og gik omkring som Hververe«, og de tre Sidste »distingverede sig ved deres brutale Opførsel«. »Egenvilje og Egenraadighed geleidet med Had og Forbitrelse imod den forrige Direktion (som dog fra Nogles, især fra Agent *de Conincks* Side ej var forskyldt, da Direktionen for nogle Aar siden paa hans Ansøgning forundte ham en Assistents Post i Kina) havde nu bragt dem [d. e. de nye Direktører] til det forønskede Maal . . . De vare valgte den 11 September om Natten, og om Morgenen derefter ved Kl. imellem 8 og 9 indfandt de sig *in corpore* paa Kompagniet og der (det gjör os ondt for nogle af dem, at vi skal sige det) med

forenet Magt og Raads Raad paa en egenmægtig og voldsom Maade bemægtigede sig og satte sig i Possession af det gamle Kompagnis Protokoller, Bøger og Papirer og alle dets Ejendomme og Effekter«.

En saadan Optræden viser, hvor tilspidset Situationen har været, navnlig naar man hører, at tre af de nye Direktører vare Medlemmer af den gamle Direktion, nemlig *C. A. Fabritius*, *John Brown* og *Elphinston*, der som Kolleger havde de ovenfor nævnte *Gysbert Behagen*, *Abrah. Schneider* og *J. C. Soetmann*. Samlivet i denne Direktion maa ikke have været hyggeligt. Om Fabritius og Elphinston holder Skriftet sig da heller ikke tilbage fra at berette Følgende: »En Begivenhed er os i frisk Erindring, som disse tvende Herrer afvigte Aar foretog sig med det af *Cazenove* i Bengalen kjøbte Skib Prinsesse Lovise, som kostede Kompagniet c. 114,000 Rupier foruden de i Lissabon paa samme anvendte store Reparations-Omkostninger, ti efterat Over-Ekvipagemester *Elphinston* havde forestillet for Direktionen, at dette Skib var aldeles unyttigt og duede intet til Reparation, blev paa hans Forslag og paa hans Raad besluttet, at det skulde sælges ved Avktion, hvilket ogsaa skete, og lod Konferensraad *Fabritius* sig det tilslaa for 3000 Rd., men 'sidenefter kom vi i Erfaring, at Hr. Agent *de Coninck*, Hr. *John Brown* og Hr. Kaptajn *Elphinston* med Hr. Konferensraad *Fabritius* vare Participanter i dette Kjøb, og da var Skibet ikke længer et unyttigt Skib, ti det blev i en Hast bragt i Stand paa det asiatiske Kompagnis Plads og derefter in Junio for disse gode Herrers Regning under Navn »Baron Schimmelmann« expederet til St. Croix for at afhente en Ladning Sukker, der er dobbelt saa svær som en ostindisk Ladning«.

Man vil se, at *de Coninck* stadig er mellem de Nævnte, og Skriftet indeholder endnu flere Behageligheder til ham, hvad der viser, at han har spillet en Rolle. Naar det saaledes paatales, at Kompagniet har lidt et stort Tab ved *Cazenove,* fortsættes der saaledes: »hvilken sidste især af hans Cousin, den nuværende Direktør Hr. Agent de Coninck, paa mange Maader er bleven understøttet, og som med egen Haand har skrevet en af bemeldte Cazenove for Kompagniet höjst skadelig Proposition«. Det bebrejdes ogsaa de Coninck, at han »alene for sin Person skal have faaet og udenrigs bortsendt et temmeligt Antal« paa Fransk trykte Exemplarer af Konventions-Udvalgets Skrift »Grunde o. s. v.«, »der ere fulde af saa megen Ondskab og Kalumni«.

Det er næsten selvfølgelig, at der efter saa mange skarpe Udfald maatte følge en Proces. De forhenværende Direktører vilde have den nye Direktion dömt fra sin Stilling som ulovlig valgt. Kampen blev udfægtet først for en Kommissionsdomstol og derpaa for Höjesteret, der den 6 Januar 1774 stadfæstede Kommissionsdommen, der kjendte for Ret, »at Direktørerne for det asiatiske Kompagni saavel paa Kompagniets og indstævnte Interessenters som egne Vegne bör for Citanternes Søgsmaal og Tiltale i denne Sag aldeles fri at være«. Men paa den anden Side udtalte Dommen tillige, at de af Direktionen paastaaede Mulkter og Mortifikationer »ikke bör have Sted mod Med-Interessenter, som, skjöndt de tage fejl, dog tale for en Del af deres Velfærd i et frit Selskab«, Sligt vilde kun tjene til at »vedligeholde og forøge en Animosité, der dog er dette vigtige Kompagni magtpaaliggende at se dæmpet og kvælet, hvorfor denne Del af Kontra-

citanternes Paastand ikke bliver at følge«. Processens Omkostninger ophævedes.

Dommen gaar tydeligt ud paa at mægle og dæmpe, men som vi nedenfor skulle se, naaede den ikke sit Maal. Der var stadig Modstand mod den nye Direktion med sine unge, energiske, men næppe altid forsigtige Dygtigheder. Da de Coninck i September 1772 valgtes til Direktør i det tidligere saa ærværdige asiatiske Kompagni, var han ikke 32 Aar gammel, og en af de syv Direktører var endnu nogle Aar yngre. De Conincks sex Meddirektører vare efter Alder:

Skibskaptajn *George Elphinston* (f. 1721, † 1777), en Skotte, der 1757 blev Kaptajn i asiatisk Kompagnis Tjeneste, 1769 dets Ekvipagemester og 1770 som Hovedparticipant[1] Medlem af dets Direktion.

Kjøbmand *John Brown* (f. 1722, † 1803), ogsaa en Skotte, der med sine Brødre William og David efter Slaget ved Kulloden (1746) kom til Kjøbenhavn som forfulgte Tilhængere af Stuarterne; sammen med Brødrene oprettede han (fra 1755) et Handelshus, der tilsidst hed »John & William Brown & Cp.«

Etatsraad *Niels Ryberg* (f. 1725, † 1804), en jysk Bondesön, der fra 1750 drev en stadig voxende Handelsforretning i Kjøbenhavn, en Tid under Firma Ryberg & Thygesen og derefter sammen med de ovenfor nævnte Kjøbmænd C. S. Blach og L. J. Cramer. Han blev Konferensraad.

Etatsraad *Peter Hoppe* (f. 1727, † 1778), Assessor i Höjeste-

---

[1] Foruden de egentlige Direktører satte Konventionen af 1732 nogle Interessenter med Titlen »Hovedparticipanter« i Spidsen for Kompagniet. En Hovedparticipant skulde eje mindst to Aktier i Selskabet.

ret og i Over-Admiralitetsretten, blev 1777 optagen i den danske Adelsstand.

Konferensraad *C. A. Fabritius* (f. 1731, † 1805), den tidligere omtalte Medindehaver af Firmaet »Michael Fabritius & Wever«, der allerede 1759 som Hovedparticipant var Medlem af det asiatiske Kompagnis Direktion, blev 1766 Etatsraad, 1768 Konferensraad og 1773 adlet under Navnet Fabritius de Tegnagel.

Kaptajn *William Halling* (f. 1744, † 1796) var, efter at have været i engelsk Tjeneste i Indien, kommen tilbage med en fyrstelig Formue og töjlesløse Vaner; Hennings fandt hos ham 1779 paa Dronninglund i Jylland »al den orientalske Prang, som tilhører Ostindianeren, der har hjulpet Lord Clive med at hænge en Nabob og været med blandt Manillas Erobrere«. 1773 blev han Brigader (1774 med Generalmajors Rang), 1776 fik han det hvide Baand og 1783 Adelspatent.

Ikke ti Aar efter at de Coninck havde været glad ved at opnaa en beskeden Ansættelse i Kina under det asiatiske Kompagni, stod han som Direktør i det. Han havde i Mellemtiden gjort Forretninger med det, et Sted i dets Direktionsprotokol hedder det saaledes, at Agent de Coninck og »adskillige Jøder« har offereret Kompagniet at levere Piastre til differente Priser. Men der er formentlig ingen Tvivl om, at han, lige fra han i 1766 eller 1767 blev Interessent, har haft sin Opmærksomhed henvendt paa den partikulære ostindiske Handel. Ordnet paa den Maade, som den blev det i den ny Oktroi, var den efter hans Mening til lige stor Nytte for Kompagniet og de Private. Paa Generalforsamlingerne i 1767 har han stemt med *H. C. Schimmelmann* og *Ryberg*, saa-

vist som han gjör sig til af gjennem Greve *Bernstorff* at have faaet den vedkommende Bestemmelse indsat i det nye Oktroiudkast. Men derfor kunde og vilde han heller ikke lade Tilladelsen staa som et tomt Bogstav, hvad de allerfleste sikkert havde troet, at den vilde, og i April 1774 tilskrev han, som ovenfor nævnt, sammen med *Reiersen*, Kjøbmand *John Brown* og Agent *C. H. Thalbitzer* Kommercekollegiet, at de i Aarets Løb vilde udruste en privat Ostindiefarer.

Men, skriver han i sin Selvbiografi, »næppe var dette Foretagende sat i Gang, för jeg blev Gjenstand for den voldsomste Forfølgelse. Jeg blev betragtet som en Fjende af Kompagniet, som den, der misbrugte min Direktørstilling, som den, der forraadte de Interesser, jeg var sat til at værge. Man sluttede sig sammen for at tvinge mig ud af Direktionen. Stærk ved min Uskyldighed og mine Hensigters Renhed, støttet af mine Kolleger og overbevist om, at man snart maatte give mig Ret, trodsede jeg imidlertid Uvejret og holdt min Stilling«. Bølgerne rejste sig med andre Ord voldsomt paany. Det Nærmere herom hører dog ind under et følgende Kapitel om de Conincks og Reiersens samlede Virksomhed. Her skal endnu kun gives nogle afsluttende Oplysninger om de Coninck, der 1783 udnævntes til Etatsraad.

Det er en Begivenhed, at han i 1774 aabnede de private ostindiske Expeditioner, men dristig og overlegen tog han atter og atter lignende Initiativer, til han i 1797 og 1798, da Frygten for engelske Krydsere bandt de hollandske Koffardiskibe til Havnene, kulminerede i at afslutte en Kontrakt om det hollandsk-ostindiske Kompagnis i Batavia henliggende samtlige Produkter. Deres Værdi var ikke mindre end 19

Millioner Gylden, og til deres Transport behøvedes en Flaade paa 38 Skibe. Men Englænderne vilde ikke her respektere det nevtrale Flag. Det under Dannebrog farende Skib Rendsborg blev taget og trods alle officielle Skridt herfra ved Admiralitetsdom af 13 Avgust 1802 erklæret for god Prise: En dansk Kjøbmand kunde umulig have Kapital til i Virkeligheden at have kjøbt de uhyre Varebeholdninger; det Hele var et bedragerisk Proformaværk. Og det var ikke alene Englænderne der sagde dette[1], men her i Danmark blev det Samme sagt, bl. A. med stor Skarphed af Kammerherre *Hennings*, der nu var Amtmand i Plöen.

Denne begavede Mand, der i Magasinet synes at have været de Conincks skarpe Konkurrent, er fuldstændig paa hans Side med Hensyn til Ostindiens frie Besejling og skriver i 1779 fra Aalborg til Greve *Ernst Schimmelmann* i livlig Sympati om et nu ubekjendt Foretagende: »Sig mig endelig, om *de Coninck* udfører sin Expedition og om han bygger et Magasin? Vis mig det Venskab ikke at opgive denne Affære«. Det gjör derfor et eget Indtryk at se ham i 1802 fuldstændig bryde Staven over de Coninck og heri mene at gjengive den almindelige Stemning. »Dass wir de Coninck allein verdanken in den Krieg hinein gezogen zu sein, sagt man hier ganz laut. Ich hörte es von *Peschier* in des Kronprinzen Vorgemach . . . De Coninck, heisst es, darf Niemanden gerade in die Augen sehen«.

Det er stærke Beskyldninger, hvis Rigtighed dog paa ingen Maade tör betragtes som given. Det maa i det Hele ikke overses, at naar store Skikkelser ustanseligt bane sig Vej

[1] John Brown: The northern courts, I, London, 1818, S. 253.

mod bestemte Maal, er det umuligt Andet, end at Forskjelligt maa blive traadt ned. De vække paa mange Steder ikke alene Modstand og Misundelse, men ogsaa Uvilje og Had. Og de Coninck var en saadan Skikkelse. Han tog al Opmærksomhed fangen, da hans Handelshus 1781 under den nordamerikanske Frihedskrig viste sig i Besiddelse af et saa dristigt Mod og en saa stor pekuniær Evne, at det kunde bringe indtil 64 Skibe, der tilhørte krigsførende Landes Undersaatter og laa blokerede i forskjellige Havne, under dansk Flag, og det er storslaaet, at han havde vidst at skaffe sig et saa godt Kurerapparat, at den herværende franske Gesandt i 1802 af ham fik den første Underretning om den i Amiens afsluttede Fred. En saa stort anlagt Mand, der öjeblikkeligt veed at benytte enhver Konjunktur, blot den kan skimtes, lader sig selvfølgelig ikke stanse af ethvert almindeligt Hensyn. Han staar selvsikker og myndig — altid beredt til at hævde sin Indflydelse, saaledes som det bl. A. kan ses af hans Forhold til den herværende reformerte Menighed.

Besættelsen af et af dens Præsteembeder bragte ham 1786 i Uoverensstemmelse med sine Kolleger i Konsistoriet, og 1788 træder han da tilbage som Ældste for i 1793 at aabne en hidsig Kamp imod det i Anledning af et nyt Menigheds-Reglement, der forøvrigt trods hans Modstand godkjendes af Regeringen. Han udgiver i den Anledning to Smaaskrifter: *Aux membres de l'église reformée francaise de Copenhague* og *Réponse à l'écrit intitulé observations du consistoire etc.* Og det har sin Interesse at se en Anmelder i Tidsskriftet *Iris* skrive: »Hans Grundes Vægt tör jeg ikke bedömme, men de ere visseligen fremsatte paa den lyseste Maade og i det reneste

og sirligste Sprog. Handelens Gud har næppe nogensinde spillet Muserne et slemmere Puds, end da han tog dette klare Hoved, dette sande Geni i Ordets ædleste Bemærkelse fra dem; men de smile og spörge, om ikke den lærde Verden tilstaaer, at den, der kan skrive saa smukt, burde hørt dem til«.

Det er ejendommeligt, at Ordene falde just saaledes, ti det synes, som om de Conincks tysk-danske litterære Samtid har haft endog meget travlt med at tillægge ham Mangel paa just de Interesser, der optog dem selv saa stærkt, medens den til Gjengjæld udstyrede ham med en Række mindre heldige Egenskaber. *Hennings* betragter hans Selskaber for »zu heterogen gemischt« og tvivler om »die Liebenswürdigkeit der Unterhaltung« i dem. »Ich glaube«, skriver han, »dass das Wesentliche fehlt: Ausbildung des Geistes durch Kenntnisse und Herzlichkeit«. Og saa er der den danske Generalkonsul *Jens Wolffs* Bog *Sketches on a tour to Copenhague* (London, 1814). Efter en kort Omtale af de Coninck, navnlig som den uhyre rige, følger her en almindelig Udtalelse, der stærkt beklager, at Kunst og Litteratur staa Penge- og Standsmatadorer fjærnt, hvorpaa Kapitlet ender med en Vignet, der lader et med Bøger rigt besat Rum blive benyttet som Anretningssted for et yppigt Maaltid, medens som yderligere Forklaring nogle forneden paa Skyer anbragte Smaagenier tilvenstre livligt hengive sig til Bordets Glæder, medens een af dem tilhöjre hviler sovende mellem to store Svin. Denne Vignets Adresse til de Coninck understreges skarpt i *John Browns* »The northern courts« (I, 1818, S. 253 Noten), men her er dog det at mærke, at medens Traditionen godt kjender et stort, ja pragtfuldt de Conincksk Hus med rige Fester, frem-

stiller den ham selv som en overfor kulinariske Nydelser maadeholden Mand, og den samme Jens Wolff, hvis Vignet skal antyde saa meget, tegner med sine Ord et ganske andet Billede. Han kalder de Coninck »this excellent man, who may be classed among the patriarchs of old« og skildrer ham som Familiefaderen, der altid er omgiven af sine Descendenter i anden og tredie Generation: »i et Antal af 40 til 50 sad de i Almindelighed sammen med ham ved Bordet«.

Det er et storslaaet Billede, og kjendte man ret til Livet paa Dronninggaard i de Conincks Tid, vilde det sikkert være endnu mere storslaaet. Saavel i Byen som paa Landet boede han som en Fyrste. Efter at være flyttet fra Nybrogade indrettede han sig i det Danneskiold-Laurvigske (nu Moltkeske) Palæ paa Hjörnet af Bredgade og Dronningens Tværgade, som han blev Ejer af og kun skilte sig ved 1794, for at Enkedronning Juliane Marie efter Kristiansborg Slots Brand kunde faa en passende Bolig; og Dronninggaard gjorde han med rig Haand til det skjönneste og stilfuldeste Hjem for sig og sin talrige Slægt. Folk valfartede til det.[1]

Det tör siges bestemt, at de Coninck havde Interesse for Kunst. Han beskjæftigede danske Kunstnere (Jens Juel, Erik Paulsen, Wiedewelt o. s. v.), kjøbte hollandske Malerier og lod Tidens udmærkede Havekunst forskjönne Dronninggaard. Han har ganske sikkert haft ikke ringe aandelige Interesser, hvad f. Ex. Venskabet mellem ham og Reverdil peger paa, men de i hans Hus dyrkede litterære Interesser faldt ikke sammen med Datidens tysk sentimentale Smag. De vare ude-

[1] A tour in Zealand, London, 1805, S. 61 flg.

lukkende franske. Der var franske Oplæsninger og til sine Tider fransk Komedie. Det er derfor ikke overraskende, men paa sin Vis oplysende, at den tyskdannede Hennings kun kan tale om Selskabslivet hos de Coninck paa anden Haand. De germanske og galliske Elementer synes at have staaet ganske skarpt og i ethvert Tilfælde ganske uforstaaende overfor hinanden. Det er et alt Andet end tiltalende Billede, som Hennings tegner af de Coninck, men fra anden Side lyder der ganske andre Stemmer. De Conincks Slægt saa op til ham med baade Kjærlighed og Stolthed. Den elskede ham; og det er et skjönt Eftermæle, der er sat ham i *Gustave Monods* Bog »La Famille Monod« (Paris, 1890). Datteren *Louise* (f. 1775) blev 1793 gift med *Jean Monod*, der fra 1794—1808 var Præst ved Kjøbenhavns reformerte Kirke, og hun blev Moder til en stor Börneflok, hvoriblandt Frankrigs maaske betydeligste protestantiske Præst, den bekjendte *Adolphe Monod*. Det er en Broder til denne, der har skrevet Bogen, og den begynder med at omtale ikke Faderens Slægt, men Moderens. Med den dybeste Höjagtelse nævnes Morfaderen og Mormoderen paa Dronninggaard, der havde Datteren Louise med sine mange Börn boende paa Kaningaarden og Sönnen Frederik paa Frederikslund, Ejendomme, der begge hørte til Dronninggaard. Der levedes her et stort og rigt Liv, der paa mange Maader var toneangivende. Som et paa en Gang fremadskridende og dog patriarkalsk Træk kan det nævnes, at de Coninck med sine Börnebörns Vakcination i 1801 gik i Spidsen for Vakcinationens Indførelse her i Landet.

Det var imidlertid ikke de Coninck nok, at han samlede sine Descendenter omkring sig. Af ni Börn naaede syv (tre Sön-

ner og fire Døtre) den voxne Alder og indtraadte alle i Ægteskab. Nej han samlede ogsaa sine Søskende. Den ældste Søster *Marie Anne de Muisson* (f. 1738, † 1811) kom hertil som Enke, hvad hun blev 1784, og den yngste Søster *Cecile* (f. 1745, † 1819) kom 1798 til Danmark sammen med sin Mand *Paulin Philippe Henri de Dompierre de Joncquières*, (f. 1744, † 1822), der havde beklædt store Stillinger i Holland, f. Ex. som Domænebestyrer hos Prinsen af Oranien, og været Medlem af det brabantske Raad. De Franskes Besættelse af Holland fordrev ham, og her i Landet bosatte han sig paa Folehavegaard ved Rungsted, som han kjøbte. Hvad endelig Broderen *Jean de Coninck* (f. 1744, † 1807) angaar, da var han alt flyttet hertil 1784 og blev, som vi nedenfor skulle se, Deltager i Handelshuset de Coninck & Reiersen.

Det er imidlertid ikke alene Slægten, der udtaler sig varmt og anerkjendende om ham. Der kan ogsaa henvises til f. Ex. *Georgette Ducrest's* Bog »Mémoires sur l'impératrice Josephine«, en Bog, der forøvrigt indeholder snurrige Historier om danske Forhold. Forfatterinden var som Barn her i Kjøbenhavn. De Coninck havde engageret hendes Fader, en forhenværende Marquis, til at bygge et efter nye Principer konstrueret Skib, Skibet »Svar til Alt«, og hun kan ikke nok som berömme de Conincks store Velgjörenhed.

Sikkert er det, at han rundhaandet understøttede franske Emigranter, ligesom at han efter Slotsbranden i 1794 gav en stor Sum til Kristiansborg Slots Gjenopførelse — der nævnes 30,000 Rd. — og 1801 10,000 Rd. til de Saarede fra Slaget paa Rheden. Som enkelte Personer, han var god imod, kan ogsaa nævnes Familiens mangeaarige Gouvernanter af

Navnet Miss *Elking*.[1] Han etablerede dem som Institutbestyrerinder, og deres Institut, der en Tid laa paa Hjörnet af Amaliegade og Blankogade (nu Fredericiagade), blev et af Byens mest søgte.

I ikke ringe Grad var hans Velgjörenhed dog knyttet til Dronninggaard; Bønderne i Sognet omkring den have Meget at takke ham for. Men hans Testamente af 1786 viser da ogsaa, hvilken Rolle denne Gaard spillede for ham. Han testerede Minderinge til sin Broder *Jean*, til sin Kompagnon *N. L. Reiersen* og Oberst *Henry Drevon*[2], han betænkte sine

---

[1] I sine Erindringer fra det Brunske Hus (Museum, 1891, I) fortæller *Carl Bernhard*, at *Constantin Brun*, den senere betydelige Handelsmand og Gehejmekonferensraad († 1836), som ungt Menneske skal have søgt »Miss Elking« en Aften, for om muligt ved hendes Hjælp at faa en Plads i den vestindiske Handels Tjeneste, »hvis Direktør de Coninck var«. Hun tog just Fodbad, da han blev meldt, men tog dog imod ham, da han erklærede, at Sagen, han kom for, var af Vigtighed for ham. Næste Dag blev der spøgt over Situationen, og de Coninck lovede, at han ikke vilde være haardere, end hun havde været, og Brun blev da Skriver ved den nævnte Handel. Her maa dog være noget Urigtigt. De Coninck har aldrig været Direktør ved den vestindiske Handel, og Brun, der er født i Rostock 1746, blev fra Lübeck etableret i St. Petersborg, hvor han 1777 blev dansk Konsul. Der synes ingen Plads at være til hans ovennævnte Skriverstilling, og Anekdoten kan selvfølgelig ikke sættes i Forbindelse med, at han i 1783 blev kgl. Administrator ved den vestindiske Handel. Det skete, hedder det, ved Grev Schimmelmanns Initiativ, og endnu samme Aar ægtede han Digterinden Frederikke Münter. Han har ganske sikkert ikke den Gang søgt »Miss Elking«. — Der var i Alt fire »Miss *Elking*«, der alle bleve mellem 85 og 95 Aar gamle, den sidste af dem, *Cecile Elking*, døde i 1855.

[2] En af Dronninggaards mange Mindestøtter er viet denne Mand, der maa have forestaaet Parkens Anlæg. Paa Støtten, en Obelisk af Wiedewelt, læses: »J. H. F. a Drevon, summ. eqv. Belg. praef., cujus ingenio consilioqve amoenissimum hoc nemus amoenius redditum gratus po-

Søskende, og han ordnede sine Börns Arveforhold o. s. v., men det Centrale i det Hele var og blev Dronninggaard. Den gjordes til et Stamhus, der skulde tilfalde den ældste Sön *Frederik* (f. 1779) og gaa i Arv efter Reglerne i Forordningen af 26 Maj 1752 om Aasædesretten i Norge. Arvinger paa Kvindesiden, der eventuelt kom til at besidde den, skulde antage Navnet de Coninck, og han lagde Vægt paa, at de af ham paa Dronninggaard oprettede Mindesmærker for Handel og Agerdyrkning altid skulde opmuntre Efterkommerne til at vedblive i den Stand, hvori deres Stamfader havde lagt Grunden til deres Lykke.

Men — »Lykken« vedblev ikke. Selv en de Conincks Formue maatte svinde under de Ulykker, der efter 1807 brød hærgende ind over Danmark. 1821 gik Huset de Coninck fallit, og den til Stamherre udsete Sön drog Aaret efter til Paris, hvor han tog Bolig for hele sit øvrige Liv. Dronninggaard blev hurtig efter en sörgelig Ruin.[1] Og i sine sidste Aar blev de Coninck selv en Ruin. 1807 ramtes han af et apoplektisk Tilfælde, hvis Virkninger vedblev, til han afgik ved Døden den 4 September 1811.

Det skal imidlertid ikke lades uomtalt, at det apoplektiske Tilfælde formodes foranlediget ved, at der i November 1807 blev paabegyndt en Undersøgelse imod ham for intet Mindre end Landsforræderi. Efter Englændernes Landgang paa Sjælland i Avgust 1807 havde han sammen med Greve

---

suit praedi possessor F. de Coninck 1783«. — Han opholdt sig her fra 1782 til 1786 og udgav 1789 i Haag »Voyage en Suède suiui de quelques particularités relatives à l'histoire du Dannemarc«.

[1] Se Tidsskrift for Kunstindustri, 1895.

S. Schulin til Frederiksdal og Pastor *B. F. Rönne* i Lyngby for at skaane Egnens Beboere overtaget Ledelsen af de engelske Troppers Forsyning med Proviant; de paagjældende Embedsmænd, hvem Pligten i saa Henseende paahvilede, befandt sig alle i den belejrede Hovedstad. Efter Englændernes Bortgang blev der i denne Anledning lagt Sag an mod de tre patriotisk handlende Mænd, der dog alle bleve frikjendte først ved en Kommissionsdom den 19 Oktober 1808 og derpaa ved Höjesterets Dom den 9 Februar 1809. Men en Tid var Stemningen stærkt imod dem. A. S. Ørsted skjænker Sagen stor Opmærksomhed i »Af mit Livs og min Tids Historie« (III, 1855). Han staar ubetinget paa de Anklagedes Side, og særlig med Hensyn til de Coninck skriver han saaledes: »Mange fandt en Tilfredsstillelse i, at Etatsraad de Coninck, der en Tidlang havde befundet sig i en svagelig Tilstand, hvilken, som Nogle formodede, var en Virkning af den krænkende Forfølgning, oplevede sin endelige Frifindelse«. Men dermed fik han ikke sin Førlighed igjen, den kom aldrig tilbage.

Frederik VI skal have været meget fortörnet over de Tres, Grev Schulins, Etatsraad de Conincks og Pastor Rönnes selvtagne Myndighed i Forholdet til de engelske Tropper, men han blev senere formildet, og efter Höjesteretsdommen skal han have tilbudt de Coninck baade en höj Titel og en höj Orden. Men de Coninck skal med Stolthed have afslaaet begge Dele.

Det er umiddelbart för disse sidste ulykkelige Forhold, at de Coninck den 21 Juli 1807 skriver det Brev, der ovenfor oftere er nævnt som hans Selvbiografi. Dets sidste

Ord, som her skulle anføres, tyde paa et Sind, der søger at komme til Ro efter et bevæget Liv. Han skriver: »Jeg bærer ikke Had eller Nag til Nogen, jeg har ingen smertelig Erindring om det Onde, som En og Anden maaske har forsøgt at gjöre mig, uden at det sikkert med Rette kan siges, at det fra min Side var forskyldt; i ethvert Tilfælde tilgiver jeg dem af mit ganske Hjærte og ønsker, at de selv maa kunne glemme det Skete. Faa Mennesker have sikkert saa megen Grund som jeg til at takke Forsynet og være taknemlig for dets mange Velgjerninger«. — Herefter kom den sidste, for ham saa skjæbnesvangre Miskjendelse, som han efter sin Slægts Vidnesbyrd bar med Höjhed og Ro.

DE CONINCK & REIERSEN.

Naar er Huset *de Coninck & Reiersen* stiftet? Nöjagtigt synes dette Spörgsmaal ikke at kunne besvares, og det er forsaavidt naturligt nok, som Begyndelsen vist nok maa søges i forskjellige spredte Handelsforetagender, som Direktøren og Bogholderen i General-Magasins-Kontoret bleve enige om at udføre enten alene eller sammen med Andre. Men smaat skaarne vare deres Overenskomster ikke. I April 1774 underrette de saaledes Kommercekollegiet om, at de i Forbindelse med Kjøbmand *John Brown* og Hof-Agent *C. H. Thalbitzer* ville udruste en privat Ostindiefarer, og ad den herved betraadte Vej gik de videre. I 1777 ere de f. Ex. sammen med Konferensraad *C. A. Fabritius* og Etatsraad *N. Ryberg* om en lignende Expedition. Skibet, de ved denne Lejlighed benyttede, hed »Enigheden«, og der udkrævedes baade Enighed og dristig Energi til disse Expeditioner, der ikke alene spillede en Rolle i deres, men i den danske Handels Historie.

Som et vigtigt Forbindelsesled imellem dem maa det ogsaa nævnes, at *de Coninck* i Avgust 1775 sammen med

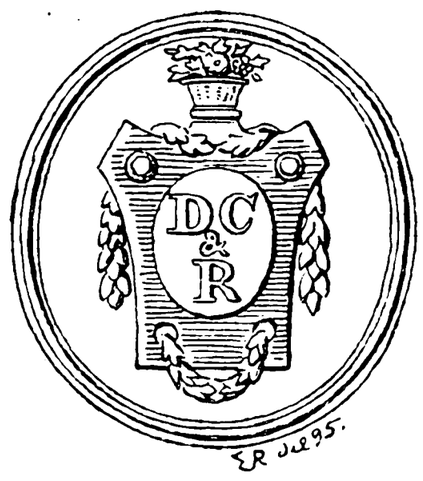
Kaptajn *G. Elphinston* og Kancelliraad *O. C. Haaber* siger god i Banken for Laanet til Reiersens Silkefabrik paa ikke mindre end 40,000 Rd.

De Coninck og Reiersen arbejde altsaa sammen og sætte samtidig Andre i Bevægelse. Det hedder udtrykkeligt, at *de* »vare de første, som efter det asiatiske Kompagnis Oktrois Fornyelse gjorde Forsøg paa at drive den private Handel paa Ostindien«. Det var ogsaa dem, der vare Forretningsførere for Skibet »Enigheden« i 1777. Men herved konstateres endnu ikke et Handelshus *de Coninck & Reiersen.* Et saadant er imidlertid sikkert tilstede i December 1778, da det hos Skibsbygger *Erik Eskildsen*, der samme Aar havde etableret sig paa Strandvejen — ved Kildevæld — til en ostindisk Expedition kjøbte Defensionsskibet »St. Thomas«, der omdøbtes til »Haabet«. Og der kan være Noget, der taler for, at et Kompagniskab er blevet oprettet i dette Aar eller maaske sidst i 1777. Som det vil erindres, er den mod de Coninck og Reiersen rettede Kabinetsordre, der vil, at Mænd, der »med uafbrudt og öm Omhu« skulle forestaa General-Magasins-Kontoret, ikke kunne have egne Forretninger, af 16 Marts 1778.

Der kan ikke i den sigtes til Reiersens Silkefabrik. Den overtog han efter Opfordring fra Kommercekollegiet paa en Tid, da han alt var Embedsmand baade i og udenfor Magasinet. Der maa være kommet noget Nyt til, og det kan være et formelt indgaaet Kompagniskab. Der sigtes ogsaa naturligst til noget Fælles, naar der videre i Kabinetsordren lægges Kongen følgende Ord i Munden om de to Direktører de Coninck og Reiersen: »hvis Duelighed Vi kjende og

hvis egne Handels- og Fabrikforetagender Vi elske og agte al Vor Omhu værd«.

Fra denne Tid kan altsaa Handelshusets her afbildede Signet skrive sig. Men ligegyldigt, naar Kompagniskabet formelt er grundet, i een Henseende vare dets Oprettere tidligt Kompagnoner, nemlig overfor den Uvilje for ikke at sige Had, som en stor Del af det asiatiske Kompagnis Interessenter besjæledes af imod dem. Vendtes Sindene særlig mod de Coninck i Anledning af de partikulære ostindiske Expeditioner, vakte Reiersen deres Mishag ved sine Anstrængelser for et Forbud mod Indførsel af kinesiske Silketöjer og sine Ønsker om en billig Import af kinesisk Raasilke, og det var ingen formildende Omstændighed, at de begge to vare Interessenter i Kompagniet, de Coninck formentlig fra 1767, medens Reiersen vel først blev det i 1772 ved Kompagniets Fornyelse. Ja de Coninck var mere end Interessent, han blev i 1772 Medlem af den saa stærkt bekæmpede nye Direktion.

Paa den første Generalforsamling, som denne Direktion afholdt den 12 Oktober 1772, udtalte den Ønsket om, »at den Misforstaaelse, som paa nogen Tid er sporet iblandt dette priselige Kompagnis Interessenter, nu maatte aldeles ophøre, og vi alle med fælles Kræfter maatte stræbe at forfremme vort hele Handelsselskabs Gavn og bestandige Flor til Handelens fordelagtige Udbredelse for Rigernes og følgelig til Kongens og Landets forenede Fordel«. Dette Ønske gik imidlertid ikke i Opfyldelse. De forhenværende, gamle Direktører fortsatte deres Kamp mod den nye Direktion og dens Værk, den nye

Konvention. Som tidligere meddelt tabte de dog Slaget, og forsaavidt kunde Alt være faldet i Ro, men saa viste det Uventede sig i Skikkelse af en privat ostindisk Expedition, der efter den nye Oktroi vel var lovlig, men som ganske brød med alle nedarvede Traditioner om Kompagniets Ret og Fordel. Og saa vare to af dens Rhedere endda Direktører i Kompagniet. Der rejste sig en indigneret Storm, der ikke bragtes til Ro ved et Tilbud til Kompagniet om med 30,000 Rd. at deltage i den til 150,000 Rd. beregnede Expedition.

Underlige Rygter fyldte Byen, og 24 Interessenter fordrede det Spörgsmaal forelagt en Generalforsamling, »om det kan være en eller flere Direktører for Kompagniet tilladt at entreprenere og forestaa partikulære Expeditioner til Ostindien og tillige vedblive Bestyrelsen af Kompagniet?« De To, til hvilke der sigtedes, Kjøbmand *Brown* og Agent *de Coninck,* vilde af »Empfindtlighed« herover samt over »den Mistillid, man ellers mundtlig skal have ytret imod dem«, træde tilbage, men deres Kolleger i Direktionen vilde ikke slippe dem, og paa Generalforsamlingen i September 1774 udtalte de sig imod deres Tilbud om at træde tilbage. Det hedder i Protokollen: »Vi kan ikke nægte, at vi jo over denne Behandling er bleven meget rört, da vi ej har nogen Kundskab om, at de Saadant af Interessenterne har kunnet fortjene. Vi bede, at de höje og gode Herrer Interessenter vil skjönne, om det vel skikker sig, at de gaar ud af Direktionen för den Tid, Konventionens 22de Artikel fastsætter«. Og — Generalforsamlingen fulgte Direktionen! Brown og de Coninck vedbleve som Direktører, men Kompagniet »forlangte ej at interessere i den partikulære Expedition«. Forsaavidt kunde man tro, at Alt nu var godt,

men saa kom Revisionen for Aaret 1774—75, og hvad den hvirvlede op, viste, at Freden kun var tilsyneladende.

Revisionen var efter den nye Konvention gjort til en betydende Faktor. Der skulde være tre Revisorer, hvoraf een afgik aarligt; de valgtes mellem Interessenterne »uden Direktionens Forslag« og lönnedes hver med 250 Rd., d. v. s. halvt imod en Direktør. For det nævnte Aar vare Revisorerne Kancelliraad *O. C. Haaber* samt Kjøbmændene *C. S. Blach* og *J. L. Zinn*. Blach var de Conincks Kampfælle fra de bevægede Generalforsamlinger i 1772, og Haaber havde lige sammen med ham og Kaptajn Elphinston tegnet sig som Garant for Reiersens store Laan i Banken. Det falder derfor om muligt dobbelt overraskende, at Revisorernes noget ind i September 1775 fremkomne Bemærkninger nærmest maa kaldes et Anklageskrift imod Direktionen, den Direktion, de alle havde været med at vælge i 1772. De graverende Udsættelser fremkom tilmed saa sent, at Direktionen umuligt kunde naa at faa dem besvarede til Generalforsamlingen, der var berammet til den 20 s. M. Imod Direktionens kraftige Protest vedtog Forsamlingen desuagtet, at Udsættelserne skulde oplæses, hvad der skete under »Trusler og uanstændige Beskyldninger om svigefuld Omgang«; Bemærkningerne fremkom jo nu alene uden Kommentarer, og der berammedes en ny Generalforsamling til den 5 Oktober, ved hvilken Direktionens Besvarelse *skulde* foreligge.

En saadan Ordre vilde Direktionen dog ikke underkaste sig. Den mente ikke at kunne blive færdig til den nævnte Dag og lod sig ikke bevæge til at forandre Beslutning af det lovkyndige Direktionsmedlem Konferensraad *Hoppe*, der her

skilte sig fra sine Kolleger, ja endog, da han overstemtes, frasagde sig sin Direktørstilling. Direktionen indkaldte ingen Generalforsamling til den 5 Oktober. Da dette blev klart, traadte Modpartiet i Aktion, det udsendte en Konvokations-Billet og en særlig Indbydelse til Bestyrelsen, men det med denne udskikkede Bud »kom tilbage med det mundtlige Svar, at Hr. Agent *de Coninck* havde taget Brevet til sig og affærdiget ham med den Besked, at han samme selv videre vilde besörge«. Saa tog man Notarius publicus i Beslag. Det var en Kamp, hvori der sattes Haardt imod Haardt, og da den 5 Oktober kom, traf de mødende Interessenter vel Kompagnisalen aaben, men Bogholder og Kasserer instruerede om ingen Oplysninger at give samt alle vedkommende Protokoller tagne i Forvaring af Direktionen. Som man kan forstaa, brød der et vældigt Uvejr løs, og det gjaldt væsentligt de tre Direktører *de Coninck, Brown* og *Elphinston*, der »staa i saadanne Konnexioner, som aabenbare croicerer Kompagniets Fordele, saa vi derfor maa anse dem for de rimelige Aarsager til de Operationer, Kompagniet er misfornöjet med«. Man vedtog bl. A., at enhver Interessent, der blev sat paa Valg til Direktør, forinden skulde aflægge Ed paa, at han ej var interesseret i nogen partikulær Expedition, ja man gik til at vælge nye Direktører istedenfor de tre Nævnte samt Konferensraad Hoppe, der var tilstede, ja førte Forsamlingens Protokol, men fastholdt at ville træde tilbage.

Direktionens faste Holdning undlod dog ikke at gjöre Indtryk, og en af Oppositionen den 12 Oktober afholdt fortsat Forsamling var forholdsvis spagfærdig. Da Direktionen havde faaet sin Besvarelse af Revisionsbemærkningerne trykt

— d. e. en den 1 November 1775 dateret, næsten 200 Sider stor Bog — og efter foregaaende Indkaldelse holdt Generalforsamling den 8 November, viste det sig imidlertid, at Oppositionen langtfra var ringe endnu. Mødt var den gamle Greve *Otto Thott*, Baronerne *H. C.* og *E. H. Schimmelmann*, Gehejmeraad *C. C. Gram*, *Henrik Stampe*, Brødrene *J. F.* og *P. H. Classen*, *C. H. Thalbitzer*, *N. L. Reiersen* o. s. v., men dog blev det kun med 118 Stemmer mod 106 vedtaget, at »Alt hvad der siden den 21 September indtil denne Dag paa andre Maader end efter Direktionens Foranstaltninger er passeret, maa være og blive udenfor Kompagniets lovlige Handlinger, Vedtægter og Resolutioner«.

Hermed var imidlertid selve Revisionssagen endnu ikke afgjort. Den stod tilbage, og imod Direktionens trykte »Besvarelse« udkom en »Betænkning af Revisorerne« (135 S.), der igjen, inden Aarets Udgang, fremkaldte nogle »Nærmere Oplysninger« (107 S.) fra Direktionen. Ordskiftet var personligt og bittert, men i Virkeligheden ikke det Papir værd, det blev trykt paa. Om Principspörgsmaalet, Privat-Expeditioner eller Kompagni-Expeditioner, kunde der kæmpes, men det er pinligt, naar Striden ledes af lavsindet Mistro, og Oppositionen synes helt igjennem at gaa ud fra, at Direktionen har villet skaffe den første partikulære Expedition uberettigede Fordele paa Kompagniets Bekostning. Revisorerne tvivle, Gud bevares, ikke om Rigtigheden af den af Dhrr. de Coninck, Reiersen, Brown og Thalbitzer underskrevne Fortegnelse over Ladningen i det af dem til Ostindien sendte Skib »Grev Bernstorff«, men de henstille dog til Direktionen fremtidig at forlange en saadan Fortegnelse afgiven under Eds Tilbud.

Det var heller ikke afvejen, mente de, om Direktionen fremtidig etablerede et Tilsyn med slige partikulære Skibes Ladning. Særlig erindres det, at der ingen Sølv eller Mynt er opført paa Fortegnelsen for »Grev Bernstorff«: »Om samme er glemt eller udebleven, vides ikke, ej heller hvad Anstalt der er gjort for Rekognitionens Modtagelse af de Vine, som Kaptajnen indtager paa Madeira«. Herom ønskes Direktionens »behageligste» Underretning.

Der er i dette Angreb paa Direktionen for utilbørlig Pligtforsömmelse en stærk Insinuation, der efter Omstændighederne maa siges særlig at være rettet mod de Coninck og Reiersen, der ganske sikkert have været de Forretningsførende, og der er i et andet Angreb en nok saa stærk Insinuation mod de Coninck alene. I sin Redegjörelse udformer Direktionen med Indignation denne Insinuation saaledes: »Man dömme deraf, hvad han er for en Direktør, der saa aabenbar misbruger sin Plads til at lade sig betale sine usikre Fordringer i Indien paa Kompagniets Bekostning«, men samtidig kan den ogsaa slaa fast, at den paagjældende Sag var afgjort, för de Coninck blev Medlem af Direktionen. I et tredje Tilfælde er Angrebet helt utilsløret. Revisorerne tro at kunne paavise nogle Uregelmæssigheder ved en Leverance fra de Coninck paa 50 Foustager Genever, 100 Ruller Segldug og 10 Æsker Guld- og Sølv-»Gespinst«, i Alt til en Værdi af 8720 Rd., og saa hedder det: »Men hvorvidt Hr. Agent de Conincks Sikkerhed, som han i saa Maade til Kompagniet har givet, kan være tilstrækkelig, indstille vi til de höje Interessenters egen Omdömme ligesom og hvad skadelig Indflydelse saadanne Dispositioner kan have i Kompagniets Handlinger,

naar en Direktør vises saa extraordinære Föjeligheder af sine Med-Direktører, da man deraf let kan slutte til Besigtigelsernes Udfald af Kompagniets Betjente, som vide, hvad Agt de skylde deres Foresatte«.

Herefter er det spagfærdigt, naar det i Anledning af, at Direktionen har taget en Leverance Silketöj paa 8038 Rd. hos Reiersen, hedder: »Vi kan ikke indse, hvad for bevægende Aarsager Direktionen har haft til at slutte denne Handel, som efter vor Formening ikke kan give Kompagniet nogen Fordel i Forhold til den Hazard, det derved løber«. Det er naturligvis den efter den nye Oktroi Kompagniet paahvilende Forpligtelse til at lade ethvert Skib til Ostindien medføre for mindst 3000 Rd. indenlandske Fabrikvarer og ethvert Skib til Kina for mindst 4000 Rd., der her spiller en Rolle, men her er det at sige, at de Reiersenske Silketöjer ikke skulde til Kina, de bleve smuglede ind paa Madeira. Det er endelig ogsaa galt, at Direktionen har givet Reiersen Ret til med hvert Skib at faa fire Baller kinesisk Raasilke hjem mod 50 Rd.s Fragt pr. Balle: »Det lader besynderligt, at Direktionen ikke vil benytte sig af denne Handelsgren til Kompagniets Fordel, da dog andre Nationer anse det tjenligt, ligesom og at Hr. Agent Reiersen kan finde sin Regning derved . . . . Det har haft og vil ventelig have en skadelig Indflydelse paa Kompagniets egne Handlinger, naar Faktoriets Betjente chargeres med saadanne og andre Kommissioner, som dennem af Direktører kan blive tilbragte og i Særdeleshed rekommanderede«.

Det er herefter kun naturligt, at flere af Direktørerne kunde have Ulyst til at vedblive, saaledes som det ogsaa ses ved Generalforsamlingen den 13 December 1775. Konferens-

raad *Hoppes* Plads var ledig, og Loddet havde udpeget Etatsraad *Ryberg* og Brigader *Halling* til at afgaa, men baade Kjøbmand *Brown* og Kaptajn *Elphinston* ønskede ogsaa at fratræde. Der var altsaa i Alt fem Pladser at besætte, og valgte bleve: som lovkyndigt Medlem (istedenfor Hoppe) Gehejme-Konferensraad *Jens Krag Juel Wind* til Juellinge; som søkyndigt Medlem (istedenfor Elphinston) Vice-Admiral *Simon Hoogland;* som landkyndigt Medlem (istedenfor Halling) Kommandørkaptajn *Jean Georg Krog*, og som Kjøbmænd (istedenfor Brown og Ryberg) *Christen Schaarup Black* og *Laurentius Johannes Cramer.* Det var Oppositions-Valg, og man kan derfor forstaa, at de to fra den tidligere Derektion eneste Tilbageværende, de Coninck og Fabritius, ikke vare fornöjede. Ingen af dem blev da heller længe, de Coninck trak sig tilbage i Maj 1776 og Fabritius i Oktober s. A. Da de Coninck tog Afsked, var det dog, som om man følte, at Kompagniet mistede en Kraft. I Generalforsamlingens Protokol findes følgende Tilførsel herom: »Hvad endog ved en eller anden Lejlighed i Generalforsamlingen kunde være forefaldet, saa ere Interessenterne dog ikke mindre overbeviste saa vel om Hr. Agent de Conincks redelige Hensigter som nyttige Tjenester for Kompagniet og tror sig derfor forbunden herved at takke ham for hans Forvaltning af Direktionsembedet.« De Conincks Efterfølger blev Agent *Peter van Hemmert.*

Paa samme Generalforsamling fandt der endnu et Direktørvalg Sted, da det nye lovkyndige Medlem Gehejmeraad Krag Juel Wind uventet var afgaaet ved Døden. Og Interessenternes Sindelag ses klart deraf, at de til hans Efterfølger valgte Hovedet for de oppositionelle Revisorer Kancelliraad

O. C. Haaber. Det er derfor fuldt forstaaeligt, at Generalforsamlingen ogsaa vedtog et mod de private Expeditioner nærgaaende Tilsynsregulativ, hvorefter bl. A. to Kompagnibetjente i Helsingør skulde gaa ombord i ethvert privat fra Indien kommende Skib, lukke alle dets Luger og foretage en Række andre Skridt, der skulde hindre enhver Besvigelse mod Kompagniet. Disse Bestemmelser bleve anvendte mod et Skib, som en engelsk Kjøbmand *Edv. Stevenson* havde sendt fra Trankebar hertil, men han klagede saa voldsomt herover til Kommercekollegiet, at dette udarbejdede et andet Regulativ, som det efter kongelig Resolution tilsendte Kompagniet. Generalforsamlingen den 30 Oktober 1776 modtog det imidlertid saa uvilligt, at *de Coninck* og *Ryberg* tilførte Protokollen en Protest herimod »saavel paa vores som paa mere end 1200 Aktieejeres Vegne«. Og det er Værd at lægge Mærke til, at 1200 Aktier ere en Fjerdedel af Kompagniets samtlige Aktier, 1772 bleve de fra 1600 gjorte til 4800. Det maa i det Hele ikke antages, at de Conincks Rolle i det asiatiske Kompagni var udspillet, fordi han ophørte at være Direktør. 1777 blev han valgt til Revisor.

Hovedgrunden til at han traadte tilbage, var selvfølgelig Uoverensstemmelse med den nyvalgte Direktions Majoritet i et væsentligt Punkt, men hertil kom endnu, som han siger i sin Selvbiografi, at der fandt Misbrug Sted, som det var vanskeligt at komme tilbunds i, som delvis støttedes fra oven i Selskabet, og som sent eller tidligt maatte ende med en Katastrofe, for hvilken Direktionen vilde blive gjort ansvarlig. Og han fik sörgelig Ret. 1783 kom det offentlig frem, at Kompagniet var besveget for næsten 700,000 Rd. af Boghol-

deren *Christopher Battier* og Kassereren *Jacob Holm* i Forbindelse med Justitsdirektøren, den ovenfor nævnte Kancelliraad *O. C. Haaber*, der druknede sig. Kompagniet rystedes af en ny Storm, »der kun altfor meget gav mig Ret i min anteciperede Tilbagetræden«, skriver de Coninck, idet han med en vis Selvfølelse umiddelbart fortsætter saaledes: »Men mine egne Forretninger trivedes vedblivende, og min Formue voxede endog udover, hvad jeg havde kunnet vente, alle mine Ønsker gik i Opfyldelse«.

Man faar uvilkaarligt Respekt for hans kloge Dygtighed, der bl. A. fik et godt Skudsmaal i de af ham indledede partikulære ostindiske Expeditioner. De private Rhedere tjente, og det Samme gjorde saa Kompagniet, 1777 modtog det som Rekognition af en enkelt Skibsladning ikke mindre end 26,392 Rd. De Coninck fik Ret, samtidig med at Handelshuset »de Coninck & Reiersen« voxede i Anseelse og Rigdom. Der var da heller ikke den Handelsgren, uden at det til Tider kastede sig over den. Det deltog i den af Staten støttede Export af saltet Kjød; det førte Manufakturvarer til Madeira og tog Øens Vin i Bytte; det handlede paa Vestindien, som det gjærne vilde forsyne med Slaver fra Afrika, ligesom det skaffede Planterne dér Laan fra Holland. Det stod i det Hele i de livligste Forbindelser med baade Vest- og Ostindien. Det ordner Arveforhold i Frederiksnagor, andrager om Forandring i ostindiske Bodmeriforhold og søger om Kommissorier i vestindiske Boer.

Den danske Handel nød godt af de Krigsforhold, der bredte sig over Verdenshavene efter de nordamerikanske Fristaters Uafhængighedserklæring i 1776, og af danske Handels-

huse synes intet at have været dristigere til at benytte Konjunkturerne end det her omhandlede. Løverdag den 14 Juli 1781 modtog Kommercekollegiet følgende Kabinetsordre: »Vi ville, at vedlagte Memorial fra Agenterne de Coninck & Reiersen skal Os tilkommende Torsdag til Resolutions Erholdelse forestilles, og at den med al Ömhed for de vigtige Handelsforetagender skal tages i Betragtning«. Og under 19 Juli foreligger der da en lang Forestilling, der kommer Agenternes Andragende imøde. Hvad de ønskede, var at faa danske Passer til alle de Skibe, de maatte kunne kjøbe af krigsførende Magters Undersaatter, ligegyldigt hvor de laa under Blokade, saaledes at de strax fra Kjøbestedet kunde dirigere dem til andre fremmede Havne, uden at de først skulde til en dansk Havn for at faa Maalebrev, Pas og andre Dokumenter.

Der var Hindringer herimod i den gjældende Lovgivning, saaledes i en Forordning af 1756 om Handel og Søfart i Krigstider ligesom i en anden Forordning af 1776 om Opmuntring af det indenlandske Skibsbyggeri, der dog begge paa Grund af Forholdene allerede vare blevne noget forandrede, og nu faldt de sidste Hindringer i dem. Den danske Regering gik ind paa at udstede de nødvendige Passer for i krigsførende Magters Havne kjøbte Skibe, naar Kjøberen under Ed erklærede, at det vedkommende Skib, hvis Læstedrægtighed Stedets danske Konsul skulde udregne i danske Kommercelæster, ene og alene tilhørte danske Undersaatter og derpaa sörgede for, at Kaptajn og Styrmand vare danske Borgere, at mindst en Tredjedel af Mandskabet var dansk, og at Kaptajnen afgav en edelig Forsikring om ikke at ville misbruge det modtagne Pas.

Det var farlige Handeler, de Coninck & Reiersen vilde indlade sig paa, ti det gik mere eller mindre lovløst til paa Havene den Gang, da England var i Kamp med baade Frankrig, Spanien og Holland. De urolige Forhold strakte sig helt ind paa de danske Farvande. I April 1781 omsværme »en Del smaa engelske Kapere, som sandsynligvis ingen Kommisbreve have og derfor kun kunne betragtes som Sørøvere«, det sydlige Norge og Skagen; bl. A. blev et hollandsk Skib, der gik i norsk Kystfart, »imod Traktaterne og Folkeretten« taget af en engelsk Kaper, en anden engelsk Kaper overfaldt endog det grönlandske Handelsskib »Den hvide Svane«, som den røvede 2000 Rd. fra, og af lignende Tilfælde er der flere. Ryberg, der paany var bleven Direktør i det asiatiske Kompagni, er stolt over at have befriet dette fra et stort Tab ved at have formaaet det til at afslaa et Tilbud fra det hollandsk-ostindiske Kompagni om at kjøbe fire Ladninger kinesiske Varer, der laa i Havnen ved Kap, ti Englænderne brød ind og tog dem, för det danske Kompagni kunde have hentet dem. Men var en saadan Forretning vovelig, kunde den selvfølgelig i heldige Tilfælde give et saa meget des större Udbytte, og de Coninck & Reiersen greb rask til.

Det af dem givne Exempel blev fulgt af andre Handelshuse, af *Selby*, *Dungan & Thompson*, af *Jost van Hemmert & Sönner*, af *C. H. Thalbitzer* m. fl,, men medens disse kjøbte enkeltvis, kjøbte de Coninck & Reiersen næsten partivis. De søgte om Passer til 6, 7 à 8 Skibe paa een Gang, hvad der vakte den störste Opmærksomhed. Rygtet fik paany travlt med de driftige Kjøbmænd. Det fortaltes, at de havde kjøbt 240 Skibe, men at de kun havde lagt Navn til, i Virkelig-

heden havde Skibene sejlet for hollandsk Regning. Handelshuset beskyldtes med andre Ord for Mened, men herimod tog det til Gjenmæle. »En rolig Samvittighed er os i den Henseende fuldkommen tilstrækkelig, og vi skulde ikke retfærdiggjöre os offentlig imod slig vanærende Udspredelse, naar ikke vore Medborgeres Domme om vore Handlinger laa os saa meget om Hjærtet, som de gjöre«. Det havde kun kjøbt 64 Skibe, hvoraf det i Begyndelsen af 1783 havde 45 tilbage, 19 vare dels solgte, dels forulykkede.

Hvormeget der var tjent paa de 64 Skibe, oplyses selvfølgelig ikke. Sikkert nok har det været noget anseligt, men det behøvedes ogsaa, ti efterhaanden som Freden i Versailles af 3 September 1783 nærmede sig, forandredes Chancerne for den nevtrale Handel saa umaadeligt, at alle Beregninger ligesom med Et helt slog klik. Herhjemme syntes Alt at skulle ramle sammen. Der var spekuleret, som om Krigen aldrig skulde faa Ende. Rækker af Handelshuse søgte og fik store Understøttelser af Regeringen for om muligt at ride Stormen af, men det lykkedes langtfra for dem alle. Mellem de saaledes understøttede var de Coninck & Reiersen ikke. Tværtimod træffe vi 1785 de Coninck som Medkommissær i endog to Handelshuses Boer, nemlig Selby, Dungan & Thompson's Bo samt Brødrene G. P. og Joh. Chr. Wolff's Bo.

Det er kun, hvad der var at vente, at der i en Tid, hvor Kurserne sikkert faldt og steg vildt, blev drevet et voldsomt Aktiespil, og i Hamborgs politiske Journal blev der i et Kjøbenhavn den 17 December 1782 dateret Brev i saa Henseende rettet stærke Beskyldninger mod et unavngivet kjøbenhavnsk Handelshus. Som rimeligt er, gik Brevet strax over

i et dansk Blad, hvor det supleredes med et selvstændigt Angreb (Efterretninger om den inden- og udenlandske Handel, 1783, Nr. 3 og 8). Handelshuset beskyldtes for særlig at arbejde for Nedgang i Priserne paa danske Kompagniaktier; det drev Aktiespil og Stockjobberi. Specielt sigtedes det for et mærkeligt Salg af Aktier i det vestindiske Kompagni: Det forraadte herved den Stat, det levede i; det glædede sig med Ondskab over de Ulykkelige, som det skilte ved deres Formue. Det var haarde Ord, og det var ikke til at tage fejl af, til hvem de sigtede, det var de Coninck & Reiersen, som da ogsaa svarede og det endda i et selvstændigt Skrift: »Oplysninger i Anledning af et Brev om den danske Aktiehandel«.

De tog kraftigt til Gjenmæle og belyste bl. A. Salget af de vestindiske Aktier, der ganske sikkert er mærkeligt, men ikke synes at kunne have trykket Aktiernes Pris. Den 27 September 1782 havde de ved Moses og David Amsel Meyer paa Børsen solgt 63 vestindiske Aktier, hvoraf 3 skulde leveres strax for 740 Rd. pr. Stk., 5 til 11 Januar 1783 for 765 Rd. pr. Stk., 5 til Juni s. A. for 785 Rd. pr. Stk. og 50 til 11 December s. A. for 815 Rd. pr. Stk. Det blev imidlertid ikke ved den Pjece. De udgav en endnu: »Fortsættelse af Oplysninger i Anledning af et Brev o. s. v.«, og i denne udtalte de sig særlig om et Brev, som de under 29 Juni 1782 havde tilskrevet et engelsk Hus i Amsterdam. En dansk Kjøbmand havde henvendt sig til dette om en Kredit paa 40,000 Gl. imod som Sikkerhed at deponere 170 Aktier i det østersøisk-guineiske Kompagni. I den Anledning raadspurgte det de Coninck & Reiersen, som i det nævnte Brev svarede, at disse Aktier, hvis Indskud var 100 Rd., havde været drevet op til 200 Rd., »men at de derpaa vare

faldne til 150 Rd. for igjen at stige til 180 Rd., »men efter den igaar indløbne Nyhed af en forestaaende Fred fandtes ingen Kjøbere, og tro vi, at om man havde tilbudt at sælge til 150 Rd., vilde dertil ingen Liebhavere være fundet«. Her er nok, hvad Historien var lavet over, og det Hele var ikke værre, end at Laanet i Amsterdam kom i Stand. De paagjældende Aktier bleve deponerede hos de Coninck & Reiersen, og da Laantageren i Oktober 1782 ønskede at ombytte 20 østersøiske Aktier med 4 vestindiske, gik de Coninck & Reiersen gjærne ind derpaa, da disse sidste som staaende i 720 Rd. vare et nok saa godt Pant. Det ses heraf, at Huset ved sit mærkelige Salg af vestindiske Aktier virkelig ikke havde vurderet dem for lavt.

De Coninck & Reiersen lod det imidlertid ikke blive ved disse Pjecer. Under 28 Februar 1783 androg de Kongen om, at den danske Gesandt i Haag maatte efterforske, hvem det var, der forsynede et hollandsk Blad med Efterretninger, der gik ud paa at svække Danmarks Kredit, ti det blev mere eller mindre aabenlyst sagt, at Meddelelserne skrev sig fra de Coninck & Reiersen's Kontor. Det var imidlertid mere de Coninck end Reiersen, at Rygterne samlede sig om, og han følte det selv. I den anden af de ovenfor nævnte Pjecer tager han personligt Ordet: »Skal jeg da for altid være et Offer for en blind og ulykkelig Fordom? Jeg har gjort min Lykke i Danmark . . . men imedens jeg har arbejdet for min Velfærd, har aldrig noget uværdigt Middel besudlet mine Handlinger; der er ingen, jeg har at rødmes over. Skal jeg da her paany kalde i Erindring al den Uret, alle de Fornærmelser, som jeg maatte bære ved Indretningen af den pri-

vate Handel paa Indien? Offentlig anklaget for at fornærme saavel Statens som det Kompagnis Interesse, hvoraf jeg da var Meddirektør, maatte jeg en rum Tid se mig et Offer for al Hads og Ondskabs Virkninger. Imidlertid bevare Himlen mig fra at beklage mig herover. Udfaldet, som snart bragte Gemytterne i Rolighed, har tilstrækkelig retfærdiggjort mig; mange indsigtsfulde og kloge Mænd, som fortjene al min Agt, have forandret deres Meninger, og det Bifald, hvormed min Konge har æret mig[1], har holdt mig fuldkommen skadesløs«.

Man maa dog ikke tro, at Reiersen helt stod udenfor. Artiklen i Handelstidenden endte med en tilsyneladende uskyldig Bemærkning, hvori der dog maa have ligget en Braad. Reiersen betragter den nemlig som en Insinuation om, at Betjente ved hans Fabrik gik med Kontrabande i Lommen for i Smug at føre Handel dermed, og gjenoptrykker i den Anledning et Avertissement, hvori han halvfemte Aar för havde imødegaaet det Rygte, »at ved min Silkefabrik udsælges udenlandske forbudne under Navn af indenlandske ved samme forarbejdede Varer«, og hvori han havde lovet 1000 Rd. til den, der kunde bevise, at blot det mindste Stykke fremmed Silketöj var solgt fra hans Fabrik. Nu lovede han tillige 500 Rd. til den, der kunde bevise, at nogen af hans Betjente drev forbuden Handel. Jeg har, skriver han, »mere søgt min Ære end min Fordel i den Fabriks Drift, jeg under kongelig Naade har fortsat; jeg har mere sörget for 300 Menneskers og deriblandt over 100 Familiers Vel end raadført mig med min egen Rolighed for ikke endnu at nedlægge et Værk, som jeg har begyndt,

---

[1] Under 1 Maj 1783 var de Coninck bleven udnævnt til Etatsraad.

skjöndt det har mødt og møder utallige Vanskeligheder. Det skulde derfor inderligen fortryde mig at være mistænkt for, at en utilgivelig og höjst strafværdig Egennytte besmittede mine saa rene Hensigter«.

De Coninck er forøvrigt altid i Forbindelse med udenlandske Penge. I Avgust 1789 indbetaler han saaledes 10,000 Rd. til General-Magasinet fra en Kammerherre *Wächter,* der ønsker at blive naturaliseret; de skulle forrentes med 4 pCt. og anbringes i en Fabrikindretning. — Og 1779 havde han for sig og udenlandske Venner tegnet for ikke mindre end 54,400 Rd. i et Laan, som det asiatiske Kompagni optog. Sex Skibe til Kina og fem til Indien vare udexpederede, medens tre Skibe fra Kina og Trankebar stadig udebleve. Kompagniet trængte til Penge, og saa gjennemførte *Ryberg,* at der blev søgt et Laan for höjst to Aar paa 960,000 Rd. mod 4800 fire Procents-Obligationer à 200 Rd., der sattes i Forbindelse med 500 Præmier til et samlet Beløb af 63,000 Rd. Der var imidlertid noget uregelmæssigt i den Maade, paa hvilken de Coninck indbetalte det af ham tegnede Beløb, og det blev ikke alene fremdraget paa Kompagniets Generalforsamling den 19 Marts 1781 af Agent *Black,* men det kom paany under Drøftelse, da Kommissionen, der i 1783 nedsattes i Anledning af den store Kassemangel, drog saa Meget frem.

Der er ingen Tvivl om, at de Coninck & Reiersen stadig vedblev at have mange og gode Forbindelser i Udlandet. De repræsentere saaledes i Begyndelsen af 1786 en Kreds Antwerpen-Fordringshavere, der i Alt krævede 287,000 Gl. i det forrige guineiske Selskab. De Coninck & Reiersen androg om, at den til Kompagniets Afvikling i 1777 nedsatte Kommis-

sion enten maatte befales hurtigt at slutte sine Arbejder eller at Fordringshaverne strax maatte betales. Det var det af *Gustmeyers Enke & H. F. Bargum* i 1764 oprettede Kompagni med Oktroi af 18 Marts 1765, som det her drejede sig om. Dets Maal var fra først Slavehandel og Oprettelse af et Sukkerraffinaderi, men det fik strax de kongelige Forter paa Guineakysten overdragne. Det havde imidlertid ikke kunnet bestaa, og paa samme Maade gik det med det i 1781 oprettede østersøisk-guineiske Kompagni, som vi her lidt nærmere skulle dvæle ved.

Hovedsagen var det østersøiske Kompagni, der oprettedes i Anledning af »den mærkelig opmuntrende Bekvemmelighed, som om faa Aar til Handelens og Søfartens Lettelse imellem Øster- og Vesterhavet af den i Hertugdömmet Slesvig anlæggende nye Kanal .[det er Ejder-Kanalen] kan forventes. Det skulde drive al mulig Handel til og fra Østersøen med Oplag af alle Slags østersøiske Varer og Produkter i Kjøbenhavn og i de ved Indløbene til Kanalen beliggende Steder«. Med det forbandtes endelig »Vores guineiske Handel med al sammes Ejendom og Tilbehør«, ligesom der overlades det en Del »Vores grönlandske Handel tilhørende Skibe, Varer og Effekter«. Det ser ganske storartet ud, Aktiekapitalen var tre Millioner Rd. i 30,000 Aktier à 100 Rd., og Alt gik fortrinligt i det første Aar. Men saa ramtes ogsaa dette Selskab af de forandrede Konjunkturer, og 1785 andrage en Række Interessenter Kongen om at udløse dem. Det gjör han ikke, men ved kgl. Resolution af 14 Juli 1786 skjænker han Selskabet 400,000 Rd., for hvilke han vil betale Bankkontoret i Altona Renterne. Selskabet rekonstrueres herefter, og en i

Avgust s. A. valgt ny Direktion havde just udarbejdet Forslag til en ny Konvention, da den og Direktionen bleve — overflødige!

Finanskollegiet med Finansminister *Ernst Schimmelmann* i Spidsen indstillede den 29 Maj 1787, at Kongen skulde tilbyde Interessenterne 70 Rd. pr. Aktie i fire Procents Obligationer, der skulde udtrækkes i 28 Aar, og at der skulde sluttes endelig Kontrakt med de Personer, med hvem der alt var indgaaet en præliminær Forening om Overtagelse af Selskabet og alle dets Herligheder, herimellem ogsaa de gamle og nye Forter paa Guinea med tilhørende Souverænitet. Det hedder herom nærmere: »Til at forsikres om, at Entreprenører af saadan Beskaffenhed findes, haver jeg Finansminister Grev *Schimmelmann* indladt mig i Mellemhandling med nogle formuende Personer, om hvis almindelige Kyndighed i Handelssager og fuldkomne Vederheftighed ikke kan være Tvivl, og forelagt dem de Punkter, som man kunde være genegen til allerunderdanigst at forelægge Deres Majestæt som Vilkaar, under hvilke det østersøiske og guineiske Handelsselskabs Effekter og Ejendomme kunde overlades. Vel have tvende andre Handelshuse, som staa i god Anseelse, andraget skriftligt hos mig, at de vare villige at indlade sig i Overtagelse af disse Effekter og Ejendomme, saafremt man havde i Sinde at foreslaa en Forandring med Handelsselskabet, men Finanskollegium har haft vigtige Grunde til den Formening, at hos disse ikke fandtes alle de Egenskaber enten samlede eller i den Grad, som kunde berettige os at give disse Fortrinet for hine eller at lade dem konkurrere med dem.«

Det er en stor Ros, der herved ydes det Handelshus, der

stadig ikke nævnes, men som er — de Coninck & Reiersen, ti efter den kongelige Resolution af 30 s. M., d. v. s. af Dagen efter, underskrives den foreslaaede Kontrakt den 11 Avgust s. A. med dette Handelshus. Af 11,333 Aktier à 70 Rd. — det var, hvad der var tilbage af den oprindelige Aktiekapital — skulde Entreprenørerne indbetale 2333 og til Forrentning og Amortisering af de resterende 9000 erlægge 37,800 Rd. aarligt i 28 Aar, men saa skulde de desuden overtage de 400,000 Rd., som Kongen Aaret för havde skjænket Selskabet, o. s. v. Det er igjen et stort og dristigt Foretagende, som det store Hus indlader sig paa, men — det er en udtrykkelig Betingelse — Forretningen maatte ikke føres i Husets Navn. Den skulde have et eget Firma, egne Bøger o. s. v., og Kontrakten af 11 Avgust underskreves da ikke alene af de Coninck & Reiersen, men ogsaa af *William Pingel*. Og dog var de Coninck den eneste Underskriver. Han underskrev sit Firmas Navn og — efter Fuldmagt — tillige Grosserer Pingels Navn. Det var en 32aarig ung Mand, der lige havde ægtet de Conincks ældste Datter Marie Anne.

Firmaet, under hvilket det østersøisk-guineiske Selskab nu blev drevet, kom dog ikke til simpelt hen at hedde Pingel & Kp.; det blev til *Pingel, Meyer, Prætorius & Kp.* De Coninck & Reiersen associerede sig her med Agent *Josef Meyer* og Bogholder *Jeppe Prætorius,* saaledes at de Coninck & Reiersen stod med syv Tiendedele i Foretagendet og de øvrige hver med en Tiendedel. Den ledende Aand var og blev dog sikkert de Coninck. Da Pingel døde i 1789, indtraadte 1791 i hans Sted *Chr. Vilh. Duntzfeldt* (f. 1762), der samtidig ægtede de Conincks anden Datter Marie Henriette. Det er et ejen-

dommeligt Forhold, at Direktørposten er en Svigersön-Bestilling i Selskabet, og der er en anden Ejendommelighed, der oplyses i et Brev fra de Coninck til Grev Schimmelmann. Det er af 31 Marts 1790, d. v. s. fra en Tid, da Huset »de Coninck & Reiersen« lige er blevet forandret til »de Coninck & Kp.«, men vi tage det dog med her.

De Coninck erklærer af Greven at have modtaget 24,000 Rd., hvormed denne participerer i Selskabet, og hvert Aar at ville sende ham en Balance: »Men ligesom nu denne under min Haand meddelende aarlige Balance i Tilfælde af nogen Misforstaaelse skal tjene til Grund og Basis imellem os, saa kunde Hs. Excellence, hans Arvinger eller Executores i ingen Tilfælde henholde sig til Dhrr. Pingel, Meyer, Prætorius & Kp. eller skulde være berettiget til af dem at fordre nogen Regnskab eller Oplysning i Anledning af hans Andel, saa meget mere som han af Dhrr. ikke er kjendt som Interessent og dette alene er en Andel, som jeg overdrager af den mig selv tilhørende, saaledes at jeg alene derfor bliver ansvarlig.« Det er, som om Selskabets Gang kun maa komme til Schimmelmanns Kundskab ved de Coninck gjennem Udbyttet af 24,000 Rd., om hvilke det meget hensynsfuldt endnu hedder, at han i Tilfælde af Tab ikke skal deltage i dette udover selve Beløbet, men han skal til Gjengjæld saa heller ikke frit kunne disponere over denne sin Andel i Selskabet, vil han afhænde den, skal den overdrages de Coninck »efter en billig Estimation, som vi forenes om«. Det er et rent personligt Forhold, der etableres, eller — for at sige det rentud — en venlig Opmærksomhed, som Kjøbmanden, Etatsraad de Coninck, viser Finansministeren, Grev Schimmelmann.

Overtagelsen af det østersøisk-guineiske Handelsselskab er det tredje store Foretagende, der er knyttet til de Conincks og Reiersens Navne, men der er Oplysninger ogsaa om andre Foretagender fra deres Side, navnlig i forskjellige dem overgaaede Domme. Alt synes den Gang at være kommet til Proces, og de Coninck & Reiersen fulgte i saa Henseende livligt med uden dog derved paa nogen Maade at høste Lavrbær. Tværtimod. Dommene gik som Regel deres ofte haarde Fordringer imod. Et billigt Forlig vilde have været langt klædeligere, men her synes en vis Halsstarrighed hos Reiersen at have gjort Udslaget. I eet Tilfælde forlyder det i alt Fald, at de paagjældende Vexler bleve protesterede imod de Conincks Ønske efter Reiersens Ordre. Det skyldes altsaa maaske væsentlig ham, naar Handelshusets ofte strenge Optræden indbragte det alt Andet end god Omtale. Det hed, at »disse Millionairs chikanerede Medborgere med utidige Processer«, og »en vis bekjendt Kjøbmand« skal have sagt, »at han med Glæde vilde dø, naar han ikkun først maatte have den Fornöjelse at se Dhrr. de Coninck & Reiersen bragte til Bettelstaven«. I denne sidste Udtalelse kan der forøvrigt ligge en ikke lille Portion Misundelse.

Da de Coninck og Reiersen sammen med *John Brown* og *C. H. Thalbitzer* i 1774 udsendte den første private Ostindiefarer »Grev Bernstorff«, stod disse Fire muligvis ikke alene om Expeditionen. Der udstædtes i alt Fald 390 Aktier i den à 500 Rd., der altsaa kunne have været paa forskjellige Hænder,[1] og de Coninck og Reiersen have formentlig været

[1] Denne Maade at skaffe Penge paa var sikkert almindelig. I ethvert Tilfælde kan det oplyses, at der til en i sit Resultat saare uheldig ost-

Forretningsførere for Entreprisen, saaledes som de vare det i 1777 for Expeditionen med Skibet »Enigheden«, som de sammen med *C. A. Fabritius* og *N. Ryberg* havde ladet bygge paa Bodenhoffs Plads. Denne Expedition endte imidlertid ikke lykkeligt. Skibet blev i 1778 gjort til Prise af de Franske og indbragt til Isle de France, hvad der bl. A. medførte, at Styrmand *Lorentz Höyer* indtil 1780 kom til at lide under Vold, Plyndring, Fængsel, Sult og Tørst. 1781 kom han over New York her tilbage, men han og Forretningsførerne kunde nu ikke enes om, hvad der tilkom ham. Der opstod en hidsig Proces, der endte med en Hof- og Stadsrets-Dom af 29 Januar 1781, hvorved de Coninck & Reiersen dömtes til at betale ham hans Fordring, 667 Rd. 10 Sk. som »udgivet for Kost, Logis, Lys, Brænde, Vand(!) og Transport«, og en ny Dom af 3 September s. A., der kjendte dem uberettigede til i dette Beløb at fradrage 293 Rd. 2 ℔ 4 ß; denne sidste Dom paalagde dem desuden Sagens Omkostninger samt Bøde for unødig Trætte.

En langt större Sag blev paadömt i 1789. De Coninck & Reiersen havde i 1783 udrustet Skibet »Prinsesse Frederica«, ogsaa til Ostindien, med en af dem valgt Superkargo *Joh. Chr. Metzendorf*, og det var ordnet saaledes, at han deltog i Expeditionen med ikke mindre end syv Sextendedele. Han var en dygtig Mand, der för havde været ude for dem, og da

---

indisk Expedition 1781 med Skibet Juliane Marie var tegnet 145 Aktier à 1000 Rd. paa 66 Hænder. Enkedronningen tog 5 Aktier, Kronprinsen 4, Arveprinsen 6 o. s. v. Indbyderne til Expeditionen vare Skibskaptajn *P. Holm* og Kommerceraad *P. R. Holm*. — Om Avktionerne over »Grev Bernstorff«s Ladning i September og Oktober 1777 s. Adresseavisen for 23 Septbr. og 1 Oktbr. 1777.

han nu selv deltog med en saa stor Andel, var der al Grund til at vente et fortrinligt Resultat. Skjæbnen vilde det imidlertid langt anderledes. I Batavia døde Kaptajnen, Superkargoen og Halvdelen af Mandskabet. Skibet kom til at ligge der i over et halvt Aar, det var derefter paa Grund af Modvind og Uvejr $3^1/_4$ Maaned om at komme til Trankebar, og paa Hjemrejsen derfra led det Havari. Det var Uheld paa Uheld, men hertil kom endnu, at et ungt Menneske *Andr. Chr. Uhrbrock*, der var med ombord fra Kjøbenhavn, i Henhold til en Skibet medgiven Instrux efter Metzendorffs Død troede sig berettiget og forpligtet til at forestaa Skibets Handelsaffærer, hvad han gjorde paa en saadan Maade, at Resultatet blev — Tab. I Trankebar trak han ved Vexler 14,424 £ paa de Coninck & Reiersen, og det var disse Vexler, som Reiersen imod de Conincks Ønske lod protestere, da de kom hertil, hvad der vakte en umaadelig Opsigt og gav Anledning til en stor Proces. For Höjesteret mødte ikke mindre end fire Advokater, en for de Coninck & Reiersen, en for Uhrbrock, en for Guvernør Abbestee samt Handelshuset Harrop & Stevenson i Trankebar og endelig en for C. S. Blacks Enke & Kp. her. Men de Coninck & Reiersen bleve dömte til at betale, først ved Hof- og Stadsrettens Dom af 1 December 1788 og derefter endnu eftertrykkeligere ved Höjesterets Dom af 27 Juni 1789, der paalagde dem 12 pCt. p. a. i Rente, Processens Omkostninger i begge Instanser samt Bøde for unødig Trætte.

Men derved var Sagen endnu ikke ude af Verden. De Coninck & Reiersen foranledigede, at en hos dem ansat Kontorbetjent *Chr. Jac. Lycke* udgav en Pjece om Sagen »Noget

til Publikum i en bekjendt Sag« (76 S.), og den udkom ogsaa paa Tysk i Hamborg med en af Oversætteren forfattet Efterskrift, der lod Justitiarius i Höjesteret, Konferensraad *St. H. Cordsen*, forlange Forfatteren opsøgt og afstraffet.[1] Dommen, hedder det i Efterskriften, bragte Folk til at tro, at Höjesteret »die Persone und nicht die Sache verurtheilt habe«. Og de Coninck & Reiersen gik videre. I November 1789 indgav de en Ansøgning, hvori de bad Kongen om, at en Kommission af erfarne, retvise, lov- og handelskyndige Mænd maatte paany undersøge Sagen og derefter afgive en Erklæring til Statsraadet, som da formentlig vilde vide at tildele dem den Erstatning, som der tilkom dem, og fyldestgjörende vilde tilintetgjöre de vanærende Beskyldninger, som Modpartiet havde brugt imod dem. Men Kancelliet optog ikke den Ansøgning venligt. Det indstillede, at Andragerne enten maatte underkastes Generalfiskalens Tiltale eller i alt Fald tilkjendegives Kongens Mishag med deres ubeföjede, dristige og formastelige Klage. Den 11 Juni 1790 foretoges Sagen i Gehejmestatsraadet, og det besluttedes, at Kancelliet skulde tilkjendegive de Coninck & Reiersen, at deres ubeföjede Klage ikke kunde komme i Betragtning.

Det var et fuldstændigt Nederlag, og det er værd at lægge Mærke til, at under Sagens ovenfor nævnte sidste Akt blev Handelshuset de Coninck & Reiersen opløst. Under 2 Januar 1790 skiltes de mangeaarige Kompagnoner. Men inden vi

[1] Som andre til Oplysning om denne Proces udkomne Pjecer kan mærkes: Anhang til Chr. J. Lyckes Noget til Publikum af en Jurist paa Landet; — Mere til Publikum i en ikke nok bekjendt Sag fra Andr. Chr. Uhrbrock; — Forsvar for Gouvernør Abbestee og Harrop og Stevenson af P. Rosenstand Goiske.

komme nærmere ind paa denne Ophævelse af det gamle Kompagniskab, skal det nævnes, at de Coninck & Reiersen ogsaa en Tid vare Grundejere sammen.

Under 3 April 1783 fik de Kjøbekontrakt paa det Danneskiold-Laurvigske Hôtel, det nuværende Moltkeske Palæ, paa Hjörnet af Bredgade og Dronningens Tværgade, hvis Grund den Gang gik langt ned i Bredgade og et Stykke ud til Store Kongensgade. Den daværende Greve *Chr. Conr. Danneskiold-Laurvig* synes at have været under Administration, og paa Administrationens Vegne underskreves Kontrakten af Etatsraad, Höjesteretsadvokat *Chr. Colbjörnsen*; Kjøbesummen var 46,000 Rd. Men da Greven faa Dage efter døde, nemlig den 9 April, var Skiftekommissionen i Boet ikke villig til at give Skjøde; dens Kjendelse i saa Henseende maatte indstævnes for Ober-Hofretten i Kristiania, der under 25 November 1784 afgjorde Sagen i de Coninck & Reiersens Favør. Under 23 Marts 1785 fik de Skjøde, men det var nærmest de Coninck, der fik godt heraf. Han havde allerede i 1783 eller 1784 indrettet sig i den store, herskabelige Ejendom, og 1788 tilskjødede Reiersen ham sin Andel af den.

Der var imidlertid en Kompagnon endnu. Da Frederik de Coninck og Hustru i 1786 underskrive en testamentarisk Bestemmelse, den, hvorved Dronninggaard gjordes til et Fideikommis, hedder det bl. A., at Börnenes Arveparter skulde blive staaende i Handelshuset de Coninck & Reiersen, »naar mine Associerede finde for godt [dem] at imodtage«, og disse »Associerede« ere de to Testamentsvidner *N. L. Reiersen* og de Conincks Broder *Jean de Coninck*. Denne sidste var født 1744, altsaa fire Aar yngre end Broderen, og var først Kjøb-

mand og Bankier i Amsterdam. Som Direktør i General-Magasinet rekvirerer Broderen Silke igjennem ham, ved den endelige Ordning af det brabantske Laan 1773 benytter han ham, og Forbindelsen med ham gaar over paa Handelshuset de Coninck & Reiersen. 1783 paategner det nogle af *Chr. Vilh. Duntzfeldt* i Frederiksnagor udstædte Bodmeribreve: »At adressere sig til Forfaldstiden til Mr. Jean de Coninck i Amsterdam«. Samme Aar dør hans Hustru, født Schellebeck, og det er muligvis de herved forandrede Forhold, der lade ham flytte fra Holland til Danmark. Her ægter han den 7 Januar 1785 Reiersens Søster *Cathrine Christiane* (f. 1756), og umiddelbart derefter bliver han Associé i Huset »de Coninck & Reiersen« ved en Kontrakt »primo Februari 1785«.

Denne baade Handels- og Svogerskabsforbindelse vedbliver imidlertid ikke. Christiane Reiersen dør allerede i Juni 1789, og som ovenfor nævnt opløses Handelshuset de Coninck & Reiersen i Begyndelsen af 1790, saaledes som det bl. A. meddeles i en Skrivelse fra Frederik de Coninck til Kancelliet i Anledning af det Ægteskab — det tredje — som Broderen Jean den 14 Januar 1790 indgik med *Johanne Sofie Wleugel*. Jean de Coninck, der fra 1789 var kejserlig russisk Agent, var nu Associé i Huset de Coninck & Kp.

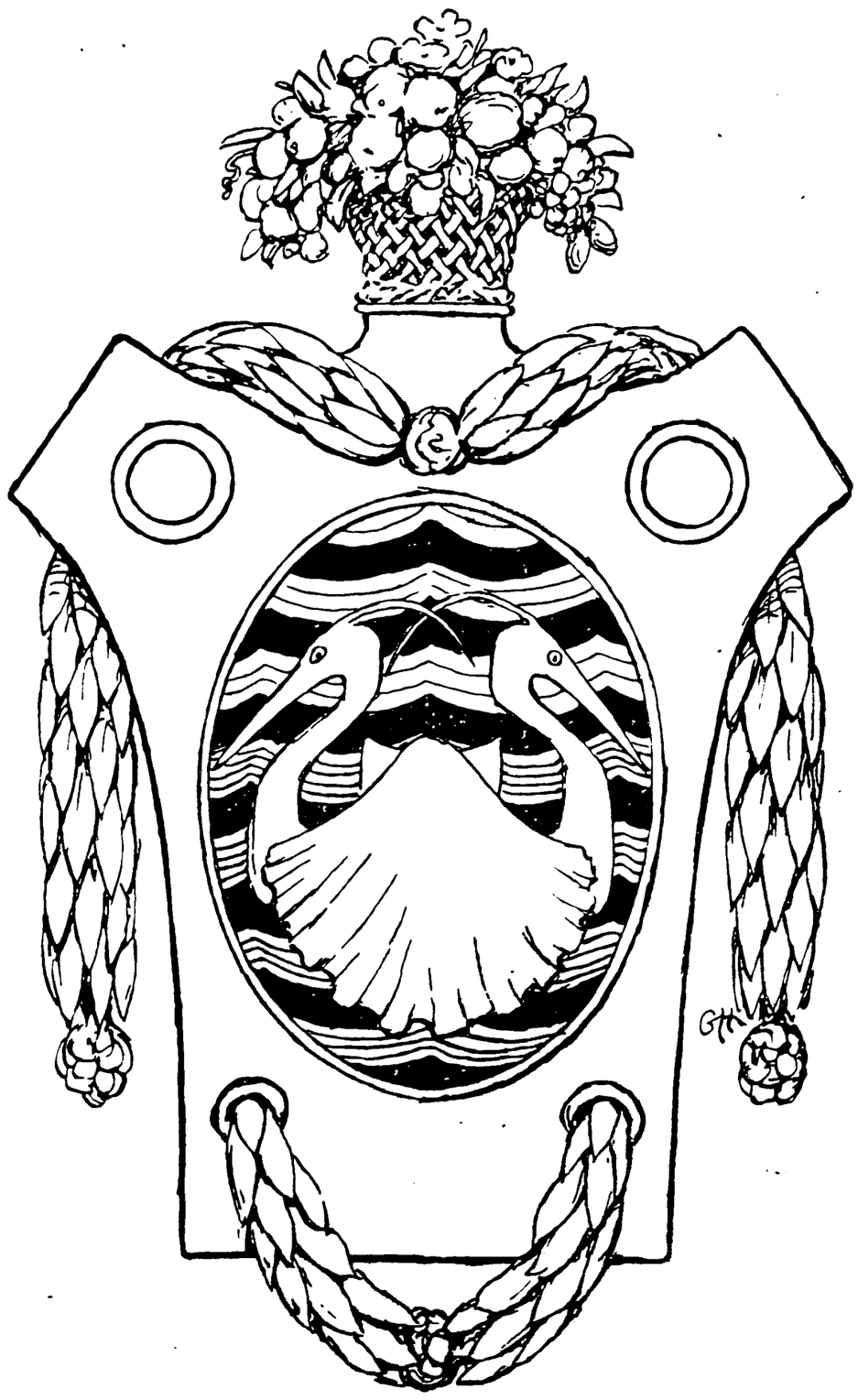
De to Aktstykker, hvorved »de Coninck & Reiersen« opløstes, ere af 2 Januar 1790. Handelen overtages af de Coninck og Silkefabriken af Reiersen, men forøvrigt give Dokumenterne ikke mange Oplysninger. Man faar Intet at vide om Handelshusets Formue, Intet om, hvor stor Reiersens Andel i det er. Det hedder kun, at de Coninck »udbetaler til Hr. Niels Lunde Reiersen den imellem os over-

enskomne Summa for hans i Societetet staaende Kapital«, og Reiersen erkjender, at han »for nys meldte Summa er bleven fyldestgjort og fornöjet«. Det kan kun være et mindre Tillæg, naar de Coninck yderligere forpligter sig til i femten Aar at udbetale Reiersen 3000 Rd. aarlig, hvad han dog i Virkeligheden meget uvæsentlig kom til at gjöre. De aarlige Rater bleve likviderede mod tilsvarende Beløb, som Reiersen skulde udrede. For Fabrikens Overtagelse paalagdes der nemlig denne en Udbetaling af 36,000 Rd., hvoraf 20,000 Rd. skulde erlægges strax i østersøiske Obligationer, men Resten i aarlige Afdrag, i fem Aar 3000 Rd. og saa eet Tusinde Rigsdaler i det sjette Aar. Reiersen afgik imidlertid ved Døden, forinden dette Forhold helt var afviklet, og dermed bortfaldt de Conincks Ydelser.

Ved Underskriften af Aktstykket vedrörende Handelens Overtagelse af de Coninck er *Jean de Coninck* Vitterlighedsvidne; ved Aktstykket vedrörende Silkefabrikens Overtagelse af Reiersen er de Conincks Svoger, Kjøbmand og Grosserer *Hans Brandorph* Vitterlighedsvidne. Denne, der var gift med Fru de Conincks Søster *Caroline de Joncourt,* var Deltager i Silkefabriken.

Trods de nævnte Aktstykkers lidet oplysende Indhold staa vi imidlertid ikke ganske uden Antydning af, med hvilken Formue Reiersen trak sig ud af Kompagniskabet med de Coninck. Efter Traditionen udgjorde den ni Tønder Guld, d. v. s. 900,000 Rd., hvad der i Nutidens Penge vilde være saa meget som omtrent 2,700,000 Kr. Her er dog det at bemærke, at der, da Boet efter Reiersen sluttedes i

1798, kun tilfaldt det Reiersenske Fond omtr. 500,000 Rd., skjöndt de i hans Testamente fastsatte Legater og Gaver ikke udgjorde 100,000 Rd., og skjöndt der i de 500,000 Rd. er medtaget tre Aars Rente. Traditionen synes herefter at have været i alt Fald noget for rundhaandet.

SIDSTE AAR OG TESTAMENTE.

Som ovenfor nævnt kjøbte de Coninck 1781 Dronninggaard og fik her et Herresæde i stor Stil. Mellem alle de der samlede Herligheder skal han endogsaa have haft Antiloper, hvad der tilfulde viser den Pragt, der her udfoldedes. Som hans første Forbindelse her i Danmark, Konferensraad *C. A. Fabritius*, førte Hus paa Enrum ved Vedbæk, gjorde Etatsraad *de Coninck* det paa Dronninggaard. I begge disse Tilfælde drejer det sig dog formentlig mere om et landligt Opholdssted end om Landbrug. Men en virkelig, helst stor Landbrugsdrift synes at have øvet en ikke ringe Tiltrækning paa Matadorerne i Datidens Forretningsverden. Konferensraad *Niels Ryberg* kjøber 1765 Frederiksgave ved Assens og 1774 Øbjerggaard ved Vordingborg; Generalmajor *Joh. Fr. Classen* erhverver 1768 Korselitze og Karlsfeldt paa Falster samt noget senere Arresødal og Grønnæssegaard ved Frederiksværk; Konferensraad *Reinhard Iselin* faar 1773 Hammerslag paa en Del Ryttergods i Vordingborg Distrikt, hvoraf han danner Godserne Iselingen og Rosenfeldt, o. s. v. Det var Mode saaledes, om man ikke vil sige, at Tidens fysiokratiske Anskuelser uvil-

kaarligt førte det med sig. Men ligegyldigt, hvorledes det forholder sig hermed, sikkert er det, at *N. L. Reiersen* fulgte Sporet. Han var ogsaa under 1 Maj 1783 bleven Etatsraad.

Ved Kjøbekontrakt af 12 Oktober 1784, der fuldbyrdedes ved Skjøde den 11 Juni 1785, kjøbte han for 136,200 Rd. Godserne Nysø, Jungshoved og Oremandsgaard af Stiftbefalingsmand ovet Sjællands Stift og Amtmand over Roskilde Amt H. A. Brockenhus, og ved Kjøbekontrakt af 5 April 1785 (Skjøde af 11 Juni s. A.) for 150,000 Rd. Lilliendal, Høfdinggaard og Skuderupgaard af Kammerherre H. G. Lillienskjold, hvortil endnu kom f. Ex. Mehrn Kirke, som han den 19 Maj 1785 for 5250 Rd. fik Skjøde paa af Konferensraad O. Chr. Munthe af Morgenstjerne. Det er, som man ser, et stort Godskomplex, N. L. Reiersen samlede i Egnen om Præstø og ned imod Vordingborg, hvor hans Fætter *Hans Henrik Peter Reiersen*, en Sön af Præsten Andreas Reiersen, sad som Amtsforvalter.

Med ham raadførte han sig ved Kjøbet. Han skulde da ogsaa administrere Godserne. Men denne Fætter-Administration stod kun kort paa. Som vi nedenfor skulle se, ophørte den med 1785, og Administrationen gik nu over til Justitsraad *Sören Engelbreth*, der tidligere havde været Amtsforvalter i Korsør og nu var Kommitteret i Rentekammeret.

Den nye Godsbestyrelse drev stærkt paa Udskiftning. Reiersen viste sig heri paa Höjde med Tiden. Men desuagtet undgik han ikke Klager. I November 1791 klage 16 Gaardmænd i Bakkebølle under Lilliendal over ham, der i den Anledning sender Amtmand *J. R. Bielke* en længere Skrivelse,

hvori han bl. A. siger: »Ikke havde jeg ventet, at Klager over Hoveriet paa mine Godser enten fra den ene eller den anden Bonde skulde blive indgivet, siden jeg fra den Tid, jeg blev Ejer af Jordegods, stedse har haft Omsorg for, at Hoveriet for Godsernes Bønder kunde blive saa taaleligt som muligt. Saaledes har jeg, som bekjendt, ikke fordret Haandgjerning eller den allermindste Hjælp af Bønderne ved den nye Bygning, som jeg istedenfor den gamle faldefærdige har ladet opføre paa Lilliendal, men ladet Alt forrette for Betaling. Jeg har afskaffet det Hoveri, som forrige Ejer lod gjöre til hans Ejendomsgaard, gamle Skuderup-Gaard, lagt de af Bønderne, han dertil brugte, hen til Lilliendal for der at komme de øvrige Bønder til Hjælp og derved gjort et Offer af nogle Hundrede Rd. aarlig, som jeg har mindre i Afgift«, o. s. v. Klagen, slutter han, er ugrundet, Bøndernes »Koncipist« maa ikke have kjendt Sagen, og Amtmanden giver »i alle Dele« Skrivelsen sit Bifald. Rentekammeret fulgte Amtet, Klagen blev ikke paaagtet, Reiersen har ogsaa ganske sikkert haft Ret. Men nogen absolut rundhaandet Godsejer har han dog næppe været. Da Kirken i Øster Egesborg trængte til et nyt Tag, foreslog han at erstatte dens Blytag med et Stentag, hvad Kancelliet tillod, idet det dog tillige bestemte, at Forskjellen mellem Blytagets större og Stentagets mindre Værdi skulde gives til Sognets Fattige.

Det var store og smukke Godser, han havde erhvervet, og Rejsen er sikkert ofte gaaet ud ad Vejen til Præstø og Vordingborg. Her i Kjøbenhavn holdt Reiersen foruden tre Piger baade Tjener og Kusk, og i hans Vognremiser fandtes ikke mindre end een firsædet Karet, to tosædede Kareter, to

Chæser, en Postvogn og en stor Stolevogn. Efter Omstændighederne kunde han altsaa have endog flere Gjæster med sig.

Over Landbruget glemte han imidlertid ikke sin Fabrik og sin Kjøbmandsvirksomhed. I Silkefabriken, som tidligere er omtalt, blev *Hans Brandorph* i 1786 Deltager med ham for en Tredjedel, og hvad Handelsvirksomheden angaar, da sætter den nu som för Spor for Retsskranken. I Juli 1793 søgte saaledes Advokat J. L. Rottbøll om for Höjesteret at maatte fremlægge nye Dokumenter i en Sag, som han for Reiersen førte mod det vestindiske Handelsselskab. Den angik Assurancer, som Selskabet i 1790 havde tegnet hos Reiersen for forskjellige Skibe og Ladninger. Reiersen gjorde Forretninger som Assurandør, og en anden Art Forretninger, han ogsaa drev, faar man et klart Begreb om, naar man hører, at han i Begyndelsen af 1795 til Kaptajnen, Overstyrmanden og tre Negotie-Assistenter paa Kinafareren »Kongen af Danmark« udlaante i Alt 6000 Rd. »paa Bodmeri og ret Avanture over Søen«. Efter atten Maaneders Forløb skulde Laanene være tilbagebetalte med et Tillæg af 30 pCt., og skete det ikke, skulde der af det med Tillæget forhöjede Beløb betales 4 pCt. p. a., men forulykkede Skibet, da skyldte Debitor ham kun »hvad hannem af mit bjergede Gods i saa Maade à l'advenant maatte tilkomme«. Af et lignende »Bodmeribrev« fra en Skibskaptajn, der gik til Vestindien, ser man, at Præmien for denne Fart regnedes betydeligt lavere, her var den ikke 30, men 18 pCt.

Reiersen indlod sig imidlertid ogsaa paa ganske almindelige Udlaan. Den 2 Januar 1791 fik saaledes Hs. Durchlau-

tighed Prinsen af Würtemberg 8000 Rd. hos ham mod Garanti af Greve Ernst Schimmelmann, samme Aar fik Greve Jørgen Scheel ogsaa 8000 Rd., 1792 Ludv. v. Brockenhus 15,000 Rd., 1795 Etatsraad Carl Chr. Clauswitz 500 Rd. o. s. v., og det kan yderligere oplyses, at de 8000 Rd. til Grev Scheel ikke ydedes direkte men af Israel Moses Cohn, der derefter transportede Obligationen til Reiersen.

Det kan se særlig haardt ud, at residerende Kapellan i Saxkjøbing *Johan Paludan*, da han i 1785 ikke kan skaffe Kavtionist for et Laan paa 700 Rd., maa give Pant i hele sit ringe Indbo, hvis væsentligste Bestanddel er Bøger; de vurderes til 400 Rd., medens han kun har Sølvtöj for 66 Rd., Møbler for 190 Rd., Porcellæn og Kjøkkentöj for 50 Rd. o. s. v. Det er imidlertid ikke ondt ment. Laanet, hvoraf der svaredes 4 pCt. p. a., vedbliver uopsagt, saa længe Reiersen lever, ja 1788, da Paludan bliver Sognepræst i Fanefjord paa Møn, forøges det med 300 Rd., for hvilke Præstegaardens Besætning stilles som Pant. Skjöndt fjorten Aar yngre end Reiersen var Pastor Johan Paludan kjødelig Fætter til dennes Moder Anna Elisabeth f. Lunde, og efter Reiersens Død nævner han i et Brev, at han fra sine første Studenteraar »havde en lykkelig og opmuntrende Adgang i salig Etatsraadens Hus«, og at denne ved sine formaaende Anbefalinger banede ham »den første Vej til Levebrød.« Det Hele var lutter Velvilje fra Reiersens Side, Forskrivningerne og Pantsætningerne kun et Udslag af hans, som det andensteds hedder, »bekjendte Akkuratesse«. Men at Formen var tvingende, fik Pastor Paludan at føle i Reiersens Bo, skjöndt han oplyste, at den Afdøde, da han sidste Gang »havde den Ære paa hans Studere-

sal at tale med ham«, udtalte som sin Hensigt efter nogle Afbetalinger paa Hovedsummen »at skjænke mig saa meget, som Renterne af den ganske Kapital beløb sig til i de Aar, jeg havde siddet inde med samme.«

Reiersen var næppe nogen blød Natur. »Hans almindelig bekjendte bestemte Tænkemaade« fremhæves nok saa meget som hans Akkuratesse. Det er derfor forstaaeligt nok, at Alle ikke kunde komme ud af det med ham, og dette var saaledes Tilfældet med hans ni Aar yngre Broder, Kammerraad *Peter Reiersen,* der var Amtsforvalter og Stiftsskriver i Roskilde. Det Brev, hvormed denne anmoder Søkrigsprokurør Haagen om at møde for sig i den afdøde Broders Bo, lyder saaledes: »Den liden Overensstemmelse, som altid har fundet Sted imellem min nu afdøde Broder og mig, og at han aldrig gjorde Noget for mig i levende Live, lader mig ikke formode, at han har tænkt paa at gjöre Noget for mig efter hans Død, men fra eller til, tillader De, at jeg udbeder mig . . . at De vilde have Umagen med paa mine Vegne at være nærværende.«

Det er nu ikke sandt, at Broderen aldrig havde gjort Noget for ham. 1790 havde Niels Lunde fra Nysø kavtioneret »indtil 1000 Rd.« for Oppebørsler, der havde været Broderen betroet i hans Embede som Ekvipagemester og Pakhusforvalter ved det islandske Kompagni og endnu ikke vare afviklede, og i den Afdødes Hovedbog fandtes Broderen opført som Skyldner for ikke mindre end 3455 Rd. 1 ℔ 8 ß, en Gjæld, hvorom denne, da Boet fordrer den betalt, udtaler, at han var sikker paa at blive ukrævet for den: »den Afdøde vidste, hvor umuligt det var at plukke Haar af den Skaldede«. Kammerraad

Reiersen har afgjort siddet smaat i det og muligvis ikke sjælden stillet Anmodninger til Broderen, som denne ikke altid har villet opfylde. Heri kan ligge en væsentlig Grund til Uoverensstemmelsen.

Af andre Brødre, der naaede den voxne Alder, havde Etatsraad Reiersen kun haft Kaptajnlöjtnant *Hans Reimert Reiersen*, men denne var alt i 1783 forsvunden med Orlogsskibet »Indfødsretten« paa dets Hjemrejse fra Trankebar, og hvad Søstrene angaar synes Forholdet at have været fortræffeligt. Den ældste, den døvstumme *Catharine Marie* boede hos ham, og hvad den næstældste *Johanne Elisabeth* angaar, da ydede Broderen hende 400 Rd. aarlig til to Sönners Opdragelse. Hun havde, som tidligere nævnt, først været gift med sin Fætter Kancellisekretær Niels Lunde Reiersen († 1781) og ægtede derpaa i 1785 en anden Fætter Etatsraad Wium. De to Sönner vare af første Ægteskab, *Andreas Reiersen* (f. 1778) og *Peter Reiersen* (f. 1780); de bleve begge Kjøbmænd.

Etatsraad Reiersen stod ogsaa i Forbindelse med Fættere f. Ex. Kommandørkaptajn Christian Reiersens Sønner Etatsraad og Deputeret i Kancelliet *Holger Christian Reiersen* (f. 1746) og Kaptajn, Underekvipagemester i Frederiksværn *Jens Reiersen* (f. 1747). De fik begge nu og da Pengelaan hos ham, Holger Christian en Gang endda 1200 Rd.,[1] hvoraf han i 1789 kun skyldte 200 Rd. Om Tonen imellem dem kan nedenstaaende Brev vidne:

---

[1] Laanet er muligvis stiftet i 1786, da Holger Christian Reiersen, der den Gang var Justitsraad og Kontorchef i Kancelliet, holdt Bryllup med Charlotte Kirstine Studsgaard, en Datter af Biskop Studsgaard i Aalborg.

Meget kiære Fætter! Hermed sendes Din Broders Obligation tilbage for hvilken Du var saa god igaar at tilstille mig Betaling, men da samme kun lyder paa 198 Rd., har jeg faaet 2 Rd. for meget, som herved følger tilbage. — At Du har betalt mig Rente af Dine egne 200 Rd. for et Aar med otte Rigsdaler, beder jeg, at dette maa tiene til Forsikring med Tak for god Betaling. — Gierne havde vi ønsket, at Du ikke var bleven for hindret i Dit gode Forsæt at see os selv, vi mødes saa sielden — og Livet er saa kort. Jeg ønsker Dig til Lykke med Din forehavende Reise. Det vil være en kiær Tour for Din gode Kone. Jeg beder hende med Dig selv paa det kierligste hilset fra mig og mine og er altid

Kbhvn.
den 4 Juli 1789.

Din hengivne Fætter og Ven
N. L. Reiersen.

Slet saa godt var eller blev Forholdet ikke til en tredje Fætter, den ovenfor nævnte Vordingborg-Amtsforvalter *Hans Henrik Peter Reiersen* (f. 1750), der sad lunt inden Døre, men ogsaa passede svært godt paa, saaledes som det fremgaar af hans Forhold til Fætteren. Han var Raadgiver for denne ved hans Godskjøb, men ikke saa snart var Kjøbet sket, för han lod Fætteren vide, at han af de tidligere Ejere hvert Aar havde faaet 24 Favne Brænde, som han daarligt kunde undvære. Niels Lunde Reiersen vilde imidlertid have Noget for Noget, og Fætteren skulde da paatage sig Godsernes Administration, hvorfor han mente at skulle have 400 Rd. om Aaret. Inden Aarets Udgang er Forholdet imidlertid sprængt. Amtsforvalteren møder kun »Fortrædeligheder, Chikaner, Bryderier og Mistillid« og melder sig derfor fra til Nyaar, hvad der lader Etatsraad Reiersen tilskrive ham følgende Brev:

Det giör mig ondt, at man rammer Dig med samme Snært, man slaar mig, og erfarer den af den Aarsag tagne Beslutning at nedlægge Inspektionen over mine Godser til Nye-Aar. Du kiender min Grundsætning og Tænkemaade. Enhver er Mester over sine Handlinger og Fremgangsmaade. Og Du begriber da; at jeg ikke kan have et Ord at sige imod den Beslut-

ning. Ikke heller skal det i mindste Maade svække det Venskab, jeg altid haver baaret til Dig.

Kiøbenhavn den 30 Novbr. 1785.

N. L. Reiersen.

Fordi Amtsforvalter Reiersen fratraadte Administrationen, var det imidlertid ikke hans Tanke at opgive Brændet. Aar efter Aar mindede han om det, og Korrespondancen endte først med følgende Brev:

Du har skrevet mig et Brev til under 29 Februarii seenist. Jeg skrev et til Dig under 3 Martii. Formedelst Posternes uregelmæssige Gang paa den Tid maa disse tvende Breve have mødt hinanden; thi jeg modtog ikke Dit förend den 4de Martii, samme Dag som mit maa have kommet Dig tilhænde. Du anmoder mig deri om en aarlig Udvisning af mine Skove, som jeg i forrige Tider skal have givet Løfte om; Men erindre: at den Tid, jeg kan have lovet sligt, var det en Virkning af den nærmere Forbindelse, vi da stoed i, formedelst at Du havde paataget Dig Opsynet over Godserne. Da Du frasagde Dig det, frasagde Du Dig tillige de Fordele, som dermed vare forbundne. Mine Skove ere saa medtagne, at de sikkerlig ikke formaae at udreede, hvad Du forlanger.

Kiøbenhavn den 21 April 1792.

N. L. Reiersen.

Til nærmere Belysning af Forholdet skal det erindres, at N. L. Reiersen for indtil 6000 Rd. var Kavtionist i Rentekammeret for Fætteren som Oppebørselsbetjent, og at denne, da han i 1805 afgik ved Døden, efterlod sig en betydelig Formue.

Etatsraad N. L. Reiersen stod som den rige Mand, til hvem der fra alle Sider stilledes Fordringer. Det turde imidlertid være et Spörgsmaal, hvormeget han navnlig i sine sidste Aar selv har kunnet nyde af sin Rigdom. Det er ganske paafaldende, at der i de Dokumenter, hvorved Handelshuset

de Coninck & Reiersen i Begyndelsen af 1790 opløses, to Gange bruges Vendingen, »hvis Reiersen forinden den bestemte Tid ved Døden afgaar«. Det er, som om han led af et Onde, der ikke gav Haab om noget langt Liv. Han dør jo ogsaa den 20 Juli 1795 »efter halvtredje Aars Sygdom«, i hvilken han blev tilset af Lægen Justitsraad H. Callisen. Da Rasmus Pedersen Sielle, der den 1 Maj 1795 havde været hans Tjener i 6 Aar og 3 Maaneder, søger hans Bo om en Understøttelse, taler han om den Afdødes langvarige Sygdom, i hvilken der behøvedes megen Varsomhed. Svogeren Etatsraad Wium bruger i et Brev Udtrykket »hans Helbreds stedsevarende kritiske Forfatning«, et andet Sted nævnes »hans afvexlende, langvarige, haarde Sygdom«, og i 1793 maa der have været en Krisis. Under Udkastet til hans Testamente skriver han nemlig selv den 30 Marts 1793: »Uvis om Forsynet skjænker mig Tid til at renskrive dette Udkast, haver jeg besluttet, for at give det fuldkommen Kraft, at underskrive og forsegle Udkastet selv, indtil jeg faar at se, hvad min Gud beslutter med mig«.

I de Aar sad han, i alt Fald en Tid, paa sin »Studeresal«. Her var det, at Pastor *Johan Paludan* »sidste Gang havde den Ære at tale med ham i hans sygelige Tilstand«. Og i Studereværelset havde han et godt Bibliotek. Det var forsynet med baade æsthetiske, historiske, filosofiske og tekniske Skrifter i snart alle evropæiske Sprog; det talte 74 Folier, 353 Kvarter og 1547 Oktaver foruden 44 Kort. Han sad imidlertid ikke alene. Pastor Paludan kan som Vidner til sin Samtale med den Afdøde og dennes Løfter nævne Søsteren *Catharine Marie Reiersen* og Madam *Anna Catharine Schou* f. *Björnsen*,

Enke efter Prokurator Schou i Roskilde, der begge i en Aarrække havde været den Afdødes Husfæller; det maa være dem, han mener, naar han i Brevet af 1789 til Fætteren Holger Christian Reiersen siger »vi«, »os« og hilser fra »mig og mine«. Hvad Søsteren angaar, da var hun som tidligere nævnt døvstum, i Chr. Giessings Jubellærere (II, 1, 1781, S. 344) kaldes hun »dum og døv [d. e. døvstum] med en ypperlig Forstand«. Men paa en eller anden Maade maa hun dog have kunnet følge et Ordskifte, ti Pastor Paludan nævner hende, som ovenfor anført som Vidne ved den sidste Samtale, han havde med hendes Broder, og under 2 Februar 1797 afgiver hun sammen med Mdm. Schou en skriftlig Erklæring om, hvad denne den Gang sagde til den gjældbundne Præstemand.

Det længe ventede Dødsfald indtraf Mandag den 20 Juli 1795. Det blev strax anmeldt til Skifteretten af Grosserer *Hans Brandorph*, der boede paa Fabriken, og endnu samme Dag afholdt Skifteretten en Forseglingsforretning, ved hvilken foruden Brandorph endnu Søstrene Catharine Marie og Etatsraadinde Wium vare tilstede ligesom Mdm. Schou. Dagen efter stod Dødsfaldet averteret saaledes i Adresseavisen:

> Da det har behaget Forsynets Herre at kalde fra denne til hiin bedre Verden min höitelskede Broder Etatsraad Niels Lunde Reiersen Mandagen den 20 Julii efter en langvarig Sygdom i sit Alders 53 Aar, bekiendtgiör jeg herved dette for mig uoprettelige Tab for fraværende Paarörende og Venner, forsikkret om deres Deeltagelse i denne min Sorg frabedes al Condolence.
>
> Catharine Marie Reiersen
> paa egne og Sødskendes Vegne.

Just Ugedagen efter læses — ogsaa i Adresseavisen — følgende »paa Ligpladen« anbragte Indskrift: »Her hviler

Støvet af Etatsraad Niels Lunde Reiersen, som var født d. 16 Februarii 1742 og døde d. 20 Julii 1795. Hans Siel var prydet med store Evner. Hans Liv var Virksomhed og Flid, og hans Flid blev kronet med riig Velsignelse. Men tilligemed denne behagede det ogsaa Forsynet at tildele Ham en riig Lod af Lidelser. Disse erfarede Han især i en langvarig og smertefuld Sygdom af $2^1/_2$ Aar, som omsider endtes i en sagte og salig Død«.

To Dage efter Dødsfaldet blev der holdt Aabningsforretning i Boet. Ved den mødte som eventuelle Arvinger den Afdødes Broder Kammerraad *Peter Reiersen* ved Fuldmægtig fra Søkrigsprokurør Haagen, den Afdødes Svogre Etatsraad *Fr. Wium* og Kommandør *Chr. Fr. Pontoppidan*, den Afdødes forhenværende Svoger Agent *Jean de Coninck*, samt endelig Justitsraad *S. Engelbreth*, Justitsraad *Bertel Björnsen* og Grosserer *Hans Brandorph*. Frøken *Catharinė Marie Reiersen* var som upasselig ikke tilstede. Den Afdødes Testamente blev oplæst, og det har beredt maaske alle Familiemedlemmerne en Skuffelse. Det var kun forholdsvis Lidt, der tillagdes Slægten, i det Væsentlige tilfaldt Alt et af den Afdøde oprettet Fond, og Dhrr. Engelbreth, Björnsen og Brandorph skulde som »sidste Prøve paa deres Venskab for deres afdøde Ven« forestaa Boet som Exekutorer. Da Protokollen ved Samlingens Slutning skulde underskrives, vare dog kun Exekutorerne tilstede, »Arvingerne — hedder det — havde imidlertid absenteret sig«, og det er forstaaeligt.

Foruden det ovenfor nævnte Udkast til et Testamente forelaa et andet, mærkeligt nok ogsaa dateret den 30 Marts 1793 og paa en ringe Undtagelse nær Ord for Ord ens-

lydende med Udkastet. Reiersen ordner først Forholdet til Silkefabriken og sin Kompagnon i denne, *Hans Brandorph*, derefter bestemmer han nogle Legater og Pensioner, og endelig opretter han det senere saakaldte Reiersenske Fond. Vi skulle først dvæle ved Legaterne og Pensionerne.

Han tænker paa sine Tjenestefolk, Betjente og Forvaltere. Han giver hver af dem fra 100 Rd. til 1000 Rd. Tjenestefolkene desuden en aarlig Understøttelse i Forhold til deres Tjenesteaar. Derefter skjænker han sine ovenfor nævnte Fættere Etatsraad Holger Christian Reiersen og Kaptajn Jens Reiersen hver 2000 Rd. til deres Börn, og endelig tillægger han sin afdøde Søster Cathrine Christianes otteaarige Datter *Elisabet de Coninck* paa en vis nærmere bestemt Maade 10,000 Rd. Det er ligesom en Tak til Navnet og Familien de Coninck, den lille »Betsys« Fader var jo hans tidligere Kompagnon Agent Jean de Coninck, men det kan ogsaa være Kjærlighed til den afdøde Søster. Reiersen erindrer i det Hele enhver af sine Søstre. Den ældste Søster, den døvstumme *Catharine Marie*, der boede hos ham tilligemed Mdm. Schou, faar ligesom denne 1500 Rd. om Aaret samt Ret til for Livstid at benytte hans Lejlighed i Fabriken i Bredgade med tilhørende Bohave, Sølv, Guld, Vogne, Heste m. m. Det nævnte Løsøre skjænkes hende og Mdm. Schou »til lige Deling, som de bedst kan overenskomme«. Søsteren *Johanne Elisabet Wiums* to Börn Andreas og Peter Reiersen faa 400 Rd. hver om Aaret, saa længe de leve, samt hans Bøger og Gangklæder, og Søsteren *Lovise Pontoppidans* eneste Barn Erik Peter faar 200 Rd. om Aaret, saa længe han lever. Hans Broder Kammerraad *Peter Reiersen* faar Intet, men fra det Öjeblik hans Hustru

Cathrine Reiersen f. Rosted bliver Enke, tillægges der hende 100 Rd. aarlig. Her er ligesom en lille Hævn over Broderen.

Det er i alt Væsentligt, hvad Familien faar, d. v. s. meget Lidt i Forhold til den store Formue. Saa faar Frederik de Conincks Svoger, Kjøbmand eller Grosserer *Hans Brandorph* langt mere. Han er for en Tredjedel Parthaver i Silkefabriken, og Testamentet tilbyder ham helt at overtage den. Vil han det, skal Reiersens to Tredjedele i den opgjöres og fra dem drages 40,000 Rd., som skjænkes Brandorph, der for det Overskydende skal udstede en Obligation, der forrentes med fire Procent og ikke maa opsiges, saa længe han fortsætter Fabriken. Vil han ikke overtage denne, skal den realiseres, og af Reiersens to Tredjedele skal der saa skjænkes Brandorph 30,000 Rd. Men hvad enten han overtager Fabriken eller ej, bliver han Ejer af Ejendommen i Bredgade, hvori den har Lokale, imod at han overtager Prioriteten i den (15,000 Rd.) og afstaar Frk. Catharine Marie Reiersen og Mdm. Schou den af Reiersen beboede Lejlighed til fri Beboelse for deres Livstid. — Brandorph vælger at overtage Fabriken. I Februar 1796 udstæder han i den Anledning en Obligation paa 53,000 Rd. til Boet, og i Marts s. A. tilskjøder Boet ham Ejendommen.

Herefter er der endnu kun tilbage at gjöre Rede for det af Reiersen oprettede samlede Fond, d. v. s. hele hans efterladte Formue, efter at de ovennævnte Legater ere udbetalte; hvorved det dog maa erindres, at forsaavidt Legaterne ere formede som aarlige Pensioner, komme de selvfølgelig Fondet tilgode efter de paagjældende Personers Død. Fondet selv

maa ikke angribes, men dets Renter skulle halvt for Kjøbenhavn og halvt for »samtlige Sjællands smaa Kjøbstæder« anvendes til »aarlig udsættende Præmier og Opmuntringer til Manufakturvæsenets og Industriens Udvidelse og Forøgelse saavel i det Teoretiske formedelst gode og nyttige Skrifters Forfatning og vigtige, nyttige, lærerige, betydelige Værkers Oversættelse i det danske Sprog som i det Praktiske formedelst nye og nyttige Anlæg og deres fortsatte Drift til Landets og menig Mands Fordel«.

Det er alle Bestemmelserne, — og de ligesom minde om Reiersens Virksomhed som Fabrikkommissær. I denne Stilling var han særlig knyttet til Industrien i Kjøbenhavn, og Bestræbelserne for at skaffe de kjøbenhavnske Fabriker tilstrækkeligt Spind bragte ham i Forbindelse med de sjællandske Kjøbstæder. Denne Virksomhed maa have tiltalt ham og givet ham gode Minder, men tillige Indtryk af Mangler, der ved Vejledning maatte kunne afhjælpes, uden at han dog i saa Henseende har stolet paa Statens Virksomhed. Ja til den synes han snarere at have næret nogen Mistillid. Efter i Testamentet at have indsat tre Exekutorer og fastslaaet, at Fondet fremtidig skulde bestyres af to Exekutorer, der stadig »imellem sig« skulle vælge deres Efterfølgere, bestemmer han i et Tillæg af 18 December 1793, at Fondets Regnskab (og dermed afgjort ogsaa dets Bestyrelse i det Hele), »under hvad Navn det end være maatte, ingen Tid maa være undergivet eller henhøre under noget Kollegium, Departement eller kongelig Indretning enten med Foranstaltninger, Ordres, Revision eller Andet«. Det er ikke Staten, der skal have Indflydelse paa hans Fond, men den offentlige Mening. Regnskabet, foreskriver han ud-

trykkeligt, skal »offentlig i Aviserne til Publici Efterretning bekjendtgjöres«.

Der er en ikke ringe Selvstændighedsfølelse heri, og Fondet kunde da ogsaa godt staa paa egne Ben. Da Boet den 2 Juli 1798 afsluttedes, var dets Beholdning 499,009 Rd. 13 ß og herimellem kun 5716 Rd. 1 ℔ 8 ß uvis Gjæld, der navnlig skrev sig fra Tilgodehavender hos Familien. Hovedposterne her vare de 3455 Rd. 1 ℔ 8 ß, som den Afdødes Broder Kammerraad Peter Reiersen i Roskilde skyldte, og 2000 Rd., som den Afdødes Svoger Kommandør Chr. Fr. Pontoppidan skyldte. Her var altsaa Noget at virke med, og Exekutorerne toge fat med al ønskelig Iver. Fondet havde alt begyndt at virke, för Boet var sluttet.

Naar Reiersen i 1784 og 1785 kjøbte sine to Godskomplexer for henholdsvis 136,200 Rd. og 150,000 Rd., viste han sig som en dygtig og forudseende Finansmand; de samme Ejendomme indbragte Boet henholdsvis 228,600 Rd. og 241,650 Rd., hvad der tilsammen er noget over 50 pCt. mere end Indkjøbssummerne. Fætteren, Amtsforvalter Hans Henrik Peter Reiersen, der havde raadet til deres Kjøb, kunde da heller ikke falde til Ro med Hensyn til det af ham ønskede Brænde. Han søgte i Boet at hævde sin Ret for ti Aar til en aarlig Brændeudvisning paa 24 Favne à 26 Mark, der løb op til ikke mindre end 1040 Rd. Herpaa lød hans Fordring, men Exekutorernes Decision gik ham imod.

Familien har ganske sikkert følt sig skuffet ved Testamentets Bestemmelser om det store Fond, men mange Andre bragte de Glæde. I et Brev af 10 Januar 1796 til en af Exekutorerne hedder det, at Haabet om, at de

spindende Soldaterbörn i Kjøbenhavns militære Kaserneskoler kunde faa en Understøttelse »af det Reiersenske Legatum for Fabriksflid, haver glædet den gamle Guvernør, General Gersdorff til Overdrevenhed«. Der sigtes til Kjøbenhavns Guvernør, General og Baron *N. M. Gersdorff*.

DET REIERSENSKE FOND.

Det var ikke alene den gamle Guvernør *Gersdorff*, der var glad over det Reiersenske Testamente. Den 10 Juni 1796 skriver Raadmand *Carl Pontoppidan* til Kjøbenhavns Magistrat, at han har overvejet, »hvor sjælden fra privat Medborger haves i Stadens Historie Exempel paa et Brev af Indhold« som det »skjönne« Brev fra Exekutorerne i det Reiersenske Bo. Under 4 Marts 1796 havde de underrettet Magistraten om Testamentets Bestemmelser og udbedt sig dens Meddelelse om, »hvad den maatte anse nu for Tiden nyttigst til at befordre Manufaktur-Væsenets og Industriens Udvidelse i Kjøbenhavn overensstemmende med Testators Ønske til Almenvel«, idet de bl. A. endnu forespurgte, om Staden ikke kunde overlade en eller anden Entreprenør et Stykke af Fællederne til Avling af Hör, Hamp, Tobak, Raps o. desl. »til Formindskelse saa vidt muligt af saadanne Varers Indførsel fra fremmede Steder«.

Exekutorerne havde alt begyndt at modtage Andragender. Allerede i Avgust 1795 havde Arvingerne efter den *Lukas Frederik Jenner*, der i Marts 1755 fik Privilegium paa et Kattun-

trykkeri i Kjøbenhavn, meldt sig. »Vor salig Fader — skrive de — anlagde denne Fabrik uden at være Ejer af saadan Kapital, som er nødvendig«. Det er hele Fortidens Drivhusindustri, der her ligesom hilser paa det nye Fond. Og andre Andragender vare fulgte efter, saaledes fra *Den bestandige Direktion for de militære Skoler i Kjøbenhavn*, der ønskede Hjælp til at faa Soldaterbörn oplærte i at spinde og strikke, og fra Klædefabrikant *J. C. Scheidtmann*, der ønskede en Karte-, Sluppe- og Spindemaskine; Pastor *P. D. Faber* i Jungshoved vilde oprette et Sognebibliotek i Stavreby, svarende til det, han havde oprettet i sit forrige Kald Asmindrup, og *Joakim Jensen* i Vordingborg vilde have Hjælp til at fortsætte sin lille Handel.

Man kan herefter godt forstaa, at Exekutorerne kunde ønske Fondets Virksomhed begyndt uden Hensyn til Boets Slutning. De skrev da under 4 Februar 1796 til Stiftamtmanden over Sjællands Stift Greve *J. H. Knuth*, der under 12 Marts s. A. underrettede Magistraterne i Sjællands samtlige Kjøbstæder om Fondets Stiftelse. Under 4 Marts skrev Exekutorerne, som ovenfor nævnt, til Kjøbenhavns Magistrat, der sendte Skrivelsen videre til Kjøbenhavns 32 Mænd (Datidens Borgerrepræsentanter) og yderligere under 1 April tilskrev en Række af Byens Lav. Endelig henvendte Exekutorerne sig direkte til Almenheden ved Avertissementer i Berlingske Tidende og Adresseavisen for 18 Marts 1796. Efter heri at have gjort Rede for Fondets Oprettelse, opfordre de Enhver, »som ved nyttige Anlæg, gode Maskiners Indretning, gjörende Forbedringer i en eller anden Del af Industriens og Økonomiens Grene, tro sig fortjente til at tage Del i Fondets Præ-

mier og Understøttelser, at indkomme i den Henseende til os med deres Forslag«. Og den samme Opfordring rette de til dem, »hvis Indsigter give dem Evne og hvis Kjærlighed til Fædrenelandet giver dem Lyst til at forfatte gode, nyttige, lærerige Skrifter til det Almindeliges Vel saa og Oversættelser af vigtige og gode Skrifter i det danske Sprog overensstemmende med Testators Vilje«.

Herefter indløb der en Del Ansøgninger, men dog langtfra saa mange, som man skulde have ventet. Fra Marts til December 1796 indkom der kun 22 Ansøgninger, af hvilke 13 vare fra Kjøbenhavn og 9 fra Provinserne. Først under 25 Januar 1797 indløb der Svar fra Kjøbenhavns Magistrat, bilagt med Skrivelser fra de 32 Mænd ligesom fra en Del af Kjøbenhavns Lav. Og flere af disse Skrivelser ere ganske karakteristiske. De vise bl. A., hvor lavt Datidens Haandværk stod. Guldsmedene skrive, at de »staa meget tilbage fremfor andre Nationer særdeles i Henseende til Arbejdets Kvantitet og Pris«, de mangle Maskiner, en Presse, en Valse, en Guillochermaskine og en Slibemaskine. Gørtlerne sige væsentlig ganske det Samme. Kobbersmedene ønske eet Kobbervalseværk til ved Siden af det van Hemmertske paa Brede, men Lavets »nærværende Vanmagt« tillader det ikke selv at entreprenere et saadant Anlæg. Urmagerne ønske gode Fagskrifter oversatte paa Dansk samt Præmier udsatte for Svende, der efter at have tjent fire à sex Aar forfærdige Mesterstykke og indtræde i Lavet, medens de nu nedsætte sig som Fuskere eller faa Mester-Bevilling, hvad der fra Lavets Synspunkt betragtes som nok saa fordömmeligt. Dug- og Töjmagerlavene sige væsentlig Ingenting, saa det eneste Lav, der viser nogen

Livlighed, er Linnedvæverlavet. Det er harmfuldt over, at der til offentlige Stiftelser indføres en Mængde flamsk Lærred, som det godt kunde paatage sig at producere, hvad der forsaavidt kan forundre, som Tidens Uvilje mod Lavsvæsenet havde givet sig Luft overfor dette Lav i et Reskript af 1788, der ved at forbyde Tilgang til det ligesom vilde forberede dets Ophævelse. Fremtidige Linnedvævere skulde hver for sig have Privilegium. Lavet klagede sig jammerligt i 1791, og det maa da være den siden 1793 paany tilladte Tilgang, der har oplivet det, skjöndt den i for sig ikke var stor.[1]

Det er med disse Skrivelser som Baggrund, at Kjøbenhavns Magistrat former sit Svar. Den anbefaler som »en for det Reiersenske Legato passende og med Testators Vilje overensstemmende Gjenstand« at skaffe Byens Metalhaandværkere de mekaniske Indretninger, de nu mangle, idet den tillige anbefaler, at nogle duelige Svende i disse Professioner sendes til Udlandets bedste Arbejdssteder med Udsigt til eventuelt at blive satte i Stand til at arbejde for egen Regning, naar de komme godt oplærte tilbage. Med Hensyn til Landets Forsyning med indenlandske Lærreder o. s. v. følger Magistraten imidlertid ikke ganske Linnedvævernes Lavstanker, men lægger Vægt paa Gjenopvækkelsen af »den huslige Flid, som udi de fleste Familier af Hovedstadens Indvaanere i de senere Tider saa meget har tabt sig«.

Paa dette Punkt var den ovenfor nævnte Raadmand *Pontoppidan* meget ivrig. Han sörgede »over denne Hovedstads som de andre Kjøbstæders saa yderligen forfaldne Husindustri«,

---

[1] Se Borgervennen, 1794, S. 401—2, 490—91, 510, 534—38.

og de 32 Mænd gaa i en lignende Retning. De lægge Vægt paa »Forslag, hvorved mange ørkesløse Hænder af Ungdom og Alderdom af den trængende Klasse kunde sættes i Arbejde til saadanne Tings Forfærdigelse, som daglig behøves og hidindtil ere kjøbte og kjøbes af Fremmede«, f. Ex. Spind af Hamp, Hör og Blaar til Betræk- og Paklærreder o. s. v. Naar Exekutorerne have ønsket Stykker af Kjøbenhavns Fælleder overladte til Dyrkning af Hör, Hamp, Tobak og Raps, gjöre de endnu specielt opmærksom paa, »at disse Slags Avling egentlig henhører til de mindre Kjøbstæder, hvor Jorderne ikke ere saa kostbare og uundværlige til andet Brug«.

Kjøbenhavn peger altsaa direkte paa Kjøbstæderne. Men her behøvede Fondet saa vist ingen Opfordring. De fra Kjøbstæderne indkomne Andragender havde alt givet Anledning ikke alene til Forhandlinger, men til Resultater, skjöndt man ikke troede at kunne gaa ind paa at opmudre deres Havne, saaledes som det var ønsket fra Roskilde, Kallundborg og Næstved, eller paa foran Toldboden i Helsingør at bygge to Bygninger, hvor de Ilandkomne kunde faa alt »det behøvende af nødvendigt og unødvendigt«. I Kallundborg havde et under 26 Marts 1792 stiftet patriotisk Selskab paa Foranledning af Stiftamtmandens Cirkulærskrivelse af 12 Marts 1796 sat en Spindeskole i Gang, nu gjaldt det at indføre Dyrkning af Hör, og Forhandlinger med Roskilde havde ført til Oprettelse af en Spindeskole. Hvor megen Vægt Exekutorerne lagde paa disse Kjøbstad-Forbindelser, kan i det Hele ses deraf, at de under 24 Marts 1798 tilskrev Stiftamtmanden, at da de hidtil kun vare komne i Forhandling med fem Byer (Roskilde, Kallundborg, Slagelse, Ringsted og Næstved),

agtede de ved to udsendte Mænd at sætte sig i direkte Forbindelse med de øvrige sjællandske Kjøbstæder, og fra April til November s. A. fik nu Vægterne og Raadstueklokkerne rundt om i de ellers saa stille Byer travlt med at sammenkalde de »eligerede« Borgere eller hele Borgerskabet.[1]

De to udsendte Mænd vare Kammerraad, fhv. Amtsforvalter i Holbæk *Jens With* (f. 1741, † 1814) og Oldermanden for Kjøbenhavns Linnedvæverlav *Mathias Köhlert*, der muligvis var en Brodersön af den tidligere nævnte, fra Tyskland indkomne Töjmager Caspar Heinrich Köhlert. Han var bleven Medlem af Lavet i 1772 og Oldermand for det i 1781, hvad han vedblev at være til sin Død den 1 April 1807. Linnedvæverlavets Henvendelse til Fondet havde gjort Indtryk, og Oldermanden, hvem den skyldtes, nød godt deraf. Han blev som nævnt Fondets Rejsekommissær, og allerede forinden havde han sammen med sin Broder *Caspar Köhlert* og Svoger *Jacob Ehlert*, der ogsaa begge vare Linnedvævere, af Fondet faaet Understøttelse til et af dem paa Amager paabegyndt Forsøg med Höravl og endvidere til Anskaffelse af en Hörbrækkemaskine med flere Redskaber samt til de i et Spinderi paa Dragør nødvendige Rokke og Hasper.

Hvad Köhlert interesserede sig for, ligger klart for, og hvad Kammerraad With angaar, da var hans Specialitet det danske Kystfiskeris Ophjælpning. Han fik ogsaa i 1799 et

---

[1] Møderne fandt Sted i Helsingør 11 April, Kjøge 16 Maj, Storeheddinge 18 Maj, Frederikssund 30 Juni, Slangerup 4 Juli, Hillerød 5 Juli, Holbæk 10 Septb., Nykjøbing 12 Septb., Roskilde 18 Sept., Præstø 13 Okt., Vordingborg 17 Okt., Næstved 20 Okt., Skjelskør 15 Novbr., Korsør 21 Novbr., Slagelse 24 Novbr. og Sorø 26 Novbr. Enkelte Steder varede Møderne mere end een Dag.

Fiskeriselskab dannet, men næppe med noget stort Resultat, ti læser man hans i *Iris og Hebe* for samme Aar meddelte Efterretninger om hans i 1798 for det Reiersenske Fond foretagne Rundrejse til de sjællandske Kjøbstæder, maa man forbavses over disses fattige Forhold og ringe Udvikling. Hvad Fondets Exekutorer angaar, da ligger deres Program i deres Instrux til Dhrr. With og Köhlert. Den nævner først Fremme af Hör-, Hamp-, Raps- og Tobaksavl, Forskud til Anskaffelse af Törreovne, Brække- og Skjættemaskiner »efter den Maade, man paa Amager har ladet indrette«, Forskud og Præmier til »andre Fabrikanlæg«. ligesom til »Fiskeri af Stranden« med tilhørende Törren, Salten og Forhandling af Fiskene samt endelig til Indretning af Spindeskoler »paa lige Maade som alt er sket paa Kristianshavn, Dragør o. fl. Steder« og til Vævning ikke alene af Hör- og Blaarlærred men ogsaa af uldne Töjer.

Da Exekutorerne efter Boets Slutning i et den 23 September 1798 dateret lille Skrift gjöre Rede for deres Virksomhed i Fondets Tjeneste, fremsætte de et ganske lignende Program, hvortil væsentlig endnu kun föjes Understøttelse af originale Skrifter og Oversættelser. Fondet havde paa den Tid disponeret over 5978 Rd., og de først udbetalte Penge tilflød sikkert den militære Kaserneskole i Kjøbenhavn og Linnedvæverne Köhlert og Ehlert. Höravlsanlæg vare skete paa Amager, et Par andre Steder i Kjøbenhavns Omegn og ved Kallundborg; Spinderier vare bragte i Stand i den tyske Skole paa Kristianshavn, paa Dragør, i Roskilde, Helsingør, Kjøge, Storeheddinge og Hillerød; der var gjort Skridt til forskjellige »Vævnings-Anlæg«; Tobaksavl var paabegyndt ved

Præstø, Roskilde o. fl. St.; der var tilsagt Usserød Værk en Præmie af tre Procent, naar det havde sex Væve i Gang, og lignende Tilsagn vare givne den *Jennerske* Kattunfabrik og Strömpefabrikant *Caspar Philip Hoffmann*; Blikkenslager *H. Irgens*[1] havde faaet et rentefrit Laan paa 500 Rd., »Maskinmester« *Heinrich Koch* et Laan paa 600 Rd. til Karte-, Spinde- og Sluffemaskiner samt Indkjøb af dansk Uld; hos Kunstsmed *H. Chr. Gamst* var der gjort Forsøg med Bygning af en hensigtsmæssig Tærskemaskine, og endelig var der truffet Aftale med Lægen *J. F. Bergsøe* om en dansk Bearbejdelse af *Description des arts et métiers*.

Saaledes var i alt Væsentligt den af Exekutorerne ved Boets Slutning i Fondets Tjeneste udfoldede Virksomhed. Mellem de indkomne Ansøgninger var der fire, der pegede paa tidligere Forhold til Fondets Stifter. Klædefabrikant *J. C. Scheidtmann* præsenterer sig »som den, der baade selv og mine Forældre för mig har handlet med salig Etatsraaden for mere end een Tønde Guld«; Literatus *Chr. Dreyer* siger, at Reiersen »i tre forskjellige Tider har kjendt og yndet ham«; Silkevævermester *Hans Jensen Dyhr* havde i 31 Aar været ved Reiersens Silkefabrik, og »Maskinmester« *Heinrich Koch* be-

---

[1] *Henning Irgens* var en for sin Tid usædvanlig energisk Mand. I sin første Ansøgning til Fondet af 3 Oktober 1796 siger han: »Norge er mit Fødeland, Bergen mit første Undervisningssted i Professionen, men Amsterdam og især London, hvor jeg tvende Gange har været baade for at lære tilgavns og fornemlig for Lakeringens Skyld, have været mine bedste og kjæreste Höjskoler«. I sin anden Ansøgning af 21 September 1797 oplyser han, at han »i Aar« har udført til St. Croix for 557 Rd. 5 ₰, til Surinam for 226 Rd. 4 ₰ 8 ß og til Madeira for 450 Rd. 3 ₰ 8 ß, i Alt for 1235 Rd. 1 ₰ og herpaa givet 12 pCt. Rabat.

retter, at han i 1755 var bleven forskreven fra Schweits til Silkefabriken, hvor han derefter i lang Tid arbejdede og indrettede en Tvindemaskine bestaaende af 40 Spil, der dreves kun af een Person. Af disse fire Ansøgere kom Fondet kun de to Sidste i Møde, Heinrich Koch fik som ovenfor nævnt et Laan paa 500 Rd. og H. J. Dyhr (i Aaret 1798—99) et Laan paa 200 Rd. »til Fabrikudvidelse af Bomulds- og andre ordinære Töjer«. Exekutorerne passede i det Hele paa, at Fondet ikke blev en Understøttelseskasse for Personer, der havde været i Reiersens Brød. Da Kommercekollegiet i 1803 henviste fhv. Mester ved Silkefabriken *Joh. Dan. Meyer* til det, og i 1806 en gammel Kvinde *Maren Hald,* der havde forestaaet en Silkevindeskole for Fabriken, svare de begge Gange, at Fondets Bestemmelse er Industriens Fremme, og at det kun kan udrede Understøttelser o. lign. til de i Stifterens Testamente udtrykkelig nævnte Personer. At Exekutorerne ikke vare vel stemte for Anmodninger, der stod i Forbindelse med Arbejde i eller for Silkefabriken, kan dernæst i og for sig godt forstaas.

Som ovenfor nævnt var Fabriken bleven overtagen af Grosserer *Hans Brandorph*, der var Parthaver for en Tredjedel i den. Af de øvrige to Tredjedele skjænkede Testamentet ham, hvis han overtog Fabriken, 40,000 Rd., ligesom det yderligere tillagde ham den store Ejendom i Bredgade, hvori den havde Lokale. Man skulde tro, at Fabriken under saadanne Forhold kunde blive en rentabel Forretning, selv om Konjunkturerne, som vi have set, vare nedadgaaende. Til de tidligere herom anførte Træk kan föjes, at den ovenfor nævnte Mester ved den *H. J. Dyhr* maatte finde sig i at gaa ned paa

almindelig Svendelön. Brandorph maa ogsaa have haft just dette Syn, siden han valgte at overtage Fabriken og i December 1796 fik Alt i saa Henseende ordnet med Kommercekollegiet. Han bevarede mod de Conincks Kavtion Krediten paa 40,000 Rd. i Banken, overtog den gamle Gjæld til General-Magasinet paa 19,802 Rd. og fik sat igjennem, at den Reiersen tillagte aarlige *don gratuit* delvis kom ham tilgode derved, at en mindre Sum hvert Aar blev afskreven paa Gjælden, ligesom han endelig ved denne Lejlighed skaffede *H. J. Dyhr* et Laan paa 500 Rd. til at begynde en selvstændig Virksomhed med.

Brandorphs gode Haab varede imidlertid ikke længe. Allerede 1797 søgte han — forgjæves — om, at hans Fuldmægtig *P. A. Neumann* maatte faa Ret til i aaben Bod at forhandle Fabrikens samt alle andre Silke- og Halvsilkevarer. Fabriken arbejdede med 50 Stole, der frembragte for c. 40,000 Rd. Silketöj om Aaret (c. 800 Rd. pr. Stol). Men 1799 søgte han, ogsaa forgjæves, om et Laan paa 15,000 Rd., og 1801 er han fallit. Paa denne Tid beskjæftigede han med *Joh. Dan. Meyer* som Mester kun 32 Svende, og han forklarede, at Fabriken, siden han overtog den, havde bragt ham et Tab paa 45,047 Rd. Inden Aarets Udgang havde han imidlertid opnaaet Akkord, og Fabriken fortsattes under to fra London komne Silkefabrikanter *Richard Bawerstock* og hans Brodersön *John Bawerstock*.

Den faar nu efterhaanden 67 og saa c. 100 Arbejdere, der dog for störste Delen ere »meget gamle« og slet ikke ere tilfredse med de under den nye Bestyrelse forandrede Forhold. Det er *John Bawerstock*, der særlig forestaar Fabriken, og det

er ikke alene de danske Arbejdere, der ikke kunne komme ud af det med ham. En af de fra England medbragte Arbejdere, *Peter Bachellier*, forlader Fabriken i 1802. Det Samme gjör *Richard Bawerstock* i 1803, og nu gaar det rask ned ad Bakke igjen. 1803 er der kun 14 Vævestole i Gang, og i April 1804 staar Fabriken helt stille.

Under disse Forhold er det naturligt, at dens mange Kreditorer komme i Bevægelse. Ejendommen i Bredgade bliver sat til Avktion, og Etatsraad *Frederik de Coninck*, Agenterne *Jean de Coninck* og *Chr. Vilh. Duntzfeldt* samt Baron *Ch. J. Selby*, der alle ere Kavtionister for Brandorph og have Pant i Ejendommen, lade sig den udlægge. Fabriken fortsættes herefter i de gamle Lokaler, men stadig under uheldige Forhold. *John Bawerstock* dør den 29 Januar 1807 kun 46 Aar gammel; istedenfor ham kommer hans gamle Farbroder *Richard Bawerstock*, der klager stærkt over den franske Konkurrence og Hofsorgen i 1808 ved Kristian VII's Død. 1813 maa Fabriken flytte fra Bredgade til Kjøbmagergade, men nu fører den kun en ren Skintilværelse. 1815 tilraades dens Realisation, og 1817 gjöres der Arrest hos Bawerstock, der nu staar husvild og brødløs. Efter i nogen Tid at have faaet Smaaunderstøttelser af Kommercekollegiets Fattigkasse, opnaar han i 1820 en lille Pension, og afgaar endelig 1828 ved Døden.

Den Silkefabrik, der i 1737 under store Forventninger grundlagdes af Englænderne *Samuel Wilkins* og *John Beckett*, vedblev ikke i hundrede Aar. Efter stærke Omvexlinger gik den sörgelig tilgrunde under to andre Englændere *John* og *Richard Bawerstock*. Efter i 49 Aar at have været i For-

bindelse med Navnet Reiersen, havde den stolte Minder fra Tiden under Etatsraad *N. L. Reiersen*, men blev nu ogsaa ved sit Ophør Aarsag til et stort Tab for det af denne stiftede Reiersenske Fond.

Reiersens Ven og de Conincks Svoger Grosserer *Hans Brandorph* stod som den betroede Mand paa Skiftet efter Reiersen. Alle dets rede Penge, alle Ind- og Udbetalinger passerede ham, og efter at Fondet var traadt i Virksomhed, var hans Kontor i Bredgade ogsaa Fondets Kontor. Saaledes vedblev det til 1801. Men i dette Aar forsvinde de to Poster i Fondets Regnskaber, der lyde hver paa 100 Rd. til Brandorph for henholdsvis »Kontors Holdelse« samt for »modtagne og udbetalte Renter«, og samtidig forsvinder hans Navn som Exekutor under Regnskabet. Det var det Aar, han gik fallit i. De tidligere venskabelige og fredelige Forhold forvandles til en hidsig Krig. Brandorph var jo fra Kjøbet af Silkefabriken Debitor til Fondet for 53,000 Rd., der efter Testamentet ikke kunde opsiges ham, saa længe han drev Fabriken, men Fondet kunde ikke tro, at han virkelig drev den, efterat ikke alene John Bawerstock var traadt til, men Brandorph selv var flyttet til Haag. Det lagde derfor Sag an imod ham og skrev gjentagne Gange, baade 1802 og 1803, herom til Kommercekollegiet. Men formelt stod Brandorph stadig som Entreprenøren. Skjöndt Renterne udeblev, kunde der ikke faas Dom over ham paa Kapitalen. Først da Ejendommen i Bredgade 1805 blev solgt, løstes Forholdet, men Resultatet blev da kun, at de 53,000 Rd. flyttedes fra de rentebærende til de uvisse Kapitaler. Fondets Regnskab for det nævnte Aar indledes med en udførlig Redegjörelse herfor, og som »uvis Kapital«

figurerer Beløbet nu til 1809, da det stryges som tabt. Den 29 Maj 1809 døde Brandorph i Amsterdam i fattige Omstændigheder.

Under disse Forhold kan man forstaa, at Fondet ikke var meget tilböjeligt til at understøtte Silkeindustri i Danmark, og dog har det givet enkelte saadanne Understøttelser. 1820 yder det Silke- og Bomuldsfabrikant *Jens Christian Dyhr*[1] et Laan til Væveredskabers Anskaffelse, i 1821 den Samme et lille Beløb til Anskaffelse af nogle brede Væve ligesom Silkevæver *Ostermann,* Silkefabrikant *Møller* samt Silke- og Bomuldsfabrikant *Bawerstock* Smaabeløb til Væve og Indkjøb af Silke. *Dyhr* støttes endnu i 1822 og 1823, men nu synes han at være bleven Hattefabrikant. Det er Silkeindustriens sidste Forsøg her i Landet, vi staa ved, ti man kan trøstig fuldstændig se bort fra *Det danske Silkeselskab*, der blev stiftet i 1841 og anlagde en Plantage for Morbærtræer først i Classens Have og derefter i Glaciet udfor Døvstummeinstitutet. Skjöndt en Mand som Kammerraad Drewsen paa Strandmøllen levende interesserede sig for Sagen, kom der selvfølgelig Intet ud af den. Men som enhver Bevægelse i den danske Industri sætter ogsaa dette Forsøg sit Spor i det Reiersenske Fond. 1843 faar Fabrikør *C. A. Feilberg*, der var Medlem af Selskabets Bestyrelse, en Rejseunderstøttelse af Fondet paa 200 Rd. for i Berlin at gjöre sig praktisk bekjendt med Silkeavl, og samtidig yder det selve Selskabet 100 Rd. »til Anskaffelse af Inventariestykker, fornemlig til Silkens

---

[1] *Hans Jensen Dyhr*, som aldrig driver det til noget Stort, skjöndt han 1808 staar som Oldermand for Silkevæverlavet, var død i 1811, og havde bl. A. efterladt sig den her nævnte Sön.

Athaspning«. Naar det endelig i 1851 endnu yder Selskabet 200 Rd. til »Fortsættelse af dets Bestræbelser«, er Understøttelsens Maal vist snarere paa passende Maade at bringe Selskabets Virksomhed til Afslutning.

Som ovenfor nævnt tabte Fondet 53,000 Rd. ved Hans Brandorph, og af de ved dets Oprettelse som uvis Gjæld opførte 5716 Rd. 24 ß indkom ikke en Skilling. Beløbet afskreves i mindre Summer, efterhaanden som de Personer, der vare Debitorer for dem, afgik ved Døden. Hvad der saaledes tabtes, var ikke lidt, men et endnu betydeligere Tab ledes, da Staten i 1813 gik bankerot. Den i Frd. 5 Januar 1813 paabudte Nedskrivning af alle Værdier lod Fondets rentebærende Kapital fra 439,470 Rd. 85 ß d. C. synke til 365,936 Rbd., hvad der efter Omstændighederne endda var ganske heldigt sluppet; Fondet tabte kun omtrent en Sjettedel. Men herved blev det ikke. I Regnskabet for 1821 synker Kapitalen endnu til 348,318 Rbd. 57 ß. 1811 havde Fondet udlaant 20,000 Rd. d. C. paa første Prioritet i den ved Sorø liggende Ejendom Bjernedegaard paa $356^1/_4$ Td. Land. Denne Sum blev ved Loven af 1813 omskreven til 6000 Rbd., d. v. s. til under en Tredjedel, og da Gaarden i 1820 kom til Avktion, blev der kun budt 675 Rbd. for den, hvad der gjorde, at Fondet, for ikke at miste Alt, ved en ny (fjerde) Avktion lod sig den udlægge for 1000 Rbd. Men Fondet maatte ikke alene lade sig gjöre til dens Ejer, det maatte ogsaa overtage dens Drift. Det viste sig nemlig ganske umuligt at faa den bortforpagtet. Alt dette gjorde, at Fondet troede det rigtigt at afskrive c. 18,000 Rbd. paa sin rentebærende Kapital. Men 1827 vare Vanskelighederne herved overstaaede. Bjernedegaard blev i

dette Aar solgt for 6000 Rbd., og lidt efter lidt voxede Fondet nu. Da den uheldige Tid, i hvilken der ved Siden af hinanden regnedes med baade Rbd. Sølv og Rbd. Sedler og Tegn, var til Ende med 1839, udgjorde Fondets Kapital 427,397 Rbd. 58 ß, og i 1874, da Rbd. omsattes til Kr., var den 869,645 Kr., et Beløb, der i 1895 voxede til 910,670 Kr., der er Fondets nuværende Störrelse.

Efter det første Aarsregnskab for 1798—99 var Fondets Udgift i Alt 23,586 Rd. 1½ ß, men denne Sum dalede i de uheldige Aar, saaledes at den i 1819 kun var 4325 Rd. 21 ß Sølv og 4335 Rd. 13 ß Sedler og Tegn, men lidt efter lidt steg den igjen for i de senere Aar trods alle Konverteringer at blive noget over 30,000 Kr. I 1895 udgjorde den samlede Udgift 32,410 Kr. 69 Øre. Først og fremmest skulde de i Reiersens Testamente bestemte aarlige Pensioner udredes. De udgjorde strax c. 4,500 Rd., men allerede i 1820 vare de dalede til 1355 Rd. 1850 beløb de sig kun til 600 Rd., og da den længstlevende Pensionær, Reiersens Søstersön, Etatsraad fhv. Birkedommer *E. P. Pontoppidan,* der var tillagt 200 Rd. aarlig, den 18 Januar 1862 afgik ved Døden, faldt Posten helt bort. For Aaret 1799—1800 kan den samlede Udgift opstilles saaledes:

Pensioner	4,446	Rd.	»	₰	12	ß
Spindeskoler	6,611	—	1	-	6	-
Höravl og Textilindustri	5,660	—	»	-	»	-
Anden Industri	2,168	—	3	-	8	-
Fiskeri	689	—	1	-	»	-
Tobaksavl	626	—	3	-	6	-
Rejsestipendium	300	—	»	-	»	-
Litterær Virksomhed	196	—	4	-	12	-
Syskole	67	—	1	-	7	-
Administration	2,081	—	2	-	2	-
tilsammen	22,847	Rd.	»	₰	5	ß

Som det heraf vil ses, er Interessen koncentreret om Hördyrkning, Spindeskoler og den Textilindustri, der naturligt knytter sig hertil. I Præmier for Höravl udbetaltes i dette Aar ikke mindre end 2628 Rd. 39 ß, og af »Lærespindeskoler« understøttedes tolv (den militære Kaserneskole, Skolerne i Nyboder, paa Kristianshavn og i Holmens Sogn samt udenfor Kjøbenhavn i Helsingør, Roskilde, Kjøge, Storeheddinge, Holbæk, Skjelskør, Sorø og Hillerød). Det Spind, der herved fremkom, besörgede Fondet omsat i Lærreder, Sækketöj, Hestedækkener, Sengetæpper o. lign., hvorfor dets Regnskaber paa den Tid stadig have en Udsigt over, hvormeget der er spundet i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, hvormeget der er vævet, hvormeget der heraf er solgt og hvormeget der er i Behold.[1] Der var Arbejde og Bryderi forbundet hermed, og Resultatet var langtfra tilfredsstillende. Det er derfor ikke overraskende at se Fondet i 1814 officielt udtale, at det vil forlade denne Vej. Læremødrenes og Regnskabsførernes Lön, Udgiften til Husleje, Brændsel, Lys og Inventar, Hörrens og Blaarenes Førsel til Skolerne og Garnets Førsel fra dem løb op til Summer, der ikke erstattedes af det maadelige Spind. Fondet blev betænkeligt ved at binde en saa stor Del af dets Midler i »saadanne dets egentlige Formaal mindre vedkommende Biting«. Testators Hensigt vilde bedre befordres, naar Fondet efter Evne understøttede »de Industri-Indretninger, som paa hvert Sted nu ere eller herefter anlægges, end ved

[1] 1808 begyndte med 39,985 Al. Hörlærred, 7627 Al. Blaarlærred og 1897½ Al. Drejl, der ved Aarets Udgang var svundet til 14,962 Al. Hörlærred, 2056 Al. Blaarlærred og 1214½ Al. Drejl. De manglende Kvanta vare solgte undtagen 2000 Al. Hörlærred, som Fondet havde givet »til de i Norge Faldnes Efterladte og til de ved Krigen ødelagte Familier«.

som hidtil med mange Bekostninger, som ikke umiddelbart komme de Vindskibelige tilgode, selv at holde og med Tab drive Spindeskoler«.

Reglementet af 5 Juli 1803 om Fattigvæsenets provisoriske Indretning i Danmarks Kjøbstæder var lidt efter lidt blevet benyttet til at faa Fondets Spindeskoler inddragne under de Forsörgelsesanstalter, som efter Reglementet skulde oprettes af hver Kommune for ved Arbejde at sysselsætte Stedets Almue. Og Sagen gjennemførtes saa godt, at allerede Regnskabet for 1816 staar fuldstændig frit for Spindeskoler; som Præmie for Höravl har det kun en saa lille Udgiftspost som 125 Rd. 5 ℔ 8 ß.

Efter Reiersens Testamente skulde Fondets Midler anvendes »til Manufakturvæsenets og Industriens Udvidelse og Forøgelse« saavel ad teoretisk som praktisk Vej. Der er herefter saa godt som ingen Grænser for den det tillagte Virksomhed udenfor de Styrendes eget Skjön om, hvad der kan være til Nytte for Industrien. Og det skal siges til de skiftende Bestyreres Ros, at de ikke have sat smaalige Grænser for, hvad de henførte til Industri. Det vil navnlig blive klart, naar vi nedenfor komme til Fondets store Virksomhed gjennem Rejsestipendier. Men selvfølgelig er det først lidt efter lidt, at der uddanner sig en Praxis. Forskjellige betraadte Veje ere efterhaanden blevne forladte. Vi have set det med Spindeskolerne, og vi skulle nu se det med Hensyn til Fiskeriet, der forholdsvis længe blev staaende som en Opgave for Fondets Virksomhed.

Allerede i Regnskabsaaret 1799—1800 ydes der Fiskere i Kjøge, Korsør og Nykjøbing Laan og Præmier til et samlet

Beløb af 689 Rd. 1 ß. Og saadanne mindre Understøttelser bleve givne i over 50 Aar. Endnu 1855 fik tre Fiskere tilsammen 450 Rd. i Forskud til Fiskeredskabers Anskaffelse. Men dette Aar er ogsaa det sidste for denne Understøttelsesgren, naar undtages, at der baade i 1861 og 1862 extraordinært gaves nogle Fiskere i Vordingborg og Hornbæk en lille Hjælp i Anledning af Tab, som de havde lidt ved Storm. Hermed ophører Fondet at betragte Fiskere som hørende under dets Omraade, men endnu længe efter blive Fiskerikonsulenter hjulpne ved Rejsestipendier, ligesom Fondet har støttet Anlæget af forskjellige Smaahavne[1] og fra 1845 til 1887 har ydet »Foreningen til Søfartens Fremme« et aarligt Tilskud paa 300 Rd. (600 Kr.).

Hvad de egentlige industrielle Understøttelser angaar, da faar man Indtryk af, at der ved Fondets Oprettelse ikke var Meget at understøtte. Den af Staten ophjulpne Fabrikindustri var i hensygnende Tilstand, og ved Siden af den var der kun faa og smaa Virksomheder. Det kan næsten læses ud af Fondets Regnskaber, da der i dem forekommer en Del Præmier, der fastsættes procentvis i Forhold til de vedkommende Virksomheders aarlige Produktion. Naalemager *Gustaf Cedergreen* faar fra 1799 til 1813 fem Procent i Præmie af sin aarlige Produktion, men hans højeste Præmie (1809) er 109 Rd. 24 ß, der svarer til en Produktion paa kun 2184 Rd. Maskinmester *Heinrich Koch* faar i 1806 en to Procents Præmie for tre Aar paa i Alt 551 Rd. 33 ß, der viser, at han i Aarene 1803—5

[1] Nemlig: Præstø Havn, 1828 (5000 Rd.); Sejerø Havn, 1839—48 (900 Rd.); Kastrup Havn, 1846 (300 Rd.); Snekkerstens Havn, 1872 (500 Rd.); Hornbæks Havn, 1874 (300 Rd.).

i Alt har forfærdiget for 17,566 Rd. Gulvtæppetöj. Det ser anseligere ud, naar Kammager *Hertel* i 1808 har tilvirket for 6763 Rd. 56 ß Kamme og herfor faar en Præmie paa 135 Rd. 24 ß, men saa faar igjen i 1808 Sadelmager *J. G. Bandelov* for forfærdigede Kufferter kun 50 Rd. og Heglemager *J. Andersen* kun 41 Rd. for Hegler, ligesom Baandfabrikant *Sabroe* i 1810 76 Rd. for en Produktion til en Værdi af kun 3,800 Rd. Ejendommeligst er det imidlertid at se, at en forholdsvis saa stor Virksomhed som *Raavaddams Fabriker* ogsaa søger og faar Præmier i Aarene fra 1806 til 1823. I det førstnævnte Aar modtage de 701 Rd. 33 ß som to Procent af en Tilvirkning til Værdi af 14,026 Rd. 90 ß, men i 1823 er Præmien sunken til en halv Procent og udgjör for endda to Aars Produktion kun 179 Rd. 72 ß.

Dette Præmiesystem forsvinder med 1830, og der lægges nu mere og mere Vægt paa Forskud (d. v. s. Laan) med eller uden Rente. De kjendes selvfølgelig fra Fondets første Dage. Blikkenslager *Irgens* fik jo strax et Laan, og i Aaret 1798—99 uddeltes ikke mindre end 16 industrielle Laan, men det er først lidt efter lidt, at disse Laan blive virkelig betydelige. 1821 fik Linnedvæver *N. E. Köhlert* (Sön af den tidligere nævnte Linnedvæver Caspar Köhlert) et Forskud paa 1200 Rd. S. o. T. til Fabrikation af figurerte Gulvtæpper; 1825 fik Boet efter Grev *C. C. S. Danneskjold-Samsøe* 3000 Rd. S. o. T. til Anlæget af Holmegaards Glasværk, og disse 3000 Rd. forøgedes efterhaanden med andre 3000 Rd.; 1826 fik Fabrikant *P. M. Köhlert* (en Broder til den ovennævnte N. E. Köhlert) 2250 Rd. til en Linnedfabrik paa Dalsborg ved Helsingør; 1827

tog Fondet 10 Aktier à 100 Rd. i Fajancefabriken *Søholm*[1]; 1831 fik Fuldmægtig ved det Kjöngske Linnedmanufaktur *Olsen* 1000 Rd. S. o. T. til Udvidelse af det af ham anlagte Linnedspinderi o. s. v. Og medens i Begyndelsen saa godt som alle Laan vare mod Renter, blev efterhaanden Størstedelen rentefri. 1829 gaves tre mod Renter, men otte uden Renter, og fra 1832 ere samtlige Laan rentefri. De naa deres störste Höjde i 1841, da der ydes 19 Laan til et samlet Beløb af 6,130 Rd., men derefter dale de, til de helt ophøre med 1855. Fondet opgiver fra dette Aar at yde Industrien direkte Understøttelser og kaster sig udelukkende over at støtte den ad de indirekte Veje, der repræsenteres ved Skrifter, Rejser og Skoler.

Men inden vi gaa over til nærmere at undersøge den herigjennem udfoldede Virksomhed, skal der gjöres opmærksom paa, at det Reiersenske Fonds direkte industrielle Understøttelser give gode Oplysninger om den danske Industris Udvikling i deres Tid. De vise saaledes, for at tage et Exempel, at Jacquard-Væven, der skriver sig fra 1808, indføres her omtr. 1830. Aaret för ydes der en Væver 200 Rd. S. o. T. til en saadan Væv, 1830 er den ene Væver bleven til to, i 1832 til fem o. s. v. ikke at tale om, at en kjøbenhavnsk Snedker i 1830 faar et rentefrit Forskud til Forfærdigelsen af en fuldstændig Slagmaskine til de til den Jacquardske Væv nødvendige Mønsterkort. Paa lignende Maade kan

---

[1] Disse Aktiers Beløb, der aldrig gav Udbytte, gik helt tabt. — Som andre industrielle Aktier, Fondet tog, kan efter Regnskabet for 1843 mærkes »15 Aktier for at sætte Orgelbygger *Ramus* i Stand til at bygge et stort nyt Orgel, 300 Rbd.«

man følge den samtidig stedfindende Overgang fra Træpresser til Jernpresser i vore Bogtrykkerier. 1829 faar Bogtrykker *H. H. Thiele* et rentefrit Forskud til en Jernpresse af her ukjendt Konstruktion, og det Samme faar Bogtrykker *P. N. Jörgensen* i 1830, Bogtrykker *J. D. Quist* i 1831 og Bogtrykker *L. J. Jacobsen* i 1832. P. N. Jörgensens Presse er endda gjort hos den danske Maskinfabrikant *Fr. Schiøtt*, der i 1828 havde faaet et rentefrit Forskud for at give sit Maskinværksted den muligste Fuldkommenhed.

Ogsaa Keramikens Udvikling her i Landet kan, i alt Fald tildels, følges i Fondets Regnskaber. 1827 tager Fondet som nævnt Aktier i den pekuniært lidet heldige Fajancefabrik *Søholm*; 1830, 31 og 39 faar Dr. *G. Garlieb* Hjælp til Forsøg med Kopiering af græske og etruriske Kar ved den kgl. Porcellænsfabrik; 1831 ydes der Kjøbmand *Busch* et Forskud til et Teglværk og en Pottefabrik ved Klint i Odsherred; 1832 og 1833 faar Cd. pharm. *S. Chr. Seidelin* Understøttelse til en Fabrik for finere Pottemagerarbejder ved Bagsværd; 1839 ydes der Kjøbmand *Hatting* i Næstved Hjælp til Udvidelse af hans Fabrikation af Lerkar og Fajancearbejder; 1841 faar Billedhugger *H. F. Otto* Hjælp til Udvidelse af hans Fabrikation af Pottemagerarbejder og andre Gjenstande af brændt Ler; 1842 faar Pottemager *J. C. H. Kähler* i Næstved Understøttelse til hans Pottemageris bedre Drift o. s. v. — Hvad der ogsaa stikker Hovedet op i Regnskaberne, er en stor Del, ofte resultatløse Opfindelser, og den Hjælp, der ydes dem, er som Regel i Form af Gaver. 1824 og 1825 gjælder det en af en Grosserer *Beyer* opfunden Maskine til at optage Kartofler med; 1829 træffe vi Exam. juris *Sören Hjorths* rotatoriske Damp-

maskine, 1835 Guldsmed *P. L. Kyhls* »Naturselvtryk«, 1845 *Laurids Brandts* Skriftstøbemaskine, 1845 (o. flg. Aar) Typograf *Chr. Sörensens* Sættemaskine, 1855 *C. Piils* Kemitypi, 1859 Gørtler *Faxøes* kaloriske Maskine, 1870 Pastor *Malling Hansens* Skrivekugle o. s. v.

Fondet var altid tilrede, og her skal endnu særlig gjöres opmærksom paa, at det 1841 yder en fransk Metalarbejder *Vincent* 200 Rd. for under et Ophold her at oplære sex Elever i Kunsten at optrykke Metaller i hule Forme m. m., og i 1843 den engelske Xylograf *Benneworth* 600 Rd. for ligeledes under et Ophold her at undervise Xylograferne Flinch, Kittendorf og Rothweiler.

Vende vi os nu til de af Fondet støttede Skrifter, da staa vi overfor en Virksomhed, der er særlig nævnt i Reiersens Testamente, og som Exekutorerne derfor strax vare opmærksomme paa. Professor, Dr. teol. *A. Birchs* Anmodning om at støtte den af ham paabegyndte Udgave af det nye Testamente paa Græsk, som Kjøbenhavns Brand i 1795 havde været saa haard imod, kunde selvfølgelig ikke opfyldes. Men ved Siden af den fremkom forskjellige Tilbud om at oversætte det franske Kæmpeværk *Description des arts et métiers*, der fra 1761 var udkommet med 31 Bind; her var en Opgave, som man fandt ikke kunde afvises. Exekutorerne henvendte sig da herom til Lægen *J. F. Bergsøe*, der ikke vilde nöjes med en Oversættelse, men have en efter danske Forhold afpasset Bearbejdelse. »De Oplysninger og Forbedringer, som Naturhistoriens, Fysikens og Kemiens Anvendelse i de sildigere Tider paa teknologiske Gjenstænder har givet Anledning til«, skulde medtages, og han vilde i Haandværkernes Værksteder

»gaa paa Spor efter deres Kunstord og Talemaader«. Det lyder grundigt og godt, men Grundigheden synes næsten at have været for stor. Fondet maatte begynde med at forskrive for godt og vel 800 Rd. Bøger til ham, og Resultatet af hans aarvise Arbejde blev kun et eneste Bind »Udførlig Beskrivelse over Garverens og Tougerens Haandværk«, der først udkom 1810, men rigtignok ogsaa var paa næsten 800 Sider i Kvartformat!

Det var en kjedelig Begyndelse, der kostede mange Penge. Fondets Udgifter havde været næsten 4000 Rd., og 1818 havde det endnu kun solgt for lidt over 400 Rd. af Værket. Det kan derfor ikke forundre, at det i 1819 gik til en offentlig Avktion med hele Restoplaget, der dog kun indbragte 290 Rd. Samtidig solgte det ogsaa Restoplaget af en anden Bog, *J. B. Say's* »Lære om almeen Velstand i Forbindelse med Statshusholdning« (I—II, 1818), som Fondets Meddirektør, Etatsraad og Kollegiedeputeret *Fr. Stoud* havde oversat under Navnet Frederik Cortsen. Men hermed er Fondet ogsaa fuldstændig færdigt med selv at forlægge Bøger. Fra 1816—20 havde det støttet *G. L. Lahdes* »Elementarværk i Tegnekunsten« ved til Uddeling at kjøbe 25 Exemplarer, men ellers var det kun traadt til med mindre Pengetilskud f. Ex. ved Oversættelsen paa Dansk af *H. J. Krebs'* »Begyndelsesgrunde i Mekaniken« (1798—1802), ved Professor *J. H. Rawerts* »Forelæsninger over Bygningskunsten« (1802), ved den samme Forfatters »De fem Söjleordener efter Vignola« (1814) o. s. v. Og dette blev den Maade, hvorpaa det fremtidigt støttede Udgivelsen af ikke faa Bøger. Efterhaanden fik Danmark nemlig en Række Forfattere om industrielle Forhold, og deres Skrifter

bleve villigt hjulpne af Fondet. Her kan nævnes Etatsraad *O. J. Rawert* (1820—49), Etatsraad *Fr. Thaarup* (1824—36), Professor *G. F. Ursin* (1826—44), Oberst *E. P. Tscherning* (1828—31), Professor *J. A. Dyssel* (1829), Professor *G. F. Hetsch* (1831—54), Grosserer *M. L. Nathanson* (1834—56), Skibsbygmester *D. H. Funch* (1833—46), Myntguardein *P. R. Hinnerup* (1835—39), Professor *A. F. Bergsøe* (1840), Etatsraad *J. Wilkens* (1852), Major *C. Budde Lund* (1853—58), Professor *Jul. Thomsen* (1853), Arkitekt *C. V. Nielsen* (1856—69), Kemitypist *C. Piil* (1861), Professor *C. Nyrop* (1871—86), Arkitekturmaler *Chr. Hetsch* (1874—80), Oberst *F. Wagner* (1880—83), Professor *R. Mejborg* (1883—95) o. s. v.

Det er imidlertid ikke væsentligst ved Understøttelse af selvstændige Skrifter eller Oversættelser, at Fondet har efterkommet Testators Bestemmelser i denne Retning. Vægten ligger paa dets Understøttelse af Tidsskrifter, og medens det lidt efter lidt endog trækker sig tilbage fra de selvstændige Skrifter, er det stadig til Hjælp overfor Tidsskrifterne, hvis voxende Række det har sin store Interesse at se.

Fondets Begyndelse paa dette Omraade var ikke heldig. I Aaret 1801—2 gav det Toldinspektør, Dr. phil. *H. I. Wolters* 40 Rd. til Fortsættelse af Tidsskriftet »Landbovennen i Aaret 1798« (!), hvad der synes noget uforstaaeligt. Af Tidsskriftet var der i 1798 og 1799 udkommet to Bind, og nogen yderligere Fortsættelse kom aldrig. Det næste Tidsskrift, det tager sig af, er *Fr. Thaarups* »Dansk polyteknisk Tidsskrift«, der heller ikke viste sig i Besiddelse af stor Livskraft; der udkom kun to Hefter af det i 1825 og 1826. Saa kom Fondet ind paa en bedre Bane, da det i 1826 traadte til med en

Understøttelse af 100 Rd. til *Handels- og Industri-Tidenden*, der havde udsendt sit første Bind 1798, »udgiven igjennem det kgl. General-Lands-Økonomi og Kommerce-Kollegium«, men fra 1818 var gaaet over til en privat Entreprise; »udgiven med kgl. allernaadigst Privilegium« staar der paa Titelbladet. Da den senere Etatsraad *O. J. Rawert* i 1825 blev den ene af Tidsskriftets Redaktører, traadte Fondet til, og nu vedblev det med sin aarlige Understøttelse lige til 1847, endog efter at det i 1842 var gaaet over til at hedde »Handels- og Skibsfarts-Tidende«. Fra 1828—42 understøttede det ogsaa *G. F. Ursins* »Magasin for Kunstnere og Haandværkere« og fra 1839 *Industriforeningens Tidende* under dens forskjellige Navne lige til 1885, da Tilskudet forøgedes og gik over til det af Foreningen udgivne »Tidsskrift for Kunstindustri«.

I det Hele kan det af de Tidsskrifter, Fondet har støttet, ses at Tidsudviklingen er bleven rigere og mere sammensat. Den Liste, der kan meddeles, er følgende:

Arkiv for Farmaci og teknisk Kemi (1847—95); Nordlyset, en folkelig Tidende for Naturvidenskab og Kunstflid (1848); Hygiejniske Meddelelser (1857—87); For Almenvel, et filantropisk Tidsskrift (1858—64); Steenbergs Industritidende (1861—78); Naturhistorisk Tidsskrift (1862—84); Tidsskrift for Fysik og Kemi (1864—94); Farmaceutisk Tidende (1866—94); Botanisk Forenings Tidsskrift (1867—87); Tidsskrift for Fiskeri (1867—83); Tidsskrift for Søvæsen (1867—94); Arbejderen, Tidsskrift for Selvhjælp og Samarbejde (1868—76); Alfen, Tidende for Fotografien i Norden (1868—69, 1878); Tidsskrift for Havevæsen (1868—79); Tidsskrift for anvendt Kemi (1870—73); Skandinavisk Bogtrykker-Tidende (1871—75); Nordisk Husflids-Tidende (1871—82); Nordisk Brænderi-Tidende (1872—77); Nordisk Haandværker- og Industri-Tidende (1873); Teknisk Forenings Tidsskrift (1877—95); Fotografisk Forenings Tidende (1866—67); Beretninger fra dansk fotografisk Forening (1880—95); Zymoteknisk Tidsskrift (1887—91); Vulkan, Blad for Jern- og Metalindustrien (1888—95); Fag- og Modeltidende for Snedkere (1888); Tidsskrift for skandinavisk Mølleindustri (1889—95); Dansk Skomagertidende (1892—95).

Tidsskriftlitteraturen artikulerer sig i Fagtidsskrifter, der hvert for sig søge at omfatte Faget ikke alene her i Landet, men Verden over. De internationale Forhold gjöre sig gjældende, saaledes som det ogsaa direkte kan ses i Fondets Regnskaber, bl. A. af dets Understøttelser til Udstillinger. Selvfølgelig holde de sig først til Danmark. Det er de af »Industriforeningen i Kjøbenhavn« 1840 og 1852 forestaaede Udstillinger, der aabne Fondets Udstillingskonto, hele den første danske Udstillingsperiode, der omfatter de af »Selskabet til Kunstflidens Fremme« foranstaltede Udstillinger fra 1810 til 1819, forekommer ikke paa den. Men allerede saa tidligt som 1844 melder Udlandet sig. Lektor *J. Wilkens* sættes i dette Aar i Stand til at besøge »de store Industriudstillinger« i Paris og Berlin, 1845 gaar Etatsraad *O. J. Rawert* til Udstillinger i Wien og Dresden, 1854 Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff* til en Udstilling i München o. s. v. Men det er først med Verdensudstillingernes Begyndelse i 1851, at Fondets Udstillingskonto voxer.

Til de danske Gjenstandes Forsendelse til Udstillingen i London 1851 og til en Række Industridrivendes Besøg ved den ydede Fondet i Alt 3,300 Rd. Men de senere Verdensudstillinger fordrede endnu större Summer fra Fondet. Til Udstillingen i Paris 1855 uddelte det 35 Rejseunderstøttelser til et samlet Beløb af 8,150 Rd., og Udstillingen i London 1862 krævede 50 Rejseunderstøttelser til et Beløb af 14,850 Rd., men dette er ogsaa Kulminationen. Ved Udstillingen i Paris 1867 ydedes kun Rejseunderstøttelser til 13,050 Rd., et Beløb, der med Hensyn til Udstillingen i Wien 1873 dalede til 8,150 Rd. for at stige til 20,000 Kr.

overfor Udstillingen i Paris 1878, medens igjen Udstillingen i Paris 1889 kun krævede 7,200 Kr.[1]

Vi ere her ganske naturligt komne ind paa Fondets betydningsfulde Rejsestipendier, men inden vi forlade Udstillingerne, skal der endnu gjöres opmærksom paa, at Fondet til Afholdelsen af den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1872 ydede 5000 Rd. og fra 1882 har støttet otte Udstillinger i: Næstved, Ringsted, Slagelse, Kjøge, Skjelskør og Helsingør samt (1868) en Udstilling i Nakskov. Dette Sidste kunde se ud som en Overskridelse af Fondets Grænser, der jo henvise det til Kjøbenhavn og de sjællandske Kjøbstæder. Men her er dog det at mærke, at Kjøbenhavn væsentlig er kommen til at betyde Landet som Helhed, og at Udstillingen i Nakskov ikke var nogen lokal Udstilling, men en almindelig dansk Udstilling. Under samme Synspunkt maa det ses, naar Fondet til Trykningen af Beretningen om det i Nakskov samtidig stedfindende tredje danske Industrimøde ydede 100 Rd., ligesom til Beretningen om det femte danske Industrimøde i Odense 1885 300 Kr.

Vende vi nu tilbage til Rejseunderstøttelserne, da er det ovenfor meddelt, at Reiersen havde Öjet aabent for Rejsers uddannende Betydning, men at Fondet skulde uddele Rejseunderstøttelser, er dog ikke specielt nævnt i hans Testamente. Det er da ogsaa mere undtagelsesvis, at der i den første Tid ydes Noget i denne Retning. Ja vi skulle helt ned til 1828,

---

[1] De störste Summer af de, der her ere nævnte, kunde Fondet ikke udrede i eet Aar; en Del af de Rejsende maatte derfor i selve Udstillingsaaret nöjes med Tilsagnet om at faa det dem tillagte Rejsestipendium udbetalt Aaret efter, og selv altsaa sörge for det kontante Udlæg.

för det kan siges, at Rejseunderstøttelser blive en fast, væsentlig Bestanddel af Fondets aarlige Budget.

I sin Skrivelse af Januar 1797 anbefaler Kjøbenhavns Magistrat Fondet at virke ved at lade »nogle duelige Svende« i Metalprofessionen faa Lejlighed til at besøge de Steder udenlands, hvor deres Arbejde »ved mekaniske Redskaber« forfærdigedes til störst Fuldkommenhed. Men Fondet fulgte ikke Anvisningen, skjöndt det i 1798 modtog en Ansøgning om Rejseunderstøttelse fra en Metalarbejder, nemlig Guldsmed og Urmager *Niels Heidenreich*. Denne Ansøger var en overordentlig dygtig Mand, men der var blot det Kjedelige ved ham, at han for at have lavet falske Sedler havde tilbragt syv Aar i Tugthuset. Efter sin Løsladelse i 1797 havde han samlet adskillig Interesse om sig, saaledes at han endogsaa fik Borgerskab som Frimester i Urmager- og Guldsmedeprofessionerne, og Fondet fulgte den velvillige Ström. Noget Rejsestipendium tilstod det ham dog ikke, men til Anlæggelse af en Brillefabrik, som han skulde oprette sammen med en Optikus Weise, ydede det ham i Aaret 1798—99 et Forskud paa 100 Rd. til »Maskiner til Brillestænger« og i Aarene 1800—2 et Forskud paa 500 Rd. til »en Slibemaskines Indretning«. Hans ulykkelige Familieforhold førte ham imidlertid videre paa Forbryderbanen. Den 4 Maj 1802 stjal han i Kunstkammeret paa Kristiansborg Slot bl. A. de to berömte Guldhorn, som han strax smeltede. Det Reiersenske Fonds Rejseunderstøttelser undgik lykkeligt at blive kreerede af Heidenreich. Rækken blev aabnet af en ganske anderledes værdig Mand, den senere saa bekjendte Urmager *Urban Jürgensen*. Han fik »for udenlands efter givne Instrux at er-

hverve sig Kundskaber i det, som henhører til Urmager-Videnskaben i dens hele Omfang« i Aaret 1799—1800 300 Rd. af Fondet, der Aaret efter i samme Öjemed endnu ydede ham 450 Rd. Han blev herved i Stand til væsentlig at udvide sin alt forud tiltraadte femaarige Udenlandsrejse, der var begyndt med Understøttelse af Fondet ad usus publicos.

Hine Aar vare jo det Reiersenske Fonds Spindeskole- og Höravlsaar. Det er derfor forstaaeligt, at den næste Rejseunderstøttelse, i Aaret 1801—2, er 100 Rd. til *Herman Kinckel* »med Hensyn paa Höravl«. Det er sikkert en Indenlandsrejse, der her er Tale om. Men det gjælder Udlandet, naar Landmanden *C. F. I. Dalgas* i 1811 faar 800 Rd. »for at erhverve Kundskaber om Hampeavlen«, her er kun det Mærkelige, at Rejsen, han fik Pengene til, alt var udført, saaledes som det fremgaar af hans Bog »Iagttagelser over Hampens Dyrkning paa en Rejse i Tyskland, Helvetien og Frankrige i Aarene 1808, 1809 og 1810« (Kbhvn. 1812). Saa kommer i 1819 og 1820 Kammerjunker (senere Etatsraad) *O. J. Rawert* med to Gange 400 Rd. S. o. T. »for at erhverve lokal Kundskab til Husfliden i Landet«, og saa faar fra 1824—27 »Mekanikus«, senere Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoff* i Alt 600 Rd. til en treaarig Udenlandsrejse. Omtrent i de samme Aar faar Mekanikus *Grentzmann* 300 Rd. i Rejseunderstøttelser, og i 1826 faar desuden Kommerce-Sekretær *Wiehe* 400 Rd. for at blive bekjendt med fremmede Farverier, Student *N. E. Hofman (Bang)* 150 Rd. for at gjöre sig bekjendt med de vigtigste Maskinerier o. desl. i Provinserne og Gartner *R. Rothe* 100 Rd. I 1827 uddeles to Rejsestipendier, nemlig 300 Rd. til Sekretær ved den færøske Handel *C. A. Muhle* som For-

beredelse til paa en Rejse i Udlandet at uddanne sig i Staal- og Stengravering og 600 Rd. til Cand. phil. (senere Professor) *J. A. Dyssel* til en teknologisk Rejse i Udlandet, men saa springer i 1828 Rejseunderstøttelsernes Tal op til 8 med en samlet Udgift af 1800 Rd. Sølv og 1100 Rd. S. o. T., og nu stiger den til Rejseunderstøttelser anvendte Sum[1] saa godt som Aar for Aar. Den var i

1835	til 20	Underst.	6,125	Rd. Sølv og 100 Rd. S. o. T.
1845	- 29	—	7,050	»
1855	- 55	—	13,300	»
1865	- 37	—	10,200	»
1875	- 25	—	13,000	Kr.
1885	- 43	—	14,700	»
1895	- 38	—	12,900	»

Det er de Industridrivende, der nyde godt heraf, saaledes som det kan ses ved nogle Exempler fra det tilfældig valgte Femaar 1840—44. Fondet udsender i disse Aar bl. A. Mekanikus *Cumann*, Typograf *Jessen*; Typograf *Læssøe*, Garver *Schwartz*, Urmagersvend *Jürgensen*, Urmagersvend *Nancke*, Hörbereder *Schroll*, Smedesvend *Madsen*, Bøssemagersvend *Muhle*, Mekanikus *Gjede*, optisk Instrumentmager *Nissen*, Voxdugsfabrikant *Meyer*, Mekanikus *Burmeister*, Mekanikus *Hellerung*, Guldsmedesvend *Meisling*, Urmager *Funch*, Urmager *Voltelen*, Snedkermester *Ihle*, Bøssemagersvend *Christensen*, Pianofortefabrikant *Marschall*, Drejermester *Sörensen*, Hof-Stolemager *C. B. Hansen*, Schawlsfabrikant *Drewsen*, Mekanikus *Baumgarten*, Pianofortefabrikant *Hornung*, kirurgisk Instrumentmager *Nyrop*, Jernstøber *Löwener*, Tapetfabrikant *Fraenckel*, Guldsmedesvend *Dahl*, Snedkermester *Alpers*, Tømmersvend *Møller* o. s. v. Mestere og Svende imellem hinanden, og Stipendierne gjen-

[1] En Fortegnelse over det stigende Antal Ansøgere findes ndfr. under Bilag.

tages indtil tre Aar efter hinanden. Datidens Rejser varede længere end Nutidens.

Stipendierne gjorde stor og udbredt Nytte i de Industridrivendes Kreds, men de holdt sig ikke til den, eller rettere Fondet vidste at udvide Industriens Omraade, at paalægge Andre end Industridrivende Opgaver, der kunde komme Industrien til Nytte. 1844 fik Arkitekterne *L. A. Winstrup* og *H. C. Stilling* Stipendium »til en Rejse til Berlin for paa Industriudstillingen sammesteds at gjöre sig nöje bekjendt med, hvad der angaar Haandværksfagene, forsaavidt disse komme i Beröring med Kunsten«; 1845 rejste Cand. jur. *W. Ussing* ud »for at gjöre sig bekjendt med Næringsforholdene i Udlandet«; 1846 tiltraadte Cand. polyt. *B. S. Jörgensen* en Rejse »for at henvende Opmærksomheden paa, hvad der af Agerdyrkningen og de dermed i Forbindelse staaende industrielle Fag i Udlandet maatte kunne overføres paa Danmark«, 1850 fik Dr. med. *Schleisner* den Opgave at gjöre sig bekjendt med det i England indførte nye Rör-Kloaksystem og den forbedrede Vandforsyning, og i 1852 rejste Dr. med. *J. R. Hübertz* ud »for i Udlandet at gjöre sig bekjendt med den Cirkulation i Befolkningen ved Ind- og Udvandringer, som finder Sted, med specielt Hensyn til under hvilke Vilkaar og i hvilke Stillinger danske Haandværkere og Fabrikanter deri deltage«.

Naar det nu erindres, at Fondet en Tid særlig støttede Fiskeriet, er det naturligt, at det ogsaa støttede Fiskerikyndiges Rejser i Ind- og Udland: Cand. phil. (senere Professor) *H. Kröyer* i 1834—37 og 1853, Cand. jur. (senere Birkedommer) *H. V. Fiedler* 1840, 1859 og 1870, Cand. mag. *Jonas Collin* og Adjunkt *Arthur Feddersen.* Men allerede i og for sig ere

disse Understøttelser helt forklarlige, naar Fondet med Rette, som vi have set, paa denne Maade har kunnet understøtte Rækker af

Landbrugskyndige (Professor *B. S. Jörgensen*, Landøkonom *E. Møller Holst*, Professor *Th. R. Segelcke*, Kaptajn *J. C. la Cour*, Landbrugskandidat *I. S. Greve* o. s. v.)[1],

Havekyndige (Professor *Joh. Lange*, Gartner *F. V. Frisenette*, Professor *A. S. Ørsted*, Slotsgartner *Tyge Rothe* o. s. v.),

Læger (Etatsraad *Chr. Schleisner*, Dr. med. *I. R. Hübertz*, Professor *F. Howitz*, Professor *I. C. Bendz*, Distriktslæge *Th Chr. Mürer*, Distriktslæge *Fr. Krebs* o. s. v.),

Statsøkonomer (Konferensraad *N. David*, Professor *F. Gram*, Etatsraad *W. Ussing*, Professor *Benzon-Buchwald*, Professor *W. Scharling*, Direktør *S. Hertzsprung*, Professor *V. Falbe Hansen* o. s. v.),

Malere (*G. C. Hilker, Heinr. Hansen, H. Olrik*[2], *W. Hammer, F. C. Lund, V. Güllich, P. Krohn, S. Simonsen, Anker Lund* o. s. v.),

Arkitekter (*L. A. Winstrup, H. C. Stillmann, F. Meldahl, G. F. Hetsch, I. D. Herholdt, V. Klein, F. Jensen, L. Fenger, H. C. Amberg, I. B. Løffler* o. s. v.), men fremfor alt

Polyteknikere. Den polytekniske Læreanstalt har, siden den oprettedes i 1829, været af den störste Betydning for den

---

[1] Fondet har ogsaa i alt Fald i et Tilfælde direkte støttet Landbruget, idet det fra 1831—35 ydede Generalkrigskommissær, Dr. *J. V. Neergaard.* 900 Rd. »til Iværksættelsen af hans Plan til de indenlandske Kvægracers Forædling«.

[2] Han faar sit første Rejsestipendium i 1854 som »Biskuitfabrikant« — ligesom nuværende Etatsraad *C. Peters* i 1855 udsendes som »Bronzearbejder« og i 1859 som »Billedhugger og Metalarbejder«.

danske Industri. Ved dens 50-aarige Jubilæum i 1879 opgjordes det, at af 434 fra den udgaaede Polyteknikere kunde 108 opføres som knyttede til »industriel Bedrift«. Allerede af denne Grund er det naturligt at træffe mange Polyteknikere i det Reiersenske Fonds Regnskaber, men dets Rejsestipendier have ikke været indskrænkede til de industridrivende Polyteknikere. De to første polytekniske Kandidater, der faa Rejseunderstøttelse af det Reiersenske Fond — d. e. i 1833 — ere *I. Wilkens* (tekniske Anlæg i Udlandet) og *F. C. Kabell* (Arbejder i Vandbygningskunst). Og Antallet stiger hurtigt. 1840 faa ikke mindre end syv polytekniske Kandidater Rejseunderstøttelse, nemlig *C. T. Barfoed* (Brændevinsbrænding af Kartofler), *E. L. G. Borries* (Forbedringer i Tilvirkningen af Kattuner), *E. B. Jerichau* (Kundskaber og Erfaringer i forskjellige Retninger), *P. M. Lindberg* (Udlandets mekaniske Etablissementer), *Th. Marstrand* (Fabrikationen af Staal til större skærende Redskaber), *C. F. Wessel-Brown* (Matematikens Anvendelse i forskjellige praktiske Retninger) og *P. J. Winstrup* (Maskinbyggeri i det Store ved Fabriksteder i England). Det er godt kjendte Navne, og hertil kan endnu föjes *C. G. Hummel*, *E. D. Ehlers*, *V. Rothe*, *Adolf Steen*, *C. Carlsen*, *Peter Faber*, *Jul. Thomsen*, *Chr. Krarup* og mange flere. Og en i 1881 truffen Ordning gjör, at ogsaa Fremtidens polytekniske Kandidater i rigt Maal ville komme til at nyde godt af det Reiersenske Fonds Rejsestipendier. Det fastsloges da (jfr. ndfr. S. 331), at 2000 Kr. hvert Aar skulde anvendes til Rejsestipendier for polytekniske Kandidater, som dertil indstilles af den polytekniske Læreanstalts Bestyrelse.

Erfaring og Kundskab, skriver Reiersen i 1775, »samles

bekvemmelig ved Rejser«, naar »den Reisende ellers veed at føre sig den til Nytte«, og som nødvendig Betingelse i saa Henseende opstiller han, at den Paagjældende først »lærer i sit Fædreland, hvad han kan«. Det er i fuld Overensstemmelse hermed, at det Reiersenske Fond ved Siden af Rejsestipendierne har lagt Vægt paa at støtte Skoler og andre Institutioner, der udbrede Kundskaber paa Industriens Omraade i vid Forstand.

Som vi have set, kastede Fondet sig strax over »Lærespindeskoler«, og den støttede baade civile og militære Anstalter i denne Retning. Inden tyve Aars Forløb opgav det dem dog som utilfredsstillende, men vedblev dog til henholdsvis 1853 og 1867 at yde et aarligt Beløb til Søetatens Drengeskole og Garnisonsskolevæsenet. Det synes, som om de militære Spindeskoler have vidst at holde godt fast paa, hvad der en Gang var kommet indenfor deres Omraade. Forøvrigt var det først 1798, at »Selskabet til unge Haandværkeres Dannelse« fremsatte Tanken om et teoretisk og praktisk Institut for unge Haandværkere i Kjøbenhavn, og det er morsomt at se, hvorledes Bærerne af Planen om et saadant strax regne med det Reiersenske Fond. Der paaregnes et aarligt Bidrag fra det paa 1000 Rd. Foreningen, der antog Navn af »Selskabet til Haandværksstandens Forædling«, var imidlertid alt andet end hurtig og praktisk. Det blev ikke den, men de i Aaret 1800 oprettede Massmannske Söndagsskoler, der modtog det første Skole-Bidrag fra Fondet. Fra 1800 til 1805 oppebar de gjennemsnitlig noget over 300 Rd. aarlig, og en af Skolerne — den i Laxegade — kaldtes som Tak den Reiersenske Söndagsskole. Men Bidraget ophørte.

Det var navnlig Skrivning og Regning, som disse Skoler gav Undervisning i, Tegning blev dog delvis optagen som Undervisningsfag i 1802, og dette interesserede Fondet, der ønskede Skolerne et mere industrielt Præg. Det vilde have en særlig Söndagsskole med Undervisning i Tegning og Geometri, hvis det skulde vedblive med sin Understøttelse. Men herpaa vilde Pastor *Massmann* ikke gaa ind. Saa opsagde Fondet da sit Bidrag. For 1806 blev det skjænket til »Selskabet til Haandværksstandens Forædling«, som nu beholdt det til sit Ophør i 1818. Saa længe maa det altsaa have virket med de forskjellige Rækker populære Foredrag, som det fik i Gang istedenfor det teoretiske og praktiske Haandværkerinstitut, som det i saa lang Tid — drömte om.

Det varede imidlertid ikke længe, för Pastor *Massmann* faldt tilföje. I Fondets Regnskab for 1808 er opført 150 Rd. til Pastor M. »for en Tegneskole«. Og Bidraget vedbliver nu; til Tegneskolen kommer i 1829 en Skole for Geometri og i 1833 en Skole særlig for Mesteres og Svendes Undervisning i Tegning, hvad der har Indflydelse paa Bidragets Störrelse. Fra 1834 bliver det 500 Rd. aarlig lige til 1881, da det voxer til 1250 Kr., hvad det stadig endnu er. Naar de to Aar 1806 og 1807 undtages, har Fondet altsaa ydet de Massmannske Söndagsskoler et lidt efter lidt stærkt voxende aarligt Bidrag lige fra deres Oprettelse i Aaret 1800 til Dato, hvad der afgjort har været til Gavn for Mange. Den Reiersenske Tegneskole og den Reiersenske Skole for Geometri har haft talrige Elever. Det er derfor forstaaeligt, at der som Præmie i dem er uddelt en Medalje med baade *Massmanns* og *Reiersens* Portrætter paa Forsiden. Den findes i to Udgaver, den ene fra

1831, skaaren af *Chr. Christensen*, og den anden fra 1884, skaaren af *A. Hoppensach*.

Fondet blev imidlertid ikke staaende ved de Massmannske Söndagsskoler og »Selskabet til Haandværksstandens Forædling«. Efterhaanden som der meldte sig andre Skoler, var det ogsaa villigt til at understøtte dem, og saaledes traadte det i 1818 direkte til overfor det af »Kobbertöjs-Fabrikant« *J. Conradt* i 1806 stiftede »Institut for Metalarbejdere«, der lige fra sin Stiftelse indirekte havde faaet Bidrag fra Fondet nemlig

Den Reiersenske Skoles Medalje (1831).

gjennem »Selskabet til Haandværksstandens Forædling«. 1828 traadte Fondet ogsaa til overfor Söndagsskolerne i Helsingør.

Hvad Fondet saaledes understøttede, var private Foretagender, og det var ogsaa Blindeinstitutet, da Fondet i 1821 traadte til med et aarligt Bidrag paa 100 Rd. Men Bidraget ophørte ikke, fordi Institutet gik over til Staten; det vedblev lige til 1887. Men det er mærkeligt nok til et Statsöjemed, naar Fondet fra 1825 til 1836 yder først 200 Rd. og derefter 400 Rd. aarligt »til den allernaadigst anordnede Komite for Haandarbejdsskoler efter indbyrdes Undervisning«, Bidraget indbetaltes direkte til Kancelliet. Og i Forbindelse hermed

staar et andet Tilskud paa 200 Rd. aarligt fra 1827—34 »til Tegnetabeller til lige Undervisning i de første Grunde af Tegning i Almueskolerne i Sjælland«.

Det er da ogsaa et Statsinstitut, som Fondet understøtter, naar det strax fra den polytekniske Læreanstalts Oprettelse i 1829 træder til med et aarligt Tilskud til den paa 1000 Rd., der fra 1832—37 forøges med 400 Rd. aarlig til en Værktöjssamling og i 1836 og 1837 yderligere med andre 400 Rd. aarlig til en teknologisk Samling. Principielt kan der natur-

Den Reiersenske Skoles Medalje (1884).

ligvis gjöres Indvendinger herimod, og Fondet er selv klart herover. Det er de først nævnte 2000 Kr., der i 1881 bestemmes til Rejsestipendier for dertil af Læreanstaltens Bestyrelse indstillede polytekniske Kandidater; men fra 1886 modtager Læreanstalten dog 600 Kr. aarligt paany til Afholdelsen af offentlige Foredrag. Dette er dog principrigtigere, og vi staa her ved en Tanke, som Fondet meget tidligt gjorde Sit til at faa realiseret, Ungdommens og da navnlig den industridrivende Ungdoms Oplærelse ved passende Foredrag i videnskabelig Retning. 1818 traadte det til med et aarligt Tilskud paa 300 Rd., for at 15 unge Haandværkere kunde faa Adgang-

til de Forelæsninger, som *H. C. Ørsted* holdt over Kemi og Fysik, og 1824 gik dette Tilskud over til det da oprettede »Selskab for Naturlærens Udbredelse«, der oppebar det lige til 1885[1]. Paa lignende Maade støttede det Industridrivendes Adgang til en Række andre Foredrag, som blev holdte af Professor *Jeppe Smith* (1820—21), Professor *W. C. Zeise* (1822), Professor *G. F. Hetsch* (1823—63), Professor *G. F. Ursin* (1827—34), Bygningsinspektør, Arkitekt *F. F. Friis* (1834—38) og Professor *F. Algreen-Ussing* (1841—43).

Derfor støttede det ogsaa det i 1830 oprettede »Læseselskab for Kunstnere og Haandværkere« (1830—61), Hof-Guldsmed *J. B. Dalhoffs* Söndagsundervisning for Guldsmede (1830—34), Kunstakademiets Söndags-Tegneundervisning for Lærlinge (1838—52) ligesom en ved Industriforeningens Initiativ oprettet saakaldet Industriskole (1840—45).

Og Fondet havde den Glæde at kunne støtte en lignende Bevægelse i forskjellige af de sjællandske Kjøbstæder. Fra 1826—31 gav det et godt Bidrag til Cand. med. *N. Klems* gratis Forelæsninger over Kemi og Fysik i Helsingør, hvor det ogsaa støttede et Læseselskab (1831—91) ligesom (fra 1828) de ovenfor nævnte Söndagsskoler dér. Og Helsingør blev fulgt af Slagelse, Roskilde og Næstved. I de to førstnævnte Byer oprettede Major *Henning Petersen* Tegneskoler henholdsvis 1829 og 1830, og i Næstved gjorde Pastor *P. A. Thomsen* det Samme i 1831.

Alle disse Bestræbelser fik et fast Centralpunkt, da det tekniske Institut 1843 oprettedes i Kjøbenhavn, og det er derfor naturligt, at Fondet ikke alene støttede det med et efter-

[1] Det er dette Beløb, der i 1886 gik over til polyteknisk Læreanstalt.

haanden voxende aarligt Bidrag, men ogsaa dets Bestræbelser for at organisere den tekniske Skolebevægelse i Provinserne. Fra 1853—76 oppebar Krigsraad *J. Lasenius Kramp*, Institutets Stifter og Inspektør, aarligt et Beløb for i denne Hensigt at kunne besøge Provinserne, og Resultatet er, at Fondet nu yder Bidrag til tekniske Skoler i Sjællands samtlige Kjøbstæder: Frederikssund, Helsingør, Hillerød, Holbæk, Kallundborg, Kjøge, Korsør, Nykjøbing, Næstved, Præstø, Ringsted, Roskilde, Skjelskør, Slagelse, Sorø, Storeheddinge og Vordingborg. Foruden det tekniske Institut støttede Fondet fra 1870—75 ogsaa den nye Haandværkerskole i Kjøbenhavn, og da disse Skoler forenedes i »Det tekniske Selskabs Skole«, har Fondets samlede aarlige Bidrag til denne fra 1876 været 2,600 Kr.

Og det er ikke alene i sine store Træk, at den tekniske Skolebevægelse kan følges i det Reiersenske Fonds Regnskaber. De illustrere ogsaa en Række Detaljer, der endog strække sig ind paa Abnormskolernes Omraade.[1] Her skal der særlig gjöres opmærksom paa, at det har understøttet: Snedkerforeningens Tegneskole (1843—69), Maler F. Helsteds Tegneinstitut (1845, 1853), Snedkermester Tschernings Industriskole (1856), Tegnelærer Stockfleths Industriskole (1860, 1863), Snedkermester Weitemeyers Industriskole (1864), Snedker P. Martensens Snedkerskole i Slagelse (1870), Maskinmester F. W. Larsens Snitteskole i Vordingborg (1873), Dansk Husflidsselskab (1876—95), Tegneskolen for Kvinder (1876—95), Valle-

[1] Det har saaledes ydet Hjælp til Døvstummeinstitutets Værksted for Træskæring (1847), Idiotanstaltens Haandgjerningsskole (1857), Arbejdsanstalten for døvstumme Piger (1870—81), Foreningen til Blindes Selvvirksomhed (1872—95) og Døvstumme Drenges Uddannelse i Haandværk (1873—74).

kilde Haandværkerskole (1881—95), Kjøbenhavns Husflidsforening (1883—95), Urmagernes Fagskole (1890—95), Det danske Kunstindustrimuseum (1891—95), Skomagernes Fagskole (1893—95) og Fagskolen for Boghaandværk (1893—95).

Fondet følger villigt Tidens Bevægelser overalt, hvor det tror paa deres Nytte »til Industriens Udvidelse og Forøgelse«, og det har da ogsaa som særlige Udtryk herfor fra 1876 støttet »Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Industri og Haandværk« og endog fra 1866 bekostet de Præmier for fortrinlige Svendeprøver, som hvert Aar uddeles af »Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn«. Forrige Tiders Tanker om at kunne styre og lede en Industris Udvikling gjennem Kollegier og Direktioner ved teoretiske Anvisninger fraoven, Noget Fondet selv var inde paa i sine første Aar, da det baade spandt, vævede og solgte, ere helt forladte. Fondet støtter nu kun de Industridrivendes Uddannelse; de bör oplæres saa fuldstændigt baade teoretisk og fagligt som muligt, men hvorledes de ville drive deres Industri, maa de selv om. Og afgjort er det saaledes, at Fondet efter Bankvæsenets Udvikling hos os efter 1850 ikke har nogen Grund til at vove sin Kapital i Laan til industrielle Virksomheder, der ønskes oprettede eller udvidede.

De saaledes lidt efter lidt til Raadighed komne Principer ses klart af Fondets Regnskaber, og da ikke mindst af Regnskabet for 1895, hvis Udgiftsposter kunne opstilles saaledes:[1]

Til Skoler og Foreninger . . .	12,514	Kr.	» Ø.
» Rejsestipendier	12,900	»	» »
» Tidsskrifter o. andre litt. Arb.	3,480	»	24 »
» Administration	3,516	»	45 »
tilsammen . .	32,410	Kr.	69 Ø.

Herefter staar der endnu kun tilbage at se, hvem der i det forløbne Aarhundrede har styret Fondet. I sit Testamente havde Reiersen indsat tre Exekutorer, Justitsraad *Sören Engelbreth* i Kjøbenhavn og Justitsraad *Bertel Björnsen* i Helsingør »i Forbindelse med Hr. *Hans Brandorph*« [2], idet han dog samtidig bestemmer, at der fremtidig kun skal være to Exekutorer, der selv vælge deres Efterfølgere. Og hans Ønske om kun to Exekutorer blev hurtigt opfyldt, idet Grosserer Brandorph, som tidligere meddelt, alt forsvinder i 1801.

Justitsraad *Sören Engelbreth*, der fra 1786 havde bestyret Reiersens Godser, var som født i 1733 ved dennes Død noget over 62 Aar. Han var altsaa i en ganske fremrykket Alder, men desuagtet tog han fat med Iver, og da han den 6 November 1801 blev bortkaldt af Døden, er han sikkert bleven savnet. Hans Efterfølger stod imidlertid rede, nemlig Chefen for Generaltoldkammerets Sekretariat, *Fr. Stoud* (f. 5 Februar 1759), der nu kom ved Siden af Byfogeden i Helsingør, Justitsraad *Bertel Björnsen* (f. 28 September 1749), der paa en vis Maade stod som en særlig Repræsentant for det Reiersenske Fond, idet han var gift med en Kusine til N. L. Reiersen, Petrea

---

[1] Hvilke Udgifter der udredes forlods af det samlede Fond, hvilke derefter af Kjøbenhavns og hvilke af de sjællandske Kjøbstæders Andel, har mindre Betydning. For efter Testamentets Ord at kunne faa en kjøbenhavnsk og en sjællandsk Kjøbstad-Halvdel overfor hinanden, har det nemlig været nødvendigt at lade de forlods afholdte Udgifter blive Fondets væsentligste Post.

[2] Det er, som om disse Ord ere et senere Indskud i Testamentet. Reiersen har sikkert oprindelig kun tænkt sig de to Justitsraader som Exekutorer, og mærkeligt er det, at Fr. Thaarups Arkiv for Statistik (I, 1795—96, S. 395) kun nævner disse to som Exekutorer, ikke Grosserer Brandorph.

Cathrine Reiersen (f. 30 Avgust 1755), en Datter af Kontreadmiral Frederik Reiersen. Han repræsenterede altsaa et Slægtskabsforhold, og dette gjorde en rum Tid endnu den ene Direktørrække, idet to af Justitsraad Björnsens Descendenter efter ham bleve Bestyrere af Fondet. Da han i April 1820 afgik ved Døden, blev hans Sön Krigsassessor *Frederik Andreas Björnsen* hans første Efterfølger.

Nu hændte det imidlertid, at begge Direktørposter omtrent samtidig bleve ledige, idet saavel *Fr. Stoud*, der i Mellemtiden var avanceret til Etatsraad og Deputeret i Generaltoldkammeret, som Krigsassessor *Björnsen* begge døde i 1823. Dette kan muligvis have bragt nogen Uro i Fondets ellers saa sikre Gang, og det saa meget mere som dets indtil da eneste Bogholder var død Aaret för. Da Reiersens Bo skulde behandles, antog Exekutorerne Fuldmægtig *Poul Thoring Holm* til at føre Protokollen, og da Boet sluttedes, fortsattes Forholdet. Fuldmægtig Holm blev Bogholder ved Fondet, og han, der imidlertid var bleven Kancelliraad og Korrespondance-Chef ved det kongelige Tallotteri, var det til sin Død i 1822. Stillingen gik imidlertid ikke over til nogen Fremmed. Den overdroges hans Sön, Fuldmægtig i det danske Kammerkancelli *Chr. Fr. Holm* (f. 30 November 1796), der ogsaa paa anden Maade kom til at staa Exekutorkredsen i det Reiersenske Fond nær; den 2 Maj 1823 ægtede han nemlig en Sönnedatter af Fondets førstafdøde Exekutor, Justitsraad Engelbreth.

De to Exekutorer, der i 1823 traadte til, vare: i Slægtskabsrækken Bertel Björnsens Dattersön, Kjøbmand i Helsingør *P. L. Holm*, der født i Avgust 1802 var en forholdsvis ung Mand, og i den anden Række Kammerraad *Christen*

Georg Høst (f. 30 September 1776), der, efter at have været Fuldmægtig i Generaltoldkammeret, 1817 var bleven Toldinspektør i Kjøbenhavn. Han døde imidlertid allerede i November 1826, og nu blev den Mand Direktør, der i over 50 Aar skulde staa som en skattet, fra alle Sider höjt agtet Personifikation for det ansete Fond, daværende Justitsraad, Assessor i Statsgjældskontoret *V. F. Johnsen* (f. 24 September 1788). Slægt efter Slægt tyede til »gamle Johnsen«, der var lige venlig og lige hjælpsom mod alle, uden Hensyn til at han selv steg til höje Embeder og efterhaanden blev baade Etatsraad, Konferensraad og Gehejme-Konferensraad (Excellence). I over 40 Aar arbejdede han sammen med Kjøbmand Holm, men i 1868 kom der en Forandring, idet denne i December d. A. afgik ved Døden, og efter ham gik Direktørposten over til Svigersönnen, Dr. phil. *P. Heiberg* (f. 29 September 1837). Denne fik imidlertid kun faa Aar at virke i, idet han allerede døde i Marts 1875, og nu gik den, væsentlig af Descendenter efter Justitsraad Bertel Björnsen beklædte Direktørpost over til Justitsraad Sören Engelbreths Sönnedatters Mand, Fondets tidligere nævnte Bogholder *C. F. Holm*[1], der i Mellemtiden var bleven baade Departementschef i Finansministeriet og Konferensraad, og paa den Tid som ældre Mand havde taget sin Afsked fra Statstjenesten.

Allerede Aaret efter trak han sig ogsaa tilbage fra Di-

---

[1] Bogholderposten gik herefter over til Politiassistent *H. G. Thalbitzer*, der var gift med Direktør Johnsens Datter, og efter hans Død den 8 Juni 1896 som Byfoged og Borgemester i Ringsted er Kasserer *Alfred Andresen* bleven Fondets Bogholder og Sekretær.

rektørposten i det Reiersenske Fond, og i 1876 fik da Johnsen sin fjerde Kollega, Konferensraad Holms Sön, Administrator den Gang ved den kgl. Porcellænsfabrik, nu ved Bing & Gröndahls Porcellænsfabrik, Cand. polyt. *Frederik Engelbreth Holm* (f. 4 Februar 1831). »Gamle Johnsen« lukkede først sine Öjne den 7 Oktober 1879, lidt over 91 Aar gammel, og den af ham udsete Efterfølger var daværende Beregner (nu Direktør) ved Livsforsikringsanstalten, Cand. polyt. *Albert Andresen* (f. 28 April 1834). Og saaledes er det da sket, at Fondets Bestyrelse, i hvilken væsentlig juridisk dannede Mænd tidligere havde raadet, nu forestaas af to Polyteknikere, hvad der maa siges at være i höj Grad stemmende med Fondets Formaal og Udvikling.

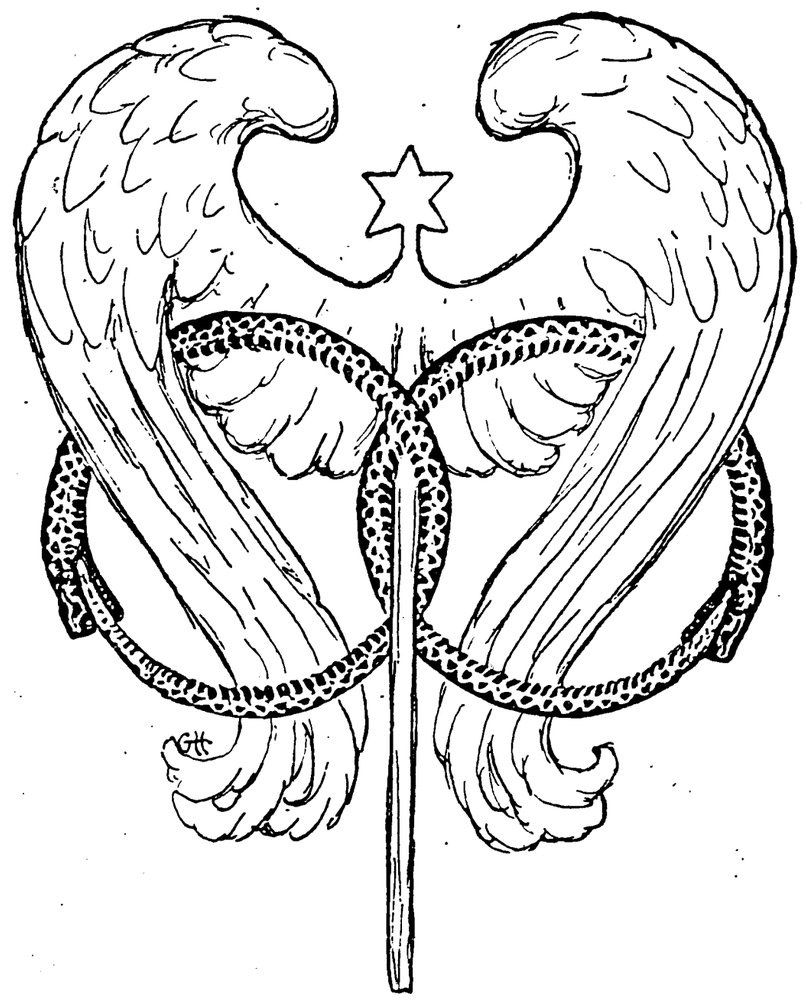
Ved Etatsraad N. L. Reiersens storslaaede testamentariske Bestemmelse og ved de skiftende Direktørers dygtige Arbejde for dens Gjennemførelse har det Reiersenske Fond nu i hundrede Aar staaet som en for den danske Industris Udvikling betydningsfuld Institution, og saaledes vil det forhaabentlig endnu længe vedblive. Hvorledes end Industrien fremtidig maatte udvikle sig, vil der altid kunne tænkes en »Udvidelse og Forøgelse« af den i Kjøbenhavn og i de sjællandske Kjøbstæder. Saaledes er Fondets Virkekreds, og det vil aldrig kunne stanses paa Grund af noget Modsætningsforhold mellem Testamentets Udtryk og Tidens Krav. Testator har ikke sat Grænser ved at fastslaa snevre Opgaver, hans Syn har været vidt, og det er noget Stort, for hvilket han fortjener at mindes.

Da han i 1795 var død, blev han begraven paa Assistens-Kirkegaard. Hvorledes hans Gravsted den Gang ordnedes, vides ikke, men 1820 blev det indhegnet med et Jerngitter,

Etatsraad Niels Lunde Reiersens Gravsted
(Assistens-Kirkegaard paa Nörrebro).

1875 blev det gjort til Gjenstand for en Hovedistandsættelse, og 1881 blev det prydet med hans smukke Træk støbte i Bronce. Det er tydelige Beviser paa, at hans Minde holdes i Ære. Men selv om Bronce-Basrelieffet, Jerngitteret og Gravstedet ved Tidernes Ugunst en Gang skulde forsvinde, vil dette have mindre Betydning. Det i vide Kredse höjt skattede Reiersenske Fond, der hvert Aar samler en stadig voxende Taknemlighed omkring sig, er et forhaabentlig uforgængeligt Minde, rejst af Niels Lunde Reiersen selv.

BILAG

I.

1793, 30 Marts. Etatsraad N. L. Reiersens Testamente med Tillæg af 18 December s. A.

(Stempel)
Een Rigsdaler.

En forsigtig Mand bør tænke paa sin Død, imedens Tiid er: Denne Betragtning leeder mig til at giøre Brug af den herved lagte, mig givne allernaadigste Tilladelse[1], efter eget Tyke at *disponer*e over den Formue, Forsynet har betroet mig.

Min Formue bestaaer i Følgende:

1. Mine Godser
2. Min Andeel i Den Kongl. Silke *Fabrique*
3. *Obligationer* og reede Penge
4. Min Gaard
5. Min Boehave.

1.

Alle mine Godser, vil jeg, skal paa den fordeelagtigste og mindst bekostelige Maade af mine *Executoribus Testamenti* sælges og af den udbringende *Summa* udbetales de *Prioriteter* og andre Fordringer, som paa samme maatte hæffte.

---

[1] Se nedenfor S. 350.

Mine ved Gaardene værende *Meubler* og *Effecter* skal bringes her til Byen og ved offentlig *Auction* giøres i Penge.

2.

I Fald *Monsieur Hans Brandorph* finder for godt og sig tienligt at fortsætte den Kongelige Silke *Fabrique*, i hvilken Han med mig haver været *associe*ret for en tredie Part, skal det staae Ham frit for; I hvilket Fald jeg skiænker Ham af min ved min Død i samme staaende *Capital,* hvis Beløb saavel af *Fabriquens* som mine egne *private* Bøger oplyses, 40,000 Rd^{r}; for den større *Summa,* som jeg i samme befindes at have staaende, skal Han udgive sin *Obligation* til min *Massa* og forbunden deraf at svare aarlig 4 *pro C^{to}* Rente, indtil *Summen* af Ham eller Hans Arvinger bliver min *Massa* udbetalt; dog maae denne *Summa* Ham ike affordres, saalænge Han lever, om Han fortsætter *Fabriquen* i sin Drift. Hvad som med *Fabriquens* førte *cassa*-bog beviises, at *Fabriquen* skal have i *Cassa* eller Penge Forraad, er i min *particuliere Cassa* oppebaaret, hvorfra saadan beviislige *Summa* paa Anfordring til *Fabriquen* igien udbetales. Viidere Regnskab haver ingen af *Fabriquen* at fordre, ike heller Den eller Dens Eyer i mit øvrige Boe at paastaae eller fordre. Derimod bliver *Sr. Hans Brandorph*, som ved dette giøres til *Fabriquens* eeniste Eyer, som naturligt, ansvarlig for alle de Forbindelsers Opfyldelse og *Summers* Betaling paa behørige Stæder, som *Fabriquen* under *Firma* af *Niels Lunde Rejersen* alleene eller *Rejersen & Co.* haver indgaaet og er Den paalagt, uden at samme i nogen Maade maae komme mit øvrige Boe til Last.

Endviidere skiænker jeg *Sr. Hans Brandorph* den mig eene tilhørende Gaard, i hvilken *Fabriquen* er drevet, imod at han udbetaler til Brand *assecurance Cassen* i K:haun den i samme staaende *Prioritet* 15000 Rd., dog skeer denne Gave under den Betingelse, at min Syster *Chatrine Marie Rejersen* og *Madame Ana Chatrine Schow* føed *Biørnsen* skal beholde til Beboelse, frie for Leye, saa længe De begge eller een af Dem lever, alle de Leylig-

heder, jeg selv haver beboet; men efter Deres Død tilfalder Gaarden *Sr. Brandorph* til frie og eene Raadighed.

I Fald *Sr. Brandorph* ike finder for godt eller sig tienligt at fortsætte Silke *Fabriquen*, da beeder jeg Ham i Foreening med mine øvrige *Executores* samme paa den meest fordeelagtige og hastige Maade for os begge *Interessent*ere, nemlig min *Masse* for Toe Tredie Deele og Han *Brandorph* selv for een Tredie Deel, at *realise*re. Af de indkommende Penge betales ald *Fabriquens* Skyld, *inclusive* min egen forstragte *Summa* til *Fabriquen* og paa den hæftende Fordringer og Forbindelser. I det øvrige, være sig Tab eller gevinst, deeltager min *Masse* for $^2/_3$ Deele og Han *Brandorph* for een tredie Deel. Naar saaledes alting er *realise*ret og paa det fordeelagtigste ind*casse*ret og giort i Penge, skiænker jeg *Sr. Brandorph* af min Andeel 30,000 Rd^r, og det øvrige afleveres til min *Massa*. — Min gaard i *Norgesgade* bliver i begge Tilfælde Hans Eyendom under de af mig forhen anførte Vilkaar.

3.

Naar saaleedes alle mine Eyendomme ere *realise*rede: Godserne ved Salg og *Fabriquen* enten formedelst *Sr. Brandorphs* udgivende *Obligation,* i Fald Han beslutter sammes Fortsættelse, eller Overskudet af min Andeels *contante* Indbetaling, i Fald Han foredrager at ophæve og *realise*re Den, og dette tilligemed mine øvrige Midler og *realise*rede *Effecter* samlede i et *Fond,* bliver deraf følgende *Capitaler* og *Pensioner* at udbetale, nemlig:

Capitaler!

1. Til *Elisabeth de Coninck*, en Daatter af min afdøde Syster *Chatrine Christiane Rejersen*, 10,000 Rd^r, siiger Tie Tuusinde Rigsdaler. Denne *Capital* indleveres strax i Stadens Ober-Formynderie med skriftlig Anmodning: at samme maae vorde udsadt paa siker Rente, saaleedes at Renten hvert Aar lægges til *Capitalen,* saa at baade *Capital* og Rente giøres frugtbringende indtil Hendes 20de siiger Tiugende Aar, da den gandske *Capital* med opvundne Renter Hende udbetales, i Fald Hun til den Tiid er gift. Lever

Hun endnu til den Tiid i ugift Stand, udbetales Hende fra den Tiid af alleene de aarlige Renter. Skulde det tildrage sig, at Hun ved Døden afgik forinden Hendes 20de Aar eller uden at blive gift, skal den ved *Capital* og Renter opsparede *Summa* tilfalde Hendes broder *Jean de Coninck,* Søn af bemelte min Søster *Cathrine Christiane,* som dog ike maae Hannem udbetales, førend Han er bleven fuldmyndig og har naaet sit 25de Aar, til hvilken Tiid *Capital* og Renter paa liige maade forbliver under Ober-Formynderiets Bestyrelse og giøres frugtbringende.

2. Til Hr. *Justits* Raad *Holger Christian Rejersens* samtlige Børn 2000 Rdr, siiger Toe Tuusinde Rigsdaler, dog skal deri fragaae, hvad som Han Selv efter mine Bøger befindes at være mig skyldig.

3. Liige Summa 2000 Rd., siiger Toe Tuusinde Rigsdr, til Hr. *Capitaine Jens Rejersen* i *Friderichswærn* Hans Børn med Hans første Koene.

4. Til enhver af mine Forvaltere: *Sørensen* ved *Nysøe* godser og *Neergaard* ved *Lilliendahls* godser, i fald De ved min Død ere i min Tieneste, 1000 Rd., siiger Eet Tuusinde Rigsdaler.

5. Til enhver af mine tvende Betientere *Martin Strœcker* og *Peter Neumann* ved Silke *Fabriquen,* i fald de ved min Død ere i min Tieneste, 1000 Rd., siiger Eet Tuusinde Rigsdr.

6. Til Eenhver af mine Tieneste Folk, som have tient mig i Femb Aar, 100 Rd. og, som haver tient mig i Tie Aar, 200 Rdr, i Fald De ved min Død endnu ere i min Tieniste.

7. Til eenhver af mine herefter nævnende *Executorer* 2000 Rd., siiger Toe Tuusinde Rigsdr.

Naar disse *Capitaler* ere udbetalte, udsættes det øvrige tilovers blivende paa Rente i sikert og tilforladeligt Pandt og deraf udreedes da

aarlige *Pensioner!*

1. Til min ældste Syster *Chatrine Marie Rejersen* aarlig 1500 Rdr, siiger Fembten Hundrede Rigsdaler, saa længe Hun lever.

2. Til *Madame Ane Chatrine Schow* føed *Biørnsen* aarlig 1500 Rdr, siiger Fembten Hundrede Rigsdaler, saa længe Hun lever,

og til begge frie Boe-Pæl i de Leyligheder, jeg selv haver beboet i min gaard i *Norgesgade,* saa længe De lever, saaleedes som jeg ved Gaardens Gave til *Sr. Brandorph* haver bestemt, til hvis *Meubler*ing jeg desuden skiænker Dem til liige Deeling, som De bædst kan overeenskomme, alle mine *Meubler*, Boehave, Sølv, Guld, Linned, Vogne og Hæste etc. etc., mine Bøger og Gangklæder alleene undtagne, som gives min Søsters Børn *Andreas* og *Peter Rejersen* til liige Deeling imellem sig,

3. Til hver af min Systers *Johanne Elisabeth Wiums* tvende Drengebørn *Andreas* og *Peter Rejersen* aarlig 400 Rd., siiger Fiire Hundrede Rigsdaler, saa længe De lever.

4. Til min Syster *Lovise Pontoppidans* Søn *Erich Peter Pontoppidan* aarlig 200 Rd., siiger Toe Hundrede Rigsdaler, saa længe Han lever.

5. Til Frue *Cammer*-Raadinde *Chatrine Rejersen* føed *Roested,* i Fald Hun er, eller naar Hun skulde blive Enke, aarlig 100 Rd., siiger Eet Hundrede Rigsdaler, saa længe Hun lever.

6. Til *Madame Johanne Hansteen,* Veyermester *Smiths* Enke. aarlig 100 Rd., siiger Eet Hundrede Rigsdaler, saa længe Hun lever.

7. Til Jomfrue *Sara Paludan* i *Carebeck* aarlig 100 Rd., siiger Eet Hundrede Rigsdaler, saa længer Hun lever,

8. Til Jomfrue *Bergsøe* aarlig 50 Rd., siiger Halvtredsindstyfge Rigsdaler, saa længe Hun lever.

9. Til *Kirstine de Munck* aarlig 80 Rd., siiger Fiirsindstyfge Rigsdaler.

10. Til Enhver af mine Tieniste-Folk, Piiger og Karle i min Huusholdning saavel her i Byen som paa Landet, der har været 5 Aar i min Tieniste og endnu ved min Død befinder sig deri, aarlig 25rd, siiger Femb og Tyfge Rigsd^{r}. De, som haver været 10 Aar i min Tieneste og endnu befinder sig deri, aarlig 50 Rd., siiger Halvtredsindstyfge Rigsdaler, saa længe De lever.

Liigesom Personerne døe, til hvem disse *Pensioner* ere skiænkede, hiemfalder Renterne til min *Masse*.

Alle de Renter, som af mit samlede *Fond* aarligen overskyde

disse bestemte *Pensioner,* liigesom *Pensionerne,* naar de Tiid efter anden hiemfalder til *Fondet:* det er at siige Samtlige aarlige Renter af mit *Fond,* efter at de foreskrevne Udbetalinger paa bestemte Maader ere skeedte, vil jeg saaleedes have anvendte: Halvdeelen aarlig til udsættende *Præmier* og Opmuntringer til *Manufactuur* Væsenets og *Industriens* Udviidelse og Forøgelse i Kiøbenhaun, saavel i det *Theoretis*ke formedelst gode og nyttige Skrifters Forfatning og vigtige, nyttige, læreriige, betydelige Værkers Oversættelse i det Danske Sprog, som i det *Practis*ke formedelst nye og nyttige Anlæg og deres fortsadte Drift til Landets og meenig Mands Fordeel. Den anden Halve Deel aarlig til samme Hensigt i samtlige Siællands smaae Kiøbstæder.

Hr. *Justits*-Raad *Engelbrecht* i *K:haun* og Hr. *Justits*-Raad *Bjørnsen* i *Helsingøer* beeder jeg at paatage sig som *Excecutores Testamenti* Udførelsen af denne min sidste Villie i alle sine Deele, i Forbindelse med Hr. *Hans Brandorph;* De vilde imellem sig strax vælge een retskaffen og duelig Mand, som kunde træde i Stædet, naar een af Dem ved Døden skulde afgaae, og saaleedes vilde jeg at bestandig fortfares, saa ofte en nye *Excecuter* tiltræder, paa det at 2^{e} Personer bestandig kan være til for at besørge Iværksættelsen af den sidste Deel af dette mit *Testamente* og Udførelsen saaleedes ike mangle duelige Udførere. For dette deres Arbeyde tillægger De sig selv aarlig af *Massens* Renter begge 400 Rd^{r} eller hver 200 Rd^{r}. — Forretningen maae aarligen forelægges *Publico* i et tydeligt og fuldstændigt Regnskab.

Ingen *Proces* om hvad jeg her har bestemt eller om dette mit *Testamentes* Forstaaelse maae i nogen Maade finde Stæd. Skulde uliige Meening om Forklaringen af mine Ord opstaae, da skal *Executores Testamenti* deri *decide*re, og Deres Kiendelse uden *Appel* i nogen maade være giældende.

Mine Venner, som jeg til første *Executores* haver indsadt, haaber jeg vil ike undslaae sig for at give denne sidste Prøve paa Deres Venskab for Deres, ved dettes Aabning døde Ven.

Kiøbenhaun den 30 *Martii A.* 1793

(Segl) *N. L. Reiersen.*

P. S. Forannævnte af mig ansadte *Executores Testamenti* skal tillige behandle mit boe som Skifte *Commissarier* og Rettens Middel dermed ike have noget at giøre. Skulde jeg ved Døden bortkaldes, uden at have søgt bevilling for dem som Skifte *Commissairer,* da skal De derom strax indgive allerunderdanigst Ansøgning, som jeg ønsker og haaber bevilget i Følge Forordningen af 29 *Abril* 1785, dens 4^e *articul* [1].

Kiøbenhaun *ut supra*

N. L. Reiersen.

At forestaaende *Testamente* er af Hr. *Etats*raad *Niels Lunde Reiersen* ved sund Forstand i vores Overværelse, med egen Haand underskreven og forseglet, hvortil han end ogsaa selv med egen Haand og Skrift har forfattet Udkast, som liigeledes af ham selv er underskreven og forseglet, det Bevidne vi underskrevne med Hænders Underskrift herved. *Ut Antea.*

S. Engelbreth. *H. Brandorph.*

Fremlagt ved Boets Behandling efter salig *Etatz*raad *Reiersen* den 22 *Julii* 1795.

S. Engelbreth. *Biørnsen.* *H. Brandorph.*

* * *

Tillæg til mit Testamente, forfattet den 18de December A° 1793.[2]

Hoslagde mit *Testamente* haver jeg fundet fornødent at give følgende Tillæg og Bestemmelse:

---

[1] Under 22 Juli 1795 søgte Exekutorerne om Bevilling til »tillige som Commissarier at behandle« Boet, og Bevillingen hertil udstædtes den 31 s. M. (s. Skifteakten i N. L. Reiersens Bo, S. 39—40, 464—66).

[2] Dette staar som Udskrift paa det i Brevform oprindeligt sammenlagte og forseglede Tillæg.

Min Villie er: at det Regnskab, der for mine effterladende Midler af *Capital* og Renter skal føres af mine *Executores*, skal, under hvad Naun det end være maatte, ingen Tiid være undergivet eller henhøre under noget *Collegium, Departement* eller Kongelig Indretning enten med Foranstaltninger, *Ordres*, *Revision* eller Andet; Men naar *Executores* aarlig haver opgiort Regnskabet, skal det tilligemed Bielage indføres i en dertil af Dem indrettende giennemdragen *Protocoll* og offentlig i *Aviserne* aarlig til *Publici* Efterretning bekiendtgiøres.

Til Bekræftelsze under min Haand og Signete. Kiøbenhaun d. 18de *December A°* 1793.

N. L. Reiersen (Segl).

Fremlagt ved Boets Behandling efter salig *Etatz*raad *Reiersen* den 22de *Julii* 1795.

S. Engelbreth. *Biørnsen.* *H. Brandorph.*

Det Reiersenske Fonds Arkiv. I et Foliohefte med stift, kulørt Papbind findes:

1. Facultas testandi for Etatsraad Niels Lunde Reiersen af 20 Maj 1785; »siden han stedse skal have levet ugift og ingen Livs Arvinger have«, maa han disponere over sine efterladende Midler, »som hannem selv lyster og got synes«.
2. N. L. Reiersens egenhændige Udkast til Testamentet; det er dateret 30 Marts 1793 med følgende Bevidnelse: »At dette af Hr. *Etats* Raad *Reiersen* er egenhændig underskrevet, bevidner efter Forlangende *H. Brandorph, M. Stræcker.«,* hvorefter kommer følgende egenhændige Tilskrift: »Uvis om Forsynet skiæncker mig Tiid til at reenskrive dette Udkast, haver jeg besluttet for at give det fuldkommen Kraft at underskrive og forseigle Udkastet selv, indtil jeg faaer at see, hvad min Gud beslutter med mig. Khaun d. 30te *Martij A°* 1793. *N. L. Reiersen.*« Herefter følger som »P. S.« Testamentets næstsidste Stykke »Ingen Proces o. s. v.«, underskrevet »Khaun *ut supra N. L. Reiersen*« og endelig Testamentets Efterskrift.
3. Det ovfr. meddelte Testamente.
4. Det ovfr. meddelte Tillæg.

Nr. 2 er bilagt et Stykke Stempelpapir til »Een Rigsdaler«, paa hvilket staar: »Dette Arck stemplet Papir henhører til mit efter allernaadigst bevil-

gede *facultatem testandi* eegenhændig forfattede og herved lagte *Testamente* under 30 *Martij A*o 1793. *N. L. Reiersen.*«

I Heftet er ogsaa bevaret det Omslag, hvori Testamentet laa ved Reiersens Død. Det bærer følgende Udskrift med Reiersens Haand: »Herudi indlagt befindes det af mig under 30te *Martij A*o 1793 forfattede *Testamente* tilligemed den mig givne Kongelige Tilladelse efter eget Tycke at forfatte samme«. — Omslaget bærer endnu følgende Paaskrift: »Forefunden ved *Annotations*- og Forseglings Forretningen efter afg. *Etatz* Raad *Niels Lunde Rejersen* 20 *Julii* 1795 — vedgaar *Stendrop* Kgl. Fuldmægtig«. En lignende Paategning findes ogsaa paa alle de ovfr. nævnte Dokumenter.

2.

1796, 4 Marts. Skrivelse til Kjøbenhavns Magistrat fra Exekutorerne i N. L. Reiersens Bo.

Ærbødigst *Pro Memoria!*

Ved det af afgangne *Etatz*raad *Niels Lunde Reiersen* under 30te *Martii* 1793 oprettede *Testamente* har han bestemt: at Renterne af hans efterladte Midler, forsaavidt som overskyde de af ham fastsatte Pensioner, skulle anvendes til udsættende Præmier og Opmuntringer til Manufaktur-Væsenets og Industriens Udvidelse, og i den Henseende udtrykt sig saaledes:

> »alle de Renter, som af mit samlede *Fond* aarligen overskyde »disse bestemte Pensioner, ligesom Pensionerne, naar de Tid »efter anden hiemfalde til *Fondet*: det er at sige: samtlige »aarlige Renter af mit *Fond*, efter at de foreskrevne Udbeta- »linger paa bestemte Maader ere skeedte, vil ieg saaledes »have anvente: Halvdeelen aarlig til udsættende *Præmier* og »Opmuntringer til Manufaktur-Væsenets og Industriens Ud- »videlse og Forøgelse i Kiøbenhavn, saavel i det Theoretiske »formedelst gode og nyttige Skrifters Forfatning og vigtige »nyttige, lærerige, betydelige Værkers Oversættelse i det »danske Sprog, som i det Praktiske formedelst nye og nyttige »Anlæg og deres for[t]satte Drift, til Landets og meenig Mands

»Fordeel. Den anden halve Deel aarlig til samme Hensigt i »samtlige Sællands smaae Kiøbstæder«.

I denne Anleedning give vi som *Executores Testamenti* efter fornævnte *Etatz*raad *Reiersen* os den Ære ærbødigst at udbede os behagelig af Magistraten underrettede om: Hvad den maatte ansee nu for Tiden nyttigst til at befordre *Manufactur*-Væsenets og Industriens Udvidelse i Kiøbenhavn, overeensstemmende med Testators Ønske til Almeen Vel.

Vi sætte ingenlunde i Tvivl, at jo Magistraten herom har en udvidet Kundskab, og at denne, naar den behagelig maatte meddeeles os, vil kunne tiene til Veiledning for Testators Villies saa meget nøyagtigere Opfyldelse.

Blandt fleere Industriens Greene tillades det os ellers at bemærke f. Ex. Opfindelse af nyttige Maskiner til Brug i Manufaktur-Væsenet, hvorved raae Vahre kunne forarbeides her i Landet til Indskrænkning i fremmede Vahres Indførsel, med hvad andre Forslage, der i Hensyn til Industriens Fremvæxt kunde skaffe Arbeidere Fortieneste til eget og almeent Gavn.

Indstillende i øvrigt: om Staden ikke kunde overlade een eller anden *Entrepreneur* et Stykke af dens Grunde paa Fælleden til Avling af Hør, Hamp, Tobak, Rapsaat og deslige til Formindskelse saa vidt mueligt af saadanne Vahres Indførsel fra fremmede Stæder.

Slutteligen anbefale vi denne Sag Magistratens virksomste Omhue tilfulde forsikrede, at Samme, efter dens bekiendte gode patriotiske Indsigter, vil kraftigst biedrage til at fremme Testators almeennyttige Hensigt.

Kiøbenhavn den 4 Martii 1796.

S. Engelbreth. *Biørnsen.* *H. Brandorph.*

Til
Magistraten i Kiøbenhavn.

Kjøbenhavns Raadhus-Arkiv (indbunden sammen med Kollegiebrevene).

3.

1796, 18 Marts. Avertissement i Adresse-Contoirets Efterretninger Nr. 65 (Fredag den 18 Martii) 1796.

Som Executores Testamenti efter afgangne Etatsraad Niels Lunde Reiersen skylde vi offentlig at bekiendtgiøre: At han ved sit under 30 Martii 1793 oprettede Testamente har bestemt, at Renterne af hans efterladte Midler, for saavidt som overskyder de af ham fastsatte Pensioner, skulle anvendes til udsættende Præmier og Opmuntringer til Manufactur-Væsenets og Industriens Udvidelse og Forøgelse og i den Henseende udtrykt sig saaledes:

»Alle de Renter, som af mit samlede Fond aarligen overskyder disse bestemte Pensioner, ligesom Pensionerne, naar de Tid efter anden hiemfalde til Fondet, det er at sige: samtlige aarlige Renter af mit Fond, efterat de foreskrevne Udbetalinger paa bestemte Maader ere skeete, vil jeg saaledes have anvendte: Halvdelen aarlig til udsættende Præmier og Opmuntringer til Manufactur-Væsenets og Industriens Udvidelse og Forøgelse i Kiøbenhavn, saavel i det Theoretiske formedelst gode og nyttige Skrifters Forfatning og vigtige, nyttige, lærerige, betydelige Værkers Oversættelse i det danske Sprog, som i det Practiske, formedelst nye og nyttige Anlæg og deres fortsatte Drift, til Landets og meenig Mands Fordeel. Den anden halve Deel aarlig til samme Hensigt i samtlige Siællands smaae Kiøbstæder«.

Endskiøndt Boets Status ikke er eller kan vorde opgiort, førend det udstædte Proclama i Februarii Maaned 1797 er udløben, altsaa endnu ikke bestemt kan vides, hvor stor Sum der af Renterne til ovenbenævnte Brug kan blive at anvende, troe vi dog os forbundne til, for desto snarere til Publici Nytte at kunne see Testators Hensigt iværksat, saavel som og for at give fornøden Tid til den eller de, der i en eller anden Deel maatte attraae at nyde godt af ovenmeldte Præmier og Opmuntringer, herved at indbyde

enhver, som ved nyttige Anlæg, gode Machiners Indretning, giørende Forbedringer i en eller anden Deel af Industriens og Oeconomiens Grene, tro sig fortiente til at tage Deel i bemeldte Præmier og Understøttelser, at indkomme i den Henseende til os med deres Forslage. Ligesaa indbyde vi dem, hvis Indsigter give dem Evne, og hvis Kierlighed til Fædrenelandet giver dem Lyst til at forfatte gode, nyttige, lærerige Skrifter til det Almindeliges Vel, saa og Oversættelser af vigtige og gode Skrifter i det danske Sprog, overeensstemmende med Testators Villie at melde sig hos os, da vi med sand Erkiendtlighed modtage ethvert Bidrag til Oplysning i forbemeldte Henseende, som Mænd af Kundskaber ville meddeele. Allerede have vi tilskrevet Magistraten i Kiøbenhavn saavel som Stiftamtmanden over Siellands Stift med Hensyn til Forslage om hvad der, efter ethvert Steds Beskaffenhed, maatte være nyttigst til at udbrede gavnlig Virksomhed, overeensstemmende med Testators forbenævnte Ønske til Forbedring i Manufacturvæsenet og Industrien. Vort Formaal skal stedse være ved de i sin Tid uddeelende Præmier og givende Opmuntringer at see disse anvendte til almeennyttigst Gavn. Og naar Boets Massa er opgiort, skulle vi ikke efterlade offentlig at bekiendtgiøre, hvad Sum der for det første aarlig vil blive at uddeele ligesom og derefter aarlig at giøre Rede for Anvendelsen. Dette skylde vi Publico, vor afdøde Ven og os selv.

Kiøbenhavn og Helsingøer, den 12 og 14 Martii 1796.

S. Engelbreth. *Biørnsen.* *H. Brandorph.*

4.

Antal af Ansøgninger til det Reiersenske Fond om Kejsestipendier.

1826	3 (5)	1831	6 (9)
1827	1 (3)	1832	10
1828	4 (8)	1833	14
1829	4 (6)	1834	18
1830	6 (9)	1835	23

1836	24
1837	27
1838	30
1839	37
1840	32
1841	35
1842	37
1843	46
1844	37
1845	55
1846	49
1847	66
1848	37
1849	27
1850	31
1851	47
1852	54
1853	78
1854	67
1855	90
1856	81
1857	81
1858	100
1859	95
1860	95
1861	86
1862	110
1863	103
1864	74
1865	123
1866	159
1867	175
1868	118
1869	139
1870	134
1871	131
1872	114
1873	201
1874	124
1875	109
1876	110
1877	89
1878	171
1879	116
1880	144
1881	142
1882	138
1883	147
1884	136
1885	164
1886	189
1887	164
1888	179
1889	291
1890	212
1891	239
1892	249
1893	214
1894	181
1895	176

Som ovfr. S. 323 nævnt har Fondet för 1826 kun givet spredte Rejseunderstøttelser. — Da det i Aarene 1826—31 indkomne Antal Ansøgninger er en Del mindre end de uddelte Rejsestipendier, er Tallet paa disse sat til i Parentes. Uoverensstemmelsen skyldes den Omstændighed, at der nogle Gange paa een Ansøgning tilstodes den

vedkommende Ansøger et fleraarigt Stipendium. — Til Forstaaelse af Ansøgningernes stærke Vext i enkelte Aar skal det oplyses, at der afholdtes Verdensudstillinger: 1851 i London, 1855 i Paris, 1862 i London, 1866 i Stokholm, 1867 i Paris, 1873 i Wien, 1878 i Paris og 1889 i Paris. — Naar Ansøgningernes Antal synes dalende efter 1893, skyldes dette formentlig Oprettelsen af andre Rejse-understøttelses-Institutioner og da navnlig det *K. A. Larssenske Legat,* hvis Fundats er af 17 Maj 1884.

Slægten Reiersen, I.

Chr. Giessing: Samling af Jubellærere, II,11, 1781, S. 344 flg.

J. F. Reiersen: Slægt-Register over Familien Reiersen, Kbhvn. 1846 (Haandskrift).

[C. F. C. Reiersen:] Den Reiersenske Families Stamtavle, Kbhvn. 1877.

Reier Reiersen,
f. 1642, begr. 10/9 1711,
Ruhugger paa Holmen,
Tømrer.
~ Lisbet Jensdatter.

Jens Reiersen,
f. 7/9 1670, † 27/4 1732,
Bogholder ved Søetaten,
Justitsraad.
~ 11/3 1706 Catharine Winecken, f. 1688, † 11/7 1737.

I.
Nicolai Reiersen,
f. 6/2 1707, † 22/1 1778,
Præst i Svendborg.
~ Maren Marie Brask,
f. 19/5 1719, begr. 20/4 1779.
(9 Børn, hvoraf 6 levede.)

II.
Elisabet R.,
f. 6/9 1708,
† 24/8 1711.

III.
Christian Reiersen,
f. 11/8 1710, † 17/5 1764,
Kommandørkapt.,
Viceekvipagemester.
~ 8/5 1744 Catharine Christiane Jacobæus,
f. 28/11 1723, † 26/9 1780.
(6 Børn, hvoraf 2 levede.)

IV.
Hedevig Sofie R.,
f. 1/5 1712, † 7/4 1788.
~ 20/11 1737 Hans Reimert Schumacher,
f. 1707, † 21/12 1750,
Kommandør, Chef ved Frederiksværn Værft.

V.
Peter Reiersen,
f. 17/12 1713, † 4/9 1773.
Dir. ved det alm. Varemagasin,
Justitsraad.
~ 30/10 1739 Anna Elisabet Lunde,
f. 18/2 1719, † 26/2 1779.
(16 Børn.)

VI.
Frederik Reiersen,
f. 24/9 1715, † 7/9 1784,
Kontreadmiral,
Holmens Chef.
~ 15/11 1752 Bolette Christine Wium,
f. 1732, † 14/5 1764.
(2 Børn.)

VII.
Andreas Reiersen,
f. 5/11 1716, † 26/4 1785,
Præst i Hillerød.
~ 4/9 1743 Christine Lunde,
f. 12/2 1722, † 19/9 1791.
(10 Børn, hvoraf 7 levede,
Sønnen N. L. Reiersen
g. m. sin nedenfor nævnte
Kusine Johanne Elisabet R.)

VIII.
Elisabet R.,
f. 10/5 1718, † 5/1 1755.
~ 26/9 1738 Cornelius Schumacher,
f. 1702, † 1/1 1777,
Dep. i Gen.-Toldkom.,
Konferensraad.
(10 Børn, hvoraf 7 levede.)

IX.
Lovise R.,
f. 13/8 1719, † 26/1 1799.
~ 5/8 1739 Henrik Wium,
f. 1704, † 10/12 1770,
Dep. i Admiralitetet,
Etatsraad.
(5 Børn, hvoraf 3 levede,
Sønnen Frederik W.
g. m. sin nedenfor nævnte
Kusine Johanne Elisabet R.)

X.
Catharine R.,
f. 14/1 1723, †
~ 1752 Jens Rosted
(† 1782),
Stiftsforvalter ved Vallø.
(4 Børn, Datteren Catharine
Hedevig R. g. m. sin nedenfor nævnte Fætter Peter R.)

XI.
Jens Reiersen,
f. 13/1 1726, † 17/9 1755,
Sekondlieutn. i Søetaten.

1.
Jens,
f. 16/12 1740,
† 17/1 1741.

2.
Niels Lunde Reiersen,
f. 16/2 1742,
† 20/7 1795,
Etatsraad, Legatstifter.

3.
Jens,
f. 2/6 1743,
† 28/9 1749
(døvstum).

4.
Catharine,
f. 9/10 1744,
† 19/10 1744.

5.
Catharine,
f. 14/10 1745,
† /11 1745.

6.
Catharine Marie,
f. 28/8 1747,
† 1819
(døvstum).

7.
Hans Reimert,
f. 24/7 1749,
† 1782,
Kapt.-Lieutn. i Søetaten.

8.
Hedevig Elisabet *Lovise* Kirstine,
f. 12/7 1750, † 3/6 1816.
~ 11/11 1767 Chr. Fred. Pontoppidan,
f. 25/12 1738, † 20/6 1816,
Kontreadmiral.
(1 Søn.)

Erik Peter Pontoppidan,
f. 21/4 1785, † 18/1 1862,
Birkedommer, Etatsraad.
~ 1) 6/10 1811 Charlotte Vilhelmine Elisabet Vestergaard,
f. 28/11 1793, † 27/5 1849.
2) 22/3 1850 Hanne Petrine Pontoppidan,
f. 28/3 1818.
(5 Børn.)

9.
Peter,
f. 15/8 1751, † 1803,
Amtsforv. og Stiftsskriver i Roskilde,
Kammerraad.
~ 22/7 1781 Catharine Hedevig Rosted,
f. 11/12 1754, † 25/5 1843.
(Ingen Børn.)

10.
Johanne Elisabet,
f. 13/11 1752, † 4/4 1811,
~ 1) 6/6 1777 Niels Lunde Reiersen,
f. 1748, † 11/8 1781,
Kancellisekretær.
2) 2/10 1785 Frederik Wium,
f. 30/3 1740, † 24/2 1799,
Etatsraad.
I 1ste Ægteskab 2 Børn.

Andreas Reiersen,
f. 11/12 1778, † 11/2 1852,
Grosserer i Kjøbenhavn.
~ 5/9 1811 Juliane Elisabet Sprunck,
f. 30/4 1790, † 29/5 1854.
(3 Døtre og 1 Søn.)

Peter Reiersen,
f. 7/5 1780, † 26/3 1839,
Kjøbmand i Kalkutta og London.
~ 20/1 1820 Cathrine Melville.

11.
Catharine Christiane,
f. og † 13/12 1753.

12.
Frederik Christian,
f. 1/1, † 21/1 1755.

13.
Catharine *Christiane*,
f. 7/2 1756, † 3/6 1789.
~ 7/1 1785
Jean de Coninck,
Agent,
russisk Konsul,
f. 17/7 1744, † 25/4 1807.
(2 Børn.)

Anna *Elisabet* de Coninck,
f. 17/1 1787, † 11/9 1826.
~ 17/1 1804 Jean de Coninck,
† 26/6 1847,
Grosserer, svensk Konsul.
(6 Børn.)

Jean Frederik de Coninck,
f. 31/7 1788, † 15/12 1860,
Mægler i Kristiania.
~ 7/10 1814 Maria Frances Benners,
f. 19/5 1792, † 22/2 1876.
(6 Børn.)

14.
Søn,
f. 22/7 1757
(dødfødt).

15.
Nille Marie,
f. og † 26/12 1758.

16.
Jens Reier,
f. og † 20/2 1761.

Slægten Reiersen, II.

I. *Nicolai Reiersen,*
Præst.

- Jens, f. 5/2 1739, † 3/12 1806, Konsumptionskasserer i Roskilde. ∼ 22/8 1782 Mette Kirstine Rosted, f. 1749, † 15/4 1827. (3 Børn.)
- Cathrine Winecken, f. 1741, † /9 1808, i Duebrødre Kloster i Roskilde.
- Cecilie Cathrine, f. 18/9 1744; i Duebrødre Kloster i Roskilde.
- Nikolaj Winecken, f. 9/7 1747, † 1769.
- Hans Reimert Schumacher, f. 7/7 1752, † 1789, Kopist.
- Peter Christian, f. 22/7 1759, † /3 1821, Lottorevisor.

III. *Christian Reiersen,*
Kommandørkaptajn.

- Holger Christian, f. 14/9 1746, † 16/12 1811, Dep. i danske Kancelli, Konferensraad. ∼ 25/8 1763 Charlotte Kirstine Studsgaard, f. 25/8 1763, † 18/8 1810. 6 Børn, herimellem Sønnen
  - Jens Frederik, f. 8/8 1798, † 15/1 1853, Regimentskirurg, første Samler af Familiens Stamtavle.
- Jens, f. 27/9 1747, † 1817, Kommandørkaptajn. ∼ 1) 27/1 1777 Else Chrystie, f. 4/2 1755, † 30/3 1785. 2) 1788 Sophie Hedevig Pløeg, f. 1765, † 12/8 1794. (5 Børn).

VIII. *Elisabet Reiersen,*
∼ Konferensraad Cornelius *Schumacher.*

- Jens Reimert, f. 7/4 1742, † 1774, Regeringsraad paa St. Croix.
- Peter Christian, f. 1743, † 1817, Amtmand i Svendborg, Konferensraad.
- Marie Sophie, f. /7 1744, † 12/2 1790. ∼ 14/12 1763 Johan Peter Vleugel, f. 14/2 1736, †4/1 1825, Admiral. (9 Børn.)
- Catharine Elisabet, f. 21/9 1745, † 19/8 1792. ∼ Lauritz Klingberg, f. 28/8 1728, †9/9 1795, Admiralitetssekr., Etatsraad. (4 Børn.)
- Cornelia Reiersen, f. 4/12 1746, † 1810. ∼ 1777 Karl Frederik Trant, f. 28/3 1738, † 1798, Konferensraad.
- Agnete, f. 13/7 1749, † 15/7 1809. ∼ 1780 Joh. Chr. v. Barth, † 4/3 1801, Major. (1 Barn.)
- Hans Frederik, f. 1750, † 1818, Kapt.-Ltnt.

VI. *Frederik Reiersen,*
Kontreadmiral.

- Petrea Catharine, f. 30/8 1755, † 26/10 1835. ∼ 1/10 1777 Bertel Bjørnsen, f. 28/9 1749, † 20/4 1820, Byfoged og Borgemester i Helsingør. 3 Børn, deriblandt
  - Frederikke Bjørnsen, f. 28/6 1778, † 27/2 1861. ∼ Erik Engelbrecht Holm, f. 5/6 1773, † 5/1 1819, Agent, Kjøbmand i Helsingør. 6 Børn, deriblandt
    - Peter Louis Holm, f. 8/8 1802, † 19/12 1868, Kjøbmand i Helsingør. ∼ 1/8 1832 Nicoline Sophie Faber, f. 18/7 1812, † 15/10 1859. 3 Døtre, deriblandt
      - Louise Sophie Holm, f. 14/3 1841, † 19/3 1871, ∼ 12/6 1860 Peter Andreas Christian Heiberg, Dr. phil., f 29/9 1837, † 20/3 1875.
  - Frederik Andreas Bjørnsen, f. 1784, † 1823, Krigsassessor.
- Frederikke Christine, f. 23/1 1762, † 27/5 1843. ∼ 1781 Andreas Christian Sprunk, f. 1750, † 13/11 1819, Translatør ved Øresunds Toldkammer, Justitsraad. (6 Børn.)

VII. *Andreas Reiersen,*
Præst.

- Anna Dorthea, f. 2/2 1745, † 4/1 1826. ∼Bastian Hammond, f. 22/3 1732, † 13/11 1809, Postkontrollør, Justitsraad. (5 Børn.)
- Jens, f. 26/8 1747, † 13/7 1827, Præst. ∼ 1) 1776 Rosine Basse, f. 1745, † 2/7 1783. 2) 19/10 1785 Christine Elisabet Haugaard, f. 14/12 1758, † 27/5 1829. (5 Børn.)
- Niels Lunde, f. 1748, † 11/8 1781, Kancellisekretær. ∼ 6/6 1777 Johanne Elisabet Reiersen, f. 15/11 1752, † 4/11 1811. (2 Børn.)
- Hans Henrik Peter, f. 27/5 1750, † 29/7 1805, Amtsforvalter. ∼ 28/5 1784 Birgitte Christine Bernth, f. 7/9 1766, † 28/10 1828. 5 Børn, deriblandt
  - Andreas Ludvig, f. 27/3 1787, † 9/9 1850, Herredsfoged, Justitsraad. ∼ 14/7 1811 Charlotte Cathrine Reiersen, f. 28/1 1788, † 20/3 1858. (2 Børn.)
    - Christian Frederik Cai, f. 10/4 1818, † 19/2 1890, Præst, Udg. af Familiens Stamtavle.
  - Christian, f. 17/6 1792, † 25/9 1876, Politiretsassessor, Etatsraad, Censor. ∼ 29/6 1832 Johanne Margrethe Cathrine Bernth, f. 19/10 1809, † 23/11 1883. (3 Børn.)
- Hedevig Sofie, f. 16/7 1752, † 25/4 1805. ∼ 1778 Carl Chr. Clauswitz, f. 20/12 1734, † 29/5 1795, Sekretær i udenr. Dept., Etatsraad. (5 Børn.)
- Catharine Marie, f. 3/1 1756, † 1824, ugift.
- Christiane Cathrine, f. 1/12 1759, † 1825. ∼ Frederik Ulrik Bertelsen, Kammersekretær.

IX. *Louise Reiersen,*
∼ Etatsraad Henrik *Wium.*

- Frederik, f. 30/3 1740, † 24/3 1799, Sekr i Gen.-Kommissariatskollegiet, Etatsraad. ∼ 1763 Johanne Elisabet Reiersen, f. 13/11 1752, † 4/11 1811.
- Cathrine, f. 20/1 1744, † 1/10 1763.
- Henrik, f. 17/9 1749, †25/1 1806, Kommandørkaptajn. ∼ 1760 Dorthea Berthelsen.

X. *Catharina Reiersen,*
∼ Stiftsforvalter Jens *Rosted.*

- Johanne Marie, f. 24/2 1753, † 28/5 1809.
- Catharine Hedevig, f. 11/12 1754, † 25/5 1843. ∼ 22/7 1781 Peter Reiersen, f. 15/8 1751, † 1803. Amtsforvalter, Kammerraad.
- Jens Reimert, f. 22/10 1756, † 12/12 17.. Prltnt. i Søetaten.
- Anna Elisabet Louise, f. 13/5 1759. ∼ Jacob Rosted, Rektor, f. 23/10 1750.

Anvendelse af det Reiersenske Fonds Midler i Sammendrag for fem Aar ad Gangen

(heri ikke medregnet Pensioner, Salærer, Kontorleje og andre Driftsudgifter).

Aar	Spindeskoler, Arbejds-Anstalter	Væveri for Fondets Regning og Præmier	Høravl, Tobak	Fiskeri, Søfart, Havne	Understøttelse af Industri	Opfindelser og Forsøg	Udstillinger	Rejseunderstøttelser	Foredrag	Skoler	Polyteknisk Læreanstalt	Fagskoler	Foreninger, Institutioner	Skrifter, Tegninger, Modeller	Tidsskrift	Ialt	Rentefri Forskud, Laan	Ialt
1796–1800, 4½ Aar	Pr. 11	Pr. 118	H. M. 3655 H. Pr. 3449 T. Pr. 929	Pr. 85	K. 108 6 Pr. 336	Pr. 1 500		1 300		Sv Pr. 67				2 187 Udd. 240		22215	15714	37929 Rdl. d. C.
1800–1805, 5½ Aar	Pr. 2	Pr. 320	H. M. 450 H. Pr. 5026 T. Pr. 296	Pr. 360	K. 659 6 Pr. 2329	Pr. 1 500		2 550		1 1669 Sy 396 Pr. 205				5 1329 Udd. 145	40	88394	4648	93042 —
1806–10	52028	22069 Pr. 870	H. M. 250 Pr. 2763	Pr. 335	623 5 Pr. 3564					2 2275 Sy 465				1 2890		88132	850	88982 —
1811–15	32209	14284 Pr. 556	H. M. 660 Pr. 771	Pr. 148	500 1 Pr. 3060			1 800		2 2775 2 Pr. 804				1 300		56867	2483	44393 Rdl. 14957 N. 59350 Rdl.
1816–20	Arb. 1506 Pr. 50	Pr. 481	M. H. Pr. 653 221	5 F. 125	773 3 Pr. 1786	200 Pr. 100		2 800	1300	3 3675 Pr. 3 1335				3115		16120	4200	984 S. 5742 N. 13594 Repr. 20320 —
1821–25	Arb. 3070	Pr. 2308	H. M. 500		16 2583 Pr. 395	3 350		3 300	2200	9 4848 Pr. 3 1612			1 518	1550 Udd. 284	251	20769	15597	5055 S. 31311 R. 36366 —
1826–30	Arb. 1855	Pr. 1393		Pr. 20	12 2994	4 1150		30 7900	3450	9 8366 Pr. 2 1160	1500		2 590	4 1050 Udd. 816	2 1000	33244	L. 21339 16765	24922 S. 46426 R. 71348 —
1831–35	Arb. 205 Pr. 150			1 F. 200	21 3175 Kv. 900	Pr. 3 700		68 20985	3300	11 9690 Pr. 2 1160	6600		3 1060	12 3100 Udd. 582	2 950	52757	L. 27405 3000	34832 S. 48330 R, 83162 —
1836–40	Sp. 335	Pr. 150		5 F. 324 H.&S. 800	17 4787	8 1335 Pr. 3 600	300	113 30450	2900	13 6390 Pr. 3 1360	6200		3 1075	7 1550 Udd. 906	3 1575	61037	24135	51064 S. 34108 R. 85172 —
1841–45	Pr. 10			F. 70 Øst. 300 H.&S. 600	30 6494	4 700		140 36900	2300	10 9350 Pr. 3 1360	5000		5 2250 Silke 100	7 1287 Udd. 522	3 1725	68968	20550	89518 —
1846–50	Pr. 50			F. 170 H.&S. 1900	10 1755	3 1900	1000	134 35550	1500	7 & 2 10050 Pr. 3 1410	5000		4 1600	9 2253 Udd. 289	3 2300	66727	14670	81397 —
1851–55				F. 750 S. 1500	5 1200	1 300	3 3700	201 50300	1500	9 10950 Pr. 3 960	5000		4 1800 Silke 200	8 1690 Udd. 211	2 2000	82061	7660	89721 —
1856–60				S. 1500		4 1500		207 53550	1500	13 13400 Pr. 1 410	5000		8 3300	5 840	4 2810 Udd. 260	84070		84070 —
1861–65				2 F. 100 S. 1500	1 300 Pr. 1 100	1 100	264	193 53650	1500	14 12200 Pr. 1 410	5000		6 1950 Leg. 1000	5 850	7 4780 Udd. 225	83929		83929 —
1866–70				S. 1500	Pr. 1 200 Med. 1500	1 500	1500	176 44600	1500	17 12870 Pr. 1 410	5000		5 1850	15 2030	13 8685 Udd. 242	82387		82387 —
1871–75				H.&S. 2300	1500		5000	124 32850	1500	19 14250 Pr. 1 410	5000		7 3200	7 1270 Mod. 150	16 11780 Udd. 261	79471		79471 —
Rdl.	155231	65145	19623	14587	41621	10435	11764	369485	24450	136692	49300		20493	29436	38884	987148	179016	1166164 Rdl.
Kr.	310466	130290	39246	29174	83242	20870	23528	738970	48900	273384	98600		40986	58872	77768	1974296	358032	2332328 Kr.
1876–80				S. 3000	3000	1 150		140 71850	3000	23 33825 Pr. 1 820	10000		8 10600	4475	17 20210 Udd. 535	161465		161465 —
1881–85				S. 3000	3300		1700	217 77900	3000	24 34050 Pr. 1 820			7 9200	7600	13 17700 Udd. 575	158845		158845 —
1886–90				S. 1200	3000		200	214 73100	3000	24 35250 Pr. 1 820		1 500	7 8900	4250	12 19025 Udd. 463	149708		149708 —
1891–95					3000	M.	2000 5000	185 67100	3400	24 38350 Pr. 1 820		3 3200	6 8100	1189	13 17000 Udd. 455	149614		149614 —
Kr.	310466	130290	39246	36374	95542	21020	32428	1028920	61300	418139	108600	3700	77786	76386	153731	2593928	358032	2951960 Kr.

Arb. Arbejdsanstalt. Sp. Spinderi. Pr. Præmier. H. Hør. T. Tobak. M. Hørmaskiner. F. Fisker. H. Havn. Øst. Østers. S. Søfart. Pr. Præmier. K. Kurvemageri. Kv. Kvæg. M. Kunstindustri-Museum. Pr. Præmier. Silke(selskabet). Leg. H. C. Ørsted-Legat. Udd. Bøger, hvoraf der er modtaget et vist Antal Exemplarer til Uddeling. L. Laan. S. Sølv. N. Nævneværdi R. Repræsentativer.

Fondets Spindeskoler og Væveres Udgift 206,938 Rdl., Fondets Indtægter ved Salg af Fabrikata 135,454 Rdl.

INDHOLD.

Familien	Side	3
Kristian den Fjerdes Silkeværk	—	18
Under Kristian den Femte	—	35
Det almindelige Varemagasin	—	54
Silkefabriker	—	79
Wilkins, Beckett, Maillot	—	103
Den kongelige Silkefabrik	—	117
Embedsmanden Reiersen	—	132
Reiersen som Fabrikant	—	171
Frederik de Coninck	—	206
De Coninck & Reiersen	—	247
Sidste Aar og Testamente	—	278
Det Reiersenske Fond	—	295
Bilag	—	341

OPLAGET 300 EXEMPLARER

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

BOGENS DEKORATION AF

GERHARD HEILMANN

ÆTSNINGERNE FRA

F. HENDRIKSEN

TO REGISTRE

Trykt i 30 Exemplarer.

Nr.

bestemt for

REGISTRE

TIL

KJØBENHAVNS TØMMERLAV

KJØBENHAVN 1887

OG

NIELS LUNDE REIERSEN

KJØBENHAVN 1896

AF

C. NYROP

KJØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1896

Habent sua fata libelli! Da Trykningen af min Bog om NIELS LUNDE REIERSEN i Sommer var langt fremskreden, blev jeg forfærdet ved at se, hvor uformelig tyk det valgte Papir vilde gjöre den, hvis de tilrettelagte Bilag og det udarbejdede Register medtoges. Disse to Afsnit udgjorde tilsammen mellem sex og syv Ark. Jeg bestemte mig da til af dem kun at medtage de allernødvendigste Bilag, hvad der utvivlsomt i ikke ringe Grad har gavnet Bogens ydre Udseende.

Registret var imidlertid sat, og da Registre kunne have deres Betydning, besluttede jeg at lade det trykke særskilt. Jeg udgiver det da herved, og sammen med det et andet, nemlig Registeret til min i 1887 udkomne Bog KJØBENHAVNS TØMMERLAV. Den skulde være færdig til en bestemt Dag, hvad der gjorde, at jeg den Gang ikke kunde naa at faa det med. Som det vil ses, er det ikke lagt an paa at skulle omfatte Navnene paa enhver i Bogen forekommende Tømmersvend og Tømmermester.

Det er to meget forskjellige Bøger, hvis Registre herved udkomme sammen. Men de have dog et Berøringspunkt. Fabrikkommissær N. L. Reiersens Erklæringer til Kommercekollegiet (1774—77) belyse de kjøbenhavnske Arbejderforhold, der helt gjennemsyre Tømmerlavsbogen; i den berettes jo bl. A. om de kjøbenhavnske Tømmersvendes store Arbejdsnedlæggelse i 1794.

I November 1896.

C. NYROP.

REGISTER TIL

KJØBENHAVNS TØMMERLAV

Aaben Lade, 38, 72, 99, 145, 150, 158, 207, 208, 266.
Aagesen, Christen, Tm., 288.
Aalborg, 14, 32, 188, 204, 216.
Aarhus, 8, 36, 47, 105, 110, 357.
Aars, Jens, Tm., 4 9, 50, 64, 67.
Achilles, Antoinette, 234.
Afgifter til Lavet, 13, 21, 35, 42, 50, 52, 79, 80, 85, 120, 125, 207.
Afrids, 59, 85, 86.
Afskedsseddel, 162, 163, 318; — med hemmelige Tegn, 157.
Ahnemøller, Hans, Bygmester, 61 flg.
Akkord, 44, 85, 164, 179, 185, 186, 194, 195, 222, 223, 232, 327.
Alderdomsforsörgelse, 232.
Alderstrøst, 219.
Altona, 112, 298, 299.
Ambjörnsen, Jon, Tm., 72, 74, 77, 86.
Amtssal, 214, 215.
Amtsbrug, 150, 173.
Andersen, W. C., Tsv., 330.
Andreasgilde, 12, 17, 18 flg., 239 flg.
Antal af Mestre, Svende og Lærlinge, 332.
Arbejde, gaa i hinandens, 18, 19-20, 43, 71.
»Arbejdet lægges«, 52, 76, 141.
Arbejdsgiverforening, 232.
Arbejdsnedlæggelse, 69, 145, 163 flg., 195, 223, 230, 231, 356, 357.
Arbejdstid, 160, 186, 225, 231.
Arrest i Lavsgjenstande, 154, 316.
Arvedsen, Lavrits, Raadmand, 288
— Ole, Tm., 73, 74, 81, 275.

Bach, Cl., Tm., 45, 49, 53, 64, 67.
Badskærer, 24, 26.
Bagere, 7, 8, 11, 17, 25, 110, 171, 173, 181.
Balfour, D., Skibsbygger, 27.
Balsløw, F. Chr., Tm., 201, 219, 220.
Baltsersen, D., Tm., 46, 48, 57, 58, 64.
Bankheftelse, 193 flg.
Becken, F. W., Hof-Skomager, 155.
Beda, H., Skibsbygger, 27.
Begravelseshjælp, 19, 23, 56, 57, 42, 148, 190, 217.
Bell, Joh. Hen., Lavsbud, 304.
Beneke, J., Tm., 330.
Bergen, 30.
Berlin, 130, 296, 303.
»Berliner«, 213.
Berntzen, Th., Tm., 63.
Beyer, Bertel, Tm., 46, 52, 53, 54, 64, 65.
Billedmester, 2.

Billedskærere, 2, 16, 31.
Bindingsværk, 3, 9, 32, 87.
Bindøxe, 32, 33, 90, 99, 285.
Bisidder (Raadmand), 18, 22, 25, 41, 48, 60; — (Oldermandens Medhjælper), 41, 42, 85, 275, 288; — (hos Svendene), 55, 74, 75, 147, 150, 189, 208, 209, 275.
Blom, J. A., Tm., Etatsraad, 202, 220, 335.
Blytækkere, 88, 129.
Bo Tømmermand, 11, 12, 16, 239.
Bolig hos Mester, 12, 44, 54, 185.
Bolværksarbejde, 108.
Borger för Lavsmedlem, 21, 37, 39, 41, 123, 206.
Borum, A. Chr. R., Møllebygger, 204.
Boy, Jens, Tm., 110.
Bradt, Vintapper, 123.
Brandes, Hans, Tm., 29.
Brandmur, 87, 349.
Brandt, A. V., Lavsskriver, 310-11; — J. A.. Tsv., 146, 148, 149 flg., 151, 153, 154, 163.
Brandvæsen, 17, 39, 55, 67, 68, 75, 88, 89, 99, 107, 180, 219, 220, 285.
Brasch, D., Guldsmed, 92.
Bredbil, 90.
Brede, J., Tm., 219, 356.
Bremen, 216.
Bremer, H., Tm., 214.
Breum, B., Tsv., 216 218.
Brevmester, 102.
Brix, Jakob, Tm., 49, 64, 67.
Bro, lægge, 65, 105, 341.
Brock, L. F., Oberst, 204.
Bruckner, Caspar, Tsv., 79; — Chr., Tm., 86, 95, 96, 98, 99, 282, 283.
Brunsvigske Tømrere, 29.
Bruun, Malte Conrad, 165.
Bryde, Chr., Tsv., 132.
Bryggere, 8, 17, 26.
Brynnel, J., Tm., 49, 52, 64.
Brændevin, 47, 49, 67, 102, 135, 156.
Bulhuse, 9.
Buløxe, 33.
Bunde, Hans, Tm., 239.
Burmeister, Tm., 203.
»Bygmester«, 14.
Bygmestere, 40, 63, 64, 91.
Bygningsdirektion, 128.
Bühl, Nicla, Tsv., 298.
Bülche, Titus, Borgemester, 71.
Bøder, 19, 20, 23, 47, 56, 103, 145.
Bødkere, 8, 16, 17, 25, 32, 39, 129, 204.
Böess, Math., Tsv., 132, 142, 144, 295.
Bönhas, 45, 57, 85, 95, 96, 102, 104, 125, 128, 152.
Børsen, 61, 133.
Bøsser, 49, 50, 55, 56, 57, 71, 147, 151, 152, 153.
Bøssesvende, 133, 147, 305.

Carlsen, Börge, Tm., 275, 276.
Carpentarii, 6 7.
Ceremonier, 73, 92, 151 flg., 182, 207 flg., 218, 307, 324, 330.
Charlottenborg, 202, 220.
Christensen, B., Tm., 45, 53, 64; — Hans, Tsv., 282, 287, 288.
Christiern Tømmermand, 239.
Colbjörnsen, Chr., Generalprokurør, 168, 177.
Curlænder, Frederik, 45, 64, 67.

Daasesvend, 213.
Daemen, G. W., Kommerceraad, 155, 316.
Daglön, 14, 22, 28, 30, 43, 66, 150, 156, 158, 161, 191.

Dahlerup, V., Professor, 235.
Danielsen, J., Borgemester, 48, 60.
Dans, 50, 134, 135, 149, 209.
Dansk, 63, 131, 132, 133, 181, 191, 197, 209, 211, 212.
Dantzig, 27, 105, 109, 133, 181.
Deen, 24.
Demler, Hans Casper, Tsv., 261, 263, 264.
Dietz, Daniel, Tsv., 261, 263.
Dobel, H. J., Tm., 219, 232, 336.
Drejere, 105, 129, 209.
Drenge, s. Lærlinge.
Dresden, 130, 304.
Drewitz, Vinhandler, 117.
Drewsen, Joh., Papirmager, 105.
Drik forbydes, 19, 38, 39, 42, 60, 85.
Dronningens Arbejde, 76.
Du eller De, 218.
Dugmagere, 171.
Dynemager, 8.
Dömmende Myndighed hos Lavene, 18, 22, 72, 141, 145, 146, 150, 156.
Dören, gaa af, 46, 47; — fordre udenfor, 72, 111.

Egetømmer, 9, 33.
Eggers, Joh. Ulr., Tm., 71, 72.
Ehlern, Politiadjudant, 166, 167.
Eneret, 25, 34, 36, 37, 62, 123.
Engelsen, Eskil, Tsv., 275; — Joh., Tm., 111, 115.
Engelske Skibsbyggere, 27.
Enkens Ret, 21, 60, 85.
Erlandsen, Jens, Tm., 91.
Ernst, J. C., Generalbygmester, 86, 107, 108, 109.
Exekution hos Svendelavet, 155, 316.
Exsted, Jens Pedersen, Tm., 115, 288.

Fagblad, 232.
Fagforeninger, 226, 227.
Faneholder, 140.
Faner, 95, 121, 124, 132, 136, 137, 188, 235, 308.
Fanespillere, 136, 308, 309.
Fanesvinger, 307, 308.
Fastelavn, 48, 50, 51, 73, 92.
Fattiges Hjælp, 42, 46, 55, 56, 57, 76, 95, 120, 122, 123, 144, 145, 200.
Februar, Sommerdaglönnen begynder, 165.
Feldberedere, 182.
Felleisen, 209, 213.
Fiercks, M. F., Generallöjtnant, 169.
Filunger, 341.
Fincke, Nik., Tm., 101, 284, 286.
Fit, Mester, s. Kragen, Vitus.
Fixerbæger, 92.
Flensborg, 8, 13, 15, 26.
Flindt, J. Th., Politimester, 166, 167, 168, 171, 175 flg.
Flytning af Tømmerhuse, 5, 15.
Forbundter, 107.
Forening for berejste Tømmersvende, 213; — af Oldgeseller og Ladesvende, 214.
Forhugning af Skove, 9; — af Tømmer, 44.
Formularer, 152, 159, 207, 208.
Fortæring ved en Kvartalsamling, 310, 321, 327.
Franck, Tsv., 136.
Frandsen, F. A., Tm., 232.
Fredensborg, 129.
Fredericia, 188.
Frederiksberg, 102, 125, 172, 297.
Frederiksberg Kirke, 297.
Frederiksborg, 26, 29, 62, 105.
Frederiks Kirke, 133, 134.
Frelserens Kirke, 133.
Frihedsstøtten, 121.
Frij, D., Bygmester, 40, 63.

Friluftshaandværkere, særlige Forhold hos, 12.
Frimandag, 44, 97, 142.
Frimester, 100, 102, 103, 125, 126, 127, 128, 132, 143, 178, 180, 181, 185, 186, 205, 209, 210, 213, 297.
Friskjænk, 99.
Fruekirke, 113, 125.
Fuchtländer, 212, 213.
Fugebank, 160.
Fuldmagter fra Lave, 17.
Fuskere, 61, 76, 96, 113, 125, 131, 132, 141, 152, 203, 350.
Fuskerjagning, 311.
Fællesbøsse, 151, 152, 153.
Fællesforening af Arbejdsgivere, 232.
Förster, Nickel, Tsv., 299.

Gaa af Døren, 46, 47.
Gad, Elieser, Student, 172.
Gans, Joak., Tm., 46, 50, 64.
Garvere, 173, 181.
Gaver til Magistraten, 48, 57, 61, 71, 107; — til Politiet, 96.
Geburtsbrev, 52, 53, 84, 90.
Gemäsz, 92, 99.
Geschenck, 156, 306.
Gesundheiter, 133, 134, 139.
Gieck (d. e. Laag), 51, 74.
Gifte Lærlinge, 54, 100, 103; — Svende, 107, 161, 212.
Gilder, 8, 12 flg.
Gjæld, Mesterlavets, 105, 117, 118, 122, 193; — Svendelavets, 148, 154, 155, 193, 312, 314, 316, 320; — til Lavet, 298, 299.
Gjæster, 19, 22, 49, 51.
Gjæstebud, 35, 37, 38, 39, 42, 85, 91.
Glahn, Tm., 219.
Glarmestere, 129.
Glas slaas itu, 111, 138, 139, 307 352.
Glassing, Vinhandler, 172.
Glückstadt, 65, 133, 143.
Goldschmidt, M., 211.
Goltz, Povl, Tm., 53, 65, 67, 347.
Grosz, Christopher, Bygmester, 91.
Grouvelle, fransk Gesandt, 172.
Gruss, 208.
Gudstjeneste, 24.
Guldmedalje, Kunstakademiets, 127, 234.
Guldsmede, 8, 17, 25, 26, 92.
Görtlere, 129.
Götke, J. A., Tm., 214.

Haandværkernes Formandsforening, 214.
Haandværkerforeningen, 210, 213, 214, 215, 218, 219.
Haandværkerskole, den nye, 221.
Haandværkerstiftelsen, 200.
Haandværkertog, 201.
Hall, O. S., Tm., 116, 164, 319; — P., Tm., 116, 319.
Hallander, A., Tm., 116, 162, 200, 203.
Hallebach, Oluf, Tm., 12, 239.
Hamburg, 80, 112, 216, 261, 264.
Hammer til Opklapning, 94.
Handwercksgewohnheit, 38, 72, 80, 103, 141, 143, 159, jfr. Gemäss.
Hansen, Helle, Tm., 347; — P., Tm., 48; — Villads, Tsv., 275.
Harlekin, 136, 308.
Harnisker, 136, 138, 308, 306.
Hasling, J. P., Tm., 303, 319.
Hasselriis, Lars, Tm., 116, 301.
Hayles, engelsk Gesandt, 172.
Hebenstreit, Tob., Tm., 53, 65.
Heiberg, P. A., 165, 176.

Hejsemaskine, 125.
Helsingør, 15, 25, 60, 61, 65, 129.
Hemmelige Tegn, 157, 318—19.
Hemmeligheder, Lavs-, 24, 71.
Hempel, S., Kancelliraad, 204.
Henckel, Mathias, Tm., 116, 302, 319, 322, 323.
Henning Tømmermand, 8, 12, 239.
Henriksen, Joh., Tsv., 143.
Herberge, 44, 77, 79, 84, 104, 135, 153; — i Adelgade, 154, 155, 156, 166 flg., 191, 193, 214.
Herholdt, J. D., Etatsraad, 219.
Hetsch, G. F., Professor, 202.
Hinterlistigt, 43, 71, 77,
Hintze, C. G., Tsv., 167.
Hjulmand, 26, 105, 173.
Hjörring, 357.
Hocke, Thomas, Tm., 63.
Hof-Tømmermester, 118.
Holbæk, 182, 210.
Holm, Villads, Tm., 71.
Holmen, 27, 66, 75, 76, 96, 104, 107, 108, 128.
Holst, Ole, Lavsbud, 166, 167, 170.
Hoppen, Frants, Tm., 54, 64.
Horsens, 60, 105.
Hossidder, 41, 85, 275, 288.
Hundredmandsforeninger, 235.
Hustømrer, 41.
Hustømrerforeningen, 215, 218, 222, 224 flg., 228, 229, 232 flg.
Hüttmann, C. G., Tm., 202, 203, 206, 207, 219, 236, 335.
Hvid, R. R., Tm., 129.
Häuser, E. D., Generalbygm., 113.
Højesteretsdomme, 121, 144, 152, 158, 203, 204.
Højøxe, 33, 345.
Høvedsmand, 13, 14, 30.
Hövle, 3, 4, 160.
Ibsen, Hans, Tsv., 290; — Karl, Tm., 48, 49, 64; — Niels, Tm., 61, 64; — Oluf, Tm., 284, 286, 287, 288.
Indeholdt Daglön, 156, 158, 161, 191.
Indgangsgilde, 35, 39.
Indgangspenge, 13, 21, 35, 36, 39, 41—42, 52, 85, 120, 125, 207.
Indkvartering, Fritagelse for, 67.
Indlyse, 52.
Indskrivningspenge, 119, 120, 126.
Industriforeningen, 205, 213, 219, 220.
Instrux for Lademesterne, 319—21; — for Lavsbudet, 304; — for Mesterstykker, 322.
Internationale, 227.
Inventarium, 51, 73 flg., 92 flg., 95, 117, 211, 316, 329.
Island, 1.
Ivers, Jakob, Tm., 113, 115, 297.

Jacobsen, G., Tm., 214, 215.
Jensen, Jacob, Lærling, 275; — Niels, Tm., 296; — Tomas, Tsv., 121, 142, 294.
Julebasar paa Kongens Nytorv, 220.
Junge, J. Boye, Tm., 113, 115; — J. P. Boye, Tm., 115, 118, 151, 154, 155, 157, 158, 305, 307, 309, 319, 322, 323.
»Justitien«, 95, 121, 123, 132, 135, 145.
Justitsfane, 95, 121.
Justesen, Paul, Tsv., 298.
Jyde, Ys, Tm. 12, 239.

Kaarde, 110, 139, 233.
Kapper, 73.
Karnapper, 87.
Katlin, Hans, Skibsbygger, 27.
Kayser, H. H., Tm., 205, 219, 234, 335.

Kerrn, F. E., Tm., 219; — Joh. Chr., Tm., 200, 203, 330.
Kierulf, A. C., Politidirektør, 195.
Kirchhoff, Stadsmusikant, 123.
Kirkerup, Andreas, Tm., 115, 127, 203, 319, 351.
Kjøbenhavns Belejring 1658, 68; — Bombardement 1807, 183, 193, 200; — Brand, 1728, 111; 1795, 182, 196; — Slot, 15, 26, 30, 33, 104, 113; — 32 Mænd, 180, 199 flg., 205.
Kjøbstæderne, Haandværkerne skulle bo i, 16, 34, 204; — deres Haandværksmestere kunne indskrives i Kjøbenhavns Lav, 129, 210, 303; — Tømmerlav i, 105, 129 flg., 143, 188, 204, 216.
Kjøge, 26, 28.
Klammeri, 51, 72, 76, 110, 135, 151.
Klampenborg, 223.
Klamphugger, 213.
Klapholt, 32.
Klasser, Svendene delte i, 98, 99, 109, 156, 189, 190, 191, 282, 284, 286, 307, 312, 314, 315.
Klavsen, Hans, Borgemester, 242.
Klinkbygget, 344.
Klopfe, at, 213.
Knappet Frakke, 208, 213.
Knuth, A. L., Overkammerjunker, 107.
Koch, G., Oldgesel, 155, 307, 308.
Kofoed, J. A., Tm., 201, 211, 214, 219.
Kolding, 182, 289, 357.
Kolding, R., Tm., 49.
Koltermand, Skibsbygger, 27, 30.
Kommercekollegium, 88, 143.
Kommissioner 1703, 98; — 1713, 98; — 1730, 112, 142; — 1731, 113, 125; — 1790, 179; — 1794, 172 flg., 175, 177 flg., 199; — 1840, 205, 209.
Kompagni, danske, 242.
Kongens Arbejde, 6, 20, 23, 26, 42, 48, 62, 66, 68, 71, 72, 76, 77, 97, 104, 149.
Korrespondance med Altona, 298, 299; — Berlin, 130, 303; — Hamburg, 80, 261, 264; — Leipzig, 80, 130, 262, 291; — Lund, 130, 290; — Lübeck, 130, 292, 293; — Odense, 130, 303; — Oldeslohe, 143, 295; — Rostock, 130, 296; — Stralsund, 130, 292, 293, 294.
Kost hos Mesteren, 12, 44, 54.
Kostpenge, 14.
Krabbe, L. J., Tsv., Møllebygger, 80, 204, 305.
Kragen, Vitus, Tm., 54, 61, 65.
Kramp, Lorenz, Tsv., 166, 167, 170, 173.
Kransøl, 49, jfr. 111, 134, 184.
Kravelbygget, 344.
Kretz, F. R., Tm., 232.
Kreysig, J. J., Tm., 113, 125.
Krieger, J. C., Landbygningsinspektør, 104, 113.
Krigstjeneste, 17, 24, 66, 67.
Kristiania, 139.
Kristiansborg, 113, 121, 125, 133, 134, 182, 184, 201.
Kristianshavn, 84, 133, 267.
Kristiansstad, 290.
Kro, Svendenes, 153.
Krofader, 149, 150, 153, 154, 192, 208, 306, 308, 316, 321, 322, 327.
Kronborg, 28, 29, 30, 32, 62.
Kröckel, Joh. Fr., Tsv., 305.
Kundschaft, 174, 182.
Kunstakademiet, 127, 179, 199, 202, 203, 206, 207, 216, 220.
Kvartalsmestere, 85,
Kvartalspenge, 118, 119, 193, 194, 313.

Kvinder, 19, 49, 50, 51, 72 flg., 91; — have egen Oldermand, 49; — beliggede, 103, 142 flg., 152, 294 flg.
Kværøxe, 32.
Kühn, Fr., Tm., 319, 322, 323.
Kys, 208.
Kölbock, Georg, Tsv., 298.

Laann, Prokurator, Lavsskriver, 312.
Laan, tvungne, 70, 71, 96.
Laane- og Understøttelsesforening, 228.
Lade, 121, 122, 151; jfr. aaben Lade.
Lademester, 153, 158, 189, 303, 305, 319, 330.
Ladesvend, 153, 213, 321.
Laftværk, 3.
Lahde, G. L., Kobberstikker, 182.
Landsbyhaandværkere, 16.
Landskrona, 290, 291.
Latinskolens Elever, 31.
Laursen, Børge, Tm., 284, 286, 287, 288.
Lav, fælles om et Arbejde, 58, 182.
Lav i Sverige, 290, 291, 292.
Lavsartiklers Affattelse, 24, 41, 69, 83; — Eftersyn, 36; — Ophævelse, 18, 34, 35, 36, 286, 347; — Stadfæstelse, 23, 24, 217; — Ulovlighed, 60.
Lavsbud, 120, 147, 153, 166, 208, 304, 314, 315; — Instrux for, 304.
Lavsbrødre hjælpes, 21, 43, 57 flg., 66.
Lavshonnør, 139.
Lavshus, 39, 42, 51, 52, 95, 111, 117, 284, 349.
Lavsmedlemmer, bestemt Antal, 21, 23, 26.
Lavsmyndighed, 18, 19, 22, 23, 35, 42, 46, 50, 141.
Lavsprocesser, 203, 204.
Lavsskriver, 42, 56, 75, 102, 147, 208, 304, 310, 311, 313, 314, 315; — Kontrakt med, 311-12.
Lavsstævner, 22, 25, 41, 52.
Legater, 234.
Leipzig, 80, 130, 262, 291.
Ligbærere, 19, 56, 73, 85, 99, 104, 109, 121, 151, 161, 190, 193, 284, 287, 304, 305, 320.
Ligklæde, 73 flg., 92, 94, 99, 120, 195, 284, 301.
Ligskilt, 121, 196, 197.
Ligtegn, 99, 120, 121, 190.
Limning, 16, 107, 108.
Lindner, Joh., Tsv., 162.
Lobus, Jok., Tm., 79.
Lock-out, 230.
Lotteri, 105.
Luft, Nik., Tm., 79 flg.
Lund, 5, 130, 290, 291.
Lund, Carl, Tsv., 213; — Chr. J., Tsv., 307, 312, 316; — T. N., Tm., 130, 302, 303.
Lunøe, Chr. J., Tm., 90, 349.
Lübeck, 14, 15, 25, 130, 216, 292, 293.
Lüchow, Hans, Tm., 29.
Lykke, Peder Mortensen, Herbergerer, 329.
Lyre i Taget, 2, 342.
Læge, 190.
Lægge Arbejdet, 52, 76, 141.
Læreaar, 19, 21, 25, 44, 54, 126, 161, 180, 276, 289.
Lærebrev, 37, 38, 41, 44, 52, 53, 182, 288-89, 347.
Lærekarl, 14, 21, 30, 43, 53.
Lærekontrakt, 275—77.
Læresvend-, 18.
Læretønde, 21, 53.
Lærlinge, bestemt Antal, 21, 43, 60,

75, 82, 85, 109, 115, 186; — for faa, 133, 185; — gifte, 54, 100, 103; — Optagelse i Lavet, 151 flg., 182, 207, 218.
Læske, at, 225.
Löbert, Nik., Tm., 347.
Lönningsforhold, 14, 17, 18, 22, 25, 28, 30, 43, 44, 54, 56, 59, 66, 76, 83, 85, 101, 142, 149, 150, 153. 160, 163 flg., 179, 184, 186, 187, 194 flg., 214, 221 flg., 230 flg., 240, 328.
Løsgivelse, 90, 103, 151, 164, 207 flg., 289, 296, 315.

Madsen, Hans, Skibsbygger, 27.
Magdeburg, 98, 261, 265.
Magens, Chr., Tsv., 133.
Magistraten, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 36, 39, 41, 42, 48, 57, 60, 71, 81, 84, 90, 95, 96, 100, 103, 114, 119, 126, 141, 145, 147, 160, 164, 179, 184, 188, 189, 190, 192, 210, 282, 286, 294, 296, 315.
Majgreve, 49.
Malmø, 26, 130, 290, 291, 348.
Mangel paa Haandværkere, 26, 37, 100; — paa Tømmerlærlinge, 133, 185; — paa Tømmersvende, 66, 75, 100, 185.
Mangor, Elovius, Stadskonduktør, 108.
Massmann, N. H., Præst, 202.
Mathiesen, Albert, Bygmester, 68; — B., Stadsbygmester, 349.
Maurer, Joh., Oldgesel, 330.
Medlemmer, Tømmerlavets, 335.
Mester eller Svend, 11 flg., 20, 21, 65 flg.
Mester, erkjendes som, 12, 13, 35.
Mesterantal, 108, 109, 112, 225, 230, 344.
Mesterdatter, 82, 84.
Mestere, udnævnes af Kongen, 62, 81, 91, 102, 113, 125, 128; — indskrives af Magistraten, 188; — maa ej tage hinandens Svende, 18, 43, 77, 114.
Mesterenke, 21, 60, 85.
Mesterfribolig, 234.
Mesteroptagelse, Bekostning ved, 112, 117, 125, 130, 205, 206, 301.
Mesterprøve, 21, 25, 35, 37, 42, 59, 60, 81, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 100, 127, 129, 179, 186, 205 flg., 210, 213, 215, 216, 217, 233, 299, 301, 322-23.
Mestersalær, 102, 165, 187.
Mestersvendsaar, 59, 84, 85, 117, 120.
Mestersön, 22, 83, 137, 138.
Mester, yngst, 13, 22, 24, 85.
Meyer, F. V., Tsv., 234; — J. A., Stadsbygmester, 187; — J. H., Tm., 214, 215, 218, 220, 234; — J. M., 113, 125.
Meyn, P., Stadsbygmester, 127.
Militær, 100, 102, 112, 128, 180, 184, 185, 186.
Mislet, Krofader, 307, 308.
Mistanke pletter, 103, 141, 143.
Moltzahn, M. W., Murpolerer, 133.
Mortensdag, 31, 89 flg., 165, 179.
Murere, 7, 8, 11, 12, 30, 75, 88, 89, 90, 100 flg., 105, 110, 111, 112, 123, 129, 133, 134, 145, 146, 150, 160, 161, 165, 171, 173, 182, 184, 185, 186, 188, 227.
Mursten, 4, 125.
Mylius, J., Stadshauptmand, 172.
Møllebyggere, 28, 66, 95, 100, 102, 204.
Møller, Niels, Tsv., 233; — H. P., Tm., 214, 219; — P. A., Tm., 303; — Søren, Oldgesel, 327.
Møns Tugthus, 155.

Naalemagere, 129.
Nakskov, 188.
Nansen, Hans, 71.
Nielsen, Christen, Tm., 276; — Per, Tm., 239.
Norge, 1, 2 flg., 7, 15.
Nyborg, 16, 27, 30.
Næringsfrihed, 112, 124, 126, 178, 215, 216, 222, 224.
Næringsloven, 216, 218.
Næstved, 357.
Nøglebid, 182.

Odense, 6, 8, 17, 25, 36, 39, 105, 129, 130, 141, 151 flg., 182, 188, 232, 302, 303, 347.
Oldermand, 13, 17, 18, 22, 23, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 72, 81, 84 flg., 100, 104, 118, 148, 153, 158, 189, 207, 312, 313, 314; — Fortegnelse over Lavets Oldermænd, 334.
Oldeslohe, 143, 295.
Oldgesel, 147, 148, 149, 153, 154, 166, 167, 181, 189, 196, 208, 209, 312, 313.
Oldgeselforening, 213, 216.
Olsen, Harald, 234; — Niels, Tm., 239; — Povl, Tm., 105.
Omrejse paa Arbejde, 30.
Omskuning, 114.
Opklapning, 71, 72, 157, 159, 315.
Oplæsning af Lovbud, 161 flg., 174, 192, 284, 286, 288.
Opsigelse, 150, 163, 165, 179, 185, 186.
Optagelsesceremoni, 7, 92, 94, 330.
Optog, 114, 123, 132, 134, 135 flg., 148, 154, 201, 207, 211, 307.
Orationer, 111, 133, 136, 138, 351.
Ostermann, Joc. Carl, Krofader, 327.
Otte Mænd, 45 flg., 48, 71, 72, 312, 314.
Otto, Joh, Chr., Krofader, 154, 155, 306, 308, 310.
Overslag, 85.

Paaske Tømmermand, 28.
Paryk, 104, 110.
Parykmagere, 129.
Patriotisme, 68, 211.
Patron, 71, 84.
Pengebøder, 19 flg., 23.
Pensionister, 121, 122, 200.
Pest, 100, 103, 109, 114.
Petersen, Gerbrandt, Tm., 127; — Jens, Tm., 102; — Ole, Tsv., 275 287, 288.
Pfützner, A., Tm., 116, 118, 157, 158, 319; — Peter, Tm., 116.
Piltz, Hans, Tm., 45, 49, 50, 51, 64.
Pio, Louis, 224.
Pladesuder, 8.
Planke, at, 5.
Plato, Carl, Oldgesel, 155, 307, 308.
Polerer, 113, 133, 134, 164.
Politiet, 39, 57, 70, 88, 92, 96, 97, 99, 100, 102, 104, 120, 128, 141, 150, 162, 163, 166 flg., 195, 307, 310, 311, 315, 321, 323.
Politi- og Kommercekollegium, 88, 98, 100, 106, 144, 145, 152.
Polyteknisk Læreanstalt, 204, 205, 216.
Pontoppidan, Carl, Justitsraad, 177, 326.
Possementmagere, 60.
Posthusfejden, 175.
Poulsen, Ole, Tm., 111.
Povelsen, Hans, Tm., 288.
Pressen benyttes, 158.
Priser, 63, 156.
Priskurant, 186, 214, 221, 222, 223, 227, 228, 229, 230.

Processer, 122, 144, 149, 154, 155, 156, 157, 158, 192, 203, 204.
Protokoller, bevarede, 331.
Prytz, Theus, Skibsbygger, 27.
Prøver, s. Mesterprøve, Svendestykke.
Pulter, 44, 270.
Purgescher, 263.
Pælebukkemester, 128.

Raadmand tilstede, 18, 22, 157, 174, 189, 192.
Raavad, 100.
Randers, 18, 30, 65.
Randlev, J. P., Tm., 97, 284, 286.
Rasch, Cl., Politimester, 88, 92, 99, 146, 151, 282, 283, 284, 286.
Rasmussen, Peder, Tm., 301.
Ratzeburg, 96.
Rawert, J. H., Stadskonduktør, 199.
Rebslagere, 8, 24, 26, 60, 90.
Recessen, 9, 25, 35, 37, 42, 83, 84.
Regensen, 171.
Reiersenske Fond, 205.
Rejse paa Haandværket, s. Vandre.
Rejsegilde, 20, 111, 133 flg., 184.
Rejsekonfirmeret, 216.
Rejsende Haandværkere, 30, 213.
Rejsværk, 3.
Remsnidere, 17, 61.
Rendsborg, 143.
Repræsentanter, 190, 193, 217.
Rettersted, 58, 95, 96, 104, 123.
Retskaffen Svend, 103, 121, 130, 141, 150, 152.
Reuss, J. A., Tm., 114, 115.
Revselse, korporlig, 145, 180.
Ribe, 8, 9, 14, 32, 33, 34.
Riga, 181.
Ringsted, 210.
Risøxe, 345.
Roehr, N., Tm., 117, 303.
Romersk Rige, 103, 132, 292, 296.
Roskilde, 8, 28, 71, 105, 133.
Ross, 44, 95, 146, 150, 161, 184, 186.
Rostock, 130, 292.
Rothe, Chr., Tm., 232.
Rubbins, Jacob og James, Skibsbyggere, 27.
Runge, Hans, Tm., 65; — Joh., Tsv., 163.
Ruppin, Neu, 296.
Røgstue, 2, 9, 342.
Rømer, Ole, 70.
Rörbye, J. H., Præst, 167.

Sadelmager, 8, 61.
Sammenrottelse, 142, 145, 146.
Sangforeninger, 227.
Save, 3.
Savskærere, 65, 108.
Savværker, 3.
Schiedig, F. W., Tsv.. 330.
Schimpfen, 131, 141, 149 flg., 174.
Schirmach, C., Tsv., 80, 305.
Schmidt, Joh. Ad., Oldgesel, 116. 157, 312, 317.
Schnabel, Joh. Ad., Krofader, 316, 321, 322.
Schomburg, v., Præsident, 300.
Schovelin, Jul., Kontorchef, 356.
Schrader, Andreas, Tsv., 265.
Schütte, Hinr., Tsv., 293, 294.
Schönning, Joh., Tm., 91.
Segl, 63, 64, 236.
Sejlmagere, 60.
»Selskab« af Tømrere, 30.
Signet, 63, 64.
Silkeborg, 15.
Sinklair, Daniel, Skibsbygger, 27.
Skafferstok, 198.
Skalke, at, 43.
Skampibe, 182.

Skarværk, 75.
Skarøxe, 32, 75, 345.
Skat, 67.
Skibsbygning, 2, 27, 344.
Skibstømrere, 2, 27, 30, 41, 47, 66, 67, 108, 203.
Skilt, 77, 79 flg., 81, 92, 98, 136, 142, 282.
Skiltflytning, 123, 135 flg., 139, 141, 142, 144, 148, 154, 207, 307.
Skindere, 7, 8, 17, 26.
Skjænk, 109, 147, 198; jfr. Friskjænk, Geschenck.
Skjænkgesel, 213.
Skjænkekande, 77 flg., 92, 99.
Skjænkere, 19, 22.
Skjødskind, 201, 207, 208.
Skjølp, 160.
Skjørsav, 90, 160.
Sko, Erkjendtlighedsgave, 50, 148, 153.
Skomagere, 7, 11, 13, 16, 17, 35, 36, 90, 105, 141, 146, 171, 173, 348.
Skorsten, 6, 8, 9, 15, 342.
Skovforhold, 9, 15, 27, 29.
Skraaer for Tømmerlavet, 1515, 12, 239; — 1575, 20, 243; — 1623, 40, 249, 346; — 1657, 59, 259; — 1674, 70, 83, 267; — 1682, 70, 83, 84, 277; — for Svendelavet, 1648, 55, 75, 256; — 1771, 313.
Skrædere, 8, 11, 16, 17, 34, 37, 40, 60, 90, 173, 348.
Skudsmaal, 53.
Skuemester, 206, 322.
Slagsmaal, 51, 110, 135, 149, 156, 190, 196, 198, 209.
Slagtere, 7, 17, 69.
Slange, Sekretær, 107.
Slesvig, 6, 7, 143.
Slotsbygningskommission, 183 flg.
»Smed«, 1, 4.
Smede, 8, 11, 13, 16, 24, 47, 60, 71, 88, 90, 96, 110, 112, 123, 139, 146, 157, 171, 173, 182, 347.
Smidt, Hans, Tm., 67.
Snedkere, 15, 16, 17, 24, 31, 40, 60, 90, 96, 105 flg., 111, 112, 129, 136 flg., 142, 145, 173, 203 flg., 209, 343-44, 348.
Snus, 212, 213.
Socialisme, 213, 224, 227.
Soldater, 100, 102, 112.
Sort Tavle, 90, 158, 159, 261, 263, 265, 286, 294.
Spaaner, s. Ross.
»Spect«, 72.
Sperling, Henr., Tm., 46, 65.
Spilfane, 136, 137.
Spillemand, 50, 54, 58, 73, 95, 123, 135, 148.
Spyd, 139.
Stadsbygmester, 85, 86, 127, 128, 187, 349.
Stampe, Henrik, 125, 133, 178.
Statsbankerot, 183, 187, 193.
Steinfass, Joh. Jac., Tm., 311, 319.
Sten, J. P., Tsv., 101.
Stenberg, P. K., Oldgesel, 157.
Stenderværk, 15.
Stenfeldt, J. A., Etatsraad, 182, 204.
Stenhuggere, 30, 142, 145, 160, 184.
Stenhuse, 5, 9.
Stenstue, 5.
Stenvinkel, Hans, 45, 63, 91.
Steuerbruder, 198.
Stikbreve, 133, 158.
Stikøxe, 32.
Stolemagere, 209.
Stolsbroder, 13, 18, 22, 48, 50, 51, 71, 72, 74.
Storindustri, 114, 115, 165.
Stralsund, 130, 133, 292, 293.

Strasburg, 133.
Struensee, 122, 123, 127.
Stue (Lavshus), 39, 42.
Stueret, 150, 159.
Stykmester, 206, 301, 322.
Stær, Anders, Tm., 289.
Suhr, J., Tm., 319; — J. C., Tm., 116, 161, 311, 319.
Svane, M., Tm., 311.
Svendborg, 13.
Svendeaar, 85.
Svendeantal, bestemt, 21, 23, 30, 43, 57, 67, 83, 89, 109, 112, 115, 133, 154, 183, 244; — 225.
Svendeartikler, 55, 75, 256, 312, 313.
Svende, berejste, 212, 213; — gifte, 107, 161, 212.
Svendeforhold, 11, 14, 65 flg., 75 flg.
Svendeklasser, 98, 99, 109, 189, 282, 286, 312, 314, 315.
Svendekro, 84, 104, 132, s. Tømrerkro.
Svendelav, 55, 75, 103, 146, 153, 188.
Svendemangel, 66 flg., 75, 82, 100, 112, 184.
Svendeoprør, 76, 77, 96, 97, 104, 112, 142, 146, 150, 157 flg., 163, 192, 218, 233.
Svendeoverflod, 57, 72, 77, 89.
Svendestiftelse, 201, 214.
Svendestykke, 126, 151, 207, 213, 218, 233.
Svende, tilrejsende, 44, 77, 114; — — bortrømte, 261.
Svend, den yngste, 99, 153, 314.
Svensk Zünftighed, 130, 290, 291, 292.
Sygebøsse, 212.
Sygehjælp, 23, 56, 133, 147, 161, 190, 192, 211, 305.
Syge- og Begravelseskasse, 218, 233, 320.
Sygepenge, 191, 193, 313.
Sygevagt, 305, 320.
Söjler, 137, 138.
Sølvheftelse, 194.
Sömmere, 51, 74.
Söndagsarbejde, 232.
Sörgekapper, 73.
Sörensen, Gabriel, Tm., 132; — Morten, Tm., 109; — Niels, Tm., 102, 104, 110; — Statius, Tm., 128.

Taxter, 35, 37, 43, 186, 187, 194, 195.
Tegneundervisning, 126, 127, 199, 202, 203, 220-21.
Teknisk Institut, 220; — Selskabs Skole, 220.
Thomsen, Palle, Tsv., 317.
Thrane, L. L., Tsv., 234.
Thulstrup, J., Raadmand, 312.
Thurah, L., Generalbygmester, 146.
Thyberg, Henrik, Tm., 200, 234.
Thymann, Fr., Tm., 219.
Tidepenge, 55, 95, 104, 142, 146, 147, 148, 150, 161, 162, 190, 191, 192, 193, 282, 285.
Tietgen, Gevert, Tm., 65.
Tilsigelse ved yngst Mester, 13, 22, 24, 85, 301; — ved yngst Svend, 99, 153, 287, 314.
Tilsigepenge, 99, 153, 288, 301, 302, 315.
Tilsyn med udført Arbejde, 25, 45, 58 flg.
Tilsynsmestere hos Svendene, 55, 74 flg.
Timepenge, 186.
Tinmærker, 80.
Tobak, 49, 72, 73, 135, 142, 150, 156, 182, 208, 213.
Tommesen, Peder, Brygger, 276.
Tomøxe, 90.

Traahugge, 43.
Træhuse, 15.
Tvistigheder, 42, 45, 46, 141, 323.
Tyskhed, 27 flg., 31, 37-38, 40, 63 flg., 77 flg., 98, 103, 121, 130 flg., 173 flg., 213, 216, 261 flg., 291, 293, 295, 299, 302, 303.
Tyske Tømrere, 29, 39, 54, 63, 76, 77 flg., 99, 109, 114, 131, 157 flg., 159, 162 flg., 166, 173, 181, 191, 195 flg., 198, 209, 210 flg., 323.
Töjhuset, 69, 96, 150.
Tømmer, 32, 33; – tilhugges langt fra Byggestedet, 66.
Tømmerkroen, 135, 154, 155, 166 flg., 188, 191, 193, 215, 306, 307, 329.
Tømmerlitteratur, 118, 199, 203.
Tømmermænd, i særlig Betydning, 12.
Tømmermesterforening af 1873, 230.
Tømmerstiftelse, 201, 215, 233.
Tømrere, Antal, 8, 65, 66, 67, 68, 108, 109, 112, 114, 115, 133, 154, 183, jfr. Mangel paa.
Tøpling, J. M., Tm., 116, 158.

Udrustning, 24.
Udskrivning af Haandværkere, 27, 66; — af Lavet for at rejse, 196.
Udstilling paa Charlottenborg, 202, 219; — paa Kristiansborg Slots Ridebane, 219.
Uhl, Peder Sörensen, Tsv., 288-89.
Ulf, P. S., Tm., 125, 297.
Ulykkestilfælde, Hjælp i, 56.
Ulovlig Skraa, 60; — Samling, 157.
Understøttelsesfond, 228, 232.
Uniform, 110, 140.
Unmack, J, W., Tm., 219, 220, 232, 335.
Ussing, T. Algreen, 205, 209.
Uægte fødte, 143.
Uærlig, 143.

Vaaben forbydes, 110 flg., 150.
Valse, 213
Vandtsnidere, 24, 36, 37.
Vandre, at, 80, 82, 84, 98, 103, 161, 197, 212 flg.
Vedtægter 1862, 217.
Vedøxe, 345.
Velkomst, 50, 51, 72, 92, 101, 105, 106, 149, 151, 156, 194, 208, 209, 211, 315, 316.
Venerisk Syge, 191.
Verner, Jörgen, Tm., 45, 58, 65, 67.
Viborg, 65, 129.
Villumsen, Peter, Tm., 65.
Vin, 48, 49, 111, 116, 123, 141.
Vindske, 43.
Vognmænd, 24, 38, 39.
Vognskud, 16, 32.
Voldgift, 231, 235, 358.
Voldøxe, 345.
Volmeister, G., Tm., 116, 118, 155, 157, 199, 311, 312, 315, 316, 319, 322, 323; — Joh., Tm., 116, 134.
Vox, Afgift i, 18, 19.
Vurderinger, 118 flg., 122, 133, 311.
Væbning, 17, 24, 66, 67.
Værkgeseller, 180.
Værktöj bæres fra Arbejdsstedet, 99, 285; — beslaglægges, 48, 52; — ikke bæres for aaben Lade, 150; — leveres af Mesterne, 54, 160, 175; — af Svendene, 160.
Vævere, 17, 24, 40, 90.

Wagenknecht, J. F., Oldgesel, 164, 166, 173, 188, 189, 192, 196.
Wagemann, Christoph, Tm., 298, 299.

Wagner, Joh., Tsv., 143, 144, 294.
Wahl, C. W., Tm., 210, 219; — J. C., Tm., 116, 188, 193, 210, 319.
Weismann, J. C. L., Krofader, 171, 172.
Welt, den forkerte, 155.
Wentzel, J. B., Tm., 220.
Weybye, J. S., Tm., 319.
Weyle, Hans, Tm., 184, 200.
Wilhelmy, C., Tsv., 214, 215, 216.
Winther, Hermann, Tm., 163, 170, 184.
Wosemose, C., Prokurator, 316.

Yngst, s. Tilsigelse.
Ytrecht, Klaus von, Tm., 17, 29.

Zachariassen, J., Tm.. 81,
Zeug, Hans, Tm., 45, 46, 48, 49, 52, 57, 65, 67.
Zimmer, Niels Andersen, Tm., 116 189, 191, 192, 322, 323.
Zuber, F. J., Tm., 113, 125, 301, 303.
Zünftighed, 38, 80, 81, 83, 84, 89, 97 flg., 103, 112, 130 flg., 141, 143 flg., 149 flg., 151, 159, 181 flg., 207 flg., 209 flg., 212, 216.

Ægtebrev, 37, 38, 52, 347.
Ægtefødt, 21, 83, 84, 150.
Ægteskab med løse Kvinder, 103. 142 flg., 152, 294 flg.
Æresmedlem, 236.
Æreøl, 50, 57, 73.

Øl, 19, 20, 21, 22, 24, 35, 39, 47. 48, 51, 54, 60, 72, 123, 135, 152, 156
Ølpenge, 186.
Ørsted, A. S., 187.
Øxer, 3, 32, 33, 54, 90, 99, 160, 345.

REGISTER TIL

NIELS LUNDE REIERSEN

Aalborg, 175.
Aalborg, H. N., 39, 89.
Aarhus, 175.
Abbestée, H., Vinhandler, 121; — J. L., 112; — Guvernør, 272, 273.
Abnormskoler, 333.
Abraham, Ezekiel, 180.
Acken, Badene i, 10.
Adelaer, Fr. Chr., 42: — Kurt, 42.
Adeler, Chr. Fr., Etatsraad, 5.
Admiralitetsdom, engelsk, 237.
Afsætningsforhold, 20, 26, 28, 29.
Aktieselskaber, 270, 271, 314, 343 flg.
Aktiespil, 261 flg.
Albrecht, J. D., 80.
Alensalg, 28, 50, 52, 56, 64.
Algierske Presenter, 216.
Alpers, Avgust, Snedkermester, 324.
Altona, 67, 72, 75, 119, 228.
Amalienborg, 124.
Amberg, H. C., Arkitekt, 326.
Ambrebos, d', Marie Magdalene Rachel, 215.
Amsterdam, 83, 95, 184, 208, 211, 218, 262, 302, 307.
Andersen, J., Heglemager, 313.
Andresen, Alb., Direktør, 338; — Alfr., Kasserer, 337.
Antwerpen, 207, 211, 219.
Appretur, 183, 184, 187, 188.
Arbejdere, Antal at, 56, 82; — fremmede, 19 flg., 37, 50, 107, 110; — Ducør for, 95, 105, 110, 147; — Mangel paa, 146, 147, 178-79, 189; — urolige, 148.
Arbejdslön, 26, 30, 33, 118, 119, 172, 173, 179.
Arendal, 72.
Aschoff, Joh. Georg, Kjøbmand, 97, 216.
Asiatisk Kompagni, 124, 125, 198 flg., 208, 209, 212, 225 flg., 249 flg., 265.
Asmindrup, 296.
Assurance-Forretninger, 281.
Avktioner, 74, 75, 81, 200, 220, 271.

Bachellier, Peter, Silkearbejder, 305.
Bakkebølle, 279.
Bandelov, J. G., Sadelmager, 313.
Barfod, N. L., Admiral, 5.
Barfoed, C. T., Professor, 327.
Bargum, H. F., Kjøbmand, 134, 228, 231, 378.
Barre, Jean Baptiste, Silkearbejder, 110.
Battier, Christopher, Bogholder, 206, 258.
Baumgarten, H. H., Mekaniker, 324; — Joh. Fr., Lotteriinspektør, 133.
Bawerstock, John, Silkevæver, 304,

305, 306; — Richard, do., 304, 305, 307.
Bay, A. C., Kjøbmand, 71.
Baynam, Farver, 107.
Bech, A. L., Raadmand, 6.
Becker, Joh. Fr., Kjøbmand, 161, 162, 213.
Beckett, John, Silkefabrikant, 80, 82, 106, 107, 108, 109, 206, 305.
Behagen, Gysbert, Agent, 231, 232.
Behr, Chr., Silkefabrikant, 196.
Bendz, J. C., Professor, 326.
Benneworth, Xylograf, 316.
Bentley, Maria, Margrethe, Farverenke, 192; — Richard, Farver, 189 flg., 192.
Bentzen, Andreas, Kirurg, 5; — Niels, Generalprokurør, 42.
Bentzon, Laur., Kammerjunker, 5.
Bergen, 61, 72, 217, 218.
Bergsøe, A. F., Professor, 318; — J. F., Læge, 302, 316-17; — Jomfru, 347.
Berkentin, Chr. A., Gehejmeraad, 61.
Berner, Overlandinspektør, 167.
Bernhard, Carl, 243.
Bernstorff, J. H. E., 126, 135, 155, 208; — A. P., 176, 236.
Bertholon, 93; — Jean, 91, 92.
Bertuzzi, Ferd., Farver, 192.
Bertram, John, Strömpevæver, 107.
Beyer, Grosserer, 315.
Bibliotek, 287.
Bidermann, Samuel, Baandvæver, 183, 184, 206.
Bie, J. C., Prokurator, 154.
Bielke, J. R, Amtmand, 279.
Birch, A., Professor, 316.
Bjernedgaard, 308.
Björnsen, Bertel, Justitsraad, 289, 335, 336, 337, 348; — F. A., Krigsassessor, 336.
Blaagaard, 94, 163.
Black, Chr. S., Kjøbmand, 231, 234, 251, 256, 265; — Enke & Kp., 272.
Blindeinstitutet, 330.
Bodmeribreve, 258, 281.
Bonafort, Camille, Mekaniker, 187, 188.
Borat, 22, 25.
Borchholt, Kommerceraad, 82.
Borries, E. L. G., Cand. polyt., 327.
Bourguet, Samuel, Handskemager, 82.
Boye, Fridric, 40.
Brabant, 207, 211.
Brabantsk Laan, 211 flg., 219; — Alen, 25.
Bradt, F. L., Tegner, 182-83.
Braem, Chr., Assessor i Kommercekollegiet, 50.
Bragnæs, 72.
Bramsen, S. N., Töjmager, 151.
Brandorph, Hans, Kjøbmand, 276, 281, 288, 289, 290, 291, 303, 304, 306, 307, 335, 344, 345, 348.
Brandt, Laur., Mekaniker, 316; — Peter, Overrentemester, 42.
Brede, 297.
Brekling, Hermann, 39, 40.
Brillefabrik, 322.
Brockenhus, H. A., Stiftamtmand, 279; — Ludvig, 282.
Brown, David, Guvernør, 214, 234; — John, Kjøbmand, 175, 224, 230, 232, 234, 236, 247, 250, 252, 253, 256, 270; — William, Kjøbmand, 234.
Brown, John, engelsk Forfatter, 239.
Brugsbommesi, 22, 23.
Brun, J. L., le, Mekaniker, 187, 188; — Constantin, Kjøbmand, 243.
Bruno (ogsaa Bruns eller Brünnau), Claudi, Silkevæver, 49, 50.

Buchwald, Benzon, Professor, 326.
Budde-Lund, C., Major, 318.
Bundtmagere, 193.
Burley, Elise, Farverenke, 186; — John, Farver, 185, 186, 187, 188, 191, 192.
Burmeister, C. C., Etatsraad, 324.
Busch, Kjøbmand, 315.
Bülow, Abel Cathrine, 5: — Else Sofie, 5; — Hedevig, 5.
Bömiske Vævere, 36.
Börnehuset, 19, 23, 28, 39, 150.
Börnepenge, 45, 50, 52.
Børsen, 56, 60, 81, 214.

Callisen, H., Læge, 287.
Carlsen, C., Vandbygningsdirektør, Konferensraad, 327.
Cazenove, de, Charles, 212, 225, 226, 232, 233; — Theophile de, 212.
Cederfeldt, de, B., Konferensraad, 227.
Cedergreen, G., Naalemager, 312.
Chabbert, Jean, Silkebaandsvæver, 83.
Charlotte Amalie, Dronning, 37; — Prinsesse, 226.
Charlottenborg, 66.
Chenebard, Dessinatør, 182.
Chevalier, Jean, Dessinatør, 110, 182.
Christensen, Chr., Medaljør, 330; — Georg, Rustmester, 324.
Classen, J. F., Generalmajor, 121, 253, 278; — P. H., Etatsraad, 137, 253.
Clauswitz, Carl, Chr., Etatsraad, 282.
Clifford, George, en Zoonen, 211, 212.
Cohn, Israel Moses, 282.
Colas, Theodore, Silkevæver, 50.
Colbjörnsen, Chr., Etatsraad, 274.
Collin, Mdm., 141; — Jonas, Cand. mag., 325.
Colovart, Abraham, Silkespinder, 24.
Coninck, de, Elisabet, 290, 345; — François, 207; — Frederic, 207; — Frederik, 241, 244; — Frederik, Etatsraad, 16, 17, 77, 126, 127, 136, 137, 138, 156, 159, 161, 175, 206 flg., 247, 250, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 261, 263, 268, 269, 272, 274, 275, 278, 305; — Jean, 207; — Jean, Agent, 219, 242, 274, 275, 276, 289, 290, 305; — Jean, 346; — Louise, 241; — Marie Anne, 268 — Marie Henriette, 268.
Coninck, de, & Komp., 269.
Coninck, de, & Reiersen, 158, 161, 242, 247 flg.
Conradt, J., Kobbersmed, 330.
Contrabandiers, 70; jfr. Indsmuglen.
Cordsen, St. H., Konferensraad, 273.
Cour, J. C. la, Kaptajn, 316.
Courtonne, Elias, Klædefabrikant, 78, 382.
Cramer, L. J., Kjøbmand, 231, 234, 256.
Creutz, Margrete Helene, 96.
Crommelin, Catherine, 207.
Cumann, J., Maskinfabrikant, 324.

Daldorph, Kasserer, 226.
Dalgas, C. F. I., Landmand, 323.
Dalhoff, J. B., Hof-Guldsmed, 320 323, 332.
Dalsborg, 313.
Daminsk, 25.
Danielsen, Jörgen, Borgemester, 23.
Dannenberg, John Chr., Klædefabrikant, 121.
Danneskiold-Laurvig, Chr. Conr., 274; — F. A., 5.
Danneskiold-Samsøe, C. C. S., 313; — F. C., 188; — Frederik, 55, 107, 108, 126, 155.

Danzig, 135, 136.
Dauw, Conr. Chr., Konferensraad, 10, 11, 12, 13, 57, 77, 120, 129, 173, 174.
David, N., Konferensraad, 326.
Delden, Jan Böcker van, 27, 32; — Jörgen, 27, 32.
Demininifarvet, 23.
Deurs, J. F. van, 167.
Desmercières, J. H., Gehejme-Konferensraad, 55, 61, 126.
Dessinatør, 109, 110, 181-82.
Diskontokredit, 63, 72, 73, 77, 91, 95, 105, 111, 112, 217.
Dockum, Anna Margrethe van, 138, 141.
Dokkens Indvielse, 107.
Dongré, Abraham, Silkefabrikant, 105.
Dragør, 300, 301.
Drevon, Henry, Oberst, 243.
Dreyer, Chr., Litterat, 302; — Jens, Kjøbmand, 70.
Drewsen, Joh., 37; — Joh. Chr., Kammerraad, 307; — P. H., Shawlsfabrikant, 324.
Driftskapital, manglende, 45, 60, 73, 76, 95.
Dronninggaard, 240, 241, 243, 244, 278.
Dræbye, Franz, Kammerraad, 166, 169.
Ducrest, Georgette, 242.
Dugmagere, 150, 179, 297.
Duntzfeldt, Chr. Vilh., Kjøbmand, 268, 275, 305.
Dyhr, H. J., Silkevæver, 302, 303, 304, 307; — Jens Chr., Silkevæver, 307.
Dyssel, J. A., Professor, 318, 324.
Døvstumhed, 14, 288.
Døvstummeinstitutet, 333.
Egesborg, Øster, 280.
Eggers, C. U. D., Professor, 167, 168.
Ehlers, E. D., Konferensraad, 327.
Ehlert, Jacob, Linnedvæver, 300, 301.
Ehrenschild, Conrad Biermann von, Gehejmeraad, 42.
Ejder-Kanalen, 164, 266.
Ejerskifte, Doucør ved, 213, 214.
Elbing, 135.
Elers, Jörgen, Højesteretsassessor, 41.
Elking, Miss, 243.
Ellinger, Joh. Henr., Strömpevæver, 149.
Elphinston, G., Kaptajn, 174, 208, 208, 226, 230, 232, 234, 248, 252, 256.
Enevælden, svag, 44, 46, 66, 69.
Engelbreth, Sören, Justitsraad, 279, 289, 335, 348.
Englændere, 105, 106, 107, 117, 121, 167, 189, 206, 304.
Enrum, 278.
Erlund, Chr., Postdirektør, 5.
Eskildsen, Erik, Skibsbygger, 248.
Esmarch, Dr., 94.
Essington, Klædefabrikant, 121.
Expeditioner, private, til Ostindien, 225 flg., 227, 229, 236, 247, 248, 250, 252, 253, 257, 258, 263—64, 270 flg.

Faaborg, 35.
Faber, P. D., Præst, 296: — Peter, Telegrafdirektør, 327.
Fabricius, Chr. Albr., Kancelliraad, 167, 168.
Fabrikanter, fattige, 80 flg., 86, 87, 88, 90, 92, 95, 97, 100, 102, 109, 110, 111, 123.
Fabrikdirektionen, 164, 169; — General-do., 164 flg.

Fabriker udenfor Kjøbenhavn, 89, 90 flg., 97, 99, 149 flg.
Fabrikkommissær, 138, 139.
Fabriktabeller, 168.
Fabrikstatistik, 56, 57, 76, 82, 104, 122, 124, 128, 130-31, 157, 174, 176, 196, 197.
Fabritius, Barbara Gerdruit, 96; — Conrad Alexander, Konferensraad, 209, 229, 230, 232, 234, 247, 256, 271, 278; — Just, Etatsraad, 121; — Maria Barbara, 121; — Mikael, Agent, 210.
Fabritius & Wever, 209, 235.
Faddere, 4 flg., 13.
Fagskoler, 333, 334.
Falbe Hansen, V., Professor, 326.
Falliter, 211, 263.
Familie, Led i Fabrikstatistiken, 57, 196, 197.
Farvere, 19, 20, 22, 26, 36, 90, 98, 107, 116, 141, 143, 185, 186, 187, 189 flg.
Fattigvæsen, 33, 89, 151 flg., 311.
Faxøe, Gørtler, 316.
Fayen, H. A., Farver, 98, 140.
Feddersen, A., Adjunkt, 325.
Feilberg, C. A., Fabrikør, 307.
Felititsvæver, 22, 23.
Femskagten, 25.
Fenger, L., Arkitekt, 326.
Fiedler, H. V., Birkedommer, 325.
Filisel, 22.
Finke, Johannes, 39.
Fiskeri, 300, 301, 309, 311-12, 325.
Fleischer, Sekretær, 13.
Flensborg, 72, 94.
Flinch, A., Xylograf, 316.
Folehavegaard, 242.
Fond, det Reiersenske, 291-92, 295 flg.
Foredrag, 331, 332.
Forskud, 313.
Fougere, Florarbejder, 93.
Fraenckel, S.; Tapetfabrikant, 324.
Francis, John, Strömpevæver, 107.
Franskmænd, 83, 92, 93, 100, 109, 110, 141.
Frederik, Arveprins, 160-61, 176, 177, 230.
Frederik II, 19, 25; — IV, 52, 53; — V, 126; — VI, 245.
Frederiksborg, 151.
Frederikshald, 72.
Frederikslund, 241.
Frederikssund, 300, 333.
Friis, F. F., Arkitekt, 332; — Joh. Fr., Konferensraad, 58, 226.
Frisenette, F. V., Gartner, 326.
Froberg, H. Chr., Dugmagersvend, 141.
Frydendal, 97.
Funch, D. H., Skibsbygmester, 318; — A., Urmager, 324.
»Føring«, i asiat. Komp., 125, 199.

Gabel, Chr. C., Admiral, 5.
Gager, 7, 9, 57, 58, 59, 118, 132, 160, 162, 169, 188, 215, 220, 221.
Gambet, Antoine, Silkearbejder, 110, 113.
Gamst, H. Chr., Kunstsmed, 153, 302.
Garlieb, G., Dr. phil., 315.
Gauersen, Gunder, Silkevæversvend, 181.
Gerner, Henr., Fabrikmester, 152, 167.
Gersdorf, N. M., General, 294, 295.
Gesandters Salg af Silketöj, 175-76.
Giese, Chr. Joak., Etatsraad, 5; — Joh. Jörgen, Farversvend, 183.
Giødvad, Andreas, Silkefabrikant, 89.
Giede, Mekanikus, 324.
Gjendøbere, 30.
Glückstadt, 72.

Gram, C. G., Gehejmeraad, 253; — F., Professor, 326.
Grentzmann, Mekanikus, 323.
Greve, I. S., Landbrugskandidat, 326.
Grobgryn (Grovgrön), 25, 43.
Gross, Michael, Florfabrikant, 99.
Grönberg, N. Chr., Farver, 187.
Grönlandsk Handel, 266.
Gude, H., Schoutbynacht, 5.
Guineisk Kompagni, 265, 266.
Guldberg, Ove Höegh, 154, 155.
Guldslagere, 193.
Guldsmede, 193, 297.
Gustmeyers Enke & Bargum, 134, 266.
Gyldenløve, Kr. Ulr., 23; — Ulr. Fr., 37, 41, 48.
Gyldensparre, Albert, Etatsraad, 39, 41.
Güllich, Elisabeth v., 98; — V., Teatermaler, 326.
Gähler, S. V., Gehejmeraad, 75.
Görtlere, 297.

Haagen, Søkrigsprokurør, 283.
Haaber, O. C., Kancelliraad, 175, 231, 248, 251, 257, 258.
Haag, 207, 215, 263, 306.
Haandværkerforeningen i Kbhvn., 334.
Haandværkerskole, den nye, 333.
Hacher, William, Farver, 169 flg., 192.
Haderslev, 58.
Hald, Maren, Silkevinderske, 303.
Halleforhold, 88, 138, 139, 145, 156, 162.
Halling, W., Kaptajn, 230, 231, 235, 256.
Hamborg, 19, 110, 112, 115, 136, 184, 195, 210, 211.
Hammer, W., Maler, 326.
Handelskompagni, det almindelige, 75.
Hansen, Chr., Töjmagersvend, 144; — C. B., Hof-Stolemager, 324; — Heinr., Etatsraad, 326; — Oluf, Etatsraad, 5; — Otto, Proviantforvalter, 6.
Hansteen, Johanne, 347.
Harboe, Jens, Overkrigssekretær, 41.
Harrop & Stevenson, 272, 273.
Hartmann, Jul. Henr., Oberstlöjtnant, 5.
Hatting, Kjøbmand, 315.
Havne, Anlæg af, 312.
Heiberg, P., Dr. phil., 337; — Th. S., Præst, 97, 101.
Heidenreich, Niels, Guldsmed, 322.
Heidmann, Mathias, Flöjelsvæver, 115.
Heidner, Vilh., Uldforvalter, 214, 217, 222.
Hein, Peter, 6.
Hellerung, J. H., Mekaniker, 324.
Helsingør, 150, 300, 301, 310, 321, 332, 333, 335, 336.
Helsted, F., Tegnelærer, 333.
Hemmeligholdelse, 90, 185, 186.
Hemmert, van, Jost, Etatsraad, 227, 231, 260; — Peter, Agent, 256; — 's Kobbervalseværk, 297.
Henning, Casper, 6.
Hennings, A., Kammerherre, 156, 158, 159, 160, 164, 166, 169, 177, 188, 221, 235, 237, 239, 241.
Henningsen, Baandfabrikant, 204.
Herholdt, J. D., Etatsraad, 326.
Hermann, Carl, Fabrikmester, 149.
Hertel, Antoni, Silkearbejder, 110; — Kammager, 313.
Hertugdömmerne, 72, 75, 76, 128.
Hertzsprung, S., Direktør, 326.
Hetsch, Chr., Arkitekturmaler, 318 — G. F., Professor, 318, 326, 332.
Heyde, Bendix, Kjøbmand, 217.
Heyermann, Abraham, 27.

Hilker, H. B., Grosserer, 166; — G. C., Maler, 326.
Hillerød, 300, 301, 310, 333.
Hinnerup, P. R., Myntguardein, 318.
Hiob, Joh. Gotfr., Baandvæversvend, 141.
Hjorth, Sören, Exam. jur., Civilingeniør, 315.
Hochbrand, Leonh., Baandvæver, 140.
Hoe, Hermann, Raadmand, 217.
Hofman (Bang), N. E., Student, 323.
Hoffmann, C. P., Strömpefabrikant, 302; — Fr., Klædefabrikant, 138, 382; — J. L., Strömpevæver, 153.
Holbæk, 300, 310, 333.
Holland, 46, 47, 57, 83, 109, 184, 206, 210, 242, 258, 262, 263.
Hollandsk-ostindisk Kompagni, 207, 236, 260.
Holm, Chr. Fr., Konferensraad, 336, 337; — F. E., Administrator, 338; — Jakob, Kasserer, 258; — P., Skibskaptajn, 271; — P. L., Kjøbmand, 336; — P. R., Kammerraad, 271; — P. T., Kancelliraad, 336.
Holmblad, Jakob, Farver, 192.
Holmegaard Glasværk, 313.
Holmsted, Fr., Etatsraad, 57, 58, 121.
Holst, E. Møller, Landøkonom, 326.
Hoogland, Simon, Vice-Admiral, 256.
Hoppe, P., Konferensraad, 229, 230, 234, 251, 252, 256.
Hoppensach, A., Medaljør, 330.
Hornbæk, 312.
Hornung, C. C., Pianofortefabrikant, 324.
Horsens, 93, 128.
Hovedparticipant, 234.
Hoveriklage, 279-80.
Howden, Arthur, Heglemester, 167.
Howitz, F., Professor, 326.
Hummel, C. G., Professor, 327.
Hundewath, Mathias, & Komp., 96, 196.
Hurck, van, Peter, Konferensraad, 10, 11, 12, 57, 61, 120, 121, 124, 132, 227, 228, 231.
Husflidsselskab, dansk, 333.
Husindustri, 298, 299.
Hübertz, J. R., Dr. med., 325, 326.
Høfdinggaard, 279.
Höjesteret, 47, 52, 272, 273, 281.
Höravl, 168, 295, 299, 300, 301, 309, 310, 311, 323.
Høst, Chr. G., Kammerraad, 336-37.
Höyer, Lorentz, Styrmand, 271.

Idiotanstalten, 333.
Ihle, F. W., Snedkermester, 324.
Indbyrdes Undervisning, 330 flg.
Indførsel, Störrelse af, 42, 55, 73; — af kinesiske Silketöjer, 125, 171, 195, 198 flg.; — toldfri, 223.
Indførselsforbud, 20, 21, 27, 29, 32, 37, 38, 42, 62, 63, 79, 85, 199; — fordres hævet af Holland, 46, 47.
Indsmugling, 29, 40, 44, 66, 68, 69, 105, 123, 128, 168, 171, 175, 195.
Industriforeningen i Kbhvn., 319, 320, 332.
Industrimøder, 321.
Industriskole, 332, 333.
Inkvisition efter fremmede Varer, 29, 71.
Irgens, H., Blikkenslager, 302, 313.
Iselin, Reinhard, 96, 206, 228, 231, 278; — Tutein & Kp., 169.
Isenkræmmere, 193.
Island, 168, 189.

Jacobsen, L. J., Bogtrykker, 315.
Jacquard-Væve, 314.

Jansen, Harmen, Silkevæver, 50.
Jenner, Luk. Fr., Kattuntrykker, 295, 302.
Jensen, Bartolomæus, Borgemester, 49, 50; — F., Arkitekt, 326; — Jens, Silkefabrikant, 89; — Joakim, Kjøbmand, 296; — Johan, do., 85, 86, 87; — Johanne, 86, 131, 172; — Jonas, Silkefabrikant, 82, 85, 87, 88, 89, 110, 113, 115, 119, 127, 220; — Simeon, 85, 110.
Jerichau, E. B., Cand. polyt., 327.
Jernpresser til Bogtrykkerier, 315.
Jessen, Joh. Fr. Vilh. von, Etatsraad, 10, 58, 77, 137.
Johansdatter, Else Marie, 106.
Johnsen, V. F., Gehejmekonferensraad, 337.
Joncourt, de, Louis, Bibliotekar, 215; — Marie, 215; — Marie, 276.
Joncquières, de Dompierre de, Cecile, 242; — Paulin Philippe Henri, 242.
Judichær, O., Admiral, 5.
Juel, Jens, Baron, 39, 41, 47, 48; — Jens. Maler, 240.
Juliane Marie, Enkedronning, 240.
Juncker, Chr. Fr., Overskjærer, 192.
Jungshoved, 279, 296.
Juvalta, J. S., Strömpevæver, 82, 95.
Jürgensen, Urban, Urmager, 322.
Jægerspris, 151.
Jøder, 180, 196, 197-98,
Jörgensen, B. S., Professor, 325, 326 — P. N., Bogtrykker, 315.
Kabell, F. C., Cand. polyt., 327.
Kaffa, 22, 23.
Kalamanke, 186.
Kalander, 184, 185, 186, 187, 188.
Kallundborg, 299, 301, 333.
Kamelotfabrik, 143.
Kanalkompagniet, 163, 204.
Kaningaarden, 241.
Kaperier, 260, 271.
Kapsa, 26.
Kassemangel, 226, 257-58, 265.
Kassen, Henrik, Kræmmer, 57.
Kastrup, 312.
Katoliker, 37, 50.
Kattuntrykkeri, 92, 96, 143, 162, 295-96, 302.
Kellinghusen, Andreas, Kræmmer, 67.
Keramik, 315.
Kersting, Joh. Conr., 96.
Kettels, Nic., sen., Magasinkræmmer, 64, 67, 99, 122, 214; — jun., 214.
Kildevæld, 248.
Kinckel, Herman, Höravler, 323.
Kirke-Saaby, 97, 101.
Kittendorf, A. Th., Xylograf, 316.
Kjøbmand ktra indenlandsk Fabrikation, 20, 30, 47, 51, 62, 64, 68.
Kjøbstæder, 299, 300, 301, 310, 311.
Kjøge, 151, 152, 300, 301, 310, 311, 321, 333.
Klein, S. H., Flöjelsvæver, 117, 118, 119, 172, 173, 174, 181; — V., Professor, 326.
Klem, N., Cand. med., 332.
Klinge, Anna Elisabet, 6; — Kaj, Justitsraad, 6; — Sofie Amalie, 6.
Klingenberg, Povl, 39.
Klopstock, A. Ph., Silkefabrikant, 91, 128, 131, 172, 173, 176, 186, 195, 196, 201, 202, 204.
Klædedragt, 63, 69, 194, 196.
Klædefabrikation, 19, 20, 26, 36, 39 69, 78, 121, 138, 142.
Klædekompagniet, 20, 27, 34.
Knierim, Eobanus, Töjmager, 151.
Knoff, Daniel, 39.

Knuth, J. H., Stiftamtmand, 296.
Kobbersmede, 297.
Koch, H., Maskinmester, 302, 303, 312.
Kommercedeputation, 130, 222, 228, 229.
Kommercekollegium, (1668—1691), 35, 37, 38, 39, 48, 51, 388 flg.; — (1704—1731), 52, 53; — (1735—1768), 55 flg., 79, 80, 101, 125; — (1768—1771), 126; — (fra 1773), 130.
Kommercekommission, 52.
Kommercekonferens, 130.
Konstantinopel, 56, 75, 76.
Korroboration af Kabinetsordrer, 156.
Korsør, 300, 311, 333.
Krabbe, L. J., Møllebygger, 152.
Kramp, J. Lasenius, Krigsraad, 333.
Krarup, Chr., Professor, 327.
Krassow, Baron, 61.
Kratzenstein, Chr. G., Professor, 167, 168.
Krebs, F., Distriktslæge, 326; — H. J., Professor, 318.
Kristian IV, 18 flg.; — V, 35 flg.: — VI, 11, 54 flg., 64, 79, 80, 89, 107; — VII, 126.
Kristian den Yngre, af Anhalt, 24.
Kristianopel, 23.
Kristiansholm, 96.
Krog, J. G., Kommandørkaptajn, 256.
Krogh, v., G. H., Kammerjunker, 164.
Krohn, Pietro, Professor, 326.
Kroningsdragter, 68, 86.
Kronke, Henrik, Silkearbejder, 110.
Kræmmere, Kbhvns., 20, 28, 29, 40, 42, 44, 47, 51, 62, 63, 66, 73, 76, 77; — fjendtlig Stemning imod, 56, 64, 69, 80; — i Provinserne, 70, 71, 76, 77, 217.
Kröll, B. N., Præst, 151.
Kröyer, H., Professor, 325.
Kuhlmann, Christine Elisabeth, 100.
Kunstakademiet, 332.
Kunstindustrimuseum, det danske, 334.
Kuur, Konsul, 134, 136.
Kvægracers Forædling, 326.
Köhlert, Caspar, Linnedvæver, 300, 313; — Caspar Heinr., Töjfabrikant, 143, 300; — Dorothea Margrethe, 143; — Mathias, Linnedvæver, 300, 301; — N. E., Linnedvæver, 313; — P. M., do., 313.
Kähler, J. C. H., Pottemager, 315.
König, J. D., Farver, 191, 192; — Karen, 192.
Königsberg, 135.
Köster, Anna Maria, 209-10.

Laan fra det Reiersenske Fond, 313.
Lahde, G. L., Kobberstikker, 317.
Landhusholdningsselskab, det kgl. danske, 154.
Lange, Joh., Professor, 326; — Philip de, Murmester, 111, 114.
Langsted, Knud, Saxesliber, 153.
Larsen, F. W., Maskinmester, 333.
Larsen, Bendix, 5.
Lavsvæsen, 19, 49, 52, 65, 70, 81, 82, 88, 90, 110, 117, 118, 119, 139, 147, 148, 149, 296, 207, 298.
Lawætz, Chr. O., Justitsraad, 166, 169.
Leflang, Peter, Valker, 141.
Leisching, Joh. Chr., Justitsraad, 58.
Lerche, P. P., Højesteretsassessor, 39.
Levy, B. H., Silketvinder, 197, 198; — Ezekiel, 198.
Liebe, Chr., Töjmager, 186.
Lier, Jan van, 27.
Ligatur, 22.

Lilliendal, 279.
Lillienskjold, H. G., Kammerherre, 279.
Lindberg, P. M., Cand. polyt., 327.
Linnedvævere, se Vævere.
Lissabon, 74, 75.
Litterær Understøttelse, 292, 297, 301, 302, 309, 316 flg.
Ljungberg, J. M., Justitsraad, 166, 169.
Longueville, J. B. D. de, Generalmajor, 210.
Lose, Chr. G., Kartemager, 153, 224.
Lund, Anker, Maler, 326; — F. C., 326.
Lunde, Anna Elisabet, 3, 8, 13; — Christine, 3, 8, 13; — Hans, 13; Niels, Borgemester, 3, 13.
Lunding, Mathias, Kommerce-Assessor, 167.
Luxdorph, 355.
Luxus, Forbud imod, 18, 21, 63, 193, 194.
Lübkens, Gebhardt, Kjøbmand i Hamburg, 44.
Lycke, Chr. J., Kontorbetjent, 272, 273.
Lyngby, 90, 91, 92, 128, 138, 142.
Lyon, 89, 110, 183, 184, 195.
Lærlinge, danske, 28, 30, 33, 68, 81, 111, 118, 119, 146—47, 181, 183, 197.
Lærlingeforeningen, 334.
Læseselskaber for Kunstnere og Haandværkere, 332.
Læssøe, Josef, Typograf, 324.
Læster, John, Silkebereder, 107, 110.
Løffler, J. B., Professor, 326.
Løwener, D. F., Jernstøber, 324.

Madeira, 223, 254, 255, 258.
Magasin, det almindelige Vare-, 9, 10, 11, 15, 16, 56 flg., 81, 82, 132, 133; — General-Magasins-Kontor, 77, 126, 127, 136, 138, 154, 156, 158, 213, 215 flg.; — General-Magasin, 158, 159, 160, 161, 163, 164.
Maillot, Antoine, Silkefabrikant, 109; — Charles, do., 78, 109 flg., 181, 184; — Etienne, do., 109.
Malling-Hansen, R., Præst, 316.
Manchesterfabrik, 163, 188, 189.
Mandixen, Hans, Kjøbmand, 23, 24.
Manufakturgaarden paa Nytorv, 42.
Markeder, 27, 71, 175.
Marschall, A., Pianofortefabrikant, 324.
Marstrand, Th., Fabrikant, 327.
Martens, O. J., Silkearbejder, 110.
Martensen, P., Snedkermester, 333.
Martfelt, Chr., Kommercekonsulent, 154, 155, 156, 164, 167, 193, 198.
Maskiner, 152, 172, 183, 184, 187, 297, 298, 302, 303.
Massmann, N. H., Præst, 329.
Mathisen, Haagen, Kommerce-Assessor, 167.
Mayes, Ane Sofie, 106; — F. V., Silkefabrikant, 106; — George, do., 106, 204.
Medaljer, 330, 331.
Mehrn Kirke, 279.
Meiborg, R., Professor, 318.
Meldahl, F., Kammerherre, 326.
Menistisk Tro, 30.
Merzarri, Jacinto, Farver, 192.
Mesch, Henrik, Væver, 117, 122 flg., 126, 186-87; — Peter Vilh., Farver, 186; — William, Væver, 107, 115, 118, 119, 120.
Messehagel, af dansk Silke, 23.
Mesterstykker, 89, 110, 144-45.

Metzendorf, Joh. Chr., Superkargo, 271 flg.
Meulengracht, von, Lorenz, 27, 32.
Meyer, David Amsel, 262; — Henr., Krigsraad, 100; — Herman, Etatsraad, 39; — Joh. Dan., Fabrikmester, 183, 303, 304; — Josef, Agent, 268; — J. E., Voxdugsfabrikant, 324; — Moses, 262.
Michelbecker, Wigant, 42.
Middelhavslande, Expedition til, 10, 56, 74, 75.
Moine, Jean le, Silkefabrikant, 100, 181, 204.
Moltke, A. G., Greve, 97, 208, 211, 225, 226.
Monod, Adolphe, fransk Præst, 241; — Gustave, 241; — Jean, reformert Præst, 241.
Monrad, Johan, Etatsraad, 24.
Moore, J. H., Blegemester, 167.
Morbærtræer, 92.
Moss, 72.
Moth, M., 355.
Mourier, P. F., Kaptajn, 167.
Muhle, C. A., Sekretær, 323.
Muisson, de, Marie Anne, 242.
Munk, Kristine, 23; — de, Kirstine, 347.
Munthe af Morgenstjerne, O. Chr., Konferensraad, 279.
Mussmann, H. C., Administrator, 99, 163.
Münter, Frederikke, 243.
Mürer, Th. Chr., Distriktslæge, 326.
Møller, Ernst, Skræder, 23; — Silkefabrikant, 307.
Møllmann, Magnus, Kæmner, 66.

Nagels, Dominique, 219.
Nakskov, 321.
Nathanson, M. L., Grosserer, 318.
Neergaard, J. V., Generalkrigskommissær, 326; — Forvalter, 346.
Nederlandene, Haandværkere fra, 19 flg., 22, 27; — Kjøbmænd fra, 28.
Nehrmann, Urias, Töjfabrikant, 142; — Joh., Töjmager, 146.
Neumann, Joh., Silkevæversvend, 129, 179; — P. A., Fuldmægtig, 304, 346.
Nevtral Handel, 238, 258 flg.
Nielsen, C. V., Arkitekt, 318.
Nissen, J., optisk Instrumentmager, 324.
Nitschke, Chr., Farver, 192, 193.
Nordamerikansk Frihedskrig, 238, 258-59.
Nordberg, Chr. A., Fabrikmester, 167, 188.
Norge, 72, 75, 76, 77, 128, 162, 172, 217.
Numsen, Overkrigskommissær, 79.
Nyborg, 58.
Nykjøbing p. Sj., 300, 311, 333.
Nyrop, C., kirurg. Instrumentmager, 324; — C., Professor, 318.
Nysø, 279, 346.
Næstved, 151, 299, 300, 315, 321, 332, 333.
Nöglepenge, 213, 214.

Odense, 70, 94, 175, 321.
Oeder, G. C., Professor, 154.
Oesede, Harder von, 24.
Ogleby, Peter, Raadmand, 6.
Olrik, H., Maler, 326.
Olsen, O. F., Linnedfabrikant, 314.
Opfindelser, underst. af det Reiersenske Fond, 315.
Oremandsgaard, 279.
Ordensbaand, 83; — dragter, 68, 86.
Ostermann, Silkefabrikant, 307.

Ostindiske Expeditioner, s. Expeditioner.
Ottesen, Morten, Silkefabrikant, 86, 99, 172, 173, 196, 201, 202.
Otto, Joh. Chr., Dugmager, 140: — H. F., Billedhugger, 315.
Overdaadigheds-Forordning, 63, 65, 193, 194, 196, 198.
Overskjærere, 153.
Oxen, Thomas, Kjøbmand, 41.

Paludan, Johan, Præst, 282, 287, 288; — Sara, 347.
Parthenay, des Roches de, 94.
Paulsen, Erik, Maler, 240.
Pensioner fra Reiersens Fond, 290, 291, 309.
Perrot, John, Silkebaandsvæver, 82, 107, 122.
Peschier, Kjøbmand, 237.
Peter III af Rusland, 210.
Peters, C., Etatsraad, 326.
Petersen, Henning, Major, 332; — Joris, Bommesivæver, 33.
Petit, Farver, 141.
Petri, Kræmmer, 111.
Philocosmus, 154, 143.
Philodanus, 154.
Philopatreias, 154.
Piccard, Henry, Silkefabrikant, 100, 195.
Piil, C., Kemitypist, 316, 318.
Pingel, William, Kjøbmand, 268.
Pingel, Meyer, Prætorius & Kp., 268, 269.
Polliard, Pierre, Silkefabrikant, 82, 92, 95.
Polyteknisk Læreanstalt, 327, 331, 332.
Pontoppidan, Carl, Raadmand, 295, 298; — Chr. Fr., Kommandør, 289, 293; — Erik, Prokansler, 62, 103, 123; — E. P., Etatsraad, Birkedommer, 290, 309, 347; — Lovise, 290, 347.
Possel & Brandt, Hof-Brodeurs, 194.
Possementmagerne, 82, 98, 193.
Postvæsenet, 34.
Povelsen, Willum, Murmester, 19.
Præmier for godt fabr. Klæde, 145, 168; — Tilvirkn.'s, 202, 302, 310, 312-13.
Præstø, 300, 302, 312, 333.
Prætorius, Jeppe, Bogholder, 268.
Pullich, Anton, Silkefabrikant, 99; — Joh. Balth., 99, 100, 196, 204; — Johannes, 97, 98, 206; — & Tschudi, 98, 147, 151, 186.

Quist. J. D., Bogtrykker, 315; — Joh. Dan., Farver, 187, 189, 192, 193; — Magdalene, Farver, 192.

Raabe, Kantor, 92.
Raasilke, 95, 112, 176, 202 flg., 255.
Rabe, J. G., Töjmager, 69, 81.
Rahn, Hartmann, Silkefabrikant, 90, 206; — Juliane Frederikke, 92.
Ramus, Orgelbygger, 314.
Randers, 71, 175.
Rantzou, Chr., Kammerherre, 5.
Rapin Thoyras de, Susanne Esther, 208; — Marie, 212.
Rasch, Claus, Politimester, 49.
Raubdryck, Antoni, Silkevæver, 50.
Raun, H. J., Töjmagersvend, 145-46
Rawert, J. H., Professor, 318; — O. J., Etatsraad, 318, 319, 320, 323.
Reformerte, 37, 38, 50, 128, 238, 241.
Reich, Mathias, Væversvend, 119.
Reiersen, Andreas, Præst, 3, 8, 13; — Andreas, Kjøbmand, 284, 290,

347; — Catharine, f. Winecken, 4, 5, 6, 7; — Catharine, f. Rosted, 291, 347; — Catharine Christiane (de Coninck), 275, 290, 345, 346; — Catharine Marie (døvstum), 14, 284, 287, 288, 289, 290, 344, 345; — Christian, Kommandørkaptajn, 13; — Elisabeth (Schumacher), 8, 13; — Frederik, Kontreadmiral, 8. 336; — Hans Henrik Peter, Amtsforvalter, 279, 285, 286, 293; — Hans Reimert, Kaptajnlöjtnant, 284, 285; — Hedevig Sofie (Schumacher), 8, 13; — Holger Christian, Etatsraad, 284, 288, 290, 346; — Jens (Barn), 13. — Jens, Justitsraad, 4, 7; — Jens, Kaptajn, 284, 290, 346; — Johanne Elisabet (Wium), 4, 284, 347; — Lovise (Wium), 8; — Lovise (Pontoppidan), 347; — Niels Lunde, Kancellisekretær, 3, 4; — Niels Lunde, Etatsraad, 3, 12, 13, 14-17, 77, 78, 131, 133 flg., 171 flg., 214, 220, 221, 224, 236, 249, 253, 254, 255, 264, 272, 278 flg., 321, 340, 343 flg.; — Peter, Justitsraad, 3, 6, 8, 11, 12, 58, 64, 76, 77, 114, 118, 121, 129, 132, 133; — Peter, Kammerraad, 283, 289, 290, 293; — Peter, Kjøbmand, 284, 290, 347; — Petrea Catharine (Björnsen), 335-36; — Reier, Tømmermand, 4, 5.

Rejser, 145-46.

Rejsestipendier, 307, 309, 320, 321 flg. 354.

Religionsforhold, 30, 36, 38.

Renaud, Claude, Silkearbejder, 110.

Rendsborg, 149.

Rendsborg, et Skib, 237.

Reventlow, J. L., Greve, 166.

Reverdil, 120, 240.

Revolution, den franske, 195.

Rige Fremmede ønskes, 37, 38.

Rieselsk, 25.

Ringsted, 151, 299, 321, 333, 337.

Roberts, Debora, 106; — Elisabet, 106.

Rocher, Jean Baptiste du, Silkearbejder, 110.

Rocque, Bartholomæus, 93.

Rohland, J. G., Töjfabrikant, 151.

Rosenstand-Goiske, P.., 273.

Rosenørn, Poul, Kammerjunker, 159, 177.

Roskilde, 151, 299, 300, 301, 302, 310, 332, 333.

Rosted, Cathrine, 291, 347.

Rottbøll, J. L., Advokat, 281.

Rothe, R., Gartner, 323; — Tyge, Slotsgartner, 326; — V., Jernbanedirektør, 327.

Rothweiler, Xylograf, 316.

Rouvière, Antoine, Silkefabrikant, 83, 84, 105, 109; — Pierre & fils, 83.

Ryberg, Joh. Chr., 167; — N., Konferensraad, 226, 228, 229, 230, 234, 235, 247, 256, 257, 260, 265, 278.

Ryberg & Thygesen, 234.

Ræber, Joh. Rud., Fabrikbestyrer, 128, 196, 204.

Rönne, B. F., Præst, 244, 245.

Saabye, H. R., Grosserer, 166.

Sabroe, Hans Nic., Baandfabrikant, 97, 313.

Sandberg, Mathias, 70, 133, 217.

Say, J. B., Socialøkonom, 317.

Scharling, W., Professor, 326.

Scheel, J. E., Stiftamtmand, 229; — Jörgen, Greve, 282.

Scheidtmann, Joh. Conr., Klædefabrikant, 145, 296, 302.
Schimmelmann, C. C., 167; — E. H., 156, 160, 166, 237, 243, 253, 267, 269, 282; — H. C., 210, 211, 213, 226, 235, 253.
Schiødt, Fr., Maskinfabrikant, 315.
Schleisner, Chr., Dr. med., Etatsraad, 325, 326.
Schleisner & Knoop, Kattuntrykkere, 92.
Schmidt, Kræmmer, 91, 195; — Jac. Chr., do., 74; — Katrine, 94.
Schneider, Abraham, Agent, 231, 232.
Schneidevin, D. H., 71.
Schou, Anna Catharina, 287, 288, 290, 291, 344, 346; — Prokurator, 288.
Schrader, Joh., Etatsraad, 5.
Schroll, G., Hörbereder, 324.
Schulin, J. S., Greve, 55, 61, 79, 80, 214; — S., Greve, 244, 245.
Schultz, Heinr., Mekaniker, 152.
Schumacher, Albert, 39; — Cornelia, 157; — Cornelius, Etatsraad, 8-12, 13, 17, 57, 64, 75, 77, 120, 121, 129, 132, 137, 157, 173; — Cornelius, Taxadør, 9; — Hans Reimert, 8, 9, 13; — Joakim, 27.
Schupp, Heinr., Kjøbmand, 41.
Schwartz, Fr., Skuespiller, 106; — N. F., Garver, 324.
Schweitzere, 72, 90, 96, 97, 98, 147, 183, 206, 303.
Schæferier, 19.
Sechmann, Baltzer, 5.
Segelcke, Th. R., Professor, 326.
Seglhuset, 25, 29.
Seglmestere, 25, 26, 29.
Sehested, Chr. Th., Admiral, 5.
Seidelin, S. Chr., Cand. pharm., 315.
Sejerø, 312.
Selby, Ch. J., Baron, 204, 305; — Selby, Dungan & Thompson, 260, 261.
Selskab til Haandværkerstandens Forædling, 328, 329, 330.
Serin, G. L., Baandfabrikant, 96, 144, 147, 195, 204, 206.
Sielle, Rasm. Pedersen, Tjener, 287.
Signeter, 8, 207, 249.
Silkeavl, 47, 92, 93, 94, 202, 307.
Silkefabrik, den kgl., 11, 12, 14, 16-17, 78, 115, 117 flg., 171 flg., 220, 224, 264-65, 290, 291, 303 flg., 344, 345.
Silkegade, 19, 28, 33.
Silkehus, de Fattiges, 33.
Silkeindustri, 19 flg., 38 flg., 79 flg., 103 flg., 117 flg., 171 flg., 303 flg., 307 flg.
Silkekjortler til Höjesteret, 47, 52.
Silkekompagniet, 57, 28 flg., 34.
Silkemanufakturet, 40 flg.
Silkeselskab, det danske, 307-8.
Silketöj, Forbud mod, 42, 43, 63, 171, 195; — Fortegnelse (trykt) over, 42, 60; — kinesisk, 125, 195, 198 flg.; — Luxus i, 18, 103-4, 194; — udført til Kina, 255.
Silkevindere, 99, 111, 303.
Silkeværk, Kristian IV's, 18 flg.
Silkevæverlav, 49 flg., 52, 81, 85, 88, 110, 116, 123, 183.
Silkevæversvende, 129, 179, 194, 196.
Simonsen, Jens, Silkefabrikant, 53, 84, 85; — & Sönner, 82, 85; — S., Maler, 326.
Skamstrup, 97, 99.
Skatter, 177.
Skien, 72.
Skjelskør, 300, 310, 321, 333.

Skoler, militære, i Kbhvn., 294, 296, 301, 328.
Skomagere, 51.
Skotrok, 150.
Skrædere, 44, 46, 66, 67, 70.
Skuderupgaard, 279.
Skuespil, Direktion for, 176.
Skydeselskab, Kbhvns., 23.
Slagelse, 299, 300, 321, 332, 333.
Slangerup, 300.
Slavehandel, 258, 266.
Smith, Adam, 156; — Edward, Strömpevæver, 107; — Elinor, Væverske, 107; — Jeppe, Professor, 332; — John, Farver, 107, 116, 118, 185, 186; — Vejermester, 347.
Snedkerskole, 333.
Snekkersten, 312.
Snitteskole, 333.
Soetmann, J. C., Kjøbmand, 231, 233.
Sognebibliotek, 296.
Sorø, 300, 310, 333.
Speckhahn, von, F. E, Obermarskal, 43.
Spinderier, 33, 57, 97, 149 flg., 300.
Spindeskoler, 299, 301, 309, 310, 311.
Stampe, Henrik, 253.
Statslaan, 210 flg., 219.
Stavreby, 296.
Steege, R, P., Patrontegner, 181.
Steen, Adolf, Professor, 327.
Stemann, Chr. L., Etatsraad, 11, 12, 58, 77.
Stempling af Töjer, 43, 44, 46, 51, 65, 69.
Stenvinkel, von, Hans, 19.
Sternberg, Rasmus, Kræmmer, 57.
Stevenson, Edv., Kjøbmand, 257.
Stiboldt, Henrik, Søkaptajn, 167, 168.
Stier, A. E., Silkefabrikant, 107.
Stilling, H. C., Arkitekt,325.
Stillmann, H. C., Arkitekt, 326.
Stockfleth, Tegnelærer, 333.
Stolberg, Greve, 89.
Storeheddinge, 300, 301, 310, 333.
Stoud, Fr., Etatsraad, 317, 335, 336.
Strækker, Martin, 346.
Strömpestole, 153.
Stub, Ambrosius, 102.
Studsgaard, Biskop, 284; — Charlotte Kirstine, 284.
Stuur, Barthold, Kjøbmand, 41.
Stöcken, von, Henr., Rentemester, 39, 40, 49.
Surman, John, Silkefabrikant, 105, 106, 118.
Svar til Alt, et Skib, 242.
Svendeprøver, 334.
Svendes Etablering, 141.
Sæbesyderi, 35.
Søfartens Fremme, Foreningen til, 312.
Søholm, Fajancefabrik, 314, 315.
Søkvæsthuset, 162, 188.
Söndagsskoler, 328 flg., 332.
Sörensen, J. C., Drejermester, 324; — Forvalter, 346.
Sörgestoffer, mangle, 68.

Tandrup, Hans Jakob, 217.
Taxering af udenlandske Varer, 66, 67.
Tegneskoler, 329, 332; — for Kvinder, 333.
Tegneundervisning, 181, 182.
Tekniske Skoler, 333.
Teknisk Institut, 332.
Teknisk Selskabs Skole, 333.
Tervaux, Claude, Kjøbmand, 100, 196.
Testamente, Reiersens, 343 flg.
Thaarup, Fr., Etatsraad, 318.

Thalbitzer, C. H., Hof-Ageut, 224, 230, 236, 247, 253, 260; — H. G., Borgemester, 337.
Thiele, H. H., Bogtrykker, 315.
Thiesen van den Boom, Carl, 23, 26, 27, 32.
Thomsen, Jul., Professor, 318, 327; — P. A., Præst, 332.
Thorn, 15, 16, 75, 134.
Thott, Knud, Etatsraad, 39; — Otto, Greve, 55, 253.
Thörig, Anton, Kjøbmand, 72, 163, 206.
Tidsskrifter, underst. af det Reiersenske Fond, 318 flg.
Tien, von d., 39, 40.
Tinsenberg, Brødrene, 53.
Titler, Søgen om, 58.
Tobaksavl, 295, 299, 301, 309.
Told, 32, 36, 46, 52, 65, 169, 199, 201, 202; — Ordrer om Frihed for, 223.
Tonning, Henr., Læge, 94, 202.
Trankebar, 225, 226, 227, 265, 272.
Trant, F. C., Justitsraad, 156, 159, 202, 221.
Trip, 22, 25.
Trondhjem, 61, 72, 94, 217.
Tscherning, E. P., Oberst, 318; — Snedkermester, 333.
Tschudi, Mathias, Silkefabrikant, 98.
Tugthuset, 36, 150.
Turin, 95, 204.
Tvungen Deltagelse i Magasinet, 55, 59, 62, 71.
Töjmagere, 68, 69, 142, 148, 151, 186, 187, 297.
Tönningen, 72.

Udførsel, 255.
Udførselspræmie, 131, 157, 168, 171, 172, 176.
Udførsels Betydning, 157, 302.
Udstillinger, underst. af d. Reiersenske Fond, 320 flg.
Uhrbrock, Andr. Chr., 272, 273.
Uldenmanufaktur, det militære, 142, 148, 153.
Urmagere, 297.
Ursin, G. F., Professor, 318, 319, 332.
Urtekræmmerne, 222.
Usserød, 302.
Ussing, F., Algreen, Professor, 332; — W., Etatsraad, 325, 326.

Vakcination, 241.
Valentin, Silkefabrikant, 91.
Valkemøller, 141-42, 152.
Vallekilde Haandværkerskole, 333-34.
Vantbereder, 20, 26, 27, 39.
Varde, 93.
Varer, middelmaadige, 62, 123, 135.
Varac, de, fransk Gesandt, 175.
Verrayon, Legationtraad, 75.
Versailles, Freden i, 261.
Vestindien, 127, 128, 131, 172. 223, 281.
Vestindisk Kompagni, 243, 262, 263, 281.
Viborg, 175.
Vieregg, Cl. H., Gehejmeraad, 5.
Viinhofver, Dina, 23.
Vilhelm, Sören, Klejnsmed, 153.
Vincent, fransk Metalarbejder, 316.
Vinkel, 36, 148.
Voigt, Fr., Farversvend, 145; — Carl, Chr., Farver, 192, 196.
Voltelen, P., Urmager, 324.
Vonderviets, A., 113.
Vordingborg, 151, 300, 333.
Voskamp, Hans, Kammertjener, 41, 47.
Vævere, 19, 26, 36, 49, 298.

Wagner, F., Generalmajor, 318.
Waltersdorph, Joh., Oldgesel, 129.
Warschau, 135.
Wassal, Pierre, Brygger og Konsul, 204.
Wasserfall, J. H., & Komp., 96, 142, 143, 146, 149, 151, 184, 186; — Peter, 96.
Wasserschlebe, Joak., Konferensraad, 10, 59, 77, 227.
Wegener, W. T., Generalmajor, 167.
Weide, Jokim, Silkevæver, 50.
Weigberg, Herman, Kjøbmand, 41.
Weilbach, Jokum, Töjmagersvend, 146.
Weinmann, Evert, Kjøbmand, 41, 345.
Weise, Andreas, Etatsraad, 5, 6: — Dan. Benj., Kjøbmand, 6; — Optikus, 322.
Weitemeyer, Snedkermester, 333.
Werner, Ph. Joh., Florfabrikant, 99.
Wessel-Brown, C. F., Cand. polyt., Professor, 327.
West, Fr. H., Assistent, 133.
Westermann, Carl, Silkefabrikant, 92.
Wever, Joh. Fr., Etatsraad, 210.
Weyle, Fr., Farver, 192.
Weyse, Ip Olufsen, Tegner, 183, 193.
Wibe, Mikael, 39.
Wiborg, N. Chr., Kommerce-Intendant, 167, 189.
Wiedewelt, J., Billedhugger, 240, 243.
Wiehe, Kommerce-Sekretær, 323.
Wilkens, J., Etatsraad, 318, 320, 327.
Wilkins, Samuel, Silkefabrikant, 105, 106, 206, 305, 355 flg., 359.
Willum, de, Johan, 27, 31, 32; — Poul, 27.
Winckler, Chr., Overskjærer, 148.
Wind, Krag-Juel, Jens, til Juellinge, 256.
Winecken, Catharine, 4, 6, 8; — Christian, Myntmester, 5, 6; — Gert, Præst, 8; — Gertrude, 5; — Niels, Kirurg, 4; — Nille, 5.
Winstrup, L. A., Arkitekt, 325, 326; — P. J., Fabrikant, 327.
With, Jens, Kammerraad, 300, 301.
Wium, Bolette Christine, 8; — Fr., Etatsraad, 4, 287, 289; — Henr., Krigskancelli-Forvalter, 8, 13; — Johanne Elisabet, 290.
Wleugel, Johanne Sofie, 275.
Wolff, G. P., Agent, 161, 162, 163, 177, 261; — Jens, Generalkonsul, 239, 240; — Joh. Chr., Kjøbmand, 261.
Wolters, H. I., Dr. phil., Toldinspektør, 204.
Wunder, Chr. Henr., Silkearbejder, 110.
Wyck, van, Adrian, Notarius, 215.
Wächter, Kammerherre, 265.
Wöhlers, Joh. Chr., Silkefabrikant, 196.

Zeise, W. C., Professor, 332.
Zinn, J. L., Kjøbmand, 251.

Ørsted, Anders Sandøe, 245; — A. S., Professor, 326; — H. C., 332.
Østersøisk-guineisk Kompagni, 263. 266 flg.

Som ovenfor nævnt var det forbudt Borgere og Bønder at gaa med Silke og Flöjel, og Rigsraadet synes nok at ville have den Adel og Gejstlighed herved tillagte Forret i alt Væsentligt opretholdt. I Avgust 1620 ønskede det indskærpet, at ingen Borgerfolk maatte bruge Silketöj til deres Klæder, »uden alene paa Hovedet, for paa deres Kaaber og Tröjer«. Selv med denne Undtagelse faldt Bestemmelsen dog ikke i Kongens Smag paa en Tid, da han var i Færd med at skabe en indenlandsk Silkeindustri, og han naaede, hvad han vilde. Først hævede Forordningen af 23 Avgust 1621 paa Grund af »Tidernes Forandring« Forbudet mod, at Borgerskabet benyttede Silkestoffer; naar Töjet gjordes her, kunde det bruges »med större Fordel end fint Klæde«; under 20 Maj 1622 kom det Forbud, hvortil der ovenfor er sigtet, mod til Sjælland, Skaane og Smaalandene at indføre Varer af Silke og Bomuld, »idel eller formængt med Uldent eller Linned«, og endelig kom, ogsaa under 18 April 1623, et for hele Riget gjældende Forbud, der dog undtog »slet (d. v. s. glat) Flöjel, slet Atlask og slet Taft, løs Silke, Silkeströmper og Snore«.

Denne Undtagelse ser underlig ud, men da væsentlig den samme Undtagelse findes i Forordningen af 1621, hvor den synes at passe endnu mindre, ligger Forklaringen naturligt i den Omstændighed, at Kongens Fabrik væsentlig skulde beskjæftige sig med mønstrede og blommede Stoffer, mindre med de glatte. Og da det efter Rigsraadets Svar til Kongen i Februar 1620 var en Betingelse for de ønskede Indførselsforbud, at de vedkommende Varer forelaa i et tilstrækkeligt Forraad, lige saa billige og gode som de udenlandske, tör det

altsaa antages, at dette i alt Fald tilnærmelsesvis var Tilfældet i Begyndelsen af 1623.

Det stemmer hermed, at de ikke faa fra Nederlandene forskrevne Mestere begyndte at arbejde i Maj 1620. Regnskabet for »kgl. Majestæts nederlandske Manufaktur og Silkeværk« fra 1 Maj 1620 til 1 Avgust 1623 nævner ikke færre end 52 Mestere, der i disse tre Aar modtog 111,877 Daler kurant (Daleren regnet til 80 Skilling) i Arbejdslön, og om dem var der ude i Byen grupperet ikke mindre end 11 Farvere af forskjellig Art. Kongens Anlæg gjör et ganske storslaaet Indtryk. Af de 52 Mestere ere 20 Kaffavævere, 14 Bommesivævere, 9 Boratvævere, 2 Satin- og Silkedamaskvævere, 2 Damaskvævere, 2 Ligaturvævere, 1 Trip- og Felititsvæver, 1 Kammerdugsvæver og en Tapetmager[1], og hertil sluttede sig endnu 1 Perser, 1 K(a)landermand, 1 Folder, 1 Spolemager og 2 Patronmagere m. fl.

---

[1] Kaffa, der herefter er Hovedartiklen, er façoneret Silke eller Uldflöjel, hvori Figurerne ere dannede i glat Grund. — Af de 14 Bommesivævere kaldes 7 Kattun-Bommesivævere, 6 Brugs-Bommesivævere. — Borat er et Halvsilkestof, i hvilket Kjæden er Silke, men Rendingen Uld; en af Boratvæverne kaldes særlig Kaffa- og Boratvæver, en anden Masilan- og Boratvæver og en tredje Filisel- og Boratvæver. Filisel er en Silke, spunden af Silkeaffald. Masilan er muligvis Navnet paa Noget, der stammer fra Marseille. — Ligatur er et grovt Silkestof med ophöjede brocherede Blomster, det brugtes bl. A. til Tapeter o. lign.; det passer hermed, at den ene af Ligaturvæverne kaldes Dischdecken- og Ligaturvæver. — Trip er et flöjelsagtigt Stof, hvori Bunden er af Hampegarn, Overfladen af Uld. — Forklaring paa disse og lignende Udtryk kan findes hos J. H. G. von Justi: Von den Manufacturen und Fabriken (I—II, Kopenhagen, 1758—61); J. C. og P. L. Savary: Dictionnaire universel de commerce (Copenhague, I—V, 1759—65); J. K. G. Jacobsson: Schauplatz der Zeugmanufacturen in Deutschland (I—IV, 1774—76); do.: Technologisches Wörterbuch, fortgesetzt von G. E. Rosenthal (I—VIII, i to Rækker, 1781—95); J. H. M. Poppe: Technologisches Lexikon (I—V, 1816—20); Acta Borussica, I—III (G. Schmoller og O. Hintze: Die

Viborg Snapsting og Kieler Omslag. Afsætningen i Kjøbenhavn var ikke tilstrækkelig. Det er da ogsaa Kristian IV's Ønske at kunne komme bort fra selv at drive Silkeværket, hvad han udtrykkelig udtaler, da han 1623 forhandler med Rigsraadet om det ovenfor nævnte Udførselsforbud. Han er ivrig for at opnaa det, ti, skriver han, »ellers faar jeg Ingen til, som tager Silkehandelen an«. Men Forbudet kom, og allerede under 30 November samme Aar overdrager han Silkeværket til et privat Kompagniskab.

Det saa kaldte Klædekompagni, der 1620 fik hans Vantmageri og en vis Eneret til at kjøbe af hans vævede Varer, synes altsaa ikke at have ønsket ogsaa at overtage Silkeværket. Klædekompagniet havde da heller ingen stærk Livskraft. Griffenfelds Fader, *Joakim Schumacher*, der var Bogholder ved det, oplyser i nogle efterladte Optegnelser, at det ophævedes 1628. Kompagniet, der overtog Silkeværket, blev dog af endnu kortere Varighed.

Som ovenfor nævnt kaldtes Silkeværket »det nederlandske Manufaktur«. Mesterne ved det vare væsentlig fra Nederlandene, og det falder da godt i Traad, at Deltagerne i det Kompagni, der efter en Overenskomst af 30 November 1623 fra 1 April 1624 at regne, overtog det med tolv Aars Eneret til her i Landet at f. lige Silketöj, ogsaa vare Nederlændere eller i alt Fald stammede derfra. Det overdroges til *Johan de Willum, Jan* og *Jörgen Böcker von Delden, Lorentz von Meulengracht* og *Karl Thiesen van dem Boom* med Tilladelse til at suplere sig med *Poul de Willum, Jan van Lier, Abraham Heyermann* m. Fl. Det er saa godt som alle betydelige Kjøbmænd; det kan saaledes nævnes, at Johan de Willum, der er

Borger i Kjøbenhavn, ogsaa kaldes Kjøbmand i Amsterdam, og at han her i Landet 1614 havde faaet en Bevilling til i fire Aar at fange Hvaler under Norge, ligesom han 1625 fik en Bevilling til at stifte et Kompagni med otte Aars Ret til herfra at handle paa Vestindien, Brasilien, Virginien og Guinea. Med Hensyn til Hvalfangsten havde han Kompagnoner i Dieppe.

Kristian IV's Silkeværk kom i Hænderne paa Kjøbmænd med udenlandske Forbindelser, men derfor skulde det ikke ophøre særlig at være til Gavn for danske Forhold. Det forbeholdes udtrykkelig danske Kjøbmænd at indtræde i Kompagniet i Løbet af sex Aar, vilde Nogen være Direktør, skulde han dog indskyde mindst 10,000 Rd. Saavidt muligt skulde al det Uld-, Linned- og Bomuldsgarn, Kompagniet brugte, spindes her i Landet, ligesom Silken skulde vindes her — der henvises i saa Henseende til Börnehuset — og endelig skulde enhver Mester ved Værket forpligtes til at holde en eller to danske Drenge, »paa det Haandværkerne det mest mulige her udi Landet maa forplantes«.

Kongen svigter altsaa ikke sin oprindelige Hensigt med Værkets Anlæg, hvad der ogsaa kommer frem, naar han paalægger Kompagniet at holde billige og lidelige Priser. De maa ikke være höjere end i Holland og Hamborg. Men det skal forøvrigt kun være en *en gros* Forretning, hvorfor det kun maa sælge sine Fabrikata i hele Stykker, ikke alenvis, og det endda alene til Byens Kræmmere og Kjøbmænd samt til Adelen, der dog kun maa forsyne sig til eget Behov hos det. Hvad Betingelserne for Overdragelsen forøvrigt angaar, da vedblev Kongen at være Ejer af Boderne i Silkegade, men

De Coninck tager, som det ses, strax Stilling. Han benytter sine Forbindelser, og karakteristisk nok blev hans Sammenstød med H. C. Schimmelmann hurtigt formet om til ogsaa at være en god Forbindelse. Da der efter Schimmelmanns Indtræden som Deputeret i Kommercekollegiet (1767) bliver Tale om at forandre det almindelige Varemagasin, viser Forestillingen af April 1768 tydeligt, at der herom er forhandlet med de Coninck. Det gamle Magasin skal forandres til et General-Magasins-Kontor, der skal drives saa kjøbmandsmæssigt, at det efter fire Aars Forløb skulde kunne give sex à otte Procent i Udbytte. Der er Tale om »in wenigen Jahren die gantze Einrichtung auf eine privat Interessentschaft zu bringen«. Og Manden, der skal gjöre alt dette, er den unge Kjøbmand Fr. de Coninck, der samtidig med at blive Direktør for General-Magasins-Kontoret udnævnes til Agent »um ihn sowohl bey den ihm obliegenden Geschäften allhier als auch bey auswärtigen Contoirs in einiges Ansehen zu setzen«.

Hvad der formentlig klarest viser, at Sagen længe har været forhandlet, er, at de Coninck allerede i Begyndelsen af Aaret kjøber den smukke Gaard paa Hjörnet af Nybrogade og Knabrostræde (nu Nybrogade Nr. 10), der endnu delvis staar, saaledes som den er afbildet i Thuras »Danske Vitruvius« (I, 1746, Pl. CXVIII). Skjødet er af 22 Januar 1768, og Sælgeren er den tidligere nævnte, elegiske Kjøbmand *Joh. Fr. Becker*, der foruden Kjøbesummen (8,500 Rd.) betinger en »Douceur« paa 300 Rd. til sin Kone. Dette Sidste maa dog ikke opfattes som et Udslag af hans særlige Temperament. Paa den Tid vedtoges lignende Bestemmelser ved Salg og Kjøb af faste Ejendomme ganske hyppigt. Da saaledes Greve

J. S. Schulin 1781 solgte Efterslægtselskabets nuværende Gaard paa Østergade til Guvernør *David Brown*, var Salgssummen der blev betalt, sat til 18,000 Rd. og 100 Species Dukater »i Nöglepenge til min Frue, Grevinde Schulin, naar alle Nögler og Laase blive overleverede«.

Det var imidlertid ikke nok, at de Coninck i Januar kjøbte den nævnte Ejendom. Sagen havde Hast. Den skulde tiltrædes til Paaske, der faldt de første Dage i April. Og saaledes skete det, at da den kongelige Resolution af 3 Maj 1768 faldt, der gjorde de Coninck til Direktør og Agent, kunde Magasinet fra Børsen flyttè ind i hans nyindrettede Ejendom. Idet han nemlig lönnedes med een Procent af alle i Magasinets Kasse indgaaende Summer, skulde han af egen Lomme give det Husrum, Lys og Varme, ligesom han ogsaa selv skulde holde de nødvendige Kontorbetjente med Undtagelse af en første Kommis, som han fik 300 Rd. til om Aaret, samt Kassereren og Bogholderen, Magasinkræmmeren, Uldmagasinforvalteren og to Bude, der alle lönnedes direkte af Kommercekollegiet. Uldforvalteren var *Vilh. Heidner*, Kræmmeren *Nic. Kettels*,[1] Kassereren og Bogholderen Kommerce-Sekretær *N. L. Reiersen*. Men der er endnu Lidt at sige om Gaarden.

Den var god og smuk. 1776 hedder det, at den er en vel indrettet Kjøbmandsgaard, »hvor Lofterne i Værelserne ere af Stukatur og Gibsarbejde, tillige kjönt tapetseret og malet, Porcellæns- og Jern-Kakkelovne, Gulvene med Blomster

---

[1] Det er den *Nic. Kettels*, der ansattes ved Magasinet i 1739 samtidig med Justitsraad P. Reiersen. Han døde i Januar 1770 og blev da efterfulgt af sin Sön, der ogsaa hed Nic. Kettels. Allerede i 1765 var Sönnen bleven adjungeret sin Fader i Magasinkræmmer-Embedet.

Dominique Nagels i Antwerpen. Det fik de 5000 Aktier som Pant, men modtog 800 Obligationer à 1000 Gylden til Afsætning og skulde have $2^1/_2$ pCt. for Negotiationen og 1 pCt. af de aarlige 4 pCt.'s Rentebetalinger. Saaledes blev det efter en kongelig Resolution af 24 September 1770 ordnet af de Coninck, der anvendte hele sin Kredit i Brabant paa at bringe Sagen i Stand. Han rejste i den Anledning een Gang til Holland og een Gang til Brabant. Og at her virkelig var Vanskeligheder, kan ses af et Brev fra Dominique Nagels, hvori det hedder, »at den Negotiation, Dronningen af Ungarn lader gjöre her, saavelsom den, Hope & Co. gjör i Amsterdam for svensk Regning af fire Millioner imod fem Procent Rente, vil meget forhale General-Magasins-Kontorets formedelst de mere fordelagtige Renter«.

Man kan herefter forstaa, at Magasinets Ophævelse har været de Coninck alt Andet end behagelig. Brabanterne klagede, de fik kun fire Procent, og nu bortfaldt endda en af Laanets Sikkerheder »General-Magasins-Kontorets Etablissement og Frihed«. Laanet stansede helt. Efter Ordre kaldte de Coninck de den Gang endnu ikke afsatte Obligationer tilbage, medens han samtidig varmt tog Ordet for, at Renten for de afsatte 378 Obligationer burde forhöjes til fem Procent. Og 1773 blev det da ordnet saaledes, at det 4 pCt.'s Magasin Laan, der kun kom til at andrage 378,000 Gylden, blev udvidet til et Over-Skattedirektions Laan paa 1,200,000 Gylden til 5 pCt., for hvilket der bl. A. betaltes de Coninck en halv Procent. Det var atter Dominique Nagels og de Coninck, der ordnede Sagen, og den Sidste benyttede ved denne Lejlighed sin yngre Broder, Bankieren *Jean de Coninck* i Amsterdam.

General-Magasins-Kontorets Ophævelse krævede imidlertid en Afvikling. Arbejdet hermed blev naturligt paalagt de Coninck, og han søgte at gjöre det saa lemfældigt som muligt. Han skaffede sig Bemyndigelse til at lade Skyldnerne indbetale deres Gjæld med 100 à 125 Rd. kvartaliter ligesom til helt eller delvis at eftergive dem Renterne, og de tilstedeværende Lagere solgte han ved Avktioner i Kjøbenhavn, Provinserne, Norge o. s. v. efter paa bedste Maade at have sorteret Varerne. Men trods hans varsomme Optræden var det en haard Tid for baade Kræmmere og Fabrikanter. *Jonas Jensen* forlader, som vi have set, Landet, og *den kongelige Silkefabrik* holdes kun oppe og endda kun en kort Tid ved at faa Lov til at afbetale et Laan paa 6000 Rd. med Varer, som det bliver de Conincks Pligt at udtage.

Denne Afvikling med Alt, hvad dertil hørte, tog selvfølgelig Tid, og General-Magasins-Kontoret bestod endnu som afviklende Institution, da det under de forandrede Forhold paany kaldtes til Live i 1774. De Conincks Stilling blev dog ikke herved ført tilbage i sin gamle Skikkelse. Efter tidligere at være bleven lönnet forholdsvis efter Omsætningen, blev han nu sat paa fast Gage, 600 Rd. aarlig med et Tillæg af 100 Rd. for Husrum, Brændsel og Lys, og samtidig blev hans Bogholder og Kasserer udnævnt til Fabrikkommissær. Der er dog ikke den mindste Grund til at antage, at dette har været de Coninck imod. Bogholderen og Kassereren var jo *N. L. Reiersen*, der, da de Coninck i Slutningen af 1774 for længere Tid rejste til Holland i Anledning af sin Faders Død, konstituerédes for ham som Direktør i Magasinet. Men sikkert er det, at de Conincks Indflydelse herved blev mindre.

længe sender Kommercedeputationen efter en kongelig Resolution af 7 April 1772 Kompagniet et nyt Udkast, hvori Altona og Bergen som tilladte Lossesteder ere bortfaldne. Dette Udkast forelægges Kompagniet paa en Generalforsamling den 15 s. M., den første af Aarets ikke mindre end sex stormende Forsamlinger, der satte Lidenskaberne i heftig Bevægelse baade i og udenfor Kompagniet.

Generalforsamlingen den 15 April gik forholdsvis rolig. Direktionen skriver under 24 April til Kommercedeputationen, at Oktroiudkastet efter nogen Uenighed blev »af de fleste Interessenter anset som en ny Oktroi for et nyt Kompagni, allernaadigst tilbuden det nuværende Interessentskab udi det asiatiske Kompagni«. Det afhang altsaa af Enhver, om han vilde indtræde i det nye Kompagni med sin Andel i det gamle eller fordre den udbetalt. Der blev i saa Henseende sat en Frist af to Maaneder, men alle de gamle Aktionærer subskriberede paany, og med nogle mindre af Kompagniet ønskede Ændringer blev Oktroien under 23 Juli s. A. stadfæstet af Kongen. Det var nu bl. A. givet, at kun Handelsmonopolet paa Kina vedblev, men at Private kunde deltage i den ostindiske Handel fra indenlandske Havne og med indenlandske Skibe mod en Rekognition til Kompagniet af to Procent af de udgaaende og otte Procent af de hjemkommende Ladningers Værdi.

Der stod imidlertid endnu Noget tilbage. Efter Oktroiens § 21 skulde Kompagniet i en Konvention vedtage sin videre »Indretning og Istandsættelse«, og allerede den 17 Juni nedsatte en Generalforsamling et Udvalg, hvis væsentlige Medlemmer vare Konferensraad *C. A. Fabritius*, Stiftamtmand *J. E. Scheel*, Etatsraaderne *P. Hoppe* og *N. Ryberg*, Agenterne

Fr. de Coninck og *C. H. Thalbitzer* samt Kaptajn *G. Elphinston*. Og paa en ny Generalforsamling den 3 Avgust forelagde Udvalget et Udkast i 41 Paragrafer, der i ikke faa Punkter vendte op og ned paa de gamle Forhold. Det blev oplæst og forlangt afstemt undet Et. Herimod blev der naturligvis protesteret, med 26 Stemmer mod 6 erklæredes Konventionen for vedtagen, og paa en senere Generalforsamling den 11 September gik det herskende Parti endnu stærkere frem. En Skrivelse fra Arveprinsen, der anbefalede Udsættelse, blev hørt under »en sagte Mumlen«, og efter en hidsig Kamp blev det trods kraftig Protest erklæret for vedtaget, at Konventionen skulde træde i Kraft strax, og at en ny Direktion med det Samme skulde vælges. Minoriteten forlod herefter Forsamlingen, der dog ikke lod sig forstyrre, men til Direktører valgte: (som Kjøbmænd) Konferensraad *C. A. Fabritius* (108 Stemmer), Etatsraad *N. Ryberg* (95), Kjøbmand *John Brown* (91) og Agent *Fr. de Coninck* (71), (som Lovkyndig) Etatsraad *P. Hoppe* (79), (som Søkyndig) Kaptajn *G. Elphinston* (112) og (som Landkyndig d. v. s. som en i Landene Kina eller Indien kjendt Mand) Kaptajn *W. Halling* (48). Der er bl. A. ikke længer Tale om en »höj Standsperson» som Præsident.

Paa en derpaa til den 12 Oktober af den nye Bestyrelse sammenkaldt Generalforsamling søgte Minoriteten forgjæves ved Notarius publicus at faa oplæst en Protest mod dens og Bestyrelsens Lovlighed. Den naaede kun at faa afleveret et trykt Skrift »Betænkninger over Udkastet til den nye Konvention, som *oplæstes* i Generalforsamlingen den 3. Avgust 1772«. Og hermed begynder en lidenskabelig Piecekrig, ti Udvalget svarer med et andet Skrift: »Grunde for den af os

ret og i Over-Admiralitetsretten, blev 1777 optagen i den danske Adelsstand.

Konferensraad *C. A. Fabritius* (f. 1731, † 1805), den tidligere omtalte Medindehaver af Firmaet »Michael Fabritius & Wever«, der allerede 1759 som Hovedparticipant var Medlem af det asiatiske Kompagnis Direktion, blev 1766 Etatsraad, 1768 Konferensraad og 1773 adlet under Navnet Fabritius de Tengnagel.

Kaptajn *William Halling* (f. 1744, † 1796) var, efter at have været i engelsk Tjeneste i Indien, kommen tilbage med en fyrstelig Rigdom og töjlesløse Vaner; Hennings fandt hos ham 1779 paa Dronninglund i Jylland »al den orientalske Prang, som tilhører Ostindianeren, der har hjulpet Lord Clive med at hænge en Nabob og været med blandt Manillas Erobrere«. 1773 blev han Brigader (1774 med Generalmajors Rang), 1776 fik han det hvide Baand og 1783 Adelspatent.

Ikke ti Aar efter at de Coninck havde været glad ved at opnaa en beskeden Ansættelse i Kina under det asiatiske Kompagni, stod han som Direktør i det. Han havde i Mellemtiden gjort Forretninger med det, et Sted i dets Direktionsprotokol hedder det saaledes, at Agent de Coninck og »adskillige Jøder« har offereret Kompagniet at levere Piastre til differente Priser. Men der er formentlig ingen Tvivl om, at han, lige fra han i 1766 eller 1767 blev Interessent, har haft sin Opmærksomhed henvendt paa den partikulære ostindiske Handel. Ordnet paa den Maade, som den blev det i den nye Oktroi, var den efter hans Mening til lige stor Nytte for Kompagniet og de Private. Paa Generalforsamlingerne i 1767 har han stemt med *H. C. Schimmelmann* og *Ryberg*, saa-

vist som han gjör sig til af gjennem Greve *A. P. Bernstorff* at have faaet den vedkommende Bestemmelse indsat i det nye Oktroiudkast. Men derfor kunde og vilde han heller ikke lade Tilladelsen staa som et tomt Bogstav, hvad de allerfleste sikkert havde troet, at den vilde, og i April 1774 tilskrev han, som ovenfor nævnt, sammen med *Reiersen*, Kjøbmand *John Brown* og Agent *C. H. Thalbitzer* Kommercekollegiet, at de i Aarets Løb vilde udruste en privat Ostindiefarer.

Men, skriver han i sin Selvbiografi, »næppe var dette Foretagende sat i Gang, för jeg blev Gjenstand for den voldsomste Forfølgelse. Jeg blev betragtet som en Fjende af Kompagniet, som den, der misbrugte min Direktørstilling, som den, der forraadte de Interesser, jeg var sat til at værge. Man sluttede sig sammen for at tvinge mig ud af Direktionen. Stærk ved min Uskyldighed og mine Hensigters Renhed, støttet af mine Kolleger og overbevist om, at man snart maatte give mig Ret, trodsede jeg imidlertid Uvejret og holdt min Stilling«. Bølgerne rejste sig med andre Ord voldsomt paany. Det Nærmere herom hører dog ind under et følgende Kapitel om de Conincks og Reiersens samlede Virksomhed. Her skal endnu kun gives nogle afsluttende Oplysninger om de Coninck, der 1783 udnævnes til Etatsraad.

Det er en Begivenhed, at han i 1774 aabnede de private ostindiske Expeditioner, men dristig og overlegen tog han atter og atter lignende Initiativer, til han i 1797 og 1798, da Frygten for engelske Krydsere bandt de hollandske Koffardiskibe til Havnene, kulminerede i at afslutte en Kontrakt om det hollandsk-ostindiske Kompagnis i Batavia henliggende samtlige Produkter. Deres Værdi var ikke mindre end 19

dette Aar solgt for 6000 Rbd., og lidt efter lidt voxede Fondet nu. Da den uheldige Tid, i hvilken der ved Siden af hinanden regnedes med baade Rbd. Sølv og Rbd. Sedler og Tegn, var til Ende med 1839, udgjorde Fondets Kapital 427,397 Rbd. 58 ß, og i 1874, da Rbd. omsattes til Kr., var den 869,645 Kr., et Beløb, der i 1895 voxede til 910,670 Kr., der er Fondets nuværende Störrelse.

Efter det første Aarsregnskab for 1798—99 var Fondets Udgift i dette Aar i Alt 23,586 Rd. 1½ ß, men denne Sum dalede i de uheldige Aar, saaledes at den i 1813 kun var 14,694 Rd. 15½ ß, men lidt efter lidt steg den igjen for i de senere Aar trods alle Konverteringer at blive noget over 30,000 Kr. I 1895 udgjorde den samlede Udgift 32,410 Kr. 69 Øre. Først og fremmest skulde de i Reiersens Testamente bestemte aarlige Pensioner udredes. De udgjorde strax c. 4,500 Rd., men allerede i 1820 vare de dalede til 1355 Rd. 1850 beløb de sig kun til 600 Rd., og da den længstlevende Pensionær, Reiersens Søstersön, Etatsraad fhv. Birkedommer *E. P. Reiersen,* der var tillagt 200 Rd. aarlig, den 18 Januar 1862 afgik ved Døden, faldt Posten helt bort. For Aaret 1799—1800 kan den samlede Udgift opstilles saaledes:

Pensioner	4,446	Rd.	»	₰	12	ß
Spindeskoler	6,611	—	1	-	6	-
Höravl og Textilindustri	5,660	—	»	-	»	-
Anden Industri	2,168	—	3	-	8	-
Fiskeri	689	—	1	-	»	-
Tobaksavl	626	—	3	-	6	-
Rejsestipendium	300	—	»	-	»	-
Litterær Virksomhed	196	—	4	-	12	-
Syskole	67	—	1	-	7	-
Administration	2,081	—	2	-	2	-
tilsammen	22,847	Rd.	»	₰	5	ß

Som det heraf vil ses, er Interessen koncentreret om Hördyrkning, Spindeskoler og den Textilindustri, der naturligt knytter sig hertil. I Præmier for Höravl udbetaltes i dette Aar ikke mindre end 2628 Rd. 39 ß, og af »Lærespindeskoler« understøttedes tolv (den militære Kaserneskole, Skolerne i Nyboder, paa Kristianshavn og i Holmens Sogn samt udenfor Kjøbenhavn i Helsingør, Roskilde, Kjøge, Storeheddinge, Holbæk, Skjelskør, Sorø og Hillerød). Det Spind, der herved fremkom, besörgede Fondet omsat i Lærreder, Sækketöj, Hestedækkener, Sengetæpper o. lign., hvorfor dets Regnskaber paa den Tid stadig have en Udsigt over, hvormeget der er spundet i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne, hvormeget der er vævet, hvormeget der heraf er solgt og hvormeget der er i Behold.[1] Der var Arbejde og Bryderi forbundet hermed, og Resultatet var langtfra tilfredsstillende. Det er derfor ikke overraskende at se Fondet i 1814 officielt udtale, at det vil forlade denne Vej. Læremødrenes og Regnskabsførernes Lön, Udgiften til Husleje, Brændsel, Lys og Inventar, Hörrens og Blaarenes Førsel til Skolerne og Garnets Førsel fra dem løb op til Summer, der ikke erstattedes af det maadelige Spind. Fondet blev betænkeligt ved at binde en saa stor Del af dets Midler i »saadanne dets egentlige Formaal mindre vedkommende Biting«. Testators Hensigt vilde bedre befordres, naar Fondet efter Evne understøttede »de Industri-Indretninger, som paa hvert Sted nu ere eller herefter anlægges, end ved

[1] 1808 havde det af en Beholdning paa 39,985 Al. Hörlærred, 7627 Al. Blaarlærred og 1897½ Al. Drejl ved Aarets Udgang tilbage 14,962 Al. Hörlærred, 2056 Al. Blaarlærred og 1214½ Al. Drejl. De manglende Kvanta vare solgte undtagen 2000 Al. Hörlærred, som Fondet havde givet »til de i Norge Faldnes Efterladte og til de ved Krigen ødelagte Familier«.

man følge den samtidig stedfindende Overgang fra Træpresser til Jernpresser i vore Bogtrykkerier. 1829 faar Bogtrykker *H. H. Thiele* et rentefrit Forskud til en Jernpresse af her ukjendt Konstruktion, og det Samme faar Bogtrykker *P. N. Jörgensen* i 1830, Bogtrykker *J. D. Quist* i 1831 og Bogtrykker *L. J. Jacobsen* i 1832. P. N. Jörgensens Presse er endda gjort hos den danske Maskinfabrikant *Fr. Schiøtt*, der i 1828 havde faaet et rentefrit Forskud for at give sit Maskinværksted den muligste Fuldkommenhed.

Ogsaa Keramikens Udvikling her i Landet kan delvis følges i Fondets Regnskaber. 1827 tager Fondet som nævnt Aktier i den pekuniært lidet heldige Fajancefabrik *Søholm*; 1830, 31 og 39 faar Dr. *G. Garlieb* Hjælp til Forsøg med Kopiering af græske og etruriske Kar ved den kgl. Porcellænsfabrik; 1831 ydes der Kjøbmand *Busch* et Forskud til et Teglværk og en Pottefabrik ved Klint i Odsherred; 1832 og 1833 faar Cd. pharm. *S. Chr. Seidelin* Understøttelse til en Fabrik for finere Pottemagerarbejder ved Bagsvær; 1839 ydes der Kjøbmand *Hatting* i Næstved Hjælp til Udvidelse af hans Fabrikation af Lerkar og Fajancearbejder; 1841 faar Billedhugger *H. F. Otto* Hjælp til Udvidelse af hans Fabrikation af Pottemagerarbejder og andre Gjenstande af brændt Ler; 1842 faar Pottemager *J. C. H. Kähler* i Næstved Understøttelse til hans Pottemageris bedre Drift o. s. v. — Hvad der ogsaa stikker Hovedet op i Regnskaberne, er en stor Del, ofte resultatløse Opfindelser, og den Hjælp, der ydes dem, er som Regel i Form af Gaver. 1824 og 1825 gjælder det en af en Grosserer *Beyer* opfunden Maskine til at optage Kartofler med; 1829 træffe vi Exam. juris *Sören Hjorths* rotatoriske Damp-

maskine, 1835 Guldsmed *P. L. Kyhls* »Naturselvtryk«, 1845 *Laurids Brandts* Skriftstøbemaskine, 1845 (o. flg. Aar) Typograf *Chr. Sörensens* Sættemaskine, 1855 *C. Piils* Kemitypi, 1859 Görtler *Faxøes* kaloriske Maskine, 1870 Pastor *Malling Hansens* Skrivekugle o. s. v.

Fondet var altid tilrede, og her skal endnu særlig gjöres opmærksom paa, at det 1841 yder en fransk Metalarbejder *Vincent* 200 Rd. for under et Ophold her at oplære sex Elever i Kunsten at optrykke Metaller i hule Forme m. m., og i 1843 den engelske Xylograf *Benneworth* 600 Rd. for ligeledes under et Ophold her at undervise Xylograferne Flinch, Kittendorf og Rothweiler.

Vende vi os nu til de af Fondet støttede Skrifter, da staa vi overfor en Virksomhed, der er særlig nævnt i Reiersens Testamente, og som Exekutorerne derfor strax vare opmærksomme paa. Professor, Dr. teol. *A. Birchs* Anmodning om at støtte den af ham paabegyndte Udgave af det nye Testamente paa Græsk, som Kjøbenhavns Brand i 1795 havde været saa haard imod, kunde selvfølgelig ikke opfyldes. Men ved Siden af den fremkom forskjellige Tilbud om at oversætte det franske Kæmpeværk *Description des arts et métiers*, der fra 1761 var udkommet med 31 Bind; her var en Opgave, som man fandt ikke kunde afvises. Exekutorerne henvendte sig da herom til Lægen *J. F. Bergsøe*, der ikke vilde nöjes med en Oversættelse, men have en efter danske Forhold afpasset Bearbejdelse. »De Oplysninger og Forbedringer, som Naturhistoriens, Fysikens og Kemiens Anvendelse i de sildigere Tider paa teknologiske Gjenstænder har givet Anledning til«, skulde medtages, og han vilde i Haandværkernes Værksteder

